

S. AURELII AUGUSTINI

HIPPONENSIS EPISCOPI

SERMONES

AD POPULUM.

CLASSIS IV. DE DIVERSIS.

SERMO CCCXLI (a).

De eo quod Christus tribus modis in Scripturis intelligitur; contra Arianos habitus (b).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Christus in Scripturis dicitur tribus modis.* Dominus noster Jesus Christus, fratres, quantum animadvertere potuimus paginas sanctas, tribus modis intelligitur et nominatur, quando prædicatur, sive per Legem et Prophetas, sive per Epistolas apostolicas, sive per fidem rerum gestarum, quas in Evangelio cognoscimus. Primus modus est, secundum Deum et divinitatem illam Patri cœqualem atque cœternam ante assumptionem carnis. Alter modus est, cum assumpta carne jam idem Deus qui homo, et idem homo qui Deus, secundum quamdam suæ excellentiæ proprietatem, qua non cæteris cœquatur hominibus, sed est mediator et caput Ecclesiæ, esse legitur et intelligitur. Tertius modus est quodam modo totus Christus, in plenitudine Ecclesiæ, id est, caput et corpus, secundum plenitudinem perfecti cujusdam viri, in quo viro singuli membra sumus. Quod credentibus prædicatur, et prudentibus agnoscibile offertur. Non omnia testimonia Scripturarum tam multa angusto tempore sive recollere sive explicare possumus, quibus omnia tria ista genera probemus: sed tamen non omnia possumus improbata relinquere, ut quibusdam commemoratis testimoniis, cætera quæ commemorare non sinimur propter angustias temporis, per vos ipsos jam observare in Scripturis et invenire possitis.

CAPUT II. — 2. *Primus modus quo Christus prædicatur ut Deus. Verbi similitudo.* Ad primum ergo modum insinuandi Domini nostri Jesu Christi Salvatoris, unici Filii Dei, per quem facta sunt omnia, pertinet illud quod nobilissimum et præclarissimum est in Evangelio secundum Joannem: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum; hoc erat in principio apud Deum: omnia per ipsam facta sunt, et sine ipso factum est nihil. Quod factum est, in illo vita erat; et vita erat lux hominum, et lux in tenebris lucet, et tenebræ eam non comprehenderunt*

* Emendatus est ad duos cl. ad cs. r. v. et ad Am. Er. Par. Lov.

(a) Alias, de Tempore 40.

(b) Citant sæpe Beda et Florus in Pauli Epistolas.

PATROL. XXXIX.

(Joan. 1, 1-5). Miranda et stupenda verba hæc, et priusquam intelligantur, amplectenda sunt. Si cibus apponeretur ori vestro, partem cibi alius illam acciperet, alius istam: ad omnes tamen perveniret unus cibus; sed non ad omnes totus cibus. Sic quasi quidam cibus et potus verborum nunc apponitur auribus vestris; et tamen totum ad omnes pervenit. An forte cum loquor, alius sibi tollit unam syllabam, alius alteram? aut alius unum verbum, alius alterum verbum? Si ita est, tot verba dicturus sum, quot homines video, ut ad omnes perveniant vel verba singula. Et facile quidem plura dico, quam hic sunt homines: sed omnia ad omnes perveniunt. Verbum ergo hominis non dividitur per syllabas, ut omnes audiant; et Verbum Dei per frusta conciditur, ut ubique sit? Numquid hæc, fratres, sonantia atque transeuntia verba illi incommutabiliter permanenti Verbo ulla ex parte comparanda arbitramur? aut ego quia hæc dixi, comparavi? Sed quoquo modo insinuare vobis volui, ut Deus quod exhibet in corporalibus rebus, valeat vobis ad credenda ea, quæ nondum videtis de spiritualibus verbis. Sed jam ad meliora transeamus. Nam verba sonant, et abeunt. De spiritualibus cogitationibus (a) justitiam cogitate. Cogitans justitiam constitutus in istis partibus occidentalibus, cogitans justitiam constitutus in oriente, unde sit ut ille totam justitiam cogitet, et ille totam? et ille totam videat, et ille totam? Nam qui videt justitiam, secundum quam gerat aliquid, ipse juste gerit. Videt intus, agit foris. Unde videt intus, si nihil sibi præsto est? Quia ipse in parte positus est, ad eandem partem non perveniet alterius cogitatio? Cum autem idem videas mente in hic positus, quod videt ille tam longe positus, et totum tibi luceat, totum illi videatur; quia ea quæ divina et incorporea sunt, ubique sunt tota; crede Verbum totum in Patre, totum in utero. Crede enim hoc de Verbo Dei, qui est Deus apud Deum.

CAPUT III. — 3. *Alius modus quo Christus commendatur ut Deus et homo.* Sed audi jam aliam insinuationem, alium modum insinuandi Christum, quem Scriptura prædicat. Ea enim quæ dixi, dicta sunt

(a) Isthæc verba: *De spiritualibus cogitationibus, videntur superesse.*

355

ante assumptam carnem. Nunc autem audi illud quod modo prædicat Scriptura : *Verbum*, inquit, *caro factum est, et habitavit in nobis* (Joan. 1, 14). Nam qui dixerat, *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum; hoc erat in principio apud Deum : omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil*; frustra nobis divinitatem Verbi prædicaret, si Verbi humanitatem taceret. Ut enim illud videam, hic mecum agitur; ut purget ad illud contemplandum, infirmitati meæ ipse subvenit. Suscipiendo de natura humana ipsam naturam humanam, factus est homo. Venit cum jumento carnis ad eum qui jacebat in via vulneratus (Luc. x, 50-57), ut parvam fidem nostram incarnationis suæ sacramento informaret¹ atque nutriret, faceretque serenum intellectum ad videndum quod nunquam amisit per id quod suscepit. Esse enim cœpit homo, esse non destitit Deus. Ergo hæc est prædicatio Domini nostri Jesu Christi secundum quod mediator est, secundum quod caput est Ecclesiæ; quod Deus homo est, et homo Deus est, cum dicat Joannes : *Et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis*.

4. *Christus utroque modo commendatus ab Apostolo*. Audite jam utrumque in illo notissimo capitulo apostoli Pauli : *Qui cum in forma Dei esset*, inquit, *non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo*. Hoc est, *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum*. Quomodo Apostolus dixit, *Non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo*, si non est æqualis Deo? Si autem Pater Deus, ille non Deus, quomodo æqualis? Ubi ergo ille ait, *Deus erat Verbum*; ibi iste, *Non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo*. Et ubi ille, *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis*; ibi iste, *Sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens* (Philipp. 11, 6, 7). Attendite : per hoc ergo quod homo factus est, per hoc quod *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis*; per hoc *semetipsum exinanivit, formam servi accipiens*. Quid enim exinanivit? Non ut amitteret divinitatem, sed ut indueret humanitatem, apprensus hominibus quod non erat, antequam homo esset. Sic apparendo se exinanivit, id est, reservans² dignitatem majestatis, et offerens carnem indumentum humanitatis. Per id ergo quod semetipsum exinanivit formam servi accipiens (non formam Dei accipiens. De forma Dei cum diceret, non dixit, accepit; sed, *Cum in forma Dei esset constitutus, non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo* : ad formam autem servi ubi ventum est, *Formam*, inquit, *servi accipiens*) : per hoc ergo mediator et caput est Ecclesiæ, per quem reconciliamur Deo, per sacramentum humilitatis³ et passionis et resurrectionis et ascensionis et judicii futuri, ut duo illa futura audiantur, cum semel locutus sit Deus. Ubi duo audiuntur? Ubi reddit *unicuique secundum opera sua* (Matth. xvi, 27).

CAPUT IV. — 5. *Cavere jubet ab Arianorum hæresi. Virginitas mentis integritas fidei. Serpens pollicita-*

nione scientiæ seducens. Hoc ergo tenentes, nolite quaestiones mirari hominum, quæ serpunt sicut cancer, quemadmodum dixit Apostolus (II Tim. 11, 17) : sed custodite aures vestras, et virginitatem mentis vestræ, tanquam desponsati ab amico sponsi uni viro virginem castam exhibere Christo. Virginitas enim vestra in mente. Virginitas corporis in paucis Ecclesiæ : virginitas mentis in omnibus fidelibus esse debet. Hanc virginitatem vult serpens corrumpere, de quo idem apostolus dicit : *Desponsavi vos uni viro virginem castam exhibere Christo. Et timeo, ne sicut Evam astutia sua serpens decepit; sic quoque et vestri sensus corrumpantur, et excidant a castitate quæ est in Christo Jesu* (II Cor. xi, 2, 3). *Vestri* inquit, *sensus*, id est, vestræ mentes. Nam hoc magis proprium est. Sensus enim intelliguntur et hujus corporis, videndi, audiendi, odorandi, gustandi, tangendi. Mentis nostras timuit corrumpi Apostolus, ubi est fidei virginitas. Modo perge, anima¹, virginitatem tuam serva, secundanda postea in amplexu sponsi tui. Septem ergo, ut scriptum est, aures vestras spinis (Eccli. xxviii, 28). Turbavit fratres infirmos Ecclesiæ quaestio Arianorum : sed in Domini misericordia superavit catholica fides. Non enim deseruit ille Ecclesiam suam; et si ad tempus turbavit eam, ob hoc turbavit, ut semper supplicaret ei, a quo in solida petra confirmaretur. Et adhuc mussitat serpens, et non tacet. Querit pollicitatione quadam scientiæ dejicere de paradiso Ecclesiæ, quem non permittat redire ad illum paradisum, unde primus homo dejectus est.

CAPUT V. — 6. *Id nunc agit in Ecclesia, quod olim in paradiso. Contra Arianos, quomodo Pater Filio major. Filium Patri esse æqualem in forma Dei, minorem in forma servi*. Intendite, fratres. Quod gestum est in illo paradiso, hoc geritur in Ecclesia. Nemo nos seducat ab isto paradiso. Sufficiat quod illinc lapsi sumus, vel experti corrigamur. Ipse est serpens, qui semper suggerit iniquitatem et impietatem. Ipse aliquando promittit impunitatem, quemadmodum et ibi promissit, dicens : *Numquid morte moriemini* (Gen. 111, 4)? Ipse talia suggerit, ut modo male vivant Christiani. Numquid omnes, inquit perditurus est Deus? Numquid omnes damnaturus est Deus? Ille dicit, *Damna bo : ignoscam eis qui se mutaverint; mutant facta sua, muto minas meas*. Ipse est ergo qui murmurat, et mussitat, et dicit : *Ecce ubi scriptum est, Pater major me est* (Joan. xiv, 28); et tu dicis æqualem Patri? Accipio quod dicis : sed utrumque accipio, quia utrumque lego. Quare tu unum accipis, et unum non vis? Nam mecum utrumque legisti. Ecce *Pater major me est*; accipio, non a te, sed ab Evangelio : et tu esse Filium æqualem Deo Patri, accipe ab Apostolo. Conjunge utrumque, utrumque concordet : quia qui locutus est per Joannem in Evangelio, ipse locutus est per Paulum in Epistola. Non potest ipse secum discordare : sed tu concordiam Scripturarum non vis intelligere, cum amas ipse litigare. Sed ex Evangelio, inquit, probo : *Pater major me est*. Et ego ex Evange-

¹ Florus et Cisterciensis liber : *Modo ergo anima*.

¹ Quidam libri, *formaret*.

² Sic Mss. At editi, *reservans*.

³ Nonnulli codices, *humanitatis*.

Ho probo : Ego et Pater unum sumus (Joan. x, 30). Quomodo utrumque verum est? Quomodo nos docet Apostolus, Ego et Pater unum sumus? Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo. Audi, Pater major me est : sed semetipsum examinavit, formam servi accipiens. Ecce ego ostendo quare major est : tu ostende in quo æqualis non est. Utrumque enim legimus. Minor est Patre, in quantum filius hominis est : æqualis Patri, in quantum Filius Dei ; quia Deus erat Verbum. Mediator, Deus et homo : Deus æqualis Patri, homo minor Patre. Est ergo et æqualis et minor : æqualis in forma Dei, minor in forma servi. Tu ergo dic, unde æqualis et minor? Numquid alia parte æqualis, et alia parte minor? Ecce excepta susceptione carnis, ostende mihi æqualem et minorem. Unde demonstraturus es, volo videre.

CAPUT VI. — 7. Filius Dei ante incarnationem nullo modo minor Patre. Attendite impietatem stolidam carnem sapere, quomodo scriptum est : Sapere secundum carnem, mors est (Rom. viii, 6). Hic siste. Sequestro adhuc, et nondum loquor de incarnatione Domini nostri Jesu Christi unici Filii Dei : sed tanquam nondum factum sit quod jam factum est, attendo tecum, In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum; hoc erat in principio apud Deum. Attendo tecum, Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo. Ibi mihi ostende et majorem et minorem. Quid dicturus es? Divisurus es Deum per qualitates, id est, per quasdam affectiones corporales vel animales, in quibus aliud atque aliud esse sentimus? Naturaliter dicere quidem possum : sed utrum sic et vos intelligatis, Deus viderit. Ergo, ut dicere cœperam, ante susceptionem carnis, antequam Verbum caro fieret et habitaret in nobis, ostende minorem, ostende æqualem. Numquid aliud et aliud Deus, ut ex alia parte sit minor illo Filius, et ex alia parte illi æqualis? Veluti si dicamus, Corpora sunt quedam; potes mihi dicere, Æquale est in longitudine, sed minus est in robore. Plerumque enim duo corpora talia occurrunt, ut statura longitudinis æqualia sint, robore autem unum sit minus, alterum majus. Ergo talia quasi corpora cogitaturi sumus Deum et Filium ejus? cogitaturi sumus eum qui totus in Maria fuit, totus apud Patrem, totus in carne, totus super Angelos? Avertat Deus istas cogitationes a cordibus Christianorum. Item forte ita cogitabis, ut dicas : Et robore et longitudine æquales, sed colore dispare sunt. Ubi color, nisi in corporalibus? Ibi autem lux sapientiæ. Ostende mihi colorem justitiæ. Si ista colorem non habent, tu illa de Deo non diceres, si pudoris colorem haberes.

8. Filium non posse dici alia ratione æqualem, alia minorem. In Deo non aliud potestas, aliud prudentia et ceteræ virtutes. Quid ergo dicitur es? Potestate æquales sunt, sed minor Filius prudentia? Injustus est Deus, si minori prudentiæ potestatem dedit æqualem. Si prudentia æquales sunt, sed minor est Filius potestate, invidus est Deus, qui æquali prudentiæ

potestatem dedit minorem. In Deo autem omne quod dicitur, idipsum est. Neque enim in Deo aliud potestas et aliud prudentia, aliud fortitudo et aliud justitia aut aliud castitas. Quidquid horum de Deo dicis, neque aliud et aliud intelligitur, et nihil digne dicitur : quia hæc animarum sunt, quas illa lux perfundit quodam modo, et pro suis qualitatibus afficit ; quomodo cum oritur corporibus lux ista visibilis. Si auferatur, nullus est corporibus omnibus color ; qui potius dicens est nullus color. Cum autem illata illustraverit corpora, quamvis ipsa unius modi sit, pro diversis tamen corporum qualitatibus diverso eos nitore aspergit. Ergo animarum sunt istæ affectiones, quæ bene sunt affectæ ab illa luce quæ non afficitur, et formata ab illa quæ non formatur.

CAPUT VII. — 9. Justitia et similia de Deo dicuntur non proprie, sed quia nihil dici potest melius. Tamen ista de Deo dicimus, fratres, quia non invenimus melius quod dicamus. Dico justum Deum ; quia in verbis humanis nihil melius invenio : nam est ille ultra justitiam. Dicitur in Scripturis, Justus Dominus, et justitias dilexit (Psal. x, 8). Sed ibi dicitur et pœnitere Deum (Gen. vi, 7), ibi dicitur et nescire Deus (Id. xviii, 21). Quis non exhorreat? Nescit Deus, pœnitet Deum? Ideo tamen et ad ista verba salubriter Scriptura descendit, quæ tu exhorres, ne illa quæ magna putas, digne dicta arbitreris. Atque ita si quæras, Quid ergo de Deo digne dicitur? aliquis fortasse tibi respondeat et dicat, quia justus est. Alius autem isto melius intelligens, etiam hoc verbum dicat superari ab illius excellentia, et indigne de illo etiam hoc dici, quamvis congruenter secundum humanam capacitatem dicatur : ut cum ille de Scripturis probare voluerit, quia scriptum est, Justus Dominus ; recte illi respondeatur, in eisdem Scripturis positum esse, quia pœnitet Deum : ut quomodo istud non accipit secundum consuetudinem loquentium, sicut solent homines pœnitere ; sic et illud quod dicitur justus, supereminentiæ ipsius non competere intelligat : quamvis hoc Scriptura bene posuerit, ut per qualiacumque verba gradatim animus ad id quod dici non potest perducat. Justum quidem Deum dicis : sed intellige aliquid ultra justitiam quam soles et de homine cogitare. Sed Scripturæ justum dixerunt : propterea et pœnitentem dixerunt et nescientem, quod jam non vis dicere. Quomodo ergo illa quæ jam exhorres, intelligis propter infirmitatem tuam dicta ; sic et ista quæ magnipendis, pro aliqua firmitate validiore dicta sunt. Qui autem et ista transcenderit, et de Deo, quantum homini conceditur, digne cogitare cœperit, inveniet silentium ineffabili cordis voce laudandum.

CAPUT VIII. — 10. Filium Dei non posse dici ex alia parte æqualem, ex alia inæqualem. Ergo, fratres, quia hoc est in Domino virtus quod justitia (quidquid de illo dixeris, hoc idem dicis, cum tamen nihil digne dicas), non potes dicere æqualem esse Patri Filium per justitiam et non esse æqualem per virtutem, aut

¹ Colbertinus Ms., infirmitate.

æqualem per virtutem et non æqualem per scientiam : quia si ex una re aliqua æqualis est, ex omni re æqualis est ; quia omnia quæ ibi dicis, idem sunt, et idem valent. Sufficit ergo, quia dicere non potes quomodo sit inæqualis ¹ Filius Patri, nisi dederis diversitates quasdam in substantia Dei. Quas cum dederis, foras te mittit veritas, nec accedis ad illud sanctuarium Dei, ubi sincerissime videtur. Cum autem non possis æqualem dicere ex alia parte et ex alia inæqualem, quia non sunt in Deo partes ; non possis dicere ex alia eum esse æqualem, ex alia minorem, quia non sunt in Deo qualitates ; secundum Deum non potes dicere æqualem, nisi omni modo æqualem : unde ergo potes dicere minorem, nisi quia formam servi accepit ? Itaque, fratres, semper hæc advertite. Si in Scripturis regulam quamdam acceperitis, omnia vobis lux ipsa monstrabit. Sicubi inveneritis, secundum quod dictum est, æqualem Filium Patri, secundum divinitatem accipite. Secundum formam vero servi assumptam, minorem accipite : secundum quod dictum est, *Ego sum qui sum* ; et secundum quod dictum est, *Ego sum Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob* (Exod. iii, 14, 15, 16) : sic tenebitis, et quod in ejus natura est, et quod in ejus misericordia. Arbitror satis esse dictum de illo etiam modo, quo Dominus noster Jesus Christus Salvator noster caput Ecclesiæ mediator factus, per quem reconciliamur Deo, Deus et homo insinuat in Scripturis.

CAPUT IX. — 11. *Christus tertio modo intelligitur caput et corpus.* Tertius modus est, quomodo totus Christus secundum Ecclesiam, id est, caput et corpus prædicetur. Etenim caput et corpus unus est Christus : non quia sine corpore non est integer, sed quia et nobiscum integer esse dignatus est, qui et sine nobis semper est integer, non solum in eo quod Verbum est unigenitus Filius æqualis Patri, sed et in ipso homine quem suscepit, et cum quo simul Deus et homo est. Veruntamen, fratres, quomodo corpus ejus nos sumus, et nobiscum unus Christus ² ? Ubi invenimus hoc, quia unus Christus est caput et corpus, id est, corpus cum capite suo ? Sponsa cum sponso suo quasi singulariter loquitur apud Isaiam : certe unus idemque loquitur ; et videte quid ait : *Velut sponso alligavit mihi mitram, et velut sponsam induit me ornamento* (Isai. lxi, 10). Ut sponsus et sponsa : eundem ³ dicit sponsum secundum caput, sponsam secundum corpus. Duo videntur, et unus est. Alioquin quomodo membra Christi sumus ? Apostolo apertissime dicente, *Vos estis corpus Christi et membra* (I Cor. xii, 27). Membra Christi et corpus sumus omnes simul ; non qui hoc loco tantum sumus, sed et per universam terram ; nec qui tantum hoc tempore, sed quid dicam ? Ex Abel justo usque in

finem sæculi quamdiu generant et generantur homines, quisquis justorum per hanc vitam transitum facit, quidquid nunc, id est, non in hoc loco, sed in hac vita, quidquid post nascentium futurum est, totum hoc unum corpus Christi : singuli autem membra Christi. Si ergo omnes corpus, singuli membra ; est utique caput cujus hoc sit corpus. *Et ipse est, inquit, caput corporis Ecclesiæ, primogenitus, ipse primum tenens* (Coloss. i, 18). Et quia de illo ait etiam, quod semper *caput omnis principatus et potestatis sit* (Id. ii, 10), adjungitur ista Ecclesia, quæ nunc peregrina est, illi cœlesti Ecclesiæ, ubi Angelos cives habemus ; cui æquales nos futuros post resurrectionem corporum impudenter nobis arrogaremus, nisi Veritas promississet, dicens : *Erunt æquales Angelis Dei* (Luc. xx, 36) ; et sit una Ecclesia, civitas Regis magni.

CAPUT X. — 12. *Christus in Scripturis enuntiat tribus modis. Christus et Ecclesia unus Christus.* Sic ergo aliquando in Scripturis insinuat Christus, ut intelligas Verbum æquale Patri. Sic aliquando, ut intelligas mediatorem ; cum *Verbum caro factum est, ut habitaret in nobis* (Joan. i, 14) : cum ille unigenitus per quem facta sunt omnia, *non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo, sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis* (Philipp. ii, 6-8). Sic autem aliquando, ut intelligas caput et corpus, exponente ipso Apostolo apertissime quod dictum est de viro et uxore in Genesi, *Erunt, inquit, duo in carne una.* Videte ipsum exponentem, ut non conjecturis nostris aliquid ausi dicere videamus. *Erunt enim, inquit, duo in carne una* : et addidit, *Sacramentum hoc magnum est.* Et ne adhuc putaret quisquam in viro esse et uxore secundum naturalem utriusque sexus copulationem corporalemque mixturam : *Ego autem dico, inquit, in Christo et Ecclesia* (Gen. ii, 24 ; Ephes. v, 31, 32). Secundum hoc ergo quod in Christo et Ecclesia accipitur quod dictum est, *Erunt duo in carne una* : non jam duo, sed una caro est (Matth. xix, 5, 6). Et quomodo sponsus et sponsa, sic caput et corpus : quia caput mulieris vir. Sive ergo dicam caput et corpus, sive dicam sponsus et sponsa ; unum intelligite. Ideoque idem apostolus, cum esset adhuc Saulus, audivit : *Saule, Saule, quid me persequeris* (Act. ix, 4) ? quoniam corpus capiti adjungitur. Et cum jam Christi prædicator pateretur ab aliis, quæ persecutor ipse fecerat, *Ut suppleam, inquit, quæ desunt pressurarum Christi in carne mea* (Coloss. i, 24) : ad pressuras Christi ostendens pertinere quod patiebatur. Quod non potest intelligi secundum caput, quod jam in cœlo nihil tale patitur ; sed secundum corpus, id est, Ecclesiam : quod corpus cum suo capite, unus Christus est.

CAPUT XI. — 13. *Sponsa Christi agat ut sit sine macula et ruga.* Exhibete ergo vos dignum corpus tali capite, dignam sponsam tali sponso. Non potest habere caput illud, nisi condignum corpus ; nec ille vir tantus, nisi condignam ducit uxorem. *Ut exhiberet sibi, inquit, gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam*

¹ Plures Mss., *æqualis*. Forte legendum, *æqualis et inæqualis*.

² Regius liber et Florus, *quomodo corpus ejus nos, si non et nobiscum unus Christus ?*

³ Editi, *cum dicit*. At Regius Ms., *eum*. Florus, *cumdem*.

aut rugam, aut aliquid ejusmodi (Ephes. v, 27). Hæc est sponsa Christi, non habens maculam aut rugam (a). Non vis habere maculam? Fac quod scriptum est; *Lavamini, mundi estote, auferite nequitias de cordibus vestris* (Isai. i, 16). Non vis habere rugam? *Extendere in crucem*. Non enim tantum opus est ut laveris, sed etiam ut extendaris, ut sis sine macula aut ruga. Per lavacrum enim auferuntur peccata: per extensionem fit desiderium futuri sæculi, propter quod Christus crucifixus est. Audi ipsum Paulum loutum: *Non, inquit, ex operibus justitiæ quæ nos fecimus, sed secundum suam misericordiam salvos nos fecit, per lavacrum regenerationis* (Tit. iii, 5). Audi eundem extensum: *Ea, inquit, quæ retro sunt oblitus, in ea quæ ante sunt extensus, secundum intentionem sequor ad palmam supernæ vocationis Dei in Christo Jesu* (Philipp. iii, 13 et 14).

SERMO CCCXLII (b).

De Sacrificio vespertino (c). In quo explicatur initium Evangelii Joannis.

1. *Crucis signum. Sacrificium crucis.* De Sacrificio vespertino sermo reddendus est. Oravimus enim cantando, et orando cantavimus, *Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo: elevatio manuum mearum sacrificium vespertinum* (Psal. cxi, 2). In oratione advertimus hominem, in extensione manuum agnoscimus crucem. Est ergo hoc signum quod in fronte gestamus, signum quo salvi sumus. Signum irrisum, ut honoraretur; contemptum, ut glorificaretur. Deus comparet, ut homo deprecetur; et Deus latet, ut homo moriatur. *Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent* (I Cor. ii, 8). Hoc ergo sacrificium, ubi sacerdos est victima, redemit nos fuso sanguine Creatoris. Non tamen creavit nos cum sanguine, sed redemit sanguine. Creavit enim nos in principio quod erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. Ab hoc creati sumus. Sermo contextus adjungit, *Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil*. Hoc est quo creati sumus. Quo vero redempti, audi: *Quod factum est, inquit, in eo vita erat, et vita erat lux hominum; et lux in tenebris lucet, et tenebræ eam non comprehenderunt*. Adhuc Deus est: adhuc illud dicitur, quod incommutabile semper manet; adhuc illud dicitur, cui videndo corda mundanda sunt: unde autem mundentur, nondum dicit. *Lux, inquit, lucet in tenebris, et tenebræ eam non comprehenderunt*. Sed ut non sint tenebræ, possintque eam comprehendere; tenebræ enim peccatores, tenebræ infideles: ut ergo non sint tenebræ, possintque comprehendere, *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis*. Videte Verbum, videte Verbum carnem, Verbum ante carnem.

¹ Sirmondus, non tantum. Apertius Florus, non tamen.

² Recensitus primum ad fl. v. et ad Sirm.; et deinde, post editionem, castigatus ad cl.

(a) Vide *Retract.* lib. 2, cap. 58.

(b) Alias, inter Sirmondianos 8.

(c) Citat Florus ad Rom. xi, ad I Cor. xi, et ad Hebr. ix.

In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum: omnia per ipsum facta sunt. Ubi hic sanguis? Ecce jam auctor tuus, sed nondum est pretium tuum. Unde ergo redemptus? Quia *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis*.

2. *Joannes missus ante Christum, ut lucerna ante lumen*. Paulo superius attende. *Lux, inquit, lucet in tenebris, et tenebræ eam non comprehenderunt*. Quia ergo tenebræ lumen non comprehenderunt, opus erat hominibus humano testimonio. Diem videre non poterant, lucernam forte poterant tolerare. Quia ergo ad videndum diem minus idonei erant, lucernam tamen utcuinque tolerabant; *Fuit homo missus a Deo, cui nomen erat Joannes. Hic venit, ut testimonium perhiberet de lumine*. Quis, de quo hic venit, ut testimonium perhiberet de lumine? Quomodo non erat ille lumen, si vel lucerna erat? Primo vide quia lucerna erat. Audire vis lucernam de die, et diem de lucerna? *Vos, inquit, misistis ad Joannem, et voluistis ad horam exultare in lumine ejus: ille erat lucerna ardens et lucens* (Joan. v, 33 et 35). Joannes ergo iste quid videbat, qui lucernam contemnebat? *Non erat ille lumen, sed ut testimonium perhiberet de lumine*. De quo lumine? *Erat lumen verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*. Si omnem hominem, ergo et Joannem. Qui nondum se volebat ostendere diem, ipse sibi suam accendebat testem lucernam. Sed talis erat lucerna, quæ de die posset accendi. Audi ipsum Joannem confidentem: *Nos, inquit, omnes de plenitudine ejus accepimus*. Christus putabatur, hominem se esse fatebatur. Dominus putabatur, servum se esse constabatur. Bene agnoscis, lucerna, humilitatem tuam, ne te superbiæ ventus extinguat. *Erat enim lumen verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum: id est omne animal, quod est illuminationis capax, hoc est omnem hominem habentem mentem atque rationem, qua possit esse particeps Verbi*.

3. *Mundus duobus modis intelligitur*. Illud ergo quod erat lumen verum, quod illuminat omnem hominem habentem mentem venientem in hunc mundum, ubi erat? *In hoc mundo erat*. Sed et terra in hoc mundo erat, et sol et luna in hoc mundo erant. Audi de die tuo, o mentis humanæ oculus! *In hoc mundo erat, et per ipsum mundus factus est*. Sic erat hic, ut et antequam mundus esset, non quasi non haberet ubi esset. Deus enim habitando continet, non continetur. Ergo miro et ineffabili modo in hoc mundo erat. *Et mundus per eum factus est, et mundus eum non cognovit*. Quis est mundus, qui per eum

¹ Codex cl.: Quis, de quo hic venit ut testimonium perhiberet de lumine? Quis, de quo? Joannes de Christo, lucerna de die. Quis, de quo? Joannes de Christo: ergo lucerna de die. Non injuriam Joanni facimus: sed diem nostrum si constanter intueri non possumus, saltem cum honore laudemus. Venit ut testimonium perhiberet de lumine. Non erat ille lumen, sed ut testimonium perhiberet de lumine. Quomodo non erat, etc.

² Ita legendum cum eodem codice cl. [*Audire vis lucernam, lucernam de die in diem. De lucerna.*]

³ Sic idem codex cl. non repetita voce, Joannem, quæ superest in editis. [*Si omnem hominem, ergo Joannem? Joannem qui nondum.*]

factus est? *In principio fecit Deus cælum et terram* (Gen. 1, 1), quia omnia per ipsum facta sunt. Quis mundus eum non cognovit? Mundus et mundus, sicut domus et domus; domus in fabrica, domus in habitatoribus. In fabrica domus; quemadmodum, Magnam domum fecit, pulcherrimam domum construxit. Domus in habitatoribus; quomodo, Bona domus, benedicat eam Dominus; mala domus, parcat ei Deus. Ergo mundus per eum factus est, et habitatio et habitatores: *et mundus eum non cognovit, habitatores.*

4. *Christus quomodo non receptus a suis. Judæi ob superbiam præcisi, Gentiles ob humilitatem in oliva inserti. Centurionis humilitas et fides. — In sua propria venit, et sui eum non receperunt.* Ergo quare venit, quasi non præscius quod sui non essent eum recepturi? Audi propter quod venerit¹: *Quotquot autem receperunt eum. Sui non receperunt, et sui receperunt²; mundus non credidit, et mundus totus credidit.* Sicut dicimus, Tota arbor plena foliis; numquid fructibus est locus ablatus? Utrumque dici, utrumque intelligi potest, et arbor foliis plena, et arbor fructibus plena: una arbor in utroque, sed foliis dispergendis, fructibus colligendis. Ergo, fideles ejus, servi ejus³, dilectores ejus, quorum gloria est, quorum spes, quorum res est; quando auditis, *Sui eum non receperunt, nolite dolere: quia credendo ipsius estis. Sui eum non receperunt.* Qui isti sunt? Forte Judæi olim vocati ex Ægypto, liberati in manu potenti, per Rubrum mare trajecti, per siccum evadentes, hostibus insequentibus carentes, manna pasti, de servitute eruti, ad regnum perducti, tot beneficiis empti. Ecce sui, qui non receperunt: sed non recipiendo facti sunt alieni. In oliva erant, superbiendo fracti sunt. Oleaster contemptibilis, amaritudine baccarum aspernabilis⁴, per totum mundum erat; illo totus mundus horrebat silvestri oleastro⁵: sed tamen per humilitatem ibi meruit inseri, unde oliva superbiendo præcidi (Rom. xi, 17). Audi olivam superbiendentem, et frangi dignam: *Nos de servitute non sumus nati, patrem habemus Abraham.* Respondetur: *Si filii Abraham essetis, facta Abraham saceretis.* Contra id quod dictum est, *De servitute non sumus nati: Si vos Filius liberaverit, vere liberi eritis.* Liberos vos esse jactatis? *Omnis qui facit peccatum, servus est peccati* (Joan. viii, 33-39). Quanto ergo tutius homo servus esses hominis, quam perversæ cupiditatis? Illi tamen superbiendo humilem non receperunt. Vide oleastrum dignum inseri, Centurionem illum, non de Israeliticis, sed de Gentilibus⁶: *Domine, non sum dignus, ut sub tectum meum intres.* Et Dominus:

¹ Idem codex cl.: *Audi propter quos venerit.*

² Illud, *et sui receperunt*, restituitur ex eodem codice cl. [*Sui non receperunt, mundus non credidit.*]

³ Vox, ejus, hic restituitur ex eodem codice cl. [*Ergo fideles ejus, servi, dilectores ejus.*]

⁴ In eodem codice cl., *amaritudine baccarum aspernabilis*; alii scripsimus, *baccarum*. [*Amaritudine baccarum aspernabilis.*]

⁵ Illud, *silvestri oleastro*, additur ex eodem codice cl. [*Totus mundus horrebat; sed tamen.*]

⁶ Idem codex cl., *non de Israelitis, sed de Gentibus.*

Amen dico vobis, non inveni tantam fidem in Israhel. In oliva non inveni quod inveni in oleastro. Ergo oliva superbiens præcidatur, oleaster humilis inseratur. Vide inserentem, vide præcidentem: *Propterea dico vobis, quia multi ab oriente et occidente venient; multus veniet oleaster inserendus in oliva; et recumbent cum Abraham et Isaac et Jacob in regno cælorum.* Audisti quemadmodum oleaster humilis inseratur; audi quemadmodum oliva superba præcidatur: *Filii autem regni ibunt in tenebras exteriores; ibi erit fletus et stridor dentium* (Matth. viii, 8-12). Quare? Quia sui eum non receperunt. Et quare insertus oleaster? Quia quotquot eum receperunt, dedit eis potestatem filios Dei fieri.

5. *Potestas data ut efficiamur filii Dei.* Erige cor, genus humanum, respira in aura vitæ et securissimæ libertatis¹. Quid audis? quid tibi promittitur? *Dedit eis potestatem.* Quam potestatem? An forte unde instantur homines, judicandi de capitibus humanis, ferendi sententias de innocentibus et nocentibus? *Potestatem, inquit, dedit eis filios Dei fieri.* Jam enim erant non filii, et stebant filii²; quia ille per quem sunt filii Dei, jam erat Filius Dei, et factus est filius hominis. Jam ergo et illi erant filii hominum, et facti sunt filii Dei. Descendit ad id quod non erat, quia aliud erat. Levavit te ad id quod non eras, quia alius eras³. Erige ergo spem. Magnum est quod tibi promissum est, sed a magno promissum est. Multum et incredibile videtur⁴, et quasi non posse æstimatur filios hominum fieri filios Dei. Sed plus pro illis factum est, quia Filius Dei factus est filius hominis. Erige ergo spem, o-homo, pelle a corde infidelitatem. Incredibilis jam pro te factum est, quam quod tibi promissum est. Miraris si homo habeat vitam æternam? miraris si homo perveniat ad vitam æternam? mirare potius quod Deus pro te pervenit ad mortem. Quid dubitas de promisso, tanto pignore accepto? Vide ergo quomodo te confirmat, quomodo promissionem Dei roborat: *Quotquot, inquit, receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri.* Qua generatione? Non illa usitata, non veteri, non transitoria vel carnali. *Non ex carne, inquit, non ex sanguine, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt.* Miraris, non credis? *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis* (Joan. i, 1, 2, etc.). Ecce unde factum est sacrificium vespertinum. Inhæreamus illi: nobiscum offeratur, qui pro nobis oblatus est. Sic enim vespertino sacrificio vita vetus interficitur, et diluculo nova oritur.

¹ Idem codex cl., *respira in auras vitæ et serenissimæ libertatis.*

² Hanc adhiemus lectionem ex eodem codice cl. [*Jam enim non erant filii, et sunt filii.*]

³ Illud, *Levatis te ad id quod non eras, quia alius eras*, additur ex eodem codice cl. [*Quia aliud erat. Erige ergo spem.*]

⁴ Illud: *sed a magno promissum est. Multum*, additur ex eodem codice cl. [*Magnum est quod tibi promissum est, et incredibile videtur.*]

SERMO CCCXLIII * (a).

De Susanna et Joseph : cum exhortatione ad castitatem (b).

1. *Susanna exemplum pudicitiae conjugalis. Castitas donum Dei. Susanna divinitus liberata a falsis testibus.* Divinae lectiones, et sancta oracula Dei, quae insomnerunt auribus nostris, nidum faciant in mentibus nostris : non volent et transeant, aut sedeant, et discedant¹; sed aliquid pariant. Nam si *passer invenit sibi domum, et turtur nidum ubi reponat pullos suos* (Psal. LXXXIII, 4); quanto magis passer verbum Dei et turtur misericordia Dei? Andivimus de Susanna lectionem : edificetur pudicitia conjugalis, et tam firmo fundamento innitatur muroque valletur, ut et insidiantes repellat, et falsos testes convincat. Remanserat casta mulier moritura, nisi adesset qui videbat quod iudicantes latebat. Conscripta sunt verba ejus, quae habuit in paradiso, hoc est in viridario suo : quae verba nullus hominum audivit, nisi soli duo, qui pudori uxoris alienae insidiabantur, et reluctanti falsum testimonium meditabantur. Illi soli audierunt quod dictum est : *Angustiae mihi undique. Si enim hoc fecero, mors mihi est ; si autem non fecero, non effugiam manus vestras. Melius est autem mihi manus vestras non evadere, quam in conspectu Dei peccare* (Dan. XIII, 22). Contemnebat quod audiebat, quia timebat quem non videbat; cujus tamen divinis oculis erat ipsa conspicua. Neque enim quomodo illa Deum non viderat, sic non videbatur a Deo. Videbat Deus quod edificabat, inspiciebat opus suum, habitabat templum suum; ibi erat ipse, insidiantibus respondebat. Nam si castitatis dator descripsisset, castitas interiisset. Ait ergo, *Angustiae mihi undique*. Sed et expectabat eum, qui eam salvam faceret a pusillanimitate, et tempestate falsorum testium, tanquam ventorum malorum. In illis tamen ventis et fluctibus naufragium castitas non fecit; quia Dominus gubernavit. Clamatum est, ventum est, processum est; pervenit causa ad iudicium. Domus Susannae crediderat contra dominam senioribus falsis: et quamvis anteacta illaesa et immaculata vita idoneum videretur pudicitiae testimonium perhibere; illis tamen irreligiosum videbatur senioribus non credere. Nullus talis sermo unquam sonuerat de Susanna. Illi ergo falsi testes; sed noti Deo. Aliud credebatur dominus, aliud videbat Dominus: sed quod videbat Dominus, homines nesciebant, senioribus recte credi videbatur. Ergo moriendum erat: sed si caro moreretur, castitas coronaretur. Adfuit Dominus precanti, exaudivit quam noverat: non deseruit ne moreretur, cui subvenit ne adulteraretur. Excitavit Dominus spiritum

¹ Apud Chrysostomum, sed *sedeant, nec discedant*.

² Ille sermo in nostris Mss. integer non invenitur.

(a) Alias, 2 inter editos ex Carthusiae majoris manuscryptis.

(b) Recensitum est a Possidio in Indioli cap. 10. Exstat idem sermo, sed plus media parte miutus, inter latinas homilias. Causis Chrysostomi nomine publicatis.

sanctum Danielis adhuc novelli aetate, sed robusti pietas. Quia ergo erat in eo propheticus Spiritus, continuo nequissimorum seniorum vidit fallaciam. Sed quod ille intuebatur, providendum erat quomodo caeteris monstraretur. *Falsi, inquit, testes sunt; redite in iudicium*. Sed quod falsi essent, ille noverat, cui propheticus Spiritus revelaverat: docendi erant qui nesciebant. Ergo si iudices docendi, testes procul dubio convincendi. Convincens ergo eos, intendens falsitatem testimonii, quam ipse jam noverat, iussit eos ab invicem separari. Interrogavit singulos: unam enim concupiscentiam habere ambo potuerunt, sed unum consilium meditari non potuerunt. Interrogatus est unus, sub quam arborem comprehendisset adulteros; respondit, *Sub lentisco*. Interrogatus est alius; respondit, *Sub ilice*. Dissonantia testimoniorum patefecit veritatem, liberavit castitatem (Dan. XIII).

2. *Susannae, quia liberata est, non major exinde felicitas*. Et castitas quidem, fratres, sicut jam dixi, liberaretur et coronaretur, etiamsi caro quandoque moritura, illo iudicio moreretur. Moriuri enim sumus omnes: nec agit quisquam qui cupit evadere, ut mortem auferat; sed ut differat debitum. Hoc omnes tenet, hoc omnes redditari sumus, quod de Adam traximus; et quod mori nolumus, ab exactore huius debiti non securitas datur, sed dilatio postulatur. Susanna ergo religiosa mulier et pudica conjux erat utique quandoque moritura: et ipsum quandoque si tunc esset, pudicitiae quid obsesset, dum caro conderetur sepulcro, et castitas redderetur Deo, coronaretur a Deo? Patatis enim, fratres, tanquam ad magnum meritum pertinere, si falsi testes non praevalent adversus innocentem? Non est magnum meritum, si non praevaleat falsum testimonium adversus innocentem. Magnum meritum esset, si adversus Dominum non praevalisset. Ipse autem Dominus noster Jesus Christus per linguas falsorum testium est crucifixus. Sed ipsi quidem falsi testes ad horam praevaluerunt, resurrecturo quid nocuerunt? Exemplo itaque suo Dominus Deus noster in carne sua, in infirmitate sua, et in forma servi, quam suscepit ad liberandum servum, ad quaerendum fugitivum, ad redimendum captivum, solvendum vincitum, faciendam de servo fratrem; ad hoc veniens in forma servi demonstravit servo exemplum, ne falsos testes perhorrescat; et cum creduntur, non timeat. Possunt enim facere malam famam; sed non possunt interficere conscientiam puram. Liberati sunt tres viri de camino ignis ardentis, adfuit Deus eorum, deambularunt inter ignes innocios, circum ardentes et non urentes, et in ipsa deambulatione laudes dixerunt Deo, et illaesi sicut missi fuerant, evaserunt; adfuit ergo Deus eorum (Dan. III): numquid defuit Deus Machabeorum (II Machab. VII)? Illi evaserunt, illi mox arserunt: utrique tentati, hi carne consumpti, hi carne illaesi; sed utrique coronati. Ut evaderent flammam tres viri, Nabuchodonosor praestitum est, ut crederet in Deum eorum. Nam qui eos potuit in manifesto liberare, potuit et in occulto coronare. Sed

si illos in occulto coronasset, regem, qui sævierat, non liberasset. Salus corporis illorum, salus animæ facta est illius. Illi Deum laudando evaserunt, sed præsentis ignes; ille in Deum credendo evasit, sed æternas gehennas. Plus ergo illi, quam illis, præstitum est. Antiochus autem non erat dignus cui talia præstarentur, a quo Machabæi torquebantur: ideo illis igne tormentisque consumptis, exsultavit: sed qui se exaltat, humiliabitur (Luc. xviii, 14).

3. *Maria a falsa suspitione Joseph liberata.* Qui ergo liberavit Susannam mulierem castam, conjugem fidelem a falso testimonio seniorum, ipse liberavit et virginem Mariam a falsa suspitione mariti sui. Inventa est ergo virgo illa prægnans, ad quam vir non accesserat. Uterus quidem fetu intumuerat; sed virginalis integritas mauserat. Seminatorem fidei fide conceperat, Deum in suum corpus assumpserat, qui ejus corpus violari non permisit: marito tamen tanquam homini venit in suspitionem. Aliunde esse credebatur, quod de se non esse sciebat, et ipsum aliunde adulterium suspicabatur. Ab angelo corrigitur. Quare dignus fuit ab angelo corrigi? Quia non in illo erat malevola suspicio: quales Apostolus dicit malevolas suspiciones nasci inter fratres (I Tim. vi, 4). Malevolæ suspiciones sunt calumniantium, benevolæ suspiciones sunt gubernantium. Licet cuiquam de filio male suspicari; sed de filio non licet calumniari: utique suspicaris malum; sed optas invenire bonum. Qui benevole suspicatur, vinci cupit: tunc enim bene letatur, quando falsum inventum fuerit quod male suspicabatur. Talis erat Joseph circa conjugem suam, cui corpore non erat mixtus, sed tamen fide jam fuerat copulatus. Venit ergo et virgo in falsam suspitionem: sed sicut pro Susanna adfuit in Daniele Spiritus, sic pro Maria adfuit angelus. Ad Joseph inquit angelus: *Noli timere accipere Mariam conjugem tuam: quod enim de ea nascitur, de Spiritu sancto est* (Matth. i, 18-20). Ablata suspicio est, quia inventa redemptio est.

4. *Virginum et conjugatarum castitas, præmium inæquale, sed æternum utraque habet. Jugum Christi lenis et sarcina levis amantibus.* Gaudebant paulo ante conjugatæ ad Susannam, gaudeant virgines ad Mariam: utraque teneant castitatem; illæ conjugalem, illæ virginealem. Utraque enim castitas habet apud Deum meritum: etsi virginalis major est, conjugalis minor; tamen utraque grata est Deo, quia donum est Dei. Ad vitam æternam omnes perveniunt; sed in viâ æterna non omnes eundem honorem, eandem dignitatem, idem meritum comparant. Sic erit vita æterna et regnum Dei, quomodo, similitudinis causa, quod dicimus cælum. In cælo sunt omnia sidera: sic et in regno Dei omnes erunt boni fideles. Vita æterna par erit omnibus: non enim ibi alius plus vivit, alius minus; quando omnes sine fine victuri sumus. Ipse est denarius quem accepturi sunt operarii, sive qui in vinea mane laboraverunt, sive qui ad horam undecimam venerunt (Id. xx, 9, 10): denarius ille vita æterna est, quæ omnibus par est. Sed intuemini cælum, recordamini Apostolum: *Alia cor-*

pore cælestia, et alia terrestria. Alia gloria solis, et alia gloria lunæ, et alia gloria stellarum; stella enim a stella differt in gloria: sic et resurrectio mortuorum (I Cor. xv, 40-42). Ergo unusquisque, fratres mei, pro dono quod accepit, certet in hoc sæculo, ut gaudeat in futuro. Conjugatus es? Inferior vita est, inferius præmium spera; æternum tamen regnum non despera. Præcepta tibi conjugalia retinenda sunt. Quid enim, quia uxorem habes, non te debes agnoscere peregrinari in hoc mundo, moriturum non te debes cogitare, exiturum de lecto voluptatis? et vide quo utcumque pergas, ad tormentum calamitatis, an ad præmium æternitatis. Cogita ergo, serva quod accepisti, ferto sarcinam tuam: quia levis est, si diligis; gravis, si odisti. Non enim frustra Dominus ait, aut vere cum hoc ait, solis continentibus loquebatur: *Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos. Tollite jugum meum super vos, et discite a me quia mitis sum et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris: non carnibus vestris, sed animabus vestris. Jugum enim meum lenis est, et sarcina mea levis est* (Matth. xi, 28-30): levis amanti, gravis neganti. Jugum Domini in cervicem sumpsisti? Lenis est, si bene conaris; asperum, si reluctaris. Circumstant tentationes conjugalem vitam. Numquid enim ista Susanna ideo non tentata est in ipsa pudicitia, quia marito erat conjuncta? Numquid hæc solæ in hac parte non tentantur, quæ viris copulantur? Ecce Susanna uxor aliena erat, maritum habebat: tamen tentata est, fluctuavit in tempestate. *Angustia*, inquit, *michi sunt undique.* A falsis enim testibus timuit mori: sed a Deo iudice vero timuit penitus mori. A falsis enim testibus ad tempus moreretur: a iudice Deo in æternum puniretur. Appendit, elegit: prius timuit, et appendit; appendit, et elegit; elegit, et vicit. Docuit feminas conjugatas religiosas, tentatori resistere docuit, pugnare docuit, laborare docuit, adjutorium implorare docuit.

5. *Femina exemplum Susanna. Agendum non solum ut bona sit vita, sed et fama illæsa.* Si de femina tanta Scriptura testis est; numquid viros deseruit? numquid eis exemplum imitationis desse permisit? Intuebamur Susannam tentatam a viris concupiscentibus ejus corruptionem, intuebamur certantem. Lectio illa theatrum nostri cordis erat, athletam Dei pudicum spiritum expectabamus, certantem adversarium videbamus, de victo cum victricis triumphemus. Habent exemplum suum religiosæ conjuges, habent quod imitentur. Deo debeant quod servant, non homini: tunc enim servant, si Deo debeant; tunc servant, si illi debeant, qui videt quod servant, quod etiam maritus non videt. Sæpe enim absens est maritus, semper est præsens Deus: et aliquando, quia homo est maritus, suspicatur falsum; tunc oret mulier pro marito suo suspicante falsum; oret ut ille salvetur, non ut ille damnetur. Falsa enim viri suspicio non claudit oculos Dei. Illius conscientia nuda est coram illo, qui creat eam. Ipse enim ad tempus oppressam liberat in æternum. Sed oret pro

marito, et det operam non solum habere bonam vitam, sed etiam illasam famam. Bonam enim vitam ipsa pudicitia liberat, ne damnetur: bona vero fama alios liberat, ne falsum suspicando labantur, et forte in peccatum decidunt, dum quod non vident iudicant: sicuti iudices isti ceciderunt, et Daniel sanctus, imo per Danielelem Dominus, magis illos iudices, quam Susannam, ab interiore morte liberavit. Liberavit enim illam, ne ad tempus damnaretur: liberauit autem illos, ne male iudicando et innocentem damnando, in æternum supplicium caderent ejus iudicis, quem nemo potest corrumpere, a quo nemo se potest abscondere.

6. *Joseph viris exemplum pudicitiae.* Dicebam ergo de viris, quia nec ipsi sine exemplo dimissi sunt. Viri casti, viri timentes Deum, viri quibus sufficiunt conjuges suæ; viri qui non violatis quod vobis violari non vultis; viri qui fidem, quam existitis, reddidistis; expectate et vos me commemorante, quod expectabant uxores vestræ lectore recitante. Nec vos sine exemplo Scriptura divina dimisit. Illæ Susannam audiebant, et in ea vincente gaudebant: vos Joseph attendite; non illum Joseph, cui desponsata fuerat virgo Maria, quæ peperit Christum; nam ille suspitione tentatus est, et ab angelo mox sanatus est. Alium Joseph sancta Scriptura testatur, quem tentavit impudica: amavit pulchrum non casta, sed perversa mente, ubi oculos non habebat, ubi videbatur spiritualis et invisibilis pulchritudo; quem amabat pulchrum, nolebat castum. Amavit alienum, amavit servum viri sui: sed fidem servantem domino suo non amavit. An putas amavit illum, an potius se? Ego puto quia nec illum, nec se. Si enim illum amabat, quare volebat perdere? si se amabat, quare volebat perire? Ecce probavi quia non amabat. Veneno libidinis ardebat, non flamma charitatis lucebat. Sed ille noverat videre, quod illa non noverat. Pulchrior erat intus, quam foris; pulchrior in cordis luce, quam in carnis cute: quo illius femine oculi non penetrabant, ibi ipse sua pulchritudine fruebatur. Intuens ergo anteriorem pulchritudinem castitatis, quando illam maculari, quando violari illius femine tentatione permetteret? Amabat illa; sed amabat et ille: et plus erat quod amabat ille, quam quod amabat illa; quia videbat ille, quod non videbat illa.

7. *Castitatem in aliis impudici vel ipsi amant.* Si vis videre quomodocumque spirituales pulchritudines pudicitiae, si habes ad illam qualescumque oculos, exempli gratia aliquid tibi propono: ipsam amas in conjugem tuam. Noli ergo odisse in aliena, quod amas in tua. Quidnam amas in tua? Utique castitatem. Hanc odisti in aliena, quam amas in tua: hanc odisti in aliena, cum qua concubendo ejus vis perdere castitatem. Quod amas in tua, hoc vis interficere in aliena? Quod amas in tua, hoc vis perdere in aliena? Quomodo habebis orationem pietatis, homicida castitatis? Serva ergo in aliena, quod servari cupis in tua: ipsam castitatem potius dilige, quam carnem. Sed forte existimas te amatorem esse carnis uxoris

tuae, non castitatis. Sordida quidem cogitatio; sed non te dimitto sine exemplo. Ego enim puto quod castitatem plus ames in conjugem tuam, quam carnem. Sed ut te absolutissime ostendam amatorem esse castitatis magis quam carnis, hanc amas in filia tua. Quis hominum est qui non filias suas castas esse velit? quis hominum est qui non filiarum suarum congaudeat castitati? Numquid et ibi carnem amas? numquid concupiscis corpus pulchrum, ubi exhorrescis incestum? Ecce probavi te amatorem esse castitatis. Si ergo amatorem castitatis ostendi te, quid te offendisti, ut non illam ames in te? Ecce habes compendium, ama in te quod amas in filia tua: ama hoc in uxore aliena; quia et filia tua uxor erit aliena. Ama ergo et in te castitatem. Si uxorem alienam amaveris, non continuo habebis: si castitatem amaveris, mox habebis. Ama ergo castitatem, ut habeas æternam felicitatem.

8. *Pudicitiae amore resistendum in tentatione exemplo Susannæ et Joseph.* Sed forte tentaberis, amabit te mulier impudica, inveniet te in solitudine, conabitur extorquere complexum; si renueris, minabitur infamando supplicium. Hoc seniores falsi Susannæ fecerunt, hoc uxor domini sui fecit sancto Josephi. Sed attendite illum, quem attendit et Susanna et Joseph. Num quia nullus testis est, Deus ibi non est? Ejus oculos noluit offendere Joseph, oculos Domini sui præsentis. Noluit impudicæ mulieri ad concubitum illicitum consentire. Repulit concupiscentiam alienam, amplexus est pudicitiam suam. Fecit tamen illa, quod minata est: mentita est viro; credita est a suo marito. Adhuc patiens Deus. Traditur Joseph in carcerem; custoditur tanquam reus, a quo non est offensus Deus: sed nec ibi defuit Deus, quia ille non erat reus. Adfuit Dominus Josephi patienti: quod non cito subvenit, ad majora præmia distulit (*Gen. xxxix, xli*). Lætificavit merito, quem exercuit supplicio. Debuit enim sanctus ipsa Joseph pro ipsa pudicitia aliquid etiam durum pati, hoc est, amarum. Si ipsam impudicam mulierem forsitan amaret, pro illa paratus esset dura perpeti: et illa amorem suum erga se non probaret, nisi propter illam talia molesta vel dura toleraret, et charitati, imo non charitati, sed malæ cupiditati, vicem redderet. Exardesceret illa in illum vicissim, quia videret eum tanto amore suo inardescere, ut propterea non recusaret quæcumque supplicia tolerare. Si hoc pro impudica, quanto magis pro ipsa pudicitia? Bene ergo aliquando Deus differt adiutorium suum; ut probet hominem, ut exerceat hominem, ut ipse sibi homo innotescat. Nam Deum nihil latet.

9. *Pro pudicitia spernendæ delectationes et molestias.* Hoc ergo monuerim Charitatem vestram, fratres, ut ante omnia concupiscentiis carnalibus et gaudiis sæcularibus et vanæ pompæ et volaticæ, vaporique vitæ hujus præsentis præponatis decus et pulchritudinem sapientiæ, præponatis dulcedinem suavitatemque sapientiæ, præponatis decus pudicitiae, pulchri-

tudinem castitatis. Hæc omnia abscondita sunt in thesauro cœlesti, nudæ coram oculis Dei gemmæ sunt istæ pretiosæ, multum lucent; si oculos habebitis, videtis. Diversis ergo et illicitis delectationibus ista præponite; et si tentatio usque accesserit, ut etiam molestiam patiamini, fratres mei, quis non patiat propter sacculum suum? quis non patiat pro agro suo, pro uno lapide limitis agri sui? Si pro his rebus patiamini, quas non habetis in potestate, quamdiu vultis retinere, et quibus vultis dimittere; sed sæpe amittuntur, cum vivimus, sæpe post mortem nostram ab eis quos odimus, possidentur: si pro his bonis (si tamen dicenda sunt bona, quæ non faciunt bonos) tanta mala homines æquo animo patiuntur; pro fide quare pigri sunt? pro thesauro cœlesti quare timidi sunt? pro illis divitiis¹, quas nec naufragia nobis possunt auferre? Justus enim naufragus evadit dives et nudus.

10. *Job in stercore quam dives.* His divitiis plenus erat sanctus Job: omnia uno ictu perierunt, nihil in domo ejus remanserat, quibus paulo ante opulentus videbatur, subito mendicus, in stercore a capite usque ad pedes vermibus scatens. Quid ista miseria miserius? Quid interiore felicitate felicius? Perdiderat omnia illa quæ dederat Deus: sed habebat ipsum, qui dederat omnia, Deum. *Nudus*, inquit, *exivi de utero matris meæ, nudus revertar in terram. Dominus dedit, Dominus abstulit; sicut Domino placuit, ita factum est: sit nomen Domini benedictum.* Certe pauper est? certe nihil habet? Si nihil remanet, de quo thesauro gemmæ istæ laudis Dei proferebantur? Postea usque ad carnem tentator accessit: omnibus sublatis, tentatricem mulierem reliquit. Evam dimisit; sed Adam ille non fuit. Et ibi qualis inventus est? quomodo respondit uxori blasphemiam suggerenti? *Locuta es*, inquit, *tanquam una ex insipientibus mulieribus. Si bona suscepimus de manu Domini, mala cur non toleramus (Job 1 et 11)?* O virum putrem et integrum! o fœdum et pulchrum! o vulneratum et sanum! o in stercore sedentem, et in cœlo regnantem! Si amamus, imitemur; ut imitemur, laboremus; et si in labore subdesicimus, adjutorium imploremus. Adjuvat certantem qui certamen indixit. Non enim sic te Deus exspectat certantem, ut populus aurigam: clamare novit, adjuvare non novit. Non sic te Deus exspectat certantem, ut agonista exspectat athletam: coronam feneam parat, vires subministrare laboranti non novit; nec enim potest, homo enim est, non Deus. Et forte dum exspectat, plus laborat sedendo, quam ille luctando. Nam Deus quando exspectat certatores suos, adjuvat eos invocatus: nam ejus athleteæ vox est in Psalmo, *Si dicebam, Motus est pes meus; misericordiam tuam, Domine, adjuvabat me (Psal. xciii, 18).* Non ergo simus pigri, fratres mei: petamus, queramus, pulsemus. *Omnis enim qui petit, accipit, et querens inveniet, et pulsanti aperietur (Math. vii, 8),*

¹ Ante, pro illis divitiis, forte legendum, quare non sumus solliciti? vel aliquid simile.

SERMO CCCXLIV (a).

De amore Dei et amore seculi (b).

1. *Pugna inter amorem Dei et amorem seculi.* Amores duo in hac vita secum in omni tentatione luctantur, amor seculi, et amor Dei; et horum duorum qui vicerit, illuc amantem tanquam pondere trahit. Non enim pennis aut pedibus, sed affectibus venimus ad Deum. Et rursus non corporeis nodis et vinculis, sed contrariis affectibus terræ inhæremus. Venit Christus mutare amorem, et de terreno facere vitæ cœlestis amatorem: homo propter nos factus, qui nos homines fecit; et assumens hominem Deus, ut homines faceret deos. Hic propositus nobis agon, hæc lucta cum carne, hæc lucta cum diabolo, hæc lucta cum seculo. Sed fidamus, quoniam ille qui hoc certamen indixit, non sine adjutorio suo spectat, nec de viribus nostris ut præsumamus hortatur. Qui enim de viribus suis præsumit, utique quia homo est, de viribus præsumit hominis: et *maledictus omnis qui spem suam ponit in homine (Jerem. xvii, 5).* Hujus pii et sancti amoris flamma ardentes martyres, fenum quidem carnis robore mentis arserunt; ipsi autem integri in spiritu ad eum, quo accensi sunt, pervenerunt. Præstabitur tamen ipsa contemnti carni honor debitus in resurrectione mortuorum. Ideo enim seminata est in contumelia, ut resurgat in gloria.

2. *Amandus Deus super parentes.* Hoc amore accensis, vel potius ut accendantur hoc dicit: *Qui amat patrem aut matrem super me, non est me dignus: et qui non tulerit crucem suam et secutus fuerit me, non est me dignus (Math. x, 37 et 38).* Amorem parentum, uxoris, filiorum, non abstulit, sed ordinavit: non dixit, Qui amat; sed, *qui amat super me.* Hoc est quod Ecclesia loquitur in Canticis canticorum: *Ordinavit in me charitatem (Cant. ii, 4).* Ama patrem, sed noli super Dominum: ama genitorem, sed noli super Creatorem. Pater genuit, sed non ipse formavit: nam quis, aut quali sibi nasciturus esset, cum seminaret, ignoravit. Pater nutrit, sed non de suo pater panem esurienti instituit. Postremo quidquid tibi pater reservat in terra, decedit ut succedas, vitæ tuæ locum faciet morte sua. Pater autem Deus quod tibi servat, secum servat; ut hæreditatem cum ipso possideas patre, nec cum decessorem quasi successor exspectes, sed inhæreas semper mansuro, semper in illo mansurus. Ama ergo patrem, sed noli super Deum tuum. Ama matrem tuam, sed noli super Ecclesiam, quæ te genuit ad vitam æternam. Denique ex ipsorum parentum amore perpende quantum diligere debeas Deum et Ecclesiam. Si enim tantum diligendi sunt qui genuerunt mortuorum, quanta charitate diligendi sunt qui genuerunt ad æternitatem venturum, in æternitatem mansurum? Ama uxorem, ama filios secundum Deum, ut consulas eis ad Deum colendum tecum: cui junctus cum fueris, separationem nullam timebis. Ideo non debes illos plus Deo diligere, quos omnino male diligis, si negle-

* Repertus in V. tantum et in Sirus.

(a) Alias, inter Sirmundianos 31.

(b) Citat Florus ad II Cor. v.

xeris tecum ad Deum ducere. Veniet fortasse hora martyrii. Tu vis constiteri Christum. Confessus excipies fortasse temporis pœnam, excipies temporalem mortem. Pater, aut uxor, aut filius blandiuntur ne moriaris, et blandiendo efficiunt ut moriaris. Si non efficiant, illic tibi veniet in mentem, *Qui amat patrem, aut matrem, aut uxorem, aut filios super me, non est me dignus.*

3. *Humanus affectus exemplo Christi vincendus. Humana voluntas in Christo mortem resugiens.* Sed blandimentis suorum flectitur carnalis affectus, et quodam modo labitur humana mollities. Restringe sinus fluentis vestis, virtute accingere. Cruciat te amor carnis? Tolle crucem tuam, et sequere Dominum. Et ipse tibi Salvator tuus, quamvis in carne Deus, quamvis cum carne Deus, humanum tamen demonstravit affectum, ubi ait: *Pater, si possibile est, transeat a me calix iste (Matth. xxvi, 59).* Novcrat quod calix iste transire non poterat, ad eum bibendum venerat. Voluntate, non necessitate, bibendus ille calix. Omnipotens erat: si vellet, utique transiret, quia Deus cum Patre, et ipse et Deus Pater unus Deus. Sed ex forma servi, ex eo quod suscepit abs te pro te, vocem hominis, vocem carnis emisit. Te in se dignatus est transfugare, ut de illo loquereris infirma, ut in illo apprehenderes fortia. Voluntatem ostendit, qua tentari posses: et continuo docuit quam voluntatem, cui voluntati præferre deberes. *Pater, inquit, si fieri potest, transeat a me calix iste.* Hæc voluntas humana est; hominem gero, ex forma servi loquor. *Pater, si fieri potest, transeat hic calix.* Vox carnis est, non spiritus; vox infirmitatis, non divinitatis. *Si fieri potest, transeat calix iste.* Illa est voluntas, de qua et Petro dicitur, *Cum autem tenueris, alter te cinget, et tollet, et feret quo tu non vis (Joan. xxi, 18).* Unde ergo et martyres vicerunt? Quia voluntati carnis voluntatem spiritus præposuerant. Amabant hanc vitam, et deponderabant. Inde considerabant quantum amanda esset æterna; si sic amatur ista peritura. Moriturus mori non vult; et tamen erit necessario moriens, quamvis continue mori nolens. Nil agis quod mori non vis, nil efficias, nil extorques: nullam habes potestatem tollendi mortis necessitatem. Veniet, te nolente, quod times; aderit, te recusante, quod differs. Mortem quippe satagis ut differas; numquid ut auferas? Si ergo in amatoribus hujus vitæ tantum de differenda morte satagitur, quantum de auferenda laborandum est? Mori certe non vis. Muta amorem, et ostenditur tibi mors, non quæ te nolente aderit, sed quæ, si volueris, non erit.

4. *Mors duplex, prima et secunda. Mors prima omnibus necessario subeunda, altera solis malis paratu. A morte temporali homo se pecunia redimit; ab æterna morte, justitia. Sanguis Christi pro nostra redemptione fusus.* Vide ergo, si aliquantum in corde tuo amor evigilavit, si scintilla de cinere carnis emicuit, si aliquid roboris in corde tuo comprehendit, quod vento tentationis non solum non extinguatur, sed etiam vehementius accendatur: si non ardes ut stupa, quæ

uno levi flatu extinguatur; sed ardes ut robur, ardes ut carbo, ut flatu potius exciteris: vide duas mortes, unam temporalem, eandemque primam; alteram sempiternam, et eandem secundam. Prima mors omnibus præparata est: secunda solis malis, impiis, infidelibus, blasphemis, et quidquid aliud sanæ doctrinæ adversatur. Intende, propono tibi istas mortes duas. Si fieri potest, ambas non vis pati. Scio, vivere amas, mori non vis; et de hæc vita in aliam vitam sic transire velles, ut non mortuus resurgeres, sed vivus in melius mutareris. Hoc velles, hoc habet humanus affectus; hoc ipsa anima nescio quo modo habet in voluntate et cupiditate. Quoniam diligendo vitam, odit mortem: et quoniam carnem suam non odit, nec ipsi vult accidere quod odit. *Nemo enim unquam carnem suam odio habuit (Ephes. v, 29).* Hunc affectum ostendit Apostolus, ubi ait: *Habitationem habemus ex Deo, domum non manu factam, æternam in cœlis. Etenim in hoc ingemiscimus, habitaculum nostrum quod de cœlo est superindui cupientes. In quo notamus, inquit, exspoliari, sed supervestiri, ut absorbeantur mortale a vita.* Non vis spoliari: sed spoliandus es. Hoc tamen agas oportet, ut spoliatus per mortem carnea tunica, inveniaris indutus lorica fidei. Hoc enim secutus adjungit: *Si tamen et induti, non nudi inveniamur (II Cor. v, 1-4).* Nam prima mors spoliatura est te carne, interim seponenda, et suo tempore recipienda. Hoc velis, nolis. Non enim quia vis, resurges; aut si nolis, non resurges; aut si resurrectionem non credis, propterea non resurges. Opus est ut potius agas, ut qui resurrexeris es, velis nolis, sic resurgas ut habeas quod velis. Dominus quippe ipse Jesus dixit: *Veni hora, quando omnes qui in monumentis sunt, audient vocem ejus, et procedent, sive boni sint, sive mali sint; omnes qui in monumentis sunt, audient vocem ejus, et procedent, et emittentur ex abditis. Nulla creatura mortuum tenebit sub voce vivi Creatoris. Omnes, inquit, qui in monumentis sunt, audient vocem ejus, et procedent.* Hoc ut ait, *Omnes, fecit quasi confusionem et permixtionem. Sed audi discretionem, audi et separationem: qui bona egerunt, in resurrectionem vitæ; qui mala egerunt, in resurrectionem judicii (Joan. v, 28, 29).* Hoc judicium, ad quod subeunda resurgent impii, mors secunda appellatur. Quid ergo, christiane, movis istam primam? Et te invito veniet, et te recusante aderit. Redimis te forte a barbaris, ne occidaris: redimis te magno, non parcis omnino rebus tuis, et filios tuos spolias; et redemptus crastino morieris. A diabolo te redimi oportet, qui te secum ad secundam mortem trahit, ubi audient impii ad sinistram positi, *Ite, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus (Matth. xxv, 41).* Ab ista secunda morte oportet ut redimaris. Respondebis, Unde? Noli querere hircos et tauros: noli postremo arcem tuam discutere, et dicere in animo tuo, *Ut me redimerem a barbaris, habebam pecuniam: ut te redimas a secunda morte, habeto justitiam. Pecuniam posset tibi ipse barbarus ante tollere, et postea te captivum ducere*

ut non esset unde te redimeres, eo tua omnia possidente qui possedit et te : justitiam non amittis invitus; in thesauro cordis intimo manet; ipsam tene, ipsam posside, inde redimeris a secunda morte. Quæ si nolis, ideo non erit, quia illud, unde te ab ista morte redimes, si volueris, erit. Justitiam voluntas impetrat a Domino, et bibit illam tanquam de fonte suo. Ad quem fontem nullus prohibetur accedere, si dignus accedit. Postremo adjutorium tuum vide. Redemit te a barbaris argentum tuum, redemit te a prima morte pecunia tua : redemit te a secunda morte sanguis Domini tui. Habuit ille sanguinem, unde nos redimeret; et ad hoc accepit sanguinem, ut esset quem pro nobis redimendis effunderet. Sanguis Domini tui, si vis, datus est pro te : si nolueris esse, non est datus pro te. Forte enim dicis : Habuit sanguinem Deus meus, quo me redimeret : sed jam cum passus est, totum dedit; quid illi remansit quod det et pro me? Hoc est magnum, quia semel dedit, et pro omnibus dedit. Sanguis Christi volenti est salus, nolenti supplicium. Quid ergo dubitas, qui mori non vis, a secunda potius morte liberari? qua liberaris, si vis tollere crucem tuam, et sequi Dominum; quia ille tulit suam, et quæsit servum.

5. *Vita æterna quantum amanda, cum tantum ametur vita temporalis. In eos qui temporalis vitæ amore perdunt vitam æternam.* Omnino, fratres mei, non vos maxime hortantur ad amandam vitam æternam, qui sic amant temporalem vitam? Quanta faciunt homines, ut vivant paucos dies? Quis enumerare poterit conatus et molimina omnium vivere volentium, post paululum morientium? Quanta agunt pro ipsis paucis diebus? Quid tantum agimus pro æterna vita? Quid dicam, pro paucis diebus redimendis, et his in terris? Paucos enim dies dico, si liberatus senuerit; paucos dies dico, si liberatus puer decrepitus factus fuerit. Non dico quia redemptus hodie, cras fortasse morietur. Ecce ad incertum, propter ipsos paucos dies incertos, quanta faciunt? quæ excogitant? Si veniant per morbum corporis. In medici manus, salusque omnis a pronuntiantibus et inspicientibus desperetur; si promittitur aliquis medicus, qui etiam desperatum liberare sit idoneus, quanta promittuntur! quanta prorsus ad incertum dantur! Ut modicum vivatur, hoc dimittitur unde vivatur. Jam vero si in hostis aut prædonis manus inciderit, ne occidatur, ut redimatur, etiam, si pater detentus fuerit, filii currunt, et quod eis relicturus fuerat, impendunt, redempturi quem possint efferre. Quæ ambitiones? quæ preces? qui conatus? quis hoc explicet? Et tamen volo dicere aliud gravius, et nisi fieret, incredibilis. Quid enim dico, quia dant homines pecuniam ut vivant, quia nihil sibi dimittunt? Ut paucos dies eodemque incerto paululum vivant cum timore, vivant cum labore, quanta impendunt? quanta dant? Væ generi humano! Dixi quod ut vivant impendunt unde vivant : quod est pejus audite, quod est gravius, quod est sceleratius, quod est, ut dixi, incredibile, nisi fiat. Ut liceat illis paululum vivere, dant etiam illud, unde possent semper vivere. Quod dixi audite,

et intelligite. Adhuc enim clausum est, et tamen multos movet, quibus jam Dominus cum clausum erat, aperuit. Dimitte illos qui dant et perdunt unde possunt vivere, ut concedatur illis paululum vivere. Illos attendite, qui perdunt unde possunt semper vivere, ut concedatur eis paululum vivere. Quid est hoc? Fides vocatur, pietas vocatur : hæc omnis tanquam pecunia est, qua vita æterna acquiritur. Veniet de transverso inimicus territans, et non tibi dicet, Da mihi pecuniam tuam, ut vivas : sed dicet tibi, Nega Christum, ut vivas. Quod tu si feceris, ut liceat tibi paululum vivere, perdes unde posses semper vivere. Hoc est amare vitam, qui timebas mortem? Homo bone, quare timebas mortem, nisi amando vitam? Christus est vita. Quare appetis parvam, ut perdas secaram? An forte fidem non perdidisti, sed quod perderes non habuisti? Tene ergo unde semper vivas. Attende proximum tuum, quanta faciat ut modicum vivat. Attende et illum qui Christum negavit, quantum malum fecit propter paucos dies vitæ. Et tu non vis ipsos paucos dies contemnere vitæ, ut nullo die moriaris, et in sempiterno vivas die, a Redemptore tuo protegaris, in æterno regno Angelis adæqueris? Quid amasti? quid perdidisti? Ut sequereris Dominum, crucem tuam non tulisti.

6. *Perdere animam, ut inveniat anima.* Vide quam prudentem te velit, qui tibi dixit : *Tolle crucem tuam, et sequere me. Qui invenerit, inquit, animam suam, perdet illam; et qui perdidit eam propter me, inveniet eam (Matth. x, 38, 39).* Qui invenerit, perdet eam; qui perdidit, inveniet illam. Ut perdas, prius est ut invenias; et cum perdidideris, postremum est ut rursus invenias. Duæ sunt inventiones : in medio est qua transit una perditio. Nemo potest animam suam perdere propter Christum, nisi eam prius invenerit; et nemo potest animam suam invenire in Christo, nisi eam prius perdidit. Inveni, ut perdas; perde, ut invenias. Quomodo eam prius inventurus es, ut habeas quam perdas? Quando cogitas te ex parte mortalem, quando cogitas eum qui te fecit, et insufflando animam tibi creavit, et videris eam illi debere, qui dedit; illi reddendam, qui commodavit; ab illo custodiendam, qui instituit; invenisti animam tuam, inveniens eam in fide. Credidisti enim hoc, et invenisti animam tuam. Nam perditus eras, antequam crederes. Invenisti animam tuam : mortuus quippe fueras in infidelitate, revixisti in fide. Talis es, de quo dici possit, *Mortuus erat, et revixit; perierat, et inventus est (Luc. xv, 32).* Ergo invenisti animam tuam in fide veritatis, si a morte infidelitatis revixisti. Hoc est, animam tuam invenisti. Perde eam, et anima tua semen tibi sit. Nam et agricola triturando et ventilando invenit triticum, et rursus seminando perdit triticum. Invenitur in area, quod perierat in semente. Perit in semente quod inveniat in messe. *Qui ergo invenit animam suam, perdet eam.* Qui laborat colligere, quare piger est seminare?

7. *Animam cujus gratia perdere jubemur.* Vide tamen ubi invenias, et quare perdas. Unde enim inve-

nires, nisi lumen tibi accenderet ille cui dicitur, *Tu illuminabis lucernam meam, Domine?* (Psal. xvii, 29.) Jam ergo invenisti, illo tibi accendente lucernam. Vide quare perdas. Non enim passim perdendum est, quod tam diligenter inventum est. Non ait, Qui perdidit eam, inveniet eam; sed, *Qui perdidit eam propter me.* Naufragi forte negotiatoris corpus cum in littore inspexeris, reddis lacrymas miseratus, et dicis: Væ huic homini! propter aurum perdidit animam suam. Bene plangis, bene miseraris. Redde illi fletum, cui non præstas et auxilium. Propter aurum enim perdere animam suam potuerit, propter aurum invenire non poterit. Ad damnum animæ suæ idoneus fuit, ad eam lucrandam minus idoneus exstitit. Non enim cogitandum est quod perdidit, sed quare perdidit. Si propter avaritiam, ecce ubi jacet caro, ubi est quod erat charum? Et tamen jussit avaritia, et propter aurum perdita est anima, et propter Christum non perit anima, neque pereat. Stulte, noli dubitare: audi consilium Creatoris. Ipse te instituit ut sapias, qui te fecit antequam esses qui sapias. Audi, noli dubitare pro Christo animam perdere. Fideli Creatori commendas quod diceris perdere. Tu quidem perdes: sed ille suscipit, cui nihil perit. Si ainas vitam, perde ut invenias: quia cum inveneris, jam non erit quod perdas, non erit quare perdas. Ea quippe invenitur vita, quæ invenitur ut omnino perire non possit. Quia et Christus, qui tibi nascendo, moriendo et resurgendo dedit exemplum, *urgens a mortuis jam non moritur, et mors ei ultra non dominabitur* (Rom. vi, 9).

SERMO CCCXLV * (u).

De contemptu mundi.

1. *Præsens vita spe futuræ vitæ contemnenda. Divitibus vita hæc somnus.* Loquar Charitati vestræ, fratres, quod pertinet ad contemptum præsentis sæculi, ad spem futuri sæculi. Si quæris quid contemnas, omnis martyr vitam præsentem contempsit: si quid speres, resurrectionem dico, quia hodie Dominus resurrexit. O tu homo, si titubas in re, esto firmus in spe; si autem te opus turbat, erigat ipsa merces. Nos quoque admonet Apostolus, cum præcipit Timotheo dicens: *Præcipe divitibus hujus mundi, non superbe sapere, neque sperare in incerto divitiarum, sed in Deum verum, qui præstat nobis omnia. Divites sint in operibus bonis, facile tribuant, communicent, thesaurizent sibi fundamentum bonum, ut apprehendant veram vitam* (I Tim. vi, 17-19). Et maxime hoc divites audire debent. Audite, divites, qui aurum et argentum habetis, et tamen cupiditate ardetis: quos quando pauperes iactentur, murmurant, gemunt, laudant et invident; æmulari optant, et impares se dolent; et inter laudes divitum hoc plerumque dicunt, *Soli isti sunt, ipsi soli vivunt.* Pro his verbis, quibus homines tenues divitibus adulantur, cum dicunt, *Isti soli vivunt; ne in superbiam erigamini, o vos divites: sed potius Apostolum audite, morbi curatorem, et non verbi adula-*

tozem. Vita ista somnus vester est: divitiæ istæ velut in somnis fluunt. Paulus dicit, *ut apprehendant vitam veram.* Paulum audite, et superbire nolite. Audi et Psalmum, o tu dives pauperrime; quid habes, si Deum non habes? vel quid non habes, si Deum habes? De divitibus dicit Psalmus, *Dormierunt somnum suum, et nihil invenerunt omnes viri divitiarum in manibus suis* (Psal. lxxv, 6). Aliquando et mendicus in terra jacens et frigore tremens, occupatus a somno thesauros somniat; gaudet, exsultat, superbit, et patrem suum pannosum videre indignatur. In somnis est quod vides, o tu mendico, qui dormis et gaudes. Tamen donec evigilet, dives est: cum dormierit, invenit quod certum doleat. Dives ergo moriens, similis est illi pauperi dormienti et thesauros somnianti. Nam ille dives, qui induebatur purpura et bysso, nec nominatus, nec nominandus, contemptor pauperis ante januam jacentis, epulabatur quotidie splendide; postea mortuus est, et sepultus: evigilavit, et se in flamma invenit (Luc. xvi, 19-24). Dormivit somnum suum, et post somnum nihil invenit; quia nihil operatus est de manibus suis, id est, de divitiis suis.

2. *Vita peritura redimitur omnibus bonis: vita æterna quanti emenda.* Propter vitam quærantur divitiæ, non vita propter divitiæ: quam multi cum suis hostibus pacti sunt, ut vitam solam redimerent? Quæcumque habuerunt, totum dederunt, tantum ne vitam amitterent. Totum dediti barbaris quod habuisti, frater? Totum, inquit, dedi, nudus remansi; etsi nudus, vivam. Et quare? Totus occidendus eram, ideo totum dedi. Et quare tibi hoc contigit? Vis dico tibi? Quia antequam barbarus superveniret, pauperi non subveniebas, ut per pauperem eleemosyna ad Christum perveniret? Christo modicum non dedisti, et barbaris totum quod habuisti, dedisti, et hoc cum sacramento dedisti. Christus rogat, et non accipit: ille torquet, et totum auferit. Si tanti redemisti vitam perituram, quanti comparanda est vita æterna? Qui das hosti, ut vivas mendicus, da aliquid Christo, ut vivas beatus. Ut vivas paucis diebus, quod hostis exigit facis, et quod Christus exigit, contemnis? Omnes dies hominis ab infantia usque ad senectatem pauci sunt: et si ipse Adam hodie moretetur, paucos dies vixerat, quia omnes finierat; qui utique sex milia annos vixerat; et tamen pauci erant, quia cunctos finierat. Paucos dies laboriosos, tentationibus plenos redimis, ut modicum terram habeas, id est villam. Ecce inimicus, qui te captivaverat, dicit tibi, *Quidquid habes da mihi: et ut viveres totum dedisti; hodie redemptus, cras moriturus; ab isto redemptus, ab alio trucidandus.* Ecce quanta a barbaris patientur homines propter vitam temporalem, et piget aliquid pati pro vita æterna! Erudiant nos ista pericula, fratres. Ecce totum dedisti, et abiecasti; et gaudes quia vivis, et hoc dicis: *Etsi pauper, nudus, cogens, mendicus, gaudeo quia vivo, et istam lucem dulcem non perdidit.* Appareat Christus; paciscatur et ipse tecum: non barbarus qui te captivaverat; sed qui pro te captus est, qui pro te occidi dignatus est. Ille qui se

* Repertus in cl. tantum et in Sirm.

(u) Alias, inter sirmondianos 33.

dedit pro te, ipse tibi dicit : Mecum paciscere. Habere vis te? habe et me. Oportet ut oderis te, et diligas me. Vitam tuam perdendo invenies, ne tenendo perdas eam.

3. *Divitiarum ne hic pereant, in caelum praemittenda.* De divitiis tuis, quas amas possidere, quas pro vita praesente paratus es dare, do consilium quid facias. Si et ipsas amas, noli eas perdere. Quod si hic eas amas, tecum periturae sunt. Si amas eas, praemitte eas quo sequaris; ne cum amas in terra, aut vivus eas amittas, aut mortuus. Jam dedi consilium : non dixi, Perde; sed, Serva. Jam dixi, Thesaurizare vis? Bene : non dico, Noli; sed dico ubi. Consultorem me accipe, non perditorem. Scriptum est, *Thesaurizate vobis thesauros in caelo, quo fur non accedit, nec tinea, nec rubigo exterminat (Matth. vi, 20)*. Sed forte dicis : Non video locum in caelo ubi ponam. Quam scalam, quam machinam quaesiturus sum, quae ad caelum attingat, ut videam ubi ponam pecuniam meam? Quid dicis? Vides in terra locum ubi obruis? Video, inquit. Bene satis : si securus es obruendo in terra, quare sollicitus es de Deo, qui fecit caelum et terram? Da securus Deo. Ipsi te commenda, qui tibi pecuniam in caelo servat; quia ipse et te in terra, quamdiu vivis, gubernat. Pecuniam servare vis? Serva quomodo vis. Si inveneris meliorem custodem quam Christum, commenda ei pecuniam tuam. Commendo, inquit, servo meo. Bene : quanto melius Domino tuo? Et servum tuum praeponis Domino tuo? O christianum virum! Servus tuus fortassis auferet et fugiet : numquid Christus hoc facturum est? Multi ad dominos suos servi repente inimici exstiterunt, et eos cum ipso auro hostibus tradiderunt. Cui ergo commendas? Servo, inquit, meo. Novi fidem servi mei, ideoque commendo servo meo aurum meum. Bene satis, praefers servum tuum, aurum tuum commendas servo tuo : animam tuam cui? Animam meam commendo Deo meo. Quanto melius, o homo, illi et aurum tuum, cui et animam tuam? An forte fidelis est in custodiendo animam tuam, et infidelis in custodiendo pecuniam tuam? Servat tibi, qui servat et te. Laudas fidem servi tui? Etiam, ego novi fidem servi mei. Tota fides ejus est, ne fraudet, ne tollat : numquid agit ne perdat? Ecce posuit, et non latuit; invenit alius, et tulit. Numquid hoc Christo quisquam facturum est? Pigritiam excute, consilium accipe. Da Christo esurienti, thesauriza in caelo. Numquid labor est in caelo thesaurizare? Etsi labor esset, faciendum erat ad ponendum pecuniam tuam in loco munito, unde nemo eam possit auferre. Cum tamen dicit Christus, In caelo thesauriza : non dicit tibi, Scalam quaere, machinas liga, pennas apta. Hoc dicit : Mihi in terra da, et tibi in caelo servo. Ideo veni egere ego in terra, ut sis tu dives in caelo. Fac trajectitium. Forte times fraudatorem, ne perdas; et quaeris qui portet, qui migret. Christus tibi in utroque adest. Non faciet impostaram, faciet insuper et lataram.

4. *Christus accipit quod pauperibus erogatur. Cor hominis cum thesauro suo. Sed Christum ubi invenio,*

inquit, in terra? Eum ubi invenio, ut dem illi? Cum habeat fides mea, quod audio in Ecclesia, hoc didici, sic credidi, hoc sacramento imbutus sum : passus est, mortuus et sepultus est, resurrexit tertio die, post quadraginta dies in caelos ascendit, sedet ad dexteram Patris, in sine venturus est. Quando hic eum invenio? Cui dabo, ut ad eum deferat? Noli satagere, totum audi : aut si totum audisti, vel legisti, an istud nunquam audisti, quia cum Ecclesiam Saulus persequeretur, superbus, crudelis, sanguinem Christianorum sitiens, non audisti quid ei clamaverit, quem sedentem in caelo confiteris? Recole. Quid ergo dixit? *Saule, Saule, quid me persequeris (Act. ix, 4)*? Quem Paulus nec videbat, nec tangebatur, in caelo clamatur, *Quid me persequeris?* Non ait, Quid persequeris familiam meam, servos meos, sanctos meos, vel fratres? Nihil eorum dixit. Et quid dixit? *Quid me persequeris?* ait, id est, membra mea. Pro quibus in terra calcatis caput de caelo clamabat : quia et si pedem tuum in terra calcet aliquis, lingua tua de capite clamatur : non, Calcas pedem meum; sed, Calcas me, dicis. Quid ergo dubitas? quid dicis? Qui dixit Saulo, *Quid me persequeris?* ipse tibi dicit, Pasce me. In terra Saulus saeviebat, et Christum in caelo tangebatur : sic et tu in terra eroga, et Christum in caelo pascis. Nam istam quaestionem, qua moveris, praedixit ipse Dominus. Commovebuntur et illi qui ad dexteram ponentur, et cum dixerit, *Esurivi, et dedistis mihi manducare;* respondebunt, *Domine, quando te vidimus esurientem?* Et audient continuo, *Cum uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis (Matth. xxv, 35-40)*. Si audieras hoc, aperte dic, Nolo dare : et non habes unde te excusare, sed voce tua te damnare. De divitiis ergo tuis dicit tibi Dominus tuus, Dedi consilium quid facias : amas divitias? Amo, inquit. Ergo migra eas, et cum migraveris eas, sequere eas interim corde, cum vivis : quia *ubi fuerit thesaurus tuus, ibi erit et cor tuum (Id. vi, 21)*. Si autem in terra obruis cor tuum, erubescit quia mentiris, cum respondes quando audis, *Sursum cor.* Nam dicitur, *Sursum cor;* et continuo respondes, *Habemus ad Dominum. Deo mentiris. Una hora in ecclesia verum non dicis, Deo mentiris, quod semper hominibus facis. Dicis, Habemus ad Dominum, et in terra obrutum habes cor; quia ubi fuerit thesaurus tuus, ibi erit et cor tuum.*

5. *Divitiarum verarum regni caelorum. Divitiarum terrenarum nihil praeter sollicitudinem afferunt. Tua erogare non sufficit, nisi et Christum sequaris.* Si feceris de divitiis tuis quod audisti, si talis dives fueris, qualem Apostolus dicit, non superbe sapias, neque speres in incerto divitiarum; ut thesaurizes tibi fundamentum bonum in futurum, ut apprehendas veram vitam : jam interroga Deum et Dominum tuum, et dic illi, *Ecce jam migravi, Domine, in caelum quod habui; vel quod habeo, sic habeo, tanquam si non habeam. Tanti valet regnum caelorum, quantum patrimonium meum? Clarius valet. Non enim vere tale est, ut tanti valeat. Hoc dicit Dominus tuus, quem interrogasti de patrimonio tuo : Ad tempus victurus es, et postea moriturus; in*

regno meo nunquam moriturus, sed in æternum victurus es. Verus ibi dives eris, ubi nunquam egebis. Nam ideo ad subvectionem multa animalia quæris, ne deficias; ad victum epulas copiosas, ad indumentam preciosas vestes. Revera tu multa habendo dives es, et angelus meus pauper est? Nihil habet, nec equo utitur, nec rheda vehitur, nec mensam honestis implet apparatus; nec ei vestis textitur, quia luce æterna vestitur. Dicce, o homo dives, veras divitias appetere. Tu istas divitias habere vis, ut habeas unde multum manduces, quia deficis: ille te vere divitem facit, qui tibi donat ne in æternum esurias. Nam quantumvis habeas, cum venerit hora quinta (a), antequam ad mensam accedas, esuris, et deficis, quia miser es. Numquid hoc angelus sustinet? Absit. Nec esuriam, nec defectionem habet angelus. Postremo his epulis anhelas superbus. Non est expletio ista indigentiarum, sed fumus curarum. Cum cogitas de divitiis augendis, vide si facile dormis. Ni fallor, ubi divitias invenisti, requiem perdidisti. Cum vigilas, augmentum divitiarum cogitas: cum dormis, latrones somnias. In die sollicitus, et nocte paridus, semper mendicus. Divitem verum te facere vult, qui tibi regnum cælorum promittit: et putas quia tanti empturus es illas veras divitias, illam veram et beatam vitam, quanti paratus es redimere istos miseris et laboriosos dies? Aliquid multo plus valere debet quod multo plus est; quia regnum cælorum est.

6. *Idem tractatur argumentum.* Et quid faciam, inquis? Ecce, sancte episcope, monita tua audiui, consilio tuo parui, jussum Domini non spreui, quod habui pauperibus dedi, et quod habeo cum indigentibus communico; quid plus possum facere? Nil habes adhuc, temetipsum habes: tu ipse plus es, tu deos rebus tuis, tu addendus es. Consilium Domini tui fecisti? Feci, inquit. Quid mentiris? Non totum fecisti: ex una parte fecisti, ex alia nihil tetigisti. Audi quod jubet: *Vade, vende omnia quæ habes, et da pauperibus.* Numquid dimisit eum? Et ne se ille perdere putaret quod pauperibus erogavit, securum eum reddidit dicens, *Et habebis thesaurum in cælo.* Numquid sufficit hoc? Non. Et quid? *Veni, sequere me* (Matth. xix, 21), dicit. Amas, et sequi vis eum quem amas? Cucurrit, volavit: quære qua. Nescio qua. O christianum! nescis qua ivit Dominus tuus? Vis dico tibi, qua eum sequaris? Per pressuras, per opprobria, per falsa crimina, per sputa in faciem, per alapas et flagellorum verbera, per coronam spineam, per crucem, et per mortem. Quid piger es? Ecce demonstrata est tibi via. Sed dura est, inquis, via; quis per istam illum sequatur? Erubescere barbare, erubescere: a virtute vir diceris. Feminæ secute sunt, quarum hodie natalitia celebramus. Feminarum martyrum Suburbitarum (b),

(a) Quæ nimirum undecimæ nostre respondet, sextam prisco genere horarum, id est meridiem antecedens, et legitima est hora prandii. Hinc Martialis, lib. 8, epigr. 67. *Horas quinque puer nondum tibi nuntiavit, et tu jam contra mihi, Carissime, venis.*

(b) Ita Colbertinus codex 1785 quo alias Pithæano Simonius utens, correxit *Suburbitarum*. Ubi ipse Perpetuam et Felicitatem intelligit, quarum corpora in basilica

solemnitatem celebramus. Dominus vester, Dominus noster, Dominus illarum, Redemptor vitæ nostræ, de via angusta et aspera præcedendo stratum eam volbis fecit, stratum securam, munitam, Christus Dominus noster, qui regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCCXLVI (a).

De persequatione nostra in hac vita, per fidem.

1. *Vita hæc mors verius quam vita.* Vera vita nonnisi æterna. Recordamini nobiscum, dilectissimi fratres, dixisse Apostolum, *Quamdiu sumus in corpore, peregrinamur a Domino; per fidem enim ambulamus, non per speciem* (II Cor. v, 6, 7). Dominus enim noster Jesus Christus, qui ait, *Ego sum via, et veritas et vita* (Joan. xiv, 6), ambulare nos voluit et per seipsum et ad se ipsum. Quæ enim ambulamus, nisi per viam? Et quæ ambulamus, nisi ad veritatem et ad vitam. vitam scilicet æternam, quæ sola vita dicenda est? Nam ista vita mortalis, in qua nunc sumus, ex illius vitæ comparatione mors esse convincitur; quæ tanta mutabilitate variatur, et nulla stabilitate firmatur, et cursu brevissimo terminatur. Et ideo Dominus illi diviti, qui ei dixerat, *Magister bone, quid faciam, ut vitam æternam consequar?* respondit, *Si vis venire ad vitam, serva mandata* (Matth. xix, 16, 17). Erat utique in aliqua vita; neque enim cadaveri, et non viventi homini loquebatur. Sed quia ille de consequenda vita æterna quæsiverat, non ait Dominus, *Si vis venire ad vitam æternam; sed, Si vis, inquit, venire ad vitam, serva mandata*: videlicet hoc intelligi volens, quoniam quæ vita æterna non est, nec vita dicenda est; quia vera vita nonnisi æterna est (c). Hinc et Apostolus, cum eleemosynarum consilium dandum divitibus admoneret, *Dives sint, inquit, in operibus bonis, facite tribuant, communicent, thesaurizent sibi fundamentum bonum in futurum, ut apprehendant veram vitam* (I Tim. vi, 18, 19). Quam dixit veram vitam, nisi æternam vitam, quæ sola vita dicenda est, quia sola beata est? Nam utique illi divites, quibus præcipiendum esse dicebat ut apprehenderent veram vitam, in abundantia divitiarum habebant istam vitam: quam tamen Apostolus si veram vitam esse judicaret, non diceret, *Theaurizent sibi fundamentum bonum in futurum, ut apprehendant veram vitam*: nihil aliud admonens, nisi non esse veram vitam divitum; vitam, quam ab stultis non solum vera, sed etiam beata nominatur. Quomodo autem beata est, quæ vera non est? Non ergo beata vita est, nisi vera vita; nec vera vita est, nisi æterna vita, quam divites intelliguntur per quasi-

Majoræ condita Carthagine, et anniversarius dies agitur 7 martii. Contra vero Henricus Valesius Maximam, Donatillam ac Secundam, quæ apud Tuburbum etiam passæ dicuntur julii 30, laudatas hic esse contendit in præfatione ad Acta Perpetuæ et Felicitatis, de qua supra ad serm. 280.

(a) Prodit nunc primum ex vetere Ms. Michaelino, quo in libro cum duobus hie subsequentibus; proxime est et locutus, sub eodem titulo, « De timore Domini. » Nobis tamen videtur ad eum potius pertinere tractatum, qui in Possidii indiculo, cap. 8, recensetur, « De peregrinatione Christianorum, quæ in hac vita est. »

(b) Vide serm. 306, nn. 6, 7.

bet delicias nondum tenere; et ideo per elemosynas admonentur apprehendere: ut in fine audiant. *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab initio mundi: esurivi enim, et sedisti mihi manducare.* Nam qui ipsam vitam eternam non videt, paulo post consequenter idem Dominus ostendit dicens: *Ibunt illi in combustionem eternam, iusti autem in vitam eternam* (Math. xxv, 34, 35; 40).

2. *Peragristallo per fidem in hac vita.* Hanc vitam donec apprehendamus, peregrinamur a Domino; quoniam per fidem ambulamus, non per speciem. Ille quippe ait, *Ego sum via, veritas et vita.* In fide nobis via est, in specie autom veritas et vita. Videmus nunc per speculum in aenigmate, et hæc est fides: tunc autem facie ad faciem (1 Cor. xiii, 12), et illa erit species. Item dicit, *In interiore homine habitare Christum per fidem in cordibus vestris:* hæc via est, ubi ex parte scimus. Sed paulo post dicit, *cognoscere etiam supereminentem scientiam charitatis Christi, ut impleamini in omnem plenitudinem Dei* (Ephes. iii, 16, 17, 19): illa crit species, quando in ista plenitudine, cum venerit quod perfectum est, quod ex parte est auferetur (1 Cor. xiii, 10). Item dicit, *Mortui enim estis, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo:* hæc est fides. Deinde subjungit, *Cum Christus apparuerit vita vestra, tunc et vos cum illo apparebitis in gloria* (Coloss. iii, 3, 4): illa erit species. Dicit et Joannes, *Dilectissimi, nunc jam filii Dei sumus, et nondum apparuit quod erimus:* hæc est fides. Deinde subnectit, *Scimus quia cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est* (1 Joan. iii, 2): illa erit species. Quocirca ipse Dominus, qui ait, *Ego sum via et veritas et vita,* cum loqueretur ad Judæos, inter quos erant qui jam in eum crediderant, ad ipsos jam sermones suos dirigens, *Si manseritis, inquit, in verbo meo, vere discipuli mei eritis; et cognoscetis veritatem, et veritas liberabit vos.* Jam isti crediderant: nam Evangelista sic ait, *Dicobat autem Jesus ad eos qui crediderant in eum: Si manseritis in verbo meo, vere discipuli mei eritis; et cognoscetis veritatem, et veritas liberabit vos* (Joan. viii, 31, 32). Jam ergo crediderant, et tanquam in via in Christo ambulare jam coeperant. Hortatur itaque illos ut permanendo perveniant. Quo perveniant, nisi ad id quod ait, *Veritas liberabit vos?* Quæ est illa liberatio, nisi ab omni mutabilitate vanitatis, ab omni corruptione mortalitatis? Ergo ipsa est vita vera, æterna vita, quam nondum apprehendimus, quamdiu peregrinamur a Domino: sed apprehensuri sumus, quia in ipso Domino per fidem ambulamus, si in ejus verbo constantissime permanemus. Nam secundum id quod ait, *Ego sum via;* secundum hoc ait, *Si manseritis in verbo meo, vere discipuli mei eritis.* Et secundum id quod ait, *et veritas et vita;* secundum hoc ait, *et cognoscetis veritatem, et veritas liberabit vos.* In hac ergo peregrinatione et in hac via, id est in fide, quid vos exhortor, fratres, nisi verbis Apostoli dicentis, *Hæc ergo promissiones habentes, charissimi, mundemus nos ab omni iniquatione carnis et spiritus, perficientes sanctificationem in timore Domini* (II Cor. vii, 1)? Qui

enim lucem illam sincerissimas atque incommutabilis veritatis, antequam credant, sibi expetunt ministrari, cum eam contueri non possint nisi per fidem corde munito; *Beati enim mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt* (Math. v, 8): similes sunt hominibus cæcis, qui corpoream lucem solis istius prius videre desiderant, ut a cæcitate sanentur; cum eam videre non possint, nisi ante sanentur.

SERMO CCCXLVII* (a).

De timore Dei, 1 (b).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Timor Dei in Scripturis quam crebro commendatus.* Multa nobis, fratres, de Dei timore præcepta sunt, et quam sit utile timere Deum, innumerabiliter divina eloquia sonuerunt. Ex qua uberrima copia pauca me commemorarunt, et ad ea, quantum pro temporis brevitate potuero, disserentem libenter advertite. Quis non sapientem se esse lætetur, aut si nondum est, esse desideret? Sed quid dicit Scriptura? *Initium sapientiæ timor Domini* (Psal. cx, 10). Quem non regnare delectet? Sed audiamus quid in Psalmo Spiritus moneat: *Et nunc, reges, intelligite; erudimini, qui iudicatis terram: servite Domino in timore, et exultate ei cum tremore* (Psal. ii, 10, 11). Unde et Apostolus dicit: *Cum timore et tremore vestram ipsorum salutem operamini* (Philipp. ii, 12). Legimus etiam scriptum, *Concupisti sapientiam, serva justitiam, et Dominus præbebit illam tibi.* Multos enim reperimus negligentissimos justitiæ, et avidissimos sapientiæ. Hos docet Scriptura divina pervenire non posse ad id quod appetunt, nisi servando quod negligunt. *Serva, inquit, justitiam, et præbebit illam tibi Dominus, quam concupisti sapientiam.* Quis autem potest, nisi Deum timeat, servare justitiam? Dicit enim alio loco, *Nam qui sine timore est, non poterit justificari* (Eccli. i, 16, 33, 28). Porro si Dominus non præbet sapientiam, nisi servanti justitiam, qui autem sine timore est, non poterit justificari: recurritur ad illam sententiam, *Initium sapientiæ timor Domini.*

CAPUT II. — 2. *Gradus a timore ad sapientiam.* Ictibus etiam propheta cum septem illa notissima dona spiritualia commendaret, incipiens a sapientia pervenit ad timorem Dei, tanquam de sublimi descendens ad nos, ut nos doceret ascendere. Inde ergo cœpit, quo volumus pervenire; et illuc pervenit, unde debemus incipere. *Requiescet in eo, inquit, Spiritus Dei, Spiritus sapientiæ et intellectus, Spiritus consilii et fortitudinis, Spiritus scientiæ et pietatis, Spiritus timoris Domini* (Isai. xi, 2, 3). Sicut ergo ille, non deliciens, sed decendo a sapientia usque ad timorem descendit; sic nos, non superbiendo, sed proficiendo a timore usque ad sapientiam oportet ascendere. *Initium enim sapientiæ timor Domini.* Ipsa est enim convallis plorationis, de qua Psalmus dicit, *Ascensiones in corde ejus disposuit in convalle plorationis.* Per con-

* Emendatus pariter ad cs. cl. m. et ad Am. Er. par. Iov.

(a) Alias, de Sanctis 17.

(b) Hunc a Beda vulgato citari monent Parisienses et Lovanienses Theologi; sed falso. Errori occasionem præbuit fragmentum ex sermone 191, de Natali Domini 8, quod huic assum erat in editis Am. Er. et Parisiensium.

vallem quippe humilitas significatur. Quis est autem humilis, nisi timens Deum, et eo timore conterens eor in lacrymis confessionis et pœnitentiæ? Quia *cor contritum et humiliatum Deus non spernit* (Psal. L, 19). Sed non timeat ne in convalle remaneat. In ipso enim corde contrito et humiliato, quod Deus non spernit, ascensiones per quas in illum assurgamus, ipse disposuit. Nam ita Psalmus dicit: *Ascensiones in corde ejus disposuit in convalle plorationis, in locum quem disposuit* (Psal. LXXIII, 6, 7). Ubi fiunt ascensiones? *In corde*, inquit. Sed unde ascendendum est? Utiq; a convalle plorationis. Et quo ascendendum est? *In locum*, inquit, *quem disposuit*. Quis iste est locus, nisi quietis et pacis? Ibi enim est illa clara, et quæ nunquam marcescit sapientia. Unde ad nos exercitandis quibusdam doctrinæ gradibus descendit Isaias a sapientia usque ad timorem, a loco scilicet sempiternæ pacis usque ad convallem temporalis plorationis: ut nos in confessione pœnitentiæ dolendo, gemendo, flendo, non remaneamus in dolore et gemitu et fletu; sed ascendentes ab ista convalle in montem spiritualem, ubi civitas sancta Jerusalem mater nostra æterna fundata est, imperturbabili lætitiâ perfruamur. Ergo ille cum præposuisset sapientiam, lumen scilicet mentis indeficiens, adjunxit intellectum: tanquam quærentibus unde ad sapientiam veniretur, responderet. Ab intellectu; unde ad intellectum, A consilio; unde ad consilium, A fortitudine; unde ad fortitudinem, A scientia; unde ad scientiam, A pietate; unde ad pietatem, A timore. Ergo ad sapientiam a timore; quia *initium sapientiæ timor Domini*. A convalle plorationis usque ad montem pacis.

CAPUT III. — 3. *Gradus ex Isaiâ septem comparantur ad octo beatitudines Evangelii.* — *Beati enim pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum* (Matth. v, 3). Ipsi sunt in convalle humiles, ipsi in tremore, cor contritum et humiliatum sacrificant Deo: unde ascendunt ad pietatem, ut non resistant voluntati ejus, sive in sermonibus ejus, ubi non capiunt sensum ejus; sive in ordine ipso et gubernatione creaturæ, cum pleraque aliter accidunt, quam privata hominis voluntas exposcit: ibi quippe dicendum est, *Verum non quod ego volo, sed quod tu vis, Pater* (Id. xxvi, 39). *Beati enim mansueti, quoniam ipsi hereditate possidebunt terram* (Id. v, 4): non terram morientium, sed terram de qua dictum est, *Spes mea es tu, portio mea in terra viventium* (Psal. cxli, 6). Ab ista quippe pietate merebantur scientiæ gradum, ut noverint non solum mala præteritorum peccatorum sanctorum, de quibus in primo gradu pœnitentiæ dolore flaverunt, sed etiam in quo malo sint hujus mortalitatis et peregrinationis a Domino, etiam cum felicitatis sæcularis arridet. Nam ideo scriptum est, *Qui apponit scientiam, apponit et dolorem* (Eccl. i, 18). *Beati enim lugentes, quoniam ipsi consolabuntur*. Inde assurgunt ad fortitudinem, ut mundus eis crucifigatur, et ipsi mundo, ut in hujus vitæ perversitate et abundantia iniquitatis charitas non refrigescat; sed toleretur fames sitiq; justitiæ, donec ad ejus saturita-

tem veniatur in illa immortalitate sanctorum, et societate Angelorum. *Beati enim qui esuriunt et sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur* (Matth. v, 5, 6). Verumtamen propter inquietudinem tentationum, et quod dictum est, *Væ mundo ab scandalis* (Id. xviii, 7); si qua forte delicta minutatim furtimeque subreptunt, quibus humana præoccupatur infirmitas, consilium deesse non debet. Neque enim tantum potest in ista mortali vita ille fortitudinis gradus, ut qui cum astutissimo adversario continua certatione confligit, non aliquando feriat: maxime per tentationes linguæ, ubi *si dixerit quis fratri suo, Fatue; reus erit gehennæ ignis*. (Id. v, 22). Quod est ergo consilium, nisi quod Dominus dicit, *Dimittite, et dimittetur vobis* (Luc. vi, 37)? Et ideo sicut in gradibus quos per Isaiam discimus, quintum est consilium; sic in Evangelio in illis beatitudinis laudibus quinto loco ponitur, *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur*. Sextus est apud Isaiam intellectus: ubi ab omni falsitate carnalis vanitatis corda mundantur, ut pura intentio dirigatur in finem. Propterea sexto loco etiam Dominus dixit, *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt* (Matth. v, 7, 8). Cum vero ad finem perventum fuerit, jam consistitur, jam requiescitur, jam secunda pace triumphatur. Et quis finis, nisi Deus Christus? *Finis enim legis Christus, ad justitiam omni credenti* (Rom. x, 4). Et sapientia Dei quis, nisi Christus? Et filius Dei quis, nisi Christus? In illo ergo sapientia, et in illo filii Dei fiunt, quicumque fiunt: et hæc est pax plena atque perpetua. Ideo cum apud Isaiam sit septima sapientia sursum versus ascendentibus, unde cepit ipse ad nos docendo descendere; septimo etiam loco Dominus qui nos erigit, posuit, *Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur*. Has igitur promissiones habentes, et his gradibus tendentes ad Dominum, omnia mundi hujus aspera et dura toletemus, nec nos ejus frangat sævitia, qua victa in æterna pace gaudebimus. Ad hoc nos enim jam demonstrato sine cohortatur octava sententia, *Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam, quoniam ipsorum est regnum cælorum* (Matth. v, 9, 10).

SERMO CCCXLVIII * (a).

De timore Dei, u (b).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Timore Dei fortitudo vera comparatur. Timor charitate pellendus non vanitate.* Non dubito, dilectissimi fratres, insitum esse cordibus vestris timorem Dei, quo ad veram et solidam fortitudinem perducamini. Cum enim fortis ille dicatur, qui neminem timet; perverso fortis est, qui primo Deum non vult timere, ut timendo audiat, audiendo diligit, et diligendo non timeat. Tunc erit vere fortissimus, non superba duritia, sed secunda ju-

* Emendatus ad eosdem Mss. et Edd. in sermone præcedenti modo designatos.

(a) Alias, de Tempore 214.

(b) Citat Florus ad Rom. xi. Sed hunc sermonem, quem Augustinus in fine longiorem dicit, nescimus an integrum hic habeas. Certe multo brevior erat in prius editis, in quibus id totum desideratur, quod ante caput tertium, ab istis verbis, « Quapropter irridendi sunt, » etc., n. 3, continetur. Hoc nos restitutum inus ex veteri codice Michæliano.

stitia. Sic etiam scriptum est, *Timor Domini, spes fortitudinis* (*Prov. xiv, 26*). Cum enim timetur poena quam minatur, discitur amari præmium quod pollicetur: ac sic per timorem poenæ bona vitæ retinetur; per bonam vitam bona conscientia comparatur, ut per bonam conscientiam nulla poena timeatur. Quapropter discat timere, qui non vult timere. Discat ad tempus esse sollicitus, qui semper vult esse securus. Ut enim dicit Joannes, *Timor non est in charitate, sed perfecta charitas foras mittit timorem* (*I Joan. iv, 18*). Dixit sane, et veraciter dixit. Si ergo habere non vis timorem, prius vide utrum jam perfectam habeas charitatem, quæ foras mittit timorem. Si vero ante istam perfectionem timor excluditur, superbia inflat, non charitas ædificat. Nam sicut in bona valetudine fames non fastidio, sed cibo pellitur; ita in bona mente timor non vanitate, sed charitate pellendus est.

CAPUT II. — 2. *Timore carere, qua dilectione contingat, discutiendum.* Discute itaque conscientiam tuam, quisquis timere jam non vis. Noli superficiem compalpate, descende in te, penetra interiora cordis tui. Rimare diligenter, utrum nulla tibi vena venenata tabificum amorem sæculi sugat et sorbeat, utrum nulla carnalis voluptatis movearis et capiaris illecebra, nulla inani jactantia tumidus extollaris, nulla cura vanitatis exæstues: audeas nuntiare purum ac liquidum te videre, quidquid latebrarum in conscientia perscrutaris, a factis, a dictis, a cogitationibus pravis; si jam iniquitatis diligentia non fatigat, utrum aqutatis negligentia nulla subrepat. Si hæc ita sunt, recte gaudes, gaude esse te sine timore. Excluserit autem eum charitas Dei, quem diligis ex toto corde, et ex tota anima, et ex tota mente tua. Excluserit eum et charitas proximi, quem diligis tanquam te ipsum: et ideo pro illo satagis, ut etiam ipse tecum ex toto corde, ex tota anima, ex tota mente diligat Deum; quia non aliter recte diligis et te ipsum, nisi quia sic diligis Deum, ut non propterea minus eum diligas, quia converteris vel ad te ipsum. Si autem quamvis intra te ipsum nulla irritaris cupiditate¹ (quod quidem de se quis audeat gloriari?), tamen si te ipsum in te ipso diligis, et de te ipso tibi places, hoc ipsum vehementius timere debes, quia nihil times. Non enim quacumque dilectione foras mittendus est timor, sed recta dilectione qua tota² diligimus Deum, et propterea proximum, ut sic et ipse diligat Deum. Se autem in se diligere, et sibi placere, non est justitiæ charitas, sed superbiæ vanitas. Ac per hoc Apostolus justa reprehensione percussit se ipsos amantes et sibi placentes (*II Tim. iii, 1-5*). *Perfecta ergo charitas foras mittit timorem.* Sed ea dicenda est charitas, quæ non est vilitas. Quid autem vilis quam homo sine Deo? Ecce quid amat, qui se ipsum non in Deo, sed in se ipso amat. Recte huic dicitur, *Noli altum sapere, sed time* (*Rom. xi, 20*). Quia enim altum sapit, et ideo non timet, utique perniciose non timet, qui non in solido collocatur, sed flatu superbiæ venti-

latur. Neque mitis¹ et pius est, qui se ipsum in se ipso amat et laudat: sed elatus et ferox, non novit dicere, *In Domino laudabitur anima mea; audiant miles, et jucundentur* (*Psal. xxxiii, 3*). Quid enim boni amat, qui forte hoc ipsum propter hoc ipsum amant nihil timere? Potest enim hoc sibi persuadere, non sanitate, sed immanitate. Verbi gratia, est aliquis audacissimus latro, quanto perverse fortior, tanto periculose crudelior, qui propter ipsum amorem suum quo amat nihil timere, ingentia facinora moliat, ut quod amat exerceat, et exercendo corroboret: quanto ejus fuerint majora commissa, tanto major erit non timentis audacia. Non hoc ergo pro magno bono amandum est, quod et in homine pessimo inveniri potest.

3. *Epicurei et Stoici carere timore amant, sed perverse.* Quapropter irridendi sunt hujus mundi philosophi, non solum Epicurei, qui etiam ipsam justitiam venalem habent, carnalis pretio voluptatis. Dicunt enim propterea sapientem, justum esse debere, ut vel acquirat, vel teneat ex corpore voluptatem. Nam et hi fortissimos se jactant, et nihil omnino timere se dicunt: quia nec quidquam Deum res humanas curare arbitrantur, et consumpta ista vita nullam postea credunt futuram; et si quid eis adversitatis in hac ipsa contingit, eo se munitos existimant, quia corporis voluptatem, cum eam in ipso corpore tenere non possunt, possunt tamen animo cogitare, et ea cogitatione sese oblectando, corporalis voluptatis beatitudinem, etiam contra corporalis doloris impetum custodire. Numquid non et apud istos dilectio foras mittit timorem? Sed dilectio sordidissimæ voluptatis, imo dilectio turpissimæ vanitatis. Nam cum ipsam voluptatem de membris corporis irruens dolor excluserit, per falsam ejus imaginem in animo vanitatis remanebit. Quæ vanitas tantum amatur, ut cum eam vanus homo totis viribus cordis amplectitur, etiam doloris savitia mitigetur. Non solum ergo isti deridendi sunt, sed etiam ipsi Stoici. Nam istæ duæ sectæ Epicureorum et Stoicorum, sicut in Apostolorum Actibus legimus, adversus lumen Pauli nostri fumos suos ausæ sunt jactitare (*Act. xvii, 18*). Nam et Stoici se fortissimos præferunt, et non propter corporis voluptatem, sed propter animi virtutem, id ipsum non timere propter non timere custodiunt, typho turgidi, et non sapientia sanati, sed errore durati. Eo quippe minus minusque sani sunt, quo ægrotum animum a se ipsis sanari posse crediderunt. Hanc autem putant esse animi sanitatem, ut nec misereri dicant debere sapientem. Si enim miseretur, inquit, dolet: quod autem dolet, sanum non est. O stulta cæcitas! Quid, si eo minus dolet, quo sanum non est? Interest enim utrum perfecta sanitate non doleat: quale erit sanctorum et corpus et animus in resurrectione mortuorum, quam isti non credunt; quia indoctos magistros habent, cum se ipsos habent. Interest ergo utrum aliquid sa-

¹ Michaelinus Ms., *extra te ipsum nulla irretiris cupiditate.*

² Idem Ms., *tota mente.*

³ Sic Michaelinus Ms. At editi: *Qui enim altum sapit, et i teo non timet, utique perniciose non timet. Neque enim mitis, etc.*

mitate, an stupore non doleat. Nam secundum sanitatem hujus mortalitatis sana caro cum pungitur dolet. Qualis est et animus secundum istam vitam bene affectus, qui compunctus laborantis miseria, condole-scit misericordia. Caro autem graviore morbo stupida, vel amisso etiam spiritu mortua, nec cum pungitur dolet: qualis est istorum animus, qui sine Deo philosophantur, vel potius præfocantur. Sicut enim corpus animo inspiratum, sic Deo inspiratus ipse animus vivit. Videant ergo isti, qui non dolent nec timent, ne forte non sint sani, sed mortui.

CAPUT III. — 4. *Timor in Christiano, alius paulatim efficiendus, alius permanens.* Timeat autem christianus, antequam perfecta charitas foras mittat timorem: credat et intelligat se peregrinari a Domino, quamdiu vivit in corpore quod corrumpitur et aggravat animam. Tanto minor sit timor, quanto patria quo tendimus propior. Major enim timor debet esse peregrinantium, minor propinquantium, nullus pervenientium. Sic et timor perducit ad charitatem, et perfecta charitas foras mittit timorem. Timeat autem christianus, non eos qui corpus occidunt, et postea non habent quid faciant; sed eum qui habet potestatem et corpus et animam in gehennam ignis occidere (Luc. xii, 4, 5). Est autem alius timor Domini, castus, permanens in sæculum sæculi (Psal. xviii, 10). Non ergo eum perfecta charitas foras mittit, alioquin non permaneret in sæculum sæculi: nec frustra, cum dictum esset, *Timor Domini*, additum est *castus*; atque ita conjunctum est, *permanens in sæculum sæculi*. Quare, nisi quia ille timor, quem foras charitas mittit, propterea pungit animam, ne amittatur aliquid, quod in creatura diligitur, vel ipsa salus et requies corporalis, aut aliquid tale post mortem? Propterea enim timentur et apud inferos poenæ et dolores ac tormenta gehennarum. Cum vero cavet anima, ne Deus illam desertus deserat, timor est castus permanens in sæculum sæculi. De quo latius dicerem, nisi sermo jam longior et meis senilibus viribus, et vestræ fortasse satietati parcere cogeret.

SERMO CCCXLIX. (a).

De Charitate, et de cæco illuminato, 1 (b).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Charitas alia divina, alia humana. Charitas humana, alia licita, alia illicita.* De charitate nobis paulo ante Apostolus loquebatur, cum ejus Epistola legeretur: et eam nobis sic commendabat, ut intelligeremus cætera omnia, quamvis magna Dei dona, sine illa nihil prodesse. Ubi autem ipsa est, sola esse non potest. Et nos ergo vestræ Charitati sermonem de charitate reddamus. Charitas alia est divina, alia humana: alia est humana licita, alia illicita. De his ergo tribus charitatibus vel dilectionibus; duo enim nomina habet apud Latinos, quæ græce ἀγάπη dicitur; quod Dominus donaverit dicam. Hæc ergo prima est distributio mea, quod dixi, aliam hu-

manam, aliam divinam esse charitatem: eandemque humanam in duo distribui, quod alia sit licita, alia illicita. Prius ergo loquor de humana licita, quæ non reprehenditur: deinde de humana illicita, quæ damnatur: tertio de divina, quæ nos perducit ad regnum.

CAPUT II. — 2. *De humana charitate licita.* Ut ergo breviter insinuem, licita est humana charitas, qua uxor diligitur; illicita, qua meretrix vel uxor aliena. In foro enim et plateis magis licita charitas diligitur quam meretrix: in domo Dei, in templo Dei, in civitate Christi, in corpore Christi, etiam meretricis amor ad gehennas amantem perducit. Licitam ergo charitatem habete: humana est; sed, ut dixi, licita est. Non solum autem ita licita est, ut concedatur: sed ita licita, ut si defuerit, reprehendatur. Liceat vobis humana charitate diligere conjuges, diligere filios, diligere amicos vestros, diligere cives vestros. Omnia enim ista nomina habent necessitudinis vinculum, et gluten quodam modo charitatis. Sed videtis istam charitatem esse posse et impiorum, id est, Paganorum, Judæorum, hæreticorum. Quis enim eorum non amat uxorem, filios, fratres, vicinos, affines, amicos, etc.? Hæc ergo humana est. Si ergo tali quisque crudelitate offertur, ut perdat etiam humanum dilectionis affectum, et non amet filios suos, et non amet conjugem suam; nec inter homines numerandus est. Non enim laudandus est qui amat filios suos; sed damnandus est qui non amat filios. Adhuc enim videat cum quibus debet ei esse dilectio ista communis. Amant filios et feræ: amant filios aspides, amant filios tigrides, amant filios leones. Nulla enim bestia est, quæ non filiis suis blande immurmuret. Nam cum terreat homines, parvulos fovet. Fremit leo in silvis, ut nemo transeat: intrat in speluncam, ubi habet filios suos, omnem rabiem feritatis exponit. Foris eam ponit, cum ipsa non ingreditur. Ergo qui non amat filios suos etiam leone pejor est. Humana sunt ista, et licita sunt.

CAPUT III. — 3. *De illicito amore. Membra Christi.* Illicitum amorem cavete. Membra Christi estis, et corpus Christi estis. Audite Apostolum, et terreamini. Non potuit enim gravius dicere, non potuit vehementius, non potuit acrius detertere Christianos ab amore fornicationum, nisi ubi dixit: *Tollens ergo membra Christi, faciam membra meretricis?* Ut autem hoc diceret, superius ait: *Nescitis quia qui adhaeret meretrici, unum corpus efficitur?* Et testimonium de Scriptura dedit quod scriptum est, *Erunt duo in carne una* (1 Cor. vi, 15, 16, et Gen. ii, 24). Dictum est enim hoc divinitus: sed de viro et uxore ubi licet, ubi concessum est, ubi honestum est; non ubi turpe, non ubi illicitum, non ubi omni ratione damnabile. Sicut autem una sit caro in permixtione licita viri et uxoris: sic una sit caro in permixtione illicita meretricis et amatoris. Cum ergo una sit caro, illud te terreat, illud exhorreat quod addidit, *Tollens ergo membra Christi.* Membra Christi attende, christiane:

* Emendatus ad cl. cb. et ad Am. Er. Far. Lov.

(a) Alias, de Tempore 32.

(b) Possidius in Iudiculis, cap. 9, nota 4 de Charitate tractatus duos.*

* Forte, qua diligitur meretrix.

membra Christi noli in altero, in te attende membra Christi, qui emptus es sanguine Christi. *Tollens ergo membra Christi, faciam membra meretricis? Illic quid non horret, Deo horret.*

CAPUT IV. — 4. *Charitas divina amorem illicitum meretricis non compatitur.* Prorsus, prorsus obsecro vos, fratres mei: ecce ponamus, quod non est, promississe Deum talibus impunitatem, et dixisse, Quitalia fecerint, miserebor eorum, non eos damnabo. Faciamus hoc dixisse Deum. Etiam promissa impunitate tollit quisque membra Christi, et facit jam membra meretricis? Non facit, si est ibi tertia divina dilectio. Etenim tres dilectiones commemoravi: de tribus me, quod Dominus daret, dicturum esse promisi: de licita humana, de illicita humana, de illa excellenti atque divina. Interrogemus divinam charitatem, et ponamus ante illam duas humanas charitates, et dicamus ei: Ecce licita charitas humana, qua uxor diligitur, et filiae aliaque necessitudines seculares: ecce alia illicita, qua diligitur meretrix, qua diligitur ancilla aliena, qua diligitur aliena filia non petita, non promissa, qua diligitur uxor aliena. Due ante te sunt charitates; cum qua istarum vis manere? Qui eligit manere cum illa humana licita, cum illa humana illicita non manet. Nemo sibi dicat, Ambas habeo. Si ambas habes admittendo ad te dilectionem meretricis, injuriam facis tanquam matronae, quae ibi habitat, divinae charitati. Puto enim, quia si homo conjugatus sis, et diligas meretricem, non mittis meretricem in domum tuam, ut habitet cum matrona tua. Non usque adeo progredieris. Tenebras quaeris, latebras quaeris, turpitudinem non profiteris. Sed et qui non habent uxores, et sunt meretricum quasi licentius amatores (ideo dixi, Quasi, quia et ipsi damnantur, si jam sunt fideles); puto quia et adolescens nondum habens uxorem, si diligit meretricem, non eam facit habitare cum sorore sua, non eam facit habitare cum matre sua, ne injuriam faciat humanae pudicitiae, ne offendant decus sanguinis sui. Si ergo non facis habitare meretricem, quam diligis, cum matre tua, cum sorore tua, ne, sicut dixi, offendas decus sanguinis tui; facis habitare in corde tuo dilectionem meretricis cum dilectione Dei, et offendis decus sanguinis Christi?

CAPUT V. — 5. *Lucis internae amore exemplo caeci clamandum bene vivendo. Contradictio mundi.* Amate Deum, nihil melius invenitis. Amatis argentum, quia melius est ferro et aeraamento: amatis plus aurum, quia melius est argento: amatis plus lapides pretiosos, quia et auri pretium superant: amatis postremo istam lucem, quam dimittere formidat omnis qui mortem timet; amatis, inquam, istam lucem, quomodo eam amore quodam ingenti desiderabat, qui post Jesum clamabat, *Miserere mei, fili David.* Clamabat caecus Christo transeunte. Metuebat enim ne transiret, et non sanaret. Et quantum clamabat? Ut turba prohibente non taceret. Vicit contradictorem, tenuit Salvatorem. Ostrepentibus turbis et clamare prohibentibus, stetit Jesus, vocavit eum, et dixit ei: *Quid vis*

tibi fieri? Domine, inquit, ut videam. Respice, fides tua te salvum fecit (Luc. xviii, 38-42). Amate Christum; desiderato lumen, quod est Christus. Si desideravit ille lumen corporis, quanto plus lumen cordis desiderare debetis? Ad eum, non vocibus, sed moribus clamemus. Vivamus bene, mundum contemnamus: nihil nobis sit omne quod transit. Reprehensuri sunt nos, quando sic vixerimus, quasi dilectores nostri homines seculares, amantes terram, sapientes pulverem, nihil de caelo ducentes, auras liberas corde, nare carpentes: reprehensuri sunt nos procul dubio, atque dicturi, si viderint nos ista humana, ista terrena contemnere: Quid pateris? quid insanis? Turba illa est contradicens, ne caecus clamet. Et aliquanti christiani sunt, qui prohibent vivere christiane: quia et illa turba cum Christo ambulabat, et vociferantem hominem ad Christum ac lucem desiderantem ab ipsius Christi beneficio prohibebat. Sunt tales christiani: sed vincamus illos, vivamus bene; et ipsa vita sit vox nostra ad Christum. Stabit; quia stat.

CAPUT VI. — 6. *Christi transitus.* Nam et ibi mysterium magnum est. Transiens erat ille, quando ille clamabat: quando sanavit, stetit. Transitus Christi intentos nos faciat ad clamandum. Quis est transitus Christi? Quidquid pro nobis temporaliter pertulit, transitus ejus est. Natus est, transiit: numquid adhuc nascitur? Crevit, transiit: numquid adhuc crescit? Suxit: numquid adhuc sugit? Defessus dormivit: numquid adhuc dormit? Manducavit et bibit: numquid adhuc facit? Postremo pressus est, vinctus est, verberatus est, spinis coronatus est, alapis caesus est, sputis illitus, ligno suspensus, occisus, lancea percussus, sepultus resurrexit: adhuc transit. Ascendit in caelum, sedet ad dexteram Patris: stetit. Clama quantum potes: modo te illuminat. Nam et in eo ipso quod *Verbum erat apud Deum*, utique stabat, quia non mutabatur. *Et Deus erat Verbum: et Verbum caro factum est.* Caro per transitum multa fecit, et passa est: Verbum stetit. Ipso Verbo cor illuminatur; quia ipso Verbo caro, quam suscepit, honoratur. Tolle Verbum, quid est caro? Hoc est quod tua. Caro autem Christi ut honoretur, *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis (Joan. i, 1, 14).* Clamemus ergo, et bene vivamus.

CAPUT VII. — 7. *Diligantur parentes, sed plus Christus.* Amate filios vestros, amate conjuges vestras, etsi seculariter. Nam secundum Christum amare debetis, ut secundum Deum illis consulatis, et non in eis nisi Christum diligatis, et oderitis in vestris si Christum habere noluerint. Ipsa enim est charitas illa divina. Nam quid eis proderit transitoria et mortalis charitas vestra? Tamen quando et humanitas diligitis, plus Christum amate. Non dico ut non diligas uxorem; sed plus dilige Christum. Non dico ut non diligas patrem, non dico ut non diligas filios; sed plus dilige Christum. Audi illum dicentem, ne mea putes ista verba: *Qui amat patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus (Matth. x, 37).* Quando audis, Non

*est me dignus, non times? De quo dicit Christus, Non est me dignus, non est cum illo: qui cum illo non erit, ubi erit? Si non amas cum illo esse, time sine illo esse. Quare time sine illo esse? Quia cum diabolo eris, si cum Christo non fueris. Et ubi erit diabolus? Audi ipsam Christum: *Ita in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus* (Matth. xxv, 41). Si igne cœli non accenderis, ignem time gehennarum. Si non amas esse inter Angelos Dei, time esse inter angelos diaboli. Si non amas esse in regno, time esse in camino ignis ardentis, inextinguibilis, sempiterni. Vincat in te prius timor¹, et erit amor. Timor pædagogus sit, non ipse in te remaneat, sed te ad charitatem, quasi ad magistrum perducat.*

SERMO CCCL. (a).

De Charitate, II (b).

1. *Charitatis laus. Per eam divina doctrina sine errore comprehenditur, sine labore custoditur. Mandatum novum faciens hominem novum.* Divinarum Scripturarum multiplicem abundantiam, latissimamque doctrinam, fratres mei, sine ullo errore comprehendit, et sine ullo labore custodit, cujus cor plenum est charitate: dicente Apostolo, *Plenitudo autem legis charitas* (Rom. xiii, 10); et alio loco, *Finis autem præcepti est charitas de corde puro, et conscientia bona, et fide non ficta*² (I Tim. 1, 5). Quis est autem finis præcepti, nisi præcepti adimpletio? et quid est præcepti adimpletio, nisi legis plenitudo? Quod ergo ibi dixit, *Plenitudo legis est charitas*; hoc etiam hic dixit, *Finis præcepti est charitas*. Nec dubitari ullo modo potest, quod templum Dei sit homo, in quo habitat charitas. Dicit enim et Joannes, *Deus charitas est* (I Joan. iv, 8). Hæc autem dicentes Apostoli et nobis charitatis excellentiam commendantes, non utique aliud, nisi quod comederant, ructuare potuerunt. Ipse quippe Dominus pascens eos verbo veritatis, verbo charitatis, quod est ipse panis vivus, qui de cœlo descendit, *Mandatum, inquit, novum do vobis, ut diligatis invicem: et iterum, In hoc sciet omnes quia discipuli mei estis, si vos invicem dilexeritis* (Joan. xiii, 34, 35). Ille enim qui venit per crucis irrisionem carnis perimere corruptionem, et vetustatem vinculi mortis nostræ suæ mortis novitate dissolvere, mandato novo fecit hominem novum. Res enim vetus erat, ut homo moreretur. Quod ne semper valeret in homine, res nova facta est, ut Deus moreretur. Sed quia in carne mortuus est, non in divinitate, per sempiternam vitam divinitatis non permisit esse sempiternam interitum carnis. Itaque, sicut dicit Apostolus, *Mortuus est propter de-*

licta nostra, et resurrexit propter justificationem nostram (Rom. iv, 25). Qui ergo contra mortis vetustatem attulit vitæ novitatem, ipse contra vetus peccatum opponit novum mandatum. Quapropter quisquis vetus peccatum vis extinguere, mandato novo extinguere cupiditatem, et amplectere charitatem. Sicut enim radix omnium malorum est cupiditas; ita et radix omnium bonorum est charitas.

2. *Charitate doctrina Scripturarum tota possidetur.* Totam magnitudinem et latitudinem divinarum eloquiorum secunda possidet charitas, qua Deum proximumque diligimus. Docet enim nos cœlestis unus Magister, et dicit: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota mente tua: et diliges proximum tuum sicut te ipsum. In his duobus præceptis universa Lex pendet, et Prophetæ* (Matth. xxii, 37-40). Si ergo non vacat omnes paginas sanctas perscrutari, omnia involucra sermonum evolvere, omnia Scripturarum secreta penetrare; tene charitatem, ubi pendent omnia: ita tenebis quod ibi didicisti; tenebis etiam quod nondum didicisti. Si enim nosti charitatem, aliquid nosti unde et illud pendet quod forte non nosti: et in eo quod in Scripturis intelligis, charitas patet; in eo quod non intelligis, charitas latet. Ille itaque tenet et quod patet et quod latet in divinis sermonibus, qui charitatem tenet in moribus.

3. *Charitatis præconium prosequitur.* Quapropter, fratres, sectamini charitatem, dulce ac salubre vinculum mentium, sine qua dives pauper est, et cum qua pauper dives est. Hæc in adversitatibus tolerat, in prosperitatibus temperat; in duris passionibus fortis, in bonis operibus hilaris; in tentatione tutissima, in hospitalitate latissima; inter veros fratres lætissima, inter falsos patientissima. In Abel per sacrificium grata, in Noe per diluvium secunda, in Abrahamæ peregrinationibus fidelissima, in Moyse inter injurias lenissima, in David tribulationibus mansuetissima. In tribus pueris blandos ignes innocenter expectat: in Machabæis sævos ignes fortiter tolerat. Casta in Sussanna erga virum, in Anna post virum, in Maria præter virum. Libera in Paulo ad arguendum, humilis in Petro ad obediendum: humana in Christianis ad confitendum, divina in Christo ad ignoscendum. Sed quid ego de charitate majus aut uberius possum dicere, quam quas per os Apostoli laudes ejus intonat Dominus, supereminentem viam demonstrantis atque dicentis: *Si linguis hominum loquar et Angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum æramentum sonans, aut cymbalum tinniens. Et si habuerim prophetiam, et sciero omnia sacramenta, et omnem scientiam, et si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam, charitatem autem non habeam, nihil sum. Et si donavero omnes facultates meas, et si distribuero omnia mea pauperibus, et si tradidero corpus meum ut ardeam, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest. Charitas magnanima est, charitas benigna est. Charitas non æmulatur, non agit perperam, non inflatur, non dehoncatur, non querit quæ sua sunt, non irritatur, non cogitat malum,*

¹ Sic in Mos. At in editis: *Vincat in te prius timor.*

² Hic in prius editis additur: *Si ergo non vacat omnes paginas Scripturarum evolvere, tene charitatem, et in ea invenies omnem scientiam.* Quæ sententia in manuscriptis non isto loco, sed alio tantum infra cum nonnulla varietate reperitur.

³ Emendatus ad duos e. et duos t. ad cb. m. et ad Am. Er. Per. Lov.

(a) Alias, de Tempore 59 et in tomo nono.

(b) Exstat in fine Excerptorum Euyptii cum titulo, « De laude charitatis. » Sic etiam vocant Beda et Florus ad I Cor. xiii et xiv, et ad I Tim. i. Legebatur olim et in versione sed interpolatus ibi, et Erasmi censura reprobatus.

non gaudet super iniquitate, congaudet autem veritati. Omnia tolerat, omnia credit, omnia sperat, omnia suffert, Caritas nunquam cadit (I Cor. xiii, 1-8)? Quanta est ista? Anima litterarum, prophetiæ virtus, sacramentorum salus, scientiæ solidamentum¹, fidei fructus, divitiæ pauperum, vita morientium. Quid tam magnanimum, quam pro impiis mori? quid tam benignum, quam inimicos diligere? Sola est quam felicitas aliena non premit, quia non æmulatur. Sola est quam felicitas sua non extollit, quia non inflatur. Sola est quam conscientia mala non pungit, quia non agit perperam. Inter opprobria secunda est, inter odia benefica est: inter iras placida est, inter insidias innocens: inter iniquitates gemens, in veritate respirans. Quid illa fortius, non ad retribuendas, sed ad non curandas injurias? Quid illa fidelius, non vanitati, sed æternitati²? Nam ideo tolerat omnia in presenti vita, quia credit omnia de futura vita; et suffert omnia quæ hic immittuntur, quia sperat omnia quæ ibi promittuntur: merito nunquam cadit. Ergo sectamini charitatem, et eam sancte cogitantes afferte fructus justitiæ. Et quidquid uberius, quam ego dicere potui, vos inveneritis in ejus laudibus, appareat in vestris moribus. Oportet enim ut senilis sermo non solum sit gravis, sed etiam brevis.

SERMO CCCLI * (a).

De utilitate agenda pœnitentiæ, 1 (b).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Pœnitentiæ humilitas quam necessaria. Deo excelso humilitate propinquatur. Lex ad quid data. Quam sit utilis et necessaria pœnitentiæ medicina, si facillime homines intelligunt, qui se homines esse meminerunt. Scriptum est enim, Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam* (Jacobi iv, 6). Et Dominus in Evangelio dicit, *Quoniam qui se exaltat, humiliabitur; et qui se humiliat, exaltabitur*: magisque justificatus descendit de templo Publicanus ille peccatorum confessione sollicitus, quam Pharisæus meritorum enumeratione securus. Quamvis enim et ipse gratias egerit Deo, dicens: *Gratias tibi ago, Deus, quoniam non sum sicut cæteri homines, injusti, adulteri, raptores; quomodo et publicanus iste. Jejuno bis in sabbato, decimas de omnium quæcumque possideo*: tamen ei prælatus est ille, qui de longinquo stabat, neque oculos audebat ad cælum levare, sed percutiebat pectus suum, dicens: *Deus, propitius esto mihi peccatori* (Luc. xviii, 10-14). Non enim ille pharisæus tam sua sanitate, quam morbo-

¹ Editi: *Quanta est ista animarum salus, scientiæ solidamentum*. Nos hic sequimur codices manuscriptorum.

² Sic MSS. At editi: *quid illa facilius, non vanitate, sed veritate?*

* Emendatus ad duos cl. ad f. gr. ph. r. rm. s. et ad Am. Fr. Par. Lov.

(a) Alias, 50 inter Homilias quinquaginta, et in tomo dono.

(b) Existabat in tomo 9 membris nullis mutilis apud Erasmus, qui hunc et subsequentem tractatum censuit plurimum discrepare ab Augustino. Sed i. sius sane et doctrinam uterque habet et stilum, nostro iudicio. Notat utrumque seorsim Possidius in eodem iudicii capite 8. Atque hinc priorem sepe citat Florus, appellans librum de Pœnitentiâ, ad I Cor. v et vi, etc. sermonem tamen sapientem nonnulli modi loquendi, ut iste, cap. 2, «quas mecum vestra Etudilio recognoscit.»

rum alienorum comparatione gaudebat. Ufflus autem illi erat, quoniam ad medicum venerat, ea de quibus ægrotabat, constando monstrare, quam dissimulare a vulneribus suis, et de cicatricibus alienis audere gloriari. Non ergo mirum si publicanus magis curatus abscessit, quem non puduit ostendere quod dolebat. In rebus quippe visibilibus, ut excelsa quisque contingat, in excelsum erigitur: Deus autem cum sit omnium excellentissimus, non elatione, sed humilitate contingitur. Unde propheta dicit: *Prope est Dominus his qui obriverunt cor* (Psal. xxxiii, 19). Et iterum: *Excelsus Dominus, et humilia respicit, et excelsa a longe cognoscit* (Psal. cxxxvii, 6). Excelsa ipsa posuit pro superbis. Illa ergo respicit, ut attollat; ista cognoscit, ut dejiciat. Cum enim ait, quod *a longe excelsa cognoscit*, satis eum ostendit humilia de proximo attendere: ipsum tamen Dominum excelsum esse prædixit. Solus enim Deus arrogans non est, quantumcumque se prædicatione laudaverit. Non ergo se arbitretur ab oculis Dei abscondi superbia: Deus enim excelsa cognoscit. Nec se rursus Deo conjunctam putet: excelsa enim a longe cognoscit. Quisquis itaque pœnitentiæ recusat humilitatem, Deo propinquare non cogitat. Aliud est enim levare se ad Deum; aliud est levare se contra Deum. Qui ante illum se projicit, ab illo erigitur: qui adversus illum se erigit, ab illo projicitur. Alia est enim soliditas magnitudinis, alia est inanitas inflationis. Qui foris tumescit, intus tabescit. Qui *eligit abjici in domo Dei, magis quam habitare in tabernaculis peccatorum*; eligit illum Deus, ut inhabitet in atriis ejus; et nihil sibi assumptum ille in sedem beatitudinis assumit. Unde in Psalmo suavissime et verissime canitur, *Beatus vir cujus est susceptio ejus abs te, Domine. Ne putes eum qui se humiliat semper jacere; cum dictum sit, Exaltabitur. Et ne opineris ejus exaltationem in oculis hominum per subtilitates fieri corporales; cum enim dixisset, Beatus vir, cujus est susceptio ejus abs te, Domine; consequenter annexit et ostendit ejusdem susceptionis celsitudinem spiritualementem: Ascensus, inquit, in corde ejus disposuit in convalle plorationis, in locum quem disposuit. Ubi ergo disposuit ascensus? In corde, in convalle scilicet plorationis. Hoc est, Qui se humiliat, exaltabitur. Sicut enim ascensus exaltationem indicat; ita vallis humilitatem, et convallis plorationem. Sicut enim comes pœnitentiæ dolor est; ita lacrymæ sunt testes doloris. Optime autem sequitur, et dicit: *Etenim benedictionem dabit, qui legem dedit* (Psal. lxxxiii, 11, 6, 7, 8). Ad hoc enim lex data est, ut vulnera ostenderet peccatorum, quæ gratiæ benedictio sanaret. Ad hoc lex data est, ut superbo infirmitatem suam notam faceret, infirmo pœnitentiam suaderet. Ad hoc lex data est, ut diceremus in convalle plorationis, *Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, et captivantem me in lege peccati, quæ est in membris meis*: et cum ipso ploratu clamaremus, *Infelix ego homo! quis me liberabit de corpore no tui hujus?* et succurreret nobis, exau-*

diente illo qui erigit elisos, solvit compeditos, illuminat cæcos (*Psal. cxlv, 7, 8*), gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum (*Rom. vii, 25, 25*).

CAPUT II. — 2. *Tria pœnitentiæ genera. Prima pœnitentiæ, ante Baptismum.* Tres sunt autem actiones pœnitentiæ, quas necum vestra Eruditio recognoscit. Sunt enim usitate in Ecclesia Dei, et diligenter attendentibus notæ. Una est quæ novum hominem parturit, donec per Baptismum salutare omnium præteritorum fiat ablutio peccatorum: ut tanquam puero nato dolores transeant, quibus viscera urgebantur ad partum, et tristitiam lætitiæ consequatur. Omnis enim qui jam arbiter voluntatis suæ constitutus est, cum accedit ad Sacramenta fidelium, nisi eum pœniteat vitæ veteris, novam non potest inchoare. Ab hac pœnitentiæ, cum baptizantur, soli parvuli sunt immunes: nondum enim uti possunt libero arbitrio. Quibus tamen ad consecrationem remissionemque originalis peccati prodest eorum fides, a quibus offeruntur; ut quascumque maculas delictorum per alios, ex quibus nati sunt, contraxerunt, aliorum etiam interrogatione ac responsione purgentur. Verissime quippe in Psalmis plangitur, *Ecce in iniquitate conceptus sum, et in peccatis mater mea me in utero aluit* (*Psal. l, 7*). Item quod scriptum est, non esse mundum in conspectu Dei, nec infantem, cujus est vita diei unius super terram (*Job xiv, 4, sec. LXX*). Exceptis ergo talibus, de quorum ordine ac merito in futura illa, quæ promittitur, sorte sanctorum, velle amplius quærere, hominum modulum excedit; pie tamen creditur eis prodesse ad spiritualem salutem, quod ecclesiasticæ auctoritatis per totum orbem terrarum tam firmo robore custoditur: cæterorum hominum nullus transit ad Christum, ut incipiat esse quod non erat, nisi eum pœniteat fuisse quod erat. Hæc prima pœnitentiæ præcipitur Judæis, dicente apostolo Petro, *Pœnitentiæ agite, et baptizetur unusquisque vestrum in nomine Domini nostri Jesu Christi* (*Act. ii, 38*). Talis ab ipso Domino imperabatur, cum diceret: *Pœnitentiæ agite, appropinquavit enim regnum cælorum* (*Matth. iv, 17*). De hac etiam Joannes Baptista, plenus Spiritu sancto, præcursor et preparator viæ Domini ita dicit: *Generatio viperarum, quis ostendit vobis fugere a ventura ira? Facile ergo fructum dignum pœnitentiæ* (*Id. iii, 7, 8*).

CAPUT III. — 3. *Alteræ pœnitentiæ quæ hic omnium est ac perpetua. Vitæ hujus pœnitere nos debet, quia corruptioni et tentationibus obnoxia est.* Altera vero pœnitentiæ est, cujus actio per totam istam vitam, qua in carne mortali degimus, perpetua supplicationis humilitate subeunda est. Primo, quia nemo vitam æternam, incorruptibilem, immortalemque desiderat, nisi eum vitæ hujus temporalis, corruptibilis, mortalisque pœniteat. Non enim sic quisque in vitam novam per sanctificationem Baptismi nascitur, ut quemadmodum deponit ibi omnia peccata præterita, ita etiam statim mortalitatem ipsam carnis corruptionemque deponat. Quod si non ita est, restat ut illud

quod scriptum est, quod etiam quisque in se sentit adhuc, dum in hac vita est, *corpus quod corrumpitur aggravet animam, et deprimat terrena inhabitatio sensum multa cogitantem* (*Sap. ix, 15*). Quod tunc in illa beatitudine quia non erit, cum absorbebitur mors in victoriam (*I Cor. xv, 54*); quis dubitet in quacumque temporali felicitate¹ versemur, pœnitere tamen nos debere hujus vitæ, ut ad illam incorruptionem tota aviditate curramus? Inde est enim quod etiam Apostolus ait: *Quandiu sumus in corpore, peregrinamur a Domino: per fidem enim ambulamus, non per speciem* (*II Cor. v, 6, 7*). Quis ergo festinat atque optat ad patriam remeare, et illam speciem quæ est facie ad faciem contemplari, nisi quem peregrinationis suæ pœniterit? Ex quo dolore pœnitentiæ, etiam vox illa miserabilis erumpit et sonat: *Heu me! quoniam peregrinatio mea longinqua facta est.* Et ne putes nondum fidelem ista loqui, vide quid sequitur: *Inhabitari in tabernaculis Cedar: cum his qui oderant pacem, eram pacificus; cum loquerer eis, impugnabant me valde* (*Psal. cxix, 5-7*). Non solum hominis fidelis, sed etiam evangelistæ firmissimi et martyris fortissimi hæc verba sunt. Nam inde est etiam illud Apostoli: *Scimus enim, quia et si terrena nostra domus hujus habitationis dissolvatur, ædificationem habemus ex Deo, domum non manu factam, æternam in cælis. Etenim in hoc ingemiscimus, habitaculum nostrum, quod de cælo est, superindui cupientes: si tamen et induti, non nudi inveniamur. Etenim qui sumus in hac habitatione, ingemiscimus gravati, in quo volumus spoliari, sed superest, ut absorbeatur mortale a vita* (*II Cor. v, 4-4*). Quid ergo cupimus, nisi ita non esse ut nunc sumus? et quid ingemiscimus, nisi pœnitendo quia ita sumus? Sed quando ita non erimus, nisi terrena domo resoluta, ut cælestem habitationem et animo et corpore totius hominis immutatione sortiamur? Quapropter et sanctus Job non ait esse tentationem in hac vita, sed hanc ipsam vitam tentationem dixit esse, ita loquens: *Numquid non tentatio est vita humana super terram?* Quo in loco etiam mysterium lapsi hominis mirabiliter tetigit dicens: *Tanquam servus fugiens dominum suum, et consecutus umbram* (*Job vii, 1, 2, sec. LXX*). Non enim hæc vita dicenda est potius, quam umbra vitæ. Nec immerito fugitivus Adam post offensionem peccati abscondit se a facie Domini, tectus foliis arborum, quibus opacantur umbracula, tanquam fugiens Dominum suum, sicut dictum est, et consecutus umbram.

4. *Pœnitentiæ humilitas etiam justificatis necessaria. Quantumcumque justis, non gloriandi, sed pœnitendi causam semper adesse. Dispensatoribus verbi Dei et Sacramentorum unde pœnitentiæ causa.* Quæ universa ad hoc dicta sunt, ne quis per Baptismum quamvis justificatus sit a prioribus peccatis, tamen superbire audeat, si nihil committat, unde ab altaris communionem separetur, quasi jam de plena securitate se jactans; sed potius servet humilitatem, quæ pene una

¹ *Ms. carent verbo, felicitate; pro quo forte supplendum fuisset, vita.*

disciplina christiana est : nec superbiat terra et cinis (Eccli. x, 9), donec ista nox tota transeat, in qua pertranseunt omnes bestiae silvarum, catulique leonum rugientes, querentes a Deo escam sibi (Psal. ciii, 21). In hanc escam Job ipse petitus est, qui dixit, *Tentatio est vita humana super terram*. Etiam Dominus, *In hac nocte*, inquit, *postulavit satanas vexare vos sicut triticum* (Luc. xxii, 31). Quis itaque sanæ mentis non ingemiscat? Cui non per pœnitentiam sic esse displiceat? Quis non tota humilitate supplicans divino adjutorio se exaudibilem præbeat, donec transeat omnis ista tentationum materies atque umbra terrena : et ille qui nunquam deficit, etiam nobis illucescat sempiternus dies, et illuminet abscondita tenebrarum, et manifestet cogitationes cordis, et tunc laus erit unicuique a Deo (I Cor. iv, 5)? Deinde quamvis se quisque gloriatur sic habere corpus edomitum, ut mundo crucifixus ab omni opere malo, in servitatem redacta membra castiget, ne jam regnet peccatum in ejus mortali corpore, ad obediendum desideriis ejus; solum unum verum Deum colat, nulli simulacrorum ritui deditus, nullis sacris demoniorum irretitus, non accipiens in vanum nomen Domini Dei sui, quietem sempiternam certus expectans, debitum honorem parentibus reddens, nec cruentus homicidio, nec fornicatione turpatus, nec furto fraudulentus, nec mendacio duplicatus, nec rei vel uxoris alienæ concupiscentia sordidus; non in suis etiam rebus aut luxuria diffuat, aut arescat avaritia; non sit contentiosus, non sit contumeliosus, non maledicus; vendat postremo omnia sua, et det pauperibus, et sequatur Christum, atque thesauro cœlesti radicem cordis infligat : quid videtur addi posse ad tam plenam iustitiam? tamen nolit gloriari. Intellegat hæc omnia præstita sibi esse, non a se existere. Quid enim habet, quod non accepit? Quod si accepit, quid gloriatur, quasi non acceperit (*Ibid.*, 7)? Eroget sane pecuniam dominicam : consulat proximo, sicut sibi sentit esse consultum¹. Nec putet satis esse servare integrum quod accepit, ne dicatur ei : *Serve nequam et piger, dares pecuniam meam, et ego veniens cum usuris exigerem* : ne auferatur ab eo quod accepit, ne projiciatur in tenebras exteriores (*Math.* xv, 26-30). Quam vehementissimam pœnam si timere debent illi, qui servare integrum possunt quod acceperunt; quæ spes illorum est, qui hoc impie scelerateque disperdunt? Versabitur ergo iste in rebus humanis, non carnalis, sed spiritualis acquisitionis devinctus officio; non quidem negotiis sæcularibus obligatus, sed tamen quia militat Deo, non otio desidie torpidus et abjectus. Det ergo, si potest, suas elemosynas omnes cum hilaritate, sive cum carnalibus necessitatibus pauperum aliquid erogat, sive cum panis cœlestis dispensator² invicta adversus diabolum castra in credentium cordibus construit. *Hilarem enim datorem diligit Deus* (II Cor. ix, 7). Non itaque lædio frangatur in difficultatibus rerum, quæ ne-

cesse ost existant, ut ostendatur homini quod homo est. Non ira subrepat in eum qui aut odioso irruit, aut inopportune inopia coactus petit; aut negotio suo, cum tu majore occupatus es, indifferenter flagitat subveniri; aut in verbo manifestæ justitiæ resistit cœca cupiditate, aut miserabili tarditate. Non det quidquam amplius vel minus quam oportet : non loquatur amplius quam opus est, aut cum etiam non opus est. *Speciosi enim pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona* (Rom. x, 15). Sed tamen de terra sicca pulverem contrahunt, qui sane in iudicium eorum excutitur, qui sibi hanc exhibitionem perversa voluntate contemnunt. Non solum ergo propter ipsam vitæ hujus mortalitatem³ et ignorantiam, et propter dici malitiam, quæ utinam sufficeret, sicut de illa dictum est, *Sufficit diei malitia sua* (*Math.* vi, 34); quam jubemur ferre atque portare, donec transeat, et sustinere Deum viriliter agendo, ut fructum afferamus cum tolerantia : sed etiam propter ipsum pulverem mundi hujus, qui per itinera consulendi consulentium pedibus adhærescit, et damna quæ in ipsa negotiosissima dispensationis actione contingunt, quæ Dominus præstet ut cum lucris majoribus compensentur, quotidianam debemus habere pœnitentiam.

5. *Laicorum peccata quotidiana. Conjugii usus quædam inculpabilis*. Sed si hoc dispensatores verbi Dei et ministri Sacramentorum ejus, milites Christi; quanto magis cætera stipendiaria multitudo, et quædam provincia magni regis? Quam ne forte vel falsa suspitione avaritiæ miles ille fidelissimus atque fortissimus apostolus Paulus offenderet, suis stipendiis militavit : et ubi forte defuit sumptus necessarius, *Alias*, inquit, *Ecclesias expoliavi, accipiens ab eis stipendium ad vestram ministrationem* (II Cor. xi, 8). Quanto ergo magis Ecclesiæ provinciales (a) sæcularibus negotiis obligati, quotidianam debent agere pœnitentiam? Qui quamvis a furtis, a rapinis, a fraudibus, ab adulteriis et fornicationibus omnique luxuria, a crudelitate odiorum et inimicitiarum pertinacia, ab omni denique idololatriæ sceditate, spectaculorum nugacitate, hæresum atque schismatum impia vanitate, atque ab omnibus hujusmodi flagitiis et facinoribus immunes, puri atque integri esse debeant : tamen propter administrationem rerum familiarium, et conjugiorum arctissima vincula, tam multa peccant, ut non tam de istius mundi pulvere aspergi⁴, quam lato obliniri videantur. Hoc est quod Apostolus eis dicit : *Jam quidem omnino delictum est in vobis, quia judicia habetis vobiscum. Quare non magis iniquitatem patimini? quare non potius fraudantini?* Nam illud execrabile est, quod propter quosdam

¹ Ita Mss. Editi vero, *mutabilitatem*.

² Mss., *de isto mundo pulvere aspergi*.

(a) Quos laicos usitatius dicimus, ipsos vocat Ecclesiæ provinciales et stipendarios : pulchre alludens, ut supra alias, ad popularem loquendi usum, quo provincie quæ solvendo militibus stipendio obnoxie essent, stipendiarum dicebantur. Vide supra serm. 303, n. 13, et citata ibidem loca sermonum quorundam in Psalmos, necnon Tractatum 122 in Joan., n. 3.

¹ In editis additur, *vel consulendum*; quod abest a manuscriptis.

² Sic in Mss. At in editis, *dispensatione*.

addit et dicit : *Sed vos iniquitatem facitis, et fraudatis, et hoc fratribus* (I Cor. vi, 7, 8). Exceptis tamen iniquitatibus et fraudibus, hoc ipsum habere inter se judicia et lites de secularibus rebus, delictum esse dicit : quod tamen ferendum esse admonet, si vel ecclesiastico iudicio lites huiuscemodi liniantur. Hinc est etiam illud : *Qui sine uxore est, cogitat ea quæ sunt Dei, quomodo placeat Deo : qui autem matrimonio conjunctus est, cogitat ea quæ sunt mundi, quomodo placeat uxori.* Quod etiam de femina similiter notat. Vel illud¹ cum ait, *Et iterum ad idipsum estote, ne vos tentet satanas propter intemperantiam vestram.* Quod ut peccatum esse demonstraret, sed infirmitati concessum ; subjecti statim : *Hoc autem dico secundum veniam, non secundum imperium* (Id. vii, 52, 53, 5, 6). Sola enim generandi causa est inculpabilis sexus utriusque commixtio. Quam multa sunt alia peccata, sive in loquendo de rebus et negotiis alienis, quæ non ad te pertinent ; sive in vanis cachinnationibus, cum scriptum sit, *Stultus in risu exultat vocem suam, sapiens autem vix tacite ridebit* (Eccli. xxi, 23) ; sive in ipsis escis, quæ ad necessitatem sustentandæ hujus vitæ præparantur, avidior atque immoderatio appetitus, sæpe excessum modum postridiana² eruditate contestans : sive in vendendis et emendis rebus charitatis et vilitatis vota perversa³. Piget cuncta colligere, quæ quisque in se ipso certius comprehendit atque reprehendit, si divinarum Scripturarum speculum non negligenter attendat. Quæ quamvis singula non lethali vulnere ferire sentiantur, sicuti homicidium et adulterium, vel cætera hujusmodi : tamen omnia simul congregata velut scabies, quo plura sunt necant, aut nostrum decus ita exterminant, ut ab illius sponsi speciosi forma præ filiis hominum (Psal. xlv, 3) castissimis amplexibus separent, nisi medicamento quotidianæ pœnitentiæ desiccentur⁴.

6. *Peccata quotidiana omnes ex carnis infirmitate contrahimus. Lactia christianæ animæ.* Quod si falsum est, unde quotidie tundimus pectora ? Quod nos quoque antistites ad altare assistentes cum omnibus facimus. Unde etiam orantes dicimus, quod in tota ista vita oportet ut dicamus : *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris* (Matth. vi, 12). Non enim ea dimitti precamur, quæ jam in Baptismo nisi dimissa credimus, de ipsa fide dubitamus : sed utique de quotidianis peccatis hoc dicimus, pro quibus etiam sacrificia cleemosynarum, jejuniorum, et ipsarum orationum ac supplicationum quisque pro suis viribus offerre non cessat. Quisquis itaque se diligenter attendens, nulla se ipsum adulatione seducit, satis intelligit cum quanto periculo mortis æternæ, et cum quanta penuria perfectæ justitiæ peregrinetur a Domino ; quamvis jam in Christo, hoc est, in via constitutus redire conetur. Nam si non habemus peccata, et tundentes pectora

dicimus, *Dimitte nobis debita nostra* ; ex hoc ipso certe et graviter nullo dubitante peccamus, cum inter ipsa Sacramenta mentimur. Quamobrem, in quantum Deo nostro fide, spe et charitate connectimur, et cum in quantum possumus, imitamur, non peccamus, sed filii Dei sumus : in quantum autem ex occasione carnalis infirmitatis, quia nondum morte resoluta, nondum resurrectione mutata est, motus reprehensibiles improbiq̄e subrepuat, peccamus. Quod utique fateri nos convenit ; ne dura cervice, non languoris nostri sanitatem, sed damnationem superbix mereamur. Unde utrumque verissime scriptum est : et, *Qui natus est ex Deo, non peccat* (I Joan. iii, 9) ; et quod in eadem Joannis Epistola legimus, *Si diximus quia peccatum non habemus, nosmetipsos decipimus, et veritas in nobis non est* (Id. i, 8). Illud enim ex primitiis novi hominis, hoc ex reliquiis veteris dictum est : utrumque enim agimus in hac vita. Paulatim autem novitas accedit, et paulatim vetustate cedente succedit. Cum vero utrumque agitur, in stadio sumus ; nec solum percutimus adversarium bonis operibus, sed etiam peccata incautius evitando percutimur. Neque nunc quis nostrum vicerit, sed quis crebrius feriat, quis fortius confligat attenditur ; donec alios secum in sempiternam mortem pertrahat, qui homini stanti lapsus invidit, et ab aliis triumphantibus in fine dicitur : *Ubi est, mors, contentio tua ? ubi est, mors, aculeus tuus* (I Cor. xv, 55) ? Sed neque facilius ab inimico dejectimur, quam cum eum superbiendo imitamur ; nec vehementius eum prosternimus, quam cum humilitate Dominum sequimur ; nec acriores ei dolores infligimus, quam cum plagas peccatorum nostrorum confitendo et pœnitendo sanamus.

CAPUT IV. — 7. *Tertia pœnitentia severior pro peccatis mortiferis. Lacrymæ sanguis pœnitentis.* Tertia actio est pœnitentiæ, quæ pro illis peccatis subeunda est. Quæ Legis decalogus continet ; et de quibus Apostolus ait, *Quoniam qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt* (Galat. v, 21). In hac ergo pœnitentia, majorem quisque in se severitatem debet exercere ; ut a se ipso judicatus, non judicetur a Domino, sicut idem apostolus ait : *Si enim nos judicaremur, a Domino non judicaremur* (I Cor. xi, 31). Ascendat itaque homo adversum se tribunal mentis suæ ; si timet¹ illud quod oportet nos exhiberi ante tribunal Christi, ut illic recipiat unusquisque quod per corpus gessit, sive bonum, sive malum (II Cor. v, 10). Constituat se ante faciem suam, ne hoc ei postea fiat. Nam minatur hoc Deus peccatori, dicens : *Arguam te, et statuum te ante faciem tuam* (Psal. cxlix, 21). Atque ita constituto in corde iudicio, adsit accusatrix cogitatio, testis conscientia, caruifex timor. Inde quidam sanguis animi confitentis per lacrymas profuatur, ut se indignum homo iudicet participatione corporis et sanguinis Domini : ut qui separari a regno celorum timet per ultimam sententiam summi ju-

¹ Apud Er. Lugd. Ven. Lov., ut illud. M.

² Mss., post tridiana. Lov., postridiana. Melius Parisiensium editio Nivelliana, postridiana.

³ Lov., nota perversa ; dissentientibus editis aliis et mæscripitis.

⁴ sic Er. et Mss. Al Lov., desecentur.

¹ Lov., existimet. A plius cæteri libri, si timet.

dicis, per ecclesiasticam disciplinam a Sacramento cœlestis panis interim separatur. Versetur ante oculos imago futuri iudicii: ut cum alii accedunt ad altare Dei, quo ipse non accedit, cogitet quam sit contremiscenda illa pœna, qua percipientibus aliis vitam æternam, alii in mortem præcipitantur æternam. Ad hoc enim altare, quod nunc in Ecclesia est in terra positum, terrenis oculis expositum, ad mysteriorum divinatorum signacula celebranda, multi etiam scelerati possunt accedere: quoniam Deus commendat in hoc tempore patientiam suam, ut in futuro exerat severitatem suam. Accedunt enim ignorantes quoniam patientia Dei ad penitentiam eos adducit. Illi autem secundum duritiam cordis sui et cor impenitens, thesaurizant sibi iram in die iræ et revelationis iusti iudicii Dei, qui reddet unicuique secundum opera sua (*Rom. II, 4-6*). Ad illud autem altare, quo præcursor pro nobis introiit Jesus, quo caput Ecclesiæ præcessit, membris cæteris secuturis, nullus eorum accedere poterit, de quibus, ut jam commemoravi, dixit Apostolus, *Quoniam qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt*. Solus enim sacerdos, sed plane ibi totus assistet, adjuncto scilicet corpore qui caput est, quod jam ascendit in cœlum. Ipse est cui dixit apostolus Petrus, *Plebs sancta, regale sacerdotium* (*I Petr. II, 9*). Quomodo ergo in interiora veli, et in illa invisibilia Sancta sanctorum intrare audebit aut poterit, qui medicinam cœlestis disciplinæ contemnens, noluit paulisper a visibilibus separari? Qui enim noluit humiliari, ut exaltaretur; cum exaltari voluerit, dejicietur; et in æternum se jungetur ab æternis sanctis, quisquis hoc tempore per merita obedientiæ et per satisfactionem penitentiam non sibi providit locum in corpore sacerdotis. Qua enim fronte impudentiæ tunc volet averti faciem Dei a peccatis suis, qui nunc toto corde non dicit, *Quoniam facinus meum ego agnosco, et peccatum meum ante me est semper* (*Psal. I, 5*)? Quo pacto, quæso, Deus dignatur ignoscere, quod in se ipse homo dedignatur agnoscere?

8. *In eos qui sibi salutem præter regnum cœlorum pollicentur. Sententia ultima mittens aut in regnum, aut in ignem. Aut illud quale est, in quo sibi blandiuntur, qui sua se vanitate seducunt? Perseverantes enim in malitiis atque luxuriis suis, cum audiunt Apostolum dicentem, Quoniam qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt: audent sibi præter Dei regnum salutem, quam desiderant, polliceri; atque ita inter se loquuntur, dum recusant agere penitentiam pro peccatis suis, et perditos mores aliquando in melius commutare: Regnare nolo, sufficit mihi salvum me esse. In quo primum eos fallit, quia eorum nec salus ulla est: quorum iniquitas perseverat. Quod enim ait Dominus, Quoniam abundavit iniquitas, refrigescet charitas multorum; qui autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit* (*Matth. XXIV, 12, 13*): salutem utique promisit perseverantibus in charitate, non in iniquitate. Ubi autem charitas est, opera illa mala a regno Dei separantia esse

non possunt. *Omnis enim lex in uno sermone impleta est, in eo quod scriptum est, Diliges proximum tuum tanquam te ipsum* (*Galat. V, 14*). Deinde si est aliqua differentia inter regnantes et non regnantes; oportet tamen ut in uno regno sint omnes, ne in hostium aut alienorum numero deputentur. Omnes enim Romani Romanum regnum possident; quamvis non omnes in eo regnent, sed cæteris regnanti-bus pareant. Non autem ait Apostolus, *Qui talia agunt, non regnabunt cum Deo; sed regnum Dei non possidebunt*. Quod etiam de carne et sanguine dictum est, *Caro et sanguis regnum Dei non possidebunt: quia corruptibile hoc induet incorruptionem, et mortale hoc induet immortalitatem* (*I Cor. XV, 50, 53*); ut jam non caro et sanguis, sed ex animali corpore spiritualis corporis habitum naturamque mereatur. Vel illa eos terreat ultima sententia iudicis nostri, quam propterea nunc aperiri voluit, ut ab ejus fidelibus præcaveatur; dans metuentibus se significationem, ut fugiant a facie arcus (*Psal. LIX, 6*). Exceptis enim eis qui cum illo etiam iudicabunt, quibus et promisit, dicens: *Sedebitis super duodecim thronos, judicantes duodecim tribus Israel* (*Matth. XIX, 28*). In quo numero iudicantium omnes intelliguntur, qui propter Evangelium omnia sua dimiserunt, et secuti sunt Dominum. Duodenarius quippe numerus ad quamdam universitatem refertur. Non enim Paulus apostolus ibi non erit, quia inter illos duodecim non fuit. Exceptis ergo illis, quos etiam nomine Angelorum significavit, quando ait, *Cum venerit Filius hominis iudicare cum Angelis suis*. Angeli enim utique nuntii sunt. Nuntios autem reclusissime accipimus omnes qui salutem cœlestem hominibus nuntiant. Unde etiam Evangelistæ boni nuntii possunt interpretari: et de Joanne Baptista dictum est, *Ecce mitto angelum meum ante faciem tuam* (*Malach. III, 1*). His ergo, ut dicere cœperam, exceptis, cætera omnium hominum multitudo, sicut in ipsius verbis Domini manifestum est, in duas partes dividetur. Positurus est enim oves ad dexteram hædos ad sinistram: et dicetur ovibus, id est iustis *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est a constitutione mundi*. De hoc utique regno dixit Apostolus, cum enumeraret opera mala, *Quoniam qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt*. Audi quid audiant qui a sinistris erunt: *Ite, inquit, in ignem æternum, qui præparatus est diabolo et angelis ejus* (*Matth. XXV, 31-41*). Quapropter, præsumens quis audeat¹ de nomine christiano, et non cum omni obedientia et timore audiat Apostolum dicentem, *Non enim scitote, cognoscentes quoniam omnis fornicator, aut immundus, aut avarus, quod est idolorum servitus, non habet hæreditatem in regno Christi et Dei? Nemo vos seducat inanibus verbis: propter hæc enim venit tra Dei in filios diffidentiam. Nolite itaque effici participes eorum* (*Ephes. V, 5-7*). Latius autem ad Corinthios hæc dicit: *Nolite errare; neque fornicatores, neque idolis servientes, neque adulteri, neque molles, neque masculo-*

¹ Mss.: *quis gaudent*; omisso verbo, *præsumens*.

rum concubitores, neque fures, neque avari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces, regnum Dei possidebunt. Sed videte quemadmodum timorem et desperationem salutis abstulerit eis, qui hæc in vita veteri commiserunt. *Et hæc quidem, inquit, fuistis, sed abluti estis, sed sanctificati estis in nomine Domini nostri Jesu Christi, et in Spiritu Dei nostri (I Cor. vi, 9-11).*

9. *Pœnitentia relapsis post Baptismum amplectenda.* Quisquis ergo post Baptismum aliquorum pristinorum malorum opere obligatus tenetur, usque adeone sibi inimicus est, ut adhuc dubitet vitam mutare, cum tempus est, cum ita peccat et vivit? Nam utique quod ita perseveranter peccat, thesaurizat sibi iram in die iræ et revelationis justii judicii Dei. Quod autem adhuc vivit, patientia Dei ad pœnitentiam eum adducit. Implicatus igitur tam mortiferorum vinculis peccatorum detrectat, aut differt, aut dubitat confugere ad ipsas claves Ecclesiæ, quibus solvatur in terra, ut sit solutus in celo; et audet sibi post hanc vitam, quia tantum christianus dicitur, salutem aliquam polliceri; nec veridico illo dominicæ vocis tonitruo contremiscit. *Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum; sed qui facit voluntatem Patris mei qui in cælis est, ipse intrabit in regnum cælorum (Math. vii, 21)?* Quid, ad Galatas idem apostolus, nonne talia enumerans eodem fine concludit? *Manifestata sunt, inquit, opera carnis, quæ sunt fornicationes, immundities, luxurias, idolorum servitus, veneficia, inimicitias, contentiones, amulationes, animositates, dissensiones, hæreses, invidiæ, ebrietates, comensationes, et his similia; quæ prædico vobis, sicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt (Galat. v, 19-21).* Judicet ergo se ipsum homo in istis voluntate, dum potest, et mores convertat in melius: ne cum jam non poterit, etiam præter voluntatem a Domino judicetur. Et cum ipse in se protulerit severissimæ medicinæ, sed tamen medicinæ sententiam, veniat ad antistites, per quos illi in Ecclesia claves ministrantur: et tanquam bonus jam incipiens esse filius, materorum membrorum ordine custodito, a præpositis Sacramentorum accipiat satisfactionis suæ modum; ut in offerendo sacrificio cordis contribulati devotus et supplex, id tamen agat quod non solum ipsi proposit ad recipiendam salutem, sed etiam cæteris ad exemplum. Ut si peccatum ejus, non solum in gravi ejus malo, sed etiam in tanto scandalo aliorum est, atque hoc expedire utilitati Ecclesiæ videtur antistiti, in notitia multorum, vel etiam totius plebis agere pœnitentiam non recuset, non resistat, non lethali et mortiferæ plagæ per pudorem addat tumorem. Meminerit semper, quod *superbis Deus resistit, humilibus autem dat gratiam (Jacobi iv, 6).* Quid enim est infelicitius, quid perversius, quam de ipso vulnere, quod latere non potest, non erubescere, et de ligatura ejus erubescere?

10. *In eos qui pœnitentiæ negligendæ exemplum ex aliis sumunt. A communione non prohibentur nisi sponte confessi, vel legitime convicti.* Nemo arbitretur, fratres, propterea se consilium salutiferæ hujus pœnitentiæ

debere contemnere, quia multos forte advertit et novit ad Sacramenta altaris accedere, quorum talia crimina non ignorat. Multi enim corriguntur, ut Petrus: multi tolerantur, ut Judas: multi nesciuntur, donec veniat Dominus, qui illuminet abæcondita tenebrarum, et manifestet cogitationes cordis (I Cor. iv, 5). Nam plerique propterea nolunt alios accusare, dum se per illos cupiunt excusare. Plerique autem boni christiani propterea tacent, et sufferunt aliorum peccata quæ noverunt, quia documentis sæpe deseruntur, et ea quæ ipsi sciunt, iudicibus ecclesiasticis probare non possunt. Quamvis enim vera sint quædam; non tamen iudici facile credenda sunt, nisi certis Indiciis demonstrantur. Nos vero a communione prohibere quemquam non possumus (quamvis hæc prohibitio nondum sit mortalis, sed medicinalis), nisi aut sponte confessum, aut in aliquo sive sæculari, sive ecclesiastico iudicio nominatum atque convictum. Quis enim sibi utrumque audeat assumere, ut cuiquam ipse sit et accusator et iudex? Cujusmodi regulam etiam Paulus apostolus in eadem ad Corinthios Epistola breviter insinuasse intelligitur, cum quibusdam talibus commemoratis criminibus, ecclesiastici iudicii formam ad omnia similia ex quibusdam daret. Ait enim: *Scripti vobis in epistola non commisceri fornicariis: non utique fornicariis hujus mundi, aut avaris, aut raptoribus, aut idolis servientibus; alioquin debueratis de hoc mundo exire.* Non enim possunt homines in hoc mundo vivere, nisi cum talibus vivere: nec eos possunt sacrificare Christo, si eorum colloquium convictumque vitaverint. Unde et Dominus cum publicanis et peccatoribus comedens: *Non est opus, inquit, sanis medicus, sed male habentibus. Non enim veni vocare justos, sed peccatores (Math. ix, 12 et 13).* Et ideo sequitur Apostolus, et adjungit: *Nunc autem scripsi vobis non commisceri. Si quis frater nominatur aut fornicator, aut idolis serviens, aut avarus, aut maledicus, aut ebriosus, aut vapax; cum hujusmodi nec quidem cibum sumere. Quo enim mihi de his qui foris sunt judicare? Nonne de his qui intus sunt vos iudicatis? De his autem qui foris sunt, Deus iudicabit. Auferat malum a vobis ipsis (I Cor. v, 9-13).* Quibus verbis satis ostendit non temere aut quomolibet, sed per iudicium auferendos esse malos ab Ecclesiæ communione: ut si per iudicium auferri non possunt, tolerantur potius, ne perverse malos quisque evitando, ab Ecclesia ipse discedens, eos quos fugere videtur, vinciat² ad gehennam. Quia et ad hoc nobis sunt in Scripturis sanctis exempla proposita, velut in mosse, ut palea sufferatur usque ad ultimum ventilabrum (Math. iii, 12); velut intra illa retia, ubi pisces boni cum malis usque ad segregationem, quæ futura est in littore, id est, in fine sæculi, æquo animo tolerantur (Id. xiii, 47-50). Non enim contrarium est huic loco id quod alio loco dicit Apostolus: *Tu quis es qui iudicas alienum servum? Suo domino*

¹ Apud Er. Lugd. Ven. Lov., *Quid enim mihi de his qui foris sunt judicare?* N.

² Mos., vincat.

stat, aut cadit (Rom. xiv, 4). Noluit enim hominem ab homine judicari ex arbitrio suspicionis, vel etiam extraordinario usurpato iudicio: sed potius ex lege Dei secundum ordinem Ecclesiæ, sive ultro confesum, sive accusatum atque convictum. Alioquin illud cur dixit, *Si quis frater nominatur aut fornicator, aut idolis serviens, et cætera*; nisi quia eam nominationem intelligi voluit quæ sit in quemquam, cum sententia ordine iudiciario atque integritate profertur? Nam si nominatio sufficit, multi damnandi sunt innocentes, quia sæpe falso in quoquam crimine¹ nominantur.

11. *Adversus eos qui pravis exemplis acquiescentes contemnunt penitentiam. Præpositi mali non imitandi. Elegans similitudo.* Non ergo illi, quos monemus agere penitentiam, quærant sibi comites ad supplicium; nec gaudeant quia plures inveniunt². Non enim propterea minus ardeant, quia cum multis ardebunt. Non est enim hoc sanitatis certam consilium, sed malevolentis vanum solatium. An forte attendunt multos etiam in ipsis honoribus ecclesiasticis præpositorum et ministrorum non congruenter vivere sermonibus et Sacramentis, quæ per eos populis ministrantur? O miseros homines, qui hos intuendo Christum obliviscuntur! qui et tanto ante prædixit, ut legi Dei potius obtemperetur, quam imitandi videantur illi, qui ea quæ dicunt non faciunt (Math. xxiii, 3): et traditorem suum tolerans usque in finem, etiam ad evangelizandum cum cæteris misit. Tam sunt autem isti absurdi et præposteræ et miseri, qui præpositorum suorum malos mores imitari eligunt, quam per eos prædicata Domini præcepta servare; quam si quisquam viator remanendum sibi esse existimet in itinere, cum viderit milliaria lapidea litteris plena viam docere, et non ambulare. Cur enim non potius, si pervenire desiderat, tales comites intuetur et consequitur, qui et viam bene demonstrant, et in ea perseveranter atque alacriter ambulant? Quod si isti desint, vel potius minus appareant, nam deesse non possunt: non enim sic quærent homines charitate studiosa quod prædicent ad imitationem, quomodo quærent iniquitate suspiciosa quod murmurent ad deceptionem, partim non inveniendo bonos, dum ipsi mali sunt; partim timendo invenire, dum mali esse semper volunt. Sed tamen concedamus non apparere nunc homines dignos imitatione. Quisquis hoc putas, mente Dominum intuere, qui homo factus est, ut hominem vivere doceret. Si habitat Christus in interiore homine per fidem in corde tuo, recordarisque illud quod Joannes ait, *Qui dicit se in Christo manere, debet quemadmodum ille ambulavit, et ipse ambulare* (I Joam. ii, 6): ita nec tibi deerit quem sequaris, et cum te alius viderit, de bonorum inopia conqueri desinet. Si enim non nosti quid sit recte vivere, divina præcepta cognosce. Fortassis enim multi recte vivant; sed propterea tibi nullus recte vivere videtur, quoniam quid sit recte vivere

ignoras. Si autem nosti, age quod nosti; ut et tu quod quæris habeas, et aliis quod imitentur ostendas. Christum animo attende, attende Apostolos, quorum novissimus est ille qui dicit, *Imitatores mei estote, sicut et ego Christi* (I Cor. iv, 16). Attende animo tot martyrum millia. Cur enim te Natalitia eorum convivii turpibus celebrare delectat, et eorum vitam sequi honestis moribus non delectat? Ibi videbis non solua viros, sed etiam feminas, postremo pueros et puellas, nec imprudentia decipi, nec iniquitate perverti, nec periculi timore frangi, nec sæculi amore corrumpi. Ita te non invenientem quid excuses, non solum præceptorum inevitabilis rectitudo, sed etiam exemplorum innumerabilis multitudo circumdabit.

CAPUT V. — 12. *Peccator nullus desperet, sed ad penitentiam confugiat. Mutatio vitæ et satisfactio pro commissis.* Sed de utilitate ac salubritate penitentiarum, ut quod instituimus aliquando peragamus: si jam de sanitate desperans addis peccata peccatis, sicut scriptum est, *Peccator, cum venerit in profundum malorum, contemnit* (Prov. xviii, 3): noli contemnere, noli desperare; clama etiam de profundo ad Dominum, et dic ei: *De profundis clamavi ad te, Domine; Domine, exaudi vocem meam. Fiant aures tuæ intendentes in vocem obsecrationis meæ. Si iniquitates observaveris, Domine; Domine, quis sustinebit? Quoniam apud te propitiatio est* (Psal. cxlxi, 1-4). De tali profundo Ninivitarum clamaverunt, et hanc propitiationem invenerunt: faciliusque est evacuata comminatio Prophetæ, quam humiliatio penitentiarum (Jonæ iii). Illic fortasse dicis: Sed ego jam baptizatus sum in Christo, a quo omnia mihi peccata præterita dimissa sunt; vilis factus sum nimis iterans vias meas, et canis horribilis oculis Dei, conversus ad vomitum suum. Quo abibo a spiritu ejus? et a facie ejus quo fugiam? Quo, frater, nisi ad ejus misericordiam penitendo, cujus potestatem peccando contempseras? Nemo enim recte fugit ab illo, nisi ad illum, ab ejus severitate ad ejus bonitatem. Quis enim locus te excipiet fugientem, ubi ejus præsentia te non inveniat? Si ascenderis in cælum, ibi est: si descenderis ad infernum, adest. Recipe ergo pennas tuas in directum, et habita in spe in extrema³ hujus sæculi: etenim illuc manus sua deducet te, et perducet te dextera sua (Psal. cxxxviii, 7-10). Quidquid enim feceris, quæcumque peccaveris; adhuc in hac vita es, unde te Deus omnino, si sanare nollet⁴, auferret. Cur ergo ignoras quia patientia Dei ad penitentiam te adducit (Rom. ii, 4)? Qui enim clamando non tibi persuasit ut non recederes, parcendo clamat ut redeas. Intuere David regem: jam utique et ipse illius temporis sacramenta perceperat, jam utique circumcensus erat, quod patres nostri pro Baptismo habebant. Nam ad hoc dicit Apostolus sanctum Abraham signaculum justitiæ fidei recepisse (Id. iv, 11). Jam etiam unctus erat unctione venerabili, qua regale sacerdotium præfigurabatur Ecclesiæ. Repente autem factus et adulterii et

¹ Sic Mss. At editi, *crimina*.

² I. r. Lugd. et Von., *intenerint* Lev. *inveniant*.

³ Editi, *in extremo*. At Mss., *in extrema*. Augustinus eundem Psalmum 138 enarrans legebat, *in novissima*.

⁴ Mss., *si curari nollet*.

homicidii reus, non frustra tamen de tam immani et abrupto profundo sceleris poenitens clamavit ad Dominum, dicens : *Averte faciem tuam a peccatis meis, et omnes iniquitates meas dele.* Quo tandem merito, nisi quia item dicit : *Iniquitatem meam ego agnosco, et peccatum meum ante me est semper?* Quid autem obtulit Domino unde illum propitiaret sibi? *Quoniam si voluisses, inquit, sacrificium, dedissem utique; holocaustis non delectaberis. Sacrificium Deo spiritus contribulatus: cor contritum et humiliatum Deus non spernit* (Psal. l, 11, 5, 18, 19). Non solum ergo devote obtulit, sed etiam ista dicendo quid offerri oporteret ostendit. Non enim sufficit mores in melius commutare, et a factis malis recedere; nisi etiam de his quæ facta sunt, satisfiat Deo per poenitentiae dolorem, per humilitatis gemitum, per contriti cordis sacrificium, cooperantibus elemosynis. *Boni enim misericordes, quoniam ipsorum miserabitur Deus* (Matth. v, 7). Non enim dictum est, ut tantum abstinemus a peccatis : *Sed et de præteritis, inquit, deprecare Dominum, ut tibi dimittatur* (Eccli. xxi, 1). Et Petrus jam erat fidelis, jam in Christo et alios baptizaverat. *Intuere ergo Petrum præsumptam accusatam, timentem vulneratum, stentem sanatum.* Jam etiam post adventum de caelo Spiritus sancti, quidam Simon pecunia voluit eundem Spiritum sanctum emere, sceleratissimum et impium mercimonium cogitans, jam baptizatus in Christo : et tamen poenitentiae consilium ab ipso Petro correptus accepit (Act. viii, 13-22). Dicit etiam apostolus Paulus, qui utique fidelibus mittebat Epistolas : *Ne iterum cum venero ad vos, humiliet me Deus, et lugam multos ex his qui ante peccaverunt, et non egerunt poenitentiam super immunditia et luxuria, et fornicatione quam gesserunt* (II Cor. xii, 21). Circumstant ergo nos et præcepta recte faciendi, et exempla non tantum recte facientium, sed etiam poenitentium ad recipendam salutem, quæ fuerat amissa peccando. Sed fac incertum esse utrum ignoscat Deus. Quid perdit, cum supplicat Deo, qui salutem perdere non dubitavit, cum offenderet Deum? Quis enim certus est quod etiam imperator ignoscat? Et tamen pecunia funditur, maria transmeantur, procellarum incerta subeuntur; et pene ut mors evitetur, mors ipsa suscipitur. Supplicatur deinde per homines homini : sine dubitatione fiunt ista, cum sit dubium quo fine proveniant. Et tamen certiores sunt claves Ecclesiae, quam corda regum: quibus clavibus quodcumque in terra solvitur, etiam in caelo solutum promittitur (Matth. xvi, 19). Et multo est honestior humilitas, qua se quisque humiliat Ecclesiae Dei: et labor minor imponitur, et nullo temporalis mortis periculo mors æterna vitatur.

SERMO CCCLII * (a).

De utilitate agendæ poenitentiae, II.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Sermoni occasione data ex lectione.* Vox poenitentis agnoscitur in verbis quibus

* Remendatus ad v. et ad Am. Er. Par. Lov.
(a) Alias, 27 inter Similias 50.

psallenti respondimus : *Averte faciem tuam a peccatis meis, et omnes iniquitates meas dele* (Psal. l, 11). Unde cum sermonem ad vestram Charitatem non præpararem, hinc nobis esse tractandum Domino imperante cognovimus. Volebamus enim hodierna die vos in ruminacione permittere, scientes quam abundantes epulas ceperitis. Sed quia salubriter quod apponitur accipitis, quotidie multum esuritis. Præstet ergo Dominus ipse Deus noster, et nobis virium sufficientiam, et vobis utilem audientiam. Neque enim ignoramus, esse servendum bonæ vestræ et utili voluntati. Adjuvemur ergo a vobis et voto et studio; voto ad Deum, studio ad verbum; ut ea dicamus quæ vobis esse utilia ipso judicat, qui vos pascit per nos. Vox igitur in his verbis poenitentis agnoscitur : *Averte faciem tuam a peccatis meis, et omnia facinora mea dele.* Proinde aliquid de poenitentia dicere divinitus jubemur. Neque enim nos istum psalmum cantandum lectori imperavimus : sed quod ille censuit vobis esse utile ad audiendum, hoc cordi etiam puerili imperavit. Dicamus aliquid de utilitate poenitentiae : præsertim, quia et dies jam sanctus anniversarius imminet, quo propinquante humillari animas et domari corpora studiosius decet.

2. *Poenitentia triplex. Prima baptizandorum. Poenitentia ante baptismum imperata Judæis.* Triplex autem consideratio agendæ poenitentiae in sacra Scriptura invenitur. Nam neque ad Baptismum Christi, in quo omnia peccata delentur, quisquam bene accedit, nisi agendo poenitentiam de vita pristina. Nemo enim eligi vitam novam, nisi quem veteris poenitet. Ille autem etiam auctoritate divinorum Librorum probare debemus, utrum baptizandi egerint poenitentiam. Quando Spiritus sanctus missus est ante promissus, et implevit Dominus fidem pollicitationis suæ; accepto Spiritu sancto discipuli, ut nostis, coeperunt loqui omnibus linguis, ut in illis qui aderant, linguam suam quisque cognosceret. Hoc autem miraculo territi, consilium vitæ ab Apostolis petierunt. Tunc eis Petrus annuntiavit eum colendum quem crucifixerunt, ut ejus jam sanguinem biberent credentes, quem fuderant sævientes. Annuntiato autem illis Domino nostro Jesu Christo, et agnoscentibus reatum suum, ut impleretur in eis quod propheta ante prædixerat, *Conversus sum in ærumnam meam, dum configitur spina; compuncti sunt.* Conversi enim sunt in ærumnam doloris, cum configeretur spina peccati recordationis. Nihil enim mali se fecisse putaverant, nondum inflata erat spina. Loquente autem Petro, ut agnoscas inflatam spinam, Scriptura dixit, *Petro loquente compuncti sunt corde.* Proinde in eodem psalmo, cum dictum est, *Conversus sum in ærumnam meam, dum configitur spina; sequitur, Peccatum cognovi, et facinus meum non operui. Dixi, Proloquar adversum me delictum meum Domino; et tu dimisisti impietatem cordis mei* (Psal. xxxi, 4, 5). Cum ergo spina illa recordationis compuncti dicerent Apostolis, *Quid ergo facimus?* ait illis Petrus. *Agite poenitentiam, et baptizatur unusquisque vestrum in nomine Domini nostri Jesu Christi; et remittentur vobis peccata* (Act. ii, 37). Ergo interim

nunc, si qui forte adsunt ex eo numero, qui baptizari disponunt (credimus enim eos adesse tanto ad verbum studiosius, quanto ad indulgentiam vicini), hos primum paucis alloquimur, ut erigant mentes in spem. Ament fieri quod non sunt, oderint quod fuerunt. Novum hominem nasciturum jam voto concipiant: quidquid de vita præterita remordebat, quidquid angebat conscientiam, quidquid omnino vel magnum vel parvum, vel dicendum vel non dicendum, non dubitent posse dimitti; ne forte quod vult dimittere Dei miseratio, contra se teneat humana dubitatio.

3. *Figuræ nostræ in iis quæ Israelitis contigerunt. Petra, figura Christi. Transitus maris Rubri, Baptismus. Manna Christi panis cælestis figura. Quomodo cibum et potum spirituales eundem nobiscum sumpserunt Israelitæ. Petra virga percussa. Exemplum etiam in primo illo populo exhibitum unusquisque fideliter recordetur. Ait enim Apostolus: Omnia hæc figuræ nostræ fuerunt: cum de rebus talibus loqueretur. Quid enim dixerat? Nolo enim vos ignorare, fratres, quia patres nostri omnes sub nube fuerunt; et omnes in Moyse baptizati sunt in nube et in mari; et omnes eundem cibum spirituales manducaverunt, et omnes eundem potum spirituales biberunt. Bibebant enim de spirituâli sequente petra. Petra autem erat Christus (1 Cor. x, 1-4).* Has figuras nostras fuisse ille dixit, cui nemo fidelis unquam contradixit. Et cum multa enumeraret, unam rem solam solvit, quia dixit, *Petra autem erat Christus*. Solvendo unum aliquid, cætera proposuit inquirenda: sed ne recedens a Christo inquisitor erraret, ut firmus quærat, in petra fundatus; *Petra, inquit, erat Christus*. Dixit illas figuras nostras fuisse, et obscura erant omnia. Quis evolveret involucri ista figurarum? quis aperiret? quis discutere auderet? In quibusdam quasi dumetis densissimis et crassa umbra lumen accendit: *Petra, inquit, erat Christus*. Jam ergo lumine illato, quæramus quid cætera significent; quid sibi velint, mare, nubes, manna. Hæc enim non exposuit, sed petra quid esset ostendit. Per mare transitus, Baptismus est. Sed quia baptismus, id est, salutis aqua non est salutis, nisi Christi nomine consecrata, qui pro nobis sanguinem fudit, cruce ipsius aqua signatur. Hoc ut significaret ille baptismus, mare Rubrum fuit. Manna de cælo aperte ab ipso Domino exponitur. *Patres vestri manducaverunt, inquit, manna in eremo, et mortui sunt*. Quando enim viverent, cum figura prænuntiare vitam posset, vita esse non posset? *Manducaverunt, inquit, manna, et mortui sunt*; id est, manna quod manducaverunt non illos potuit de morte liberare: non quia ipsum manna mors eis fuit, sed quia eos a morte non liberavit. Ille enim liberaturus erat a morte, qui per manna figurabatur. De cælo certe manna veniebat, attendite quem figurabat: *Ego sum, inquit, panis vivus, qui de cælo descendi (Joan. vi, 49, 51)*. Sicut studiosi autem et bene vigilantes verba dominica attendite, ut proficiatis et legere et audire noveritis. *Eundem, inquit, cibum spirituales manducaverunt. Quid est, eundem, nisi quia eum quem etiam nos?*

Video aliquantum esse ad promendum explicandumque difficile quod dicere institui: sed adjuvabor benevolentia vestra, hæc mihi a Domino impetret facultatem. *Eundem, inquit, cibum spirituales manducaverunt*. Suffecerat ut diceret, *Cibum spirituales manducaverunt. Eundem, inquit. Eundem non inveni* quomodo intelligam, nisi eum quem manducamus et nos. Quid ergo, ait aliquis, hoc erat manna illud, quod ego nunc accipio? Ergo nihil modo venit, si ante jam fuit. Ergo evacuatum est scandalum crucis. Quomodo ergo *eundem*, nisi quia addidit *spirituales*? Nam qui manna illud sic acceperunt, ut tantummodo indigentia suæ corporali satisfieri putarent, et ventrem suum pasci, non mentem; nihil magnum manducaverunt, factum satis est eorum indigentia. Alios Deus pavit, aliis aliquid nuntiavit. Hi tales cibum corporalem manducaverunt, non cibum spirituales. Quos ergo dicit patres nostros cibum spirituales eundem manducavisse? Quos putamus, fratres, nisi qui vere patres nostri fuerunt? Imo patres nostri non fuerunt, sed sunt. Omnes enim illi vivunt. Sic enim quibusdam illis infidelibus dicit Dominus, *Patres vestri manducaverunt manna in eremo, et mortui sunt*. Quid est enim, *Patres vestri*; nisi, quos infidelitate imitamini, quorum vias non credendo et Deo resistendo sectamini? Secundum quem intellectum quibusdam dicit, *Vos a patre diabolo estis (Joan. viii, 44)*. Neque enim diabolus aliquem hominem vel potentia creavit, vel generando procreavit: et tamen dicitur pater impiorum, non propter generationem, sed propter imitationem. Sicut e contra de bonis dicitur, *Ergo semen Abraham estis (Galat. iii, 29)*: cum loquatur Gentibus, quæ stirpem carnis ex Abraham genere non ducebant. Filii enim erant, non nascendo, sed imitando. Abrogatur autem et alienatur a perfidia pater Abraham, quando eis Dominus dicit, *Si filii Abraham essetis, opera Abraham faceretis (Joan. viii, 39)*. Et ut malæ arbores de Abraham paternitate gloriantes eradicarentur, filii Abraham de lapidibus promittuntur (*Math. iii, 9*). Sicut ergo hoc loco dicit, *Patres vestri manducaverunt manna in eremo, et mortui sunt*: non enim intellexerunt quod manducaverunt; itaque non intelligentes, cibum non nisi corporalem acceperunt: sic et Apostolus dicit, patres nostros, non patres infidelium, non patres impiorum, manducantes et morientes; sed patres nostros, patres fidelium, spirituales cibum manducasse, et ideo eundem. *Patres nostri, inquit, eundem cibum spirituales manducaverunt, et eundem potum spirituales biberunt*. Erant enim ibi qui quod manducabant, intelligebant: erant ibi quibus plus Christus in corde, quam manna in ore sapiebat. Quid de aliis loquamur? Inde erat primitus ipse Moyses famulus Dei, fidelis in tota domo ejus (*Hebr. iii, 2*), sciens quid dispensaret, et quia illo tempore ita dispensari deberent clausa presentium, aperta futurorum. Breviter ergo dixerim: quicumque in manna Christum intellexerunt, eundem quem nos cibum spirituales manducaverunt; quicumque autem de manna solam saturitatem quæsi-

runt, patres infidelium manducaverunt, et mortui sunt. Sic etiam eundem potum: *Petra enim Christus*. Eundem ergo potum quem nos, sed spiritualement; id est, qui fide capiebatur, non qui corpore hauriebatur. Audistis eundem potum, *Petra erat Christus*: non enim alter Christus tunc, alter nunc. Altera quidem illa petra (*Exod. xvii, 6*), alter lapis quem sibi posuit ad caput Jacob (*Gen. xxviii, 11*): alter agnus occisus ut manducaretur Pascha (*Exod. xii*), alter aries hærens in vepribus immolandus, quando filio suo pepercit Abraham jussus, quem jussus obtulerat (*Gen. xxii, 13*): altera ovis et altera ovis, alter lapis et alter lapis, idem tamen Christus; ideo eundem cibum, ideo eundem potum. Denique percussa est ipsa petra ligno, ut aqua deflueret: virga enim percussa est (*Exod. xvii, 5 et 6*). Quare ligno, non ferro, nisi quia crux ad Christum accessit, ut nobis gratiam propinaret? Eundem ergo cibum, eundem potum, sed intelligentibus et creditibus. Non intelligentibus autem, illud solum manna, illa sola aqua; ille cibus esurienti, potus iste sitiienti; nec ille, nec iste credenti: credenti autem idem qui nunc. Tunc enim Christus venturus, modo Christus venit. Venturus et venit, diversa verba sunt, sed idem Christus.

4. *Moysei dubitatio figurativa*. Aliquid etiam, quoniam res venit in medium, de dubitatione famuli Dei Moysei volo dicere. Figura enim erat veterum etiam ista sanctorum. Dubitavit ad aquam Moyses; quando petram virga percussit ut aqua flueret, dubitavit. Dubitationem autem ejus legens quisque forte transiret, nec intelligeret, quia nec querere auderet. Domino autem Deo dubitatio illa displicuit, et eam movit, non solum arguendo, sed etiam vindicando. Nam propter hanc dubitationem dicitur Moysei, *Non introduces tu populum in terram promissionis* (*Num. xx, 12*). *Ascende in montem, et morere* (*Deut. xxxii, 49*). Deus hic utique apparet iratus. Quid ergo de Moyse, fratres mei? Omnis ille labor ejus, omnis pro populo æstus ejus, et illa charitas, dicens, *Si dimittis illis peccatum, dimitte; sin autem, dele me de libro tuo* (*Exod. xxxii, 31, 32*), hac subita et repentina dubitatione damnata est? Et quid est quod conclusit lector cum Apostolum legeret, *Charitas nunquam cadit* (*1 Cor. xiii, 8*)? Cum quædam solvenda proponerem, studium vestrum me fecit et aliud proponere, quod forte non quæreretis. Videamus ergo, et adhuc quantum possumus conemur penetrare mysterium. Irascitur Deus, dicit eum non introducendum populum in terram promissionis; jubet ut ascendat in montem et moriatur. Et tamen multa injungit agenda eidem Moysei: jubet quid agat, quomodo populum disponat, quomodo non relinquat passim et negligenter. Nunquam ista damnato injungere dignaretur. Aliud accipite mirabilis. Quoniam dictum est Moysei (hoc enim placuit Deo certi mysterii dispensationisque gratia) quod ipse in terram promissionis non introduceret populum, eligitur alius Jesus Nave; et iste homo non hoc nomine vocabatur, vocabatur Auscs (*Num. xiii, 17*). Et cum ei introducendum popu-

lum Moyses commendaret, cavavit eum, et mutavit ei nomen, et appellavit eum Jesum: ut non per Moysen, sed per Jesum, id est non per legem, sed per gratiam populus Dei in terram promissionis intraret. Sicut autem Jesus ille non verus, sed figuratus; ita etiam terra promissionis illa non vera, sed figurata. Illa enim populo primo temporalis fuit: nobis quæ promissa est, æterna erit. Sed figuris temporalibus promittebantur et prænuntiabantur æterna. Sicut ergo ille non verus Jesus, nec illa terra promissionis vera, sed figurata: ita manna non cibus vere cœlestis, sed figuratus; ita petra illa non vere Christus, sed figuratus, et sic omnia. Quam ergo sibi exigit considerationem dubitatio Moysei? Ne forte et ibi aliqua figura expressa sit, et innuerit intelligenti, et ad inquirendum commoverit et provocaverit animum. Video enim et post illam dubitationem, et post iram Dei, et post minas mortis, et post remotionem ab introductione populi in terram promissionis, multa Deum sic dicere ad Moysen, tanquam ad amicum, quomodo et antea loquebatur: usque adeo ut ipsi Jesu Nave obedientiæ exemplum de Moyse proponatur, et hoc eum moneat Deus, ut sic ei serviat, quomodo servivit Moyses; et sic se pollicetur cum eo futurum, quomodo cum Moyse. Evidenter, charissimi, constringit nos ipse Deus, non passim reprehendere, sed intelligere dubitationem Moysei. Figura petra jacens, figura virga percussiens, figura aqua fluens, figura et Moyses dubitans. Et ibi dubitavit, ubi percussit. Hinc facta est dubitatio Moysei, quando lignum accessit ad petram. Jam veloces prævolant, imo tardos patienter expectent: Dubitavit Moyses quando lignum accessit ad petram: dubitaverunt discipuli quando viderunt Dominum crucifixum. Horum figuram gerebat Moyses. Figura erat Petri filius ter negantis. Quare Petrus dubitavit? Quia lignum petræ propinquavit. Cum mortis suæ genus, id est, crucem ipsam prænuntiaret Dominus, ipse Petrus expavit: *Absit a te, Domine, non erit hoc* (*Math. xvi, 22*). Dubitas, quia petræ imminere virgam vides. Ideo spem suam, quam gerebant de Domino discipuli, tunc perdidit: quodam modo intercepta est, quando crucifixum viderunt, quando planxerunt occisum. Invenit eos post resurrectionem loquentes inter se de hac re, tristi colloquio; et tenens oculos eorum ne ab eis agnosceretur, non se auferens creditibus, sed differens dubitantes, se tanquam tertium collocutorem sermoni commiscuit, et quæsit ab eis unde loquerentur. Mirantur illi, quia solus ignorat quod in eo factum fuerat qui quærebat. *Tu solus, inquit, peregrinarius in Jerusalem?* Et commemorant quæ gesta sint de Jesu. Et continuo jam desperationis suæ medullas aperiant, et vulnus medico licet nescientes ostendunt: *Nos autem, inquit, sperabamus quod in illo redemptio esset Israel* (*Luc. xxiv, 13-21*). Ecce facta est dubitatio, quia lignum accessit ad petram: impleta est figura Moysei.

5. *Moyse in monte moriens, quid adumbravit*. Videamus et hanc: *Ascende in montem, et morere*. Per

mortem corporalem Moysi figurata est more ipsius dubitationis; sed in monte. O mira mysteria! Hoc certe expositum et intellectum, quanto dulcius quam manna? Ad petram nata est dubitatio, in monte mortua est. Quando fuit humilis Christus in passione, quasi petra jacebat ante oculos: merito in illo dubitabatur, humilitas illa nihil magnum prætendebat. Merito ipsa humilitate factus est lapis offensionis: resurrectione autem clarificatus magnus apparuit, jam mons est. Jam ergo illa dubitatio, quæ nata erat ad petram, in monte moriatur. Agnoscat discipuli salutem suam, revocent spem suam. Attende quemadmodum moriatur illa dubitatio, attende quemadmodum moriatur Moyses in monte. Non in terra promissionis: nolumus ibi dubitationem; moriatur. Ostendat nobis eam Christus mori. Trepidavit Petrus: et negavit ter. *Petra enim erat Christus*. Resurrexit, mons factus est: firmavit et Petrum. Sed moritur dubitatio. Quomodo moritur? *Petre, amas me?* Cordis inspector, cordis cognitor interrogat; et vult audire quod ametur, et parum est semel. Interrogat hoc, audit prope cum tædio ipsius Petri: miratur enim interrogari se a præscio, sed etiam toties interrogari cum semel sufficeret respondere etiam nescienti. Sed tanquam tibi diceret Dominus, Exspecto, numerus legitimus impleatur: tertio confiteatur per amorem (*Joan. xxi, 15-17*), quia ter negaverat per timorem (*Matth. xxvi, 69-74*). Quod ergo Dominus toties interrogabat, dubitationem illam in monte occidebat.

6. *Ad Baptismum invitat. Manus Moysi contra Amalech nunc extensa, nunc demissa.* Quid ergo, charissimi, si patent hæc? Non ad fraudem, sed ad jucunditatem clausa erant. Neque enim tam duleiter capebantur, si prompta vilescerent. Respiciat ergo negotium suum compellitur Baptismum, quem alloqui coeperat. Mare Rubrum Baptismus erat, populus transiens baptizabatur: transitus ipse Baptismus erat, sed in nube. Adhuc enim nubilabatur quod præannuntiabatur: adhuc occultabatur quod promittebatur. Jam modo recessit nubes, manifestæ veritatis serenitas facta est: quia recessit et velum, per quod loquebatur Moyses. Hoc velum et in templo pendeat, ne secreta templi viderentur: sed in cruce Domini velum conscissum est, ut paterent. Veni ergo ad Baptismum: ingredi intrepidus viam per mare Rubrum; noli esse de peccato præterito tanquam de Ægyptio sequente sollicitus. Premebant te peccata tua duro onere servitutis, sed in Ægypto, in amore hujus sæculi, in peregrinatione longinqua; cogebant te sectari opera terrena, tanquam lateres facere, opera lutea operaberis. Premunt te peccata, veni securus ad Baptismum: usque ad aquam hostis sequi poterit, ibi morietur. Time aliquid de vita præterita, crede aliquid remansurum tuorum peccatorum, si aliquis remansit Ægyptiorum. Audio vocem pigrorum: Ego, inquit, de præteritis peccatis non timeo, omnia mihi in aqua sancta per Ecclesiæ etiam chari-

¹ Codex v., *operaberis premente peccato. l'eni.*

tatem dimitti non dubito; sed timeo futura peccata. Placet ergo in Ægypto remanere? Interim hostem præsentem evade, qui jam te pressit, et jam subjugavit. De futuris quid tibi hostes meditaris? Quod jam fecisti, etsi nolueris erit: quod facturum te putas, si volueris non erit. Sed periculosa est via: neque enim cum Rubrum mare transiero, jam ero in terra promissionis: ductus est ille populus per longa deserta. Interim ab Ægypto liberare. Quid ergo, putas defuturum tibi auxiliatorem in via, eum qui te eruit de vetusta captivitate? Novos tuos inimicos non compeccit, qui te a vetustis hostibus liberavit? Tantum intrepidus transi, intrepidus ambula, obediens esto: noli amaricare Moysi illi, cujus typum ille portabat in hac obedientia. Fateor, non desunt hostes. Sicut enim non deerant qui sequerentur fugientes, ita non deerant qui impedirent ambulantes. Prorsus, charissimi, figuræ nostræ fuerunt. Interim in te non sit quod contristet Moysen: noli esse aqua amara, quam post mare Rubrum non potuit ille populus libere. Erat enim et ibi tentatio. Et tamen ista quando eveniunt, quando amaricat populus, ostendimus eis Christum, quæ pro illis tulerit, quomodo pro eis sanguinem fuderit: et mitescunt, tanquam nobis ligum in aquam mittentibus. Plane hostem adversantem itineri tuo Amalech habebis. Tunc orabat Moyses, tunc extendebat manus: et ubi deponebat manus, convalescebat Amalech; ubi extendebat manus, deficiebat Amalech. Et tuæ manus extentæ sint, deficiat Amalech tentator et hujus itineris impeditor: esto vigil et sobrius in orationibus, in operibus bonis, non tamen præter Christum, quia extensio illa manuum, Christi crux fuit. In illa extenditur Apostolus, eum dicit: *Mundus mihi crucifixus est, et ego mundo* (*Galat. vi, 14*). Ergo deficiat Amalech, vincatur, et non impediatur transitum populi Dei. Si dimittis manus a bono opere, a cruce Christi; prævalebit Amalech. Tamen noli omni modo aut continuo te fortem futurum putare, aut penitus desperando deficere. Alternatio enim illa defectus et fortitudinis in manibus servi Dei Moysi, sorte alternatio tua fuit. Aliquando enim in tentationibus deficis, sed non succumbis. Deponebat ille paulum manus, non omnino ruebat. *Si dicebam, Motus est pes meus; ecce misericordia tua, Domine, adjuvabat me* (*Psal. xcii, 18*). Noli ergo timere: adest in itinere auxiliator, qui in Ægypto non defuit liberator. Noli timere, aggredere viam, præsume securus. Aliquando ille deponebat manus, aliquando erigebat; tamen victus est Amalech (*Exod. xvii, 11-13*). Rebellare potuit, superare non potuit.

CAPUT II.— 7. *Altera penitentia, quæ omnium est, ac quotidiana. Medicina et pactum in dominica oratione de remittendis debitis. Ignoscendum fratri.* Itaque admonemur jam de altera loqui penitentia. Triplicem quippe ejus considerationem in sancta Scriptura esse proposui. Illa prima competentium est et ad Baptismum venire sitientium: hanc de Scripturis sanctis ostendi. Est alia quippe quotidiana. Et ubi illam ostendimus penitentiam quotidianam? Non habeo

ubi melius ostendam, quam in oratione quotidiana, ubi Dominus orare nos docuit, quid ad Patrem dicamus ostendit, et in his verbis posuit: *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris* (Math. vi, 12). Quæ debita, fratres? Quandoquidem debita hic intelligi non possunt nisi peccata; quæ debita dimisit in Baptismo, iterum ut dimittat oramus? Certe mortuus est omnis *Ægyptius* qui sequebatur. Si nihil de sequentibus hostibus residuum factum est, quid oramus ut dimittatur, nisi propter manus deficientes contra Amalech? *Dimitte nobis, sicut et nos dimittimus*. Constituit medicinam, firmavit pactum. Hic preces dictat, ibi precanti respondet: novit quo jure res agatur in cælo, quomodo impetrari possint desiderata. Dimitti vis? dimitte, ait. Quid enim habes quod Deo præstes, a quo vis ut præstetur tibi? Numquid jam Christus salvator in terra ambulat? Numquid suscepit illum modo in domum gaudens Zachæus (Luc. xix, 6)? Numquid ei hospitium et epulas præparat Martha (Id. x, 40)? Nihil horum indiget, ad dexteram Patris sedet. Sed quando uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis (Math. xxv, 40). Hæc est extensio manus, sub qua defecit Amalech. Et erogas quidem pauperi, quando aliquid das esurienti: forte id quod dederis minus habebis, sed in domo, non in cælo. Sed hic quoque in terra, quo jubente præstitisti, ipse supplet quod dedisti. De hac re cum loqueretur Apostolus, ait: *Qui administrat semen seminanti, et panem in escam subministrabit* (II Cor. ix, 10). Operarius enim Dei es, quando das egenti: seminas hieme, quod metas æstate. Quid ergo metuis, infidelis, ne in hac magna domo tantus paterfamilias non pascat operarium suum? Erit et ibi, sed quod sufficiat tibi. Dabit Deus necessitati totum, non cupiditati. Operare ergo intrepidus, extende manus, deficiat Amalech. Sed hinc, ut dixi, aliquid in domo tua cum dederis, vel minus vides quod ibi videbas: non ibi vides cum dederis, donec iterum det Deus. Dic mihi, cum ignoscis de corde, quid perdis? Cum ignoscis ei qui peccat in te, quid minus habebis in corde tuo? Inde enim dimittis, sed nihil amittis. Imo vero unda quedam charitatis ibat in corde tuo, et tanquam de vena interiore manabat: tenes odium contra fratrem, obturasti fontem. Non solum ergo nihil perdis, cum ignoscis; sed abundantius irrigaris. Charitas non angustatur. Ponis ibi lapidem offensionis, et tu tibi facis angustias. Viadicabo me, ulciscar me, ego illi ostendam, ego faciam: æstuas, laboras, cui licet ignoscendo esse securum, securum vivere, securum orare. Nam ecce quid acturus es? *Oraturus es*. Quid dicam quodis? Hodie oraturus es. An non es oraturus? Ira et odio impletus, vindictam minaris: non dimittis ex corde. Ecce oras, ecce venit orandi hora, incipis verba illa vel audire vel dicere. Dietis et auditis superioribus, venturus es ad hanc versum. Aut si non venturus, quo iturus? Ne ignoscas inimico, deviabis a Christo? Plane si in oratione deviabis, ut nolis dicere, *Dimitte nobis debita nostra*; quia non potes dicere, *sicut et nos dimittimus debitoribus nostris*; ne tibi cito respondeat:

Sic dimitto quomodo et tu dimittis: ergo quia hoc non potes dicere, et non vis dimittere, deviabis ab hoc versu, et prætermittes, et dices quod sequitur, *Ne nos peccatis induci in tentationem*: ibi te capiet creditor tuus, cujus quasi faciem devitabas. Quomodo quisque in vico cum occurrerit ei cui aliquid debet, si ad manum est diverticulum, dimittit quolibet; et it per aliam partem, ne faciem videat creditoris. Hoc tu in isto versu te fecisse arbitratus es: devitasti dicere, Dimitte, sicut ego dimitto; ne sic dimitteret, id est non dimitteret, quia non dimittis; et nolulisti dicere, devitans faciem creditoris. Quem devitas? quis devitas? Quo ibis, ubi tu esse possis et Me non esse? Dicturus es, *Quo abibo a spiritu tuo? et a facie tua quo fugiam? Si ascendero in cælum, tu illic es; si descendero in infernum, ades*. Quantum potest a Christo debitor fugere, quam ut eat in infernum? Adest iste creditor et ibi. Quid facturus es, nisi quod sequitur? *Si assumpsero pennas meas in directum, et volavero in extrema maris* (Psal. cxxxviii, 7-9): id est, spe mea finem sæculi meditabor, in præceptis tuis vivam, duabus alis charitatis attollar. Imple ergo duas alas charitatis. Dilige proximum sicut te ipsum; et non teneas odium, unde fugias creditorem.

CAPUT III. — 8. *Tertium genus penitentiae luctuosæ, pro mortiferis peccatis. Desperatione venia anima suffocatur*. Restat penitentiae tertium genus, unde aliquid breviter dicam, ut adjuvante Domino proposita et promissa persolvam. Est penitentia gravior atque luctuosior, in qua proprie vocantur in Ecclesia penitentes, remoti etiam a Sacramento altaris participandi, ne accipiendo indigne, iudicium sibi manducant et bibant. Illa ergo penitentia luctuosa est. Grave vulnus est: adulterium forte commissum est, forte homicidium, forte aliquod sacrilegium; gravis res, grave vulnus, letiale, mortiferum: sed omnipotens medicus. Jam post suggestionem facti et delectationem et consensionem et perpetrationem, quasi quadrivium mortuus patet: sed nec ipsum Dominus deseruit, sed clamavit, *Lazare, prodi foras*. Cessit voci misericordiae moles sepulturae: cessit mors vitæ, cessit infernus superno. Elevatus est Lazarus, processit de tumulo: et ligatus erat, sicut sunt homines in confessione peccati agentes penitentiam. Jam processerunt a morte: nam non confiterentur, nisi procederent. Ipsum confiteri, ab occulto et a tenebroso procedere est. Sed quid Dominus Ecclesiae suæ? *Quæ solveritis, inquit, in terra, soluta erunt et in cælo* (Math. xviii, 18). Proinde Lazaro procedente, quia implevit Dominus misericordiae suæ bonum, perducere ad confessionem mortuum latentem, putentem; jam cætera implet Ecclesiae ministerium: *Solvite illum, et sinite abire* (Joan. xi, 39-44). Sed, charissimi, hoc genus penitentiae nemo sibi proponat, ad hoc genus nemo se præparet: tamen si forte contigerit, nemo desperet. Judam traditorem non tam scelus quod commisit, quam indulgentiæ desperatio fecit penitus interire. Non erat dignus mi-

meritoria, ideo ei non fuit lumen in corde, ut ad eius indulgentiam concurreret quem tradiderat, sicut illi qui eum crucifixerant; sed desperando se occidit, et laqueo suspendit se, suffocavit se. Quod fecit in corpore suo, hoc factum est in anima ipsius. Spiritus enim dicitur etiam iste ventus aeris huius. Quomodo ergo qui sibi collum ligant, inde se occidunt, quia non ad eos intrat spiritus aeris huius: sic illi qui desperant de indulgentia Dei, ipsa desperatione intus se suffocant, ut eos Spiritus sanctus visitare non possit.

9. *Contra Paganos poenitentiae permissione peccandi licentiam dari suggillantes.* Solent inde Christianis Pagani insultare de poenitentia quae instituta est in Ecclesia: et contra nonnullas haereses tenuit Ecclesia catholica istam veritatem de poenitentia agenda. Fuerunt enim qui dicerent, quibusdam peccatis non esse dandam poenitentiam; et exclusi sunt de Ecclesia, et haeretici facti sunt. In quibuscumque peccatis non perdit viscera pia mater Ecclesia. Ergo solent inde etiam Pagani quasi insultare nobis, nescientes quid loquantur; quia ad verbum Dei, quod linguas infantium facit disertas, nondum pervenerunt. Vos, inquit, facitis ut peccent homines, cum illis promittitis veniam, si egerint poenitentiam. Dissolutio est ista, non admonitio. In hanc sententiam exaggerant verba, quanta quisque potest; lingua vel sonanti, vel titubanti, non tacent: tamen et quando eis loquimur, etsi vincantur, non consentiunt. Tamen quomodo vincantur, breviter accipiat Charitas vestra, quia Domini misericordia totum optime constituit in Ecclesia sua. Dicunt nos dare peccatis licentiam, quia portum poenitentiae pollicemur. Si clauderetur aditus poenitentiae, nonne ille peccator tanto magis adderet peccata peccatis, quanto magis sibi desperaret ignoscere? Diceret enim sibi: Ecce peccavi, ecce scelus admisit, jam mihi veniae nullus est locus; poenitentia infructuosa est, damnandus sum: quare jam non vivo ut volo? Quia ibi non invenio charitatem, hic saltem pascam cupiditatem. Quare enim me abstineam? Ibi mihi locus omnis clausus est, hic quidquid non fecero, perdo; quia vita quae post hanc futura est, non mihi dabitur. Quare ergo non servo libidinibus meis, ut eas impleam et saturem, et faciam quidquid non licet, sed libet? Diceretur ei fortassis: Sed miser capieris, accusaberis, torqueberis, punieris. Sciunt ista homines mali ab hominibus dici, et inter homines servari; attendunt multos male et scelerate viventes impunita habere peccata: occultare possunt, redimere quae occultare non possunt; redimere usque in senectutem vitam lascivam, blasphemam, sacrilegam, perditam. Enumerant sibi: Quid? ille qui tanta fecit, non senex mortuus est? Numquid attendis ideo illum peccatorem et sceleratum senem mortuum, ut ostenderet in illo Deus patientiam, exspectans poenitentiam? Unde Apostolus dicit: *Ignoras quia patientia*

Dei ad poenitentiam te adducit? Ille autem secundum duritiam cordis sui et cor impenitens, thesaurisavit sibi iram in die irae et revelationis iusti iudicii Dei, qui reddet unicuique secundum opera sua (Rom. 11, 4-6). Opus est ergo ut hic timor mentes possideat, opus est ut ille qui peccare non vult, praesentem Deum sibi cogitet, non in publico solum, sed etiam in domo; non in domo solum, sed et in cubiculo, in nocte, in lecto suo, in corde suo. Ergo si tuleris portum poenitentiae, desperatione augebunt peccata. Ecce nihil (a) dicunt illi, qui putant ideo augeri peccata, quia portus poenitentiae in christiana fide proponitur. Quid ergo? Deus, ne per illam spem indulgentiae rursus auferantur peccata, non debuit providere debuit? Quomodo enim providit ne desperando augeantur, sic providere debuit ne sperando augeantur. Quomodo enim revera auget peccata qui desperaverit, sic potest augere peccata et qui veniam speraverit: ut dicat sibi, Faciam quod volo, Deus bonus est, quando me convertero, ignoscet mihi. Ita plane dic tibi, Quando me convertero, ignoscet mihi; si crastinus dies certus est tibi. Nonne ad hoc te admonet Scriptura, dicens: *Ne tardes converti ad Dominum, neque differas de die in diem; subito enim veniet ira eius, et in tempore vindictae disperdet te (Ecli. v, 8 et 9)?* Ecce ad utrumque vigilavit pro nobis providentia Dei. Ne desperando augeamus peccata, propositus est poenitentiae portus: rursus ne sperando augeamus, datus est dies mortis incertus.

SERMO CCCLIII * (b).

In die octavarum Infantium: quos exhortatur verbis Petri apostoli, Deposita ergo omni malitia, etc. (c).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Baptizatos exhortatur. Innocentia morum retinenda. Humilitas sectanda.* Omnium quidem aures et mentes, quos cura nostra complectitur, solliciti pastoris sermo compellat: verumtamen ad vos proprie nunc dirigitur, quorum recens infantia spiritualis generationis Sacramentorum canabulis insignitur. Vobis enim maxime per apostolum Petrum sic divinum blanditur eloquium: *Deposita ergo, inquit, omni malitia et omni dolo et adulatione et invidia et detractione, tanquam modo nati infantes rationabile et innocens lac concupiscite; ut in illo crescatis in salutem, si gustastis quoniam dulcis est Dominus (1 Petr. II, 1-3).* Proinde quia gustastis, nos testes sumus: nos vobis hanc suavitatem nutricis officio ministravimus. Agite itaque admoniti sanctae instar infantiae, deponite malitiam, dolum, adulationem et invidiam et detractionem. Hanc innocentiam sic tenere debetis, ut eam crescendo non amittatis. Quid est malitia,

* Recognitus ad duos cl. et duos r. ad gr. rm. Am. Er. Par. Lov.

(a) Forte, meli.

(b) Alias, 30 inter Homilias 50.

(c) In Possidii Indiculo, cap. 8, notantur sermones « de die octavarum Infantium duo: » ac. rursus, cap. 10, « de octavis Infantium tractatus duo. » Hunc isti dies assignant manuscripti omnes. Pertinet ad priores annos Augustini, ut ex stilo patet, qui plane idem est ac sermo 216, habiti paulo post susceptum ab ipso presbyteratum. Rejici voluerunt verlinus et Vindingus, stili discrepantiam opponentes, sed immerito.

† Sic Victorinus Ms. At Am. et Er., *occultare possunt; quae occultare, non possunt redimere. Usque in senectutem vitae, lascivias, blasphemias, sacrilegia perditia enumerant sibi, cur ille qui tanta fecit senex mortuus est? Nec multo melius Lov.*

nisi nocendi amor? Quid est dolus, nisi aliud agere et aliud simulare? Quid est adulatio, nisi fallaci laude seductio? Quid est invidia, nisi odium felicitatis alienæ? Quid est detractio, nisi mordacior, quam veracior reprehensio? Malitia malo delectatur alieno: invidentia et bono cruciatur alieno: dolus duplicat cor: adulatio duplicat linguam: detractio vulnerat famam. Hujus autem vestræ innocentia sanctitatis, quoniam filia est charitatis, non gaudet super iniquitate, congaudet autem veritati (1 Cor. xiii, 6). Simplex ut columba, et sic astuta ut serpens (Matth. x, 16), non studio nocendi, sed nocentem cavendi.

CAPUT II. — Ad hanc vos exhortor. *Tantum est enim regnum caelorum* (Matth. xix, 14), humilium scilicet, hoc est, spiritualiter parvulorum. Non contemnatis, non abhorreatis. Magnorum est ista pusillitas. Superbia vero fallax infirmorum est magnitudo; quæ ubi mentem possederit, erigendo deiecit, inflando evacuat, distendendo dissipat. Humilis esse non potest nocens, superbus esse non potest innocens. Humilitatem illam loquor, quæ non vult perituris rebus excellere, sed æternum aliquid veraciter cogitat, quo non suis viribus, sed adjuncta perveniat¹. Hæc malum cujusquam velle non potest, quo nequaquam bonum ejus augetur. Porro autem superbia continuo parit invidiam. Quis vero sit invidus, qui non ei malum velit, cujus bono cruciatur? Ergo et invidia parit consequenter malitiam: unde procedit et dolus et adulatio et detractio, et omne opus malum, quod pati nolis ab alio. Pia itaque humilitate servata, quæ in Scripturis sanctis sancta probatur infantia, securi eritis de immortalitate beatorum²: *Tantum est enim regnum caelorum.*

2. *Ergo Deum multo maxime servanda innocentia. In Israelitis data baptismatis figura vitæ christianæ.* Porro qui superbus in homines non est, multo maxime adversus Deum contumax esse non debet: quoniam si non est alicui faciendum quod quisque ab alio pati non vult, et nullus hominum vult inobedientem patrum qui suo juri subditus fuerit; quanto magis cavendum est, ne in Deum quisquam talis existat, qualem in se existere hominem non vult?

CAPUT III. — Fallunt proinde animas suas qui sufficere existimant, si quod sibi fieri nolunt, nulli hominum faciant, seseque vita luxuriosa ita corrumpant, ut Deo facere eonentur quod sibi ab homine fieri nolunt. Neque enim volunt a quoquam perverti domum suam, qui in se ipsis domum Dei miserabiliter cæcitate pervertunt, surdi adversus Apostolum clamantem, *Ne scitis quia templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis? Si quis autem templum Dei corrumpit, corrumpet illum Deus. Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos* (1 Cor. iii, 16 et 17). Nemo se fallat. Quid ergo se putant servare circa alios homines innocentiam suam, cum sibi ita noceant, ut Deo careant habitatore, et puniantur ultore? Hinc

etiam fit ut per noxias voluptates lapsi et effusi, non solum templa Dei esse desinant, verum etiam ruinæ fiant, in quibus habitant mala dæmonia, quibus supplicare, et quæ colere incipiunt: *funtque* illis, ut dictum est, *posteriora deteriora prioribus* (Luc. xi, 26). Unde vos semine immortaliter regeneratos, sicut superius propter malitiosos nocendi cupiditates, quibus sit hominibus quod oderunt, ita postea propter turpes et illicitas carnis delectationes et nefaria sacrilegia, quibus homines nocere hominibus non videntur, non eis faciendo quod nolunt, sed Deo non obediendo cui cuncta sunt subdita, ipsi dominorum Domino faciunt quod sibi a servulis suis fieri nolunt, idem ipse apostolus Petrus alloquitur, dicens: *Christo ergo passo per carnem, et vos eadem cogitatione armamini.*

CAPUT IV. — *Quia qui mortuus est carne, desinit peccare, ut jam non hominum desideris, sed voluntate Dei reliquum in carne vivat. Sufficit enim præteritum tempus voluntates gentium consummasse in libidinibus, et voluptatibus, et comensationibus, potatione et nefandis idolorum servitutibus* (1 Petr. iv, 1-3). Sufficit enim præteritum tempus luteis operibus peccatorum, tanquam Ægyptiorum dominationi servisse. Jam mare Rubrum, Baptisma scilicet Christi sanguine consecratum, verum dejecit Pharaonem, Ægyptios interemit¹: nihil de peccatis præteritis tanquam de insequantibus a tergo hostibus formidatis. De cætero cogitate vitæ hujus eremum permeare, et ad terram promissionis, supernam Jerusalem, terram viventium pervenire: ne verbi Dei contemptu tanquam manna fastidio, corda vestra velut ora interiora desipiant; ne cibos concupiscentes Ægyptios de alimentis caelestibus murmuretis: ne fornicemini, sicut quidam illorum fornicati sunt; et ne tentetis Christum, sicut quidam illorum tentaverunt. Si vobis fidem Gentilium sitientibus amaritudo aliqua resistentium, velut aquarum illarum, quas Israel non potuit bibere, occurrerit; imitata Domini patientia, velut injecto crucis ligno dulcescant. Si tentatio serpentina momorderit; conspecta illius exaltatione serpentis, tanquam mortis in carne Domini victæ atque triumphatæ, eodem crucis medicamento sanetur. Si adversarius Amalechita iter intercludere atque impedire conabitur, perseverantissima extensione brachiorum ejusdem crucis indicio superetur. Veri et germani estote christiani: nolite imitari nomine christianos, opere vacuos². Iterum dico, et sæpe dicendum est: *Sufficit præteritum tempus voluntates gentium consummasse.* Detestamini et aversamini canes conversos ad vomitum suum: detestamini et aversamini mundatam et vacantem domum, quo nequiores alii spiritus septem adducuntur, ut sint novissima hominis pejora, quam erant prima. Vos vestrum mundatorem tenete habitatorem. *Præcipientes enim rogavi ne in vacuum gratiam Dei recipiatis* (II Cor. vi, 1). *Sufficit enim præ-*

¹ Editi, *sed alienis ad vitam perveniat*. Emendantur ad manuscriptorum.

² Mss., *honorum*.

¹ Sic Mss. At editi, *consecratum vos trajecit, Ægyptios, etc.*

² Editi, *vacuos*. At Mss., *vacuos*.

teritum tempus voluntates gentium consummasse. Audite et apostolum Paulum: *Humanum dico propter infirmitatem carnis vestrae. Sicut enim exhibuistis membra vestra servire immunditiae et iniquitati ad injustitiam: sic nunc exhibete membra vestra servire justitiae in sanctificationem* (Rom. vi, 19).

SERMO CCCLIV (a).

Ad Continentes habitus: quo eos primum adversus obtractatores et invidios corroborat, tum deinde superbiam cavere jubet (b).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Christi membra in mundi odium, ut praedixit ipse, necesse est incurrant.* Hoc admonuit Dominus, cum Evangelium legeretur, quoniam qui credit in eum, credit in illum qui eum misit (Joan. xii, 44). Missum esse ad nos Salvatorem mundi, fides verissima tenet: quoniam Christum ipse praedicat Christus, hoc est corpus Christi toto orbe diffusum. In caelis enim ille erat, et saevienti in terra persecutori dicebat, *Quid me persequeris* (Act. ix, 4)? Ubi Dominus sic expressit et hic se esse in nobis. Sic totus crescit: quia quemadmodum ille in nobis est hic, sic et nos ibi in illo sumus. Hoc facit compago charitatis. Ipse qui caput nostrum, Salvator est corporis sui. Praedicat ergo Christus Christum, praedicat corpus caput suum, et tuetur caput corpus suum. Et ideo nos mundus odit, sicut ab ipso Domino audimus (Joan. xv, 18-21). Non enim Apostolis hoc dicebat paucis, quod odisset eos mundus; et quia gaudere deberent, cum eis detraherent homines et dicerent omnia mala adversum eos, quia propter haec merces eorum major esset in caelis (Math. v, 11, 12); non eis solis dixit Dominus, cum haec dixit: sed dixit universo corpori suo, dixit omnibus membris suis. Quicumque in corpore ejus et membrum ejus esse voluerit, non miretur quia odit eum mundus.

2. *Membra Christi non solum eos qui foris, sed quosdam etiam intus patiuntur inimicos.* Corporis autem ejus sacramentum multi accipiunt: sed non omnes qui accipiunt sacramentum, habituri sunt apud eum etiam locum promissum membris ejus. Pene quidem sacramentum omnes corpus ejus dicunt¹; quia omnes in pasuis ejus simul pascunt: sed venturus est qui dividat, et alios ponat ad dexteram, alios ad sinistram. Et utraque pars dictura est, *Domine, Domine, quando te vidimus, et ministravimus tibi? vel, Domine, quando te vidimus, et non ministravimus tibi?* Pars utraque dictura est: uni tamen dicet, *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum; alteri, Ite in ignem aeternum, qui praeparatus est diabolo et angelis ejus* (Math. xxv, 31-41).

CAPUT II. — Non ergo solos inimicos nostros de-

¹ Fossatensis vetus codex, *Sacramentum quidem pene omnes gentes dicunt corpus ejus.* Sic etiam Floriacensis, omisso tantum vocabulo, *gentes.* Caeteri fere manuscripti ab editis nil differunt nisi transpositione particulae, hoc modo: *Pene sacramentum quidem omnes corpus ejus dicunt.*

² Neognitus ad tres ba. ad quatuor cl. ad a. ch. f. B. g. Ir. m. pr. rm. vd. et ad Am. Er. Par. Lov.

(a) Alias, de Verbis Domini 55.

(b) Florus « sermonem de Verbis Domini » appellat ad I Cor. viii et xii.

putare debemus, charissimi, quicumque bona conscientia Christi membra sumus; non solos eos inimicos nostros putare debemus, qui aperte foris sunt. Multo enim pejores sunt qui intus videntur, et foris suat. Amant enim mundum; et ideo mali sunt. Et quidem de nobis ea sentiant, quae ipsi diligunt, et in hujus mundi quasi prosperitatibus quibus ingemiscimus, invident nobis. Ibi nos felices putant, ubi nos periclitamur. Felicitatem vero nostram internam nec noverunt; quia non gustaverant. Quia vero quidquid nobis temporaliter mundus arridet, magis est periculum, quam ornamentum nostrum, nesciunt; quia ista distinguere gaudia non noverunt.

3. *Continentium locus excellentior in Christi corpore. Continentia ipsorum ab invidis mordetur, ut probetur. Mali bonis necessarii.* Unde hortamur Charitatem vestram, maxime quia vos videmus frequentius convenisse, qui propositum altius habetis, id est, in ipso corpore Christi ejus numero, non meritis vestris, excellentiorem locum tenetis, habentes conscientiam¹ quae a Deo donata est. Nam et ipsa malis et invidis nostris in suspicionem venit. Ad hoc tamen mordetur, ut probetur. Si enim in ipsius continentiae professione laudes quaerimus hominum, deficimus reprehensionibus hominum. Cum sis castus servus Dei, ecce te mundus suspicatur forsitan impudicum, et mordet, et reprehendit, et libenter in tuis detractionibus inamaratur; malevolae quippe animae quasi dulciter sapit, quod pessime suspicatur; tu autem si propter laudes humanas continentiam suscipere voluisti, reprehensionibus humanis defecisti, et totum quod tibi proposueras, perdidisti.

CAPUT III. — Porro autem si nosti dicere cum Apostolo, *Gloria nostra haec est, testimonium conscientiae nostrae* (II Cor. i, 12); non solum tibi reprehensionibus mercedem non minuit, sed et facit ampliorem. Tu tamen pro illo ora, ne tua mercede moriatur. Nam et hinc probamur, charissimi, quia si non haberemus inimicos, non essent pro quibus orarem ex praecocepto Domini nostri dicentia, *Diligite inimicos vestros, et orate pro eis qui vos oderunt* (Math. v, 44). Unde probamus, unde cor nostrum interrogamus, utrum hoc facere valeamus, si nullum inimicum, nullum reprehensorem, nullum detractorem, nullum maledicum experiamur? Videtis ergo quia et mali necessarii sunt bonis. In fornace quodam modo aurificis sumus, hoc est, in hoc mundo. Si aurum non es, simul ardes. Si aurum es, palea tua est malus. Si et tu palea es, simul eritis fumus.

CAPUT IV. — 4. *In Christi corpore non solum continentia, sed etiam conjugati locum habent. Conjugati humiles superbis continentibus meliores.* Verumtamen primum id noveritis, charissimi, in corpore Christi excellentiora membra esse non sola. Est enim conjugalis vita laudabilis, et habet in corpore Christi locum suum: sicut et in nostro corpore non ea sola habent locum, quae excellentius locata sunt, sicut sensus in

¹ Forte, *continentium.* — Apud Er. Lugd. Ven., *scientiam.* M.

nostri estis, eis qui vos oderunt, et qui vos detestantur. Quid est? Radiavit lux, ostendit fraternitatem: et adhuc dicit lippus, Claude fenestram. Præbe oculos tuos luci: agnosce fratrem in tenebris non constitutum, in tenebris constitutus: et dic, dic securus, verba Dei dicis et non mea. Dicite, dicit Deus, Fratres nostri estis: quibus? eis qui vos oderunt. Nani quid mirum si dicitis eis qui vos diligunt? His qui vos oderant, et qui vos detestantur. Ut quid hoc? Audi, et causæ aspice fructum. Velut interrogaveris Dominum Deum tuum, et dixeris, Domine, quomodo dicam, Frater meus es, qui odit, qui detestatur? Dic quare. Ut nomen Domini honorificetur. Appareat vel in iudicantate: ipsi autem erubescant (Isai. LXVI, 5, sec. LXX). Vide, obsecro, fructum patientiæ, tantæ mansuetudinis. Dicite, Fratres nostri estis. Quare? Ut nomen Domini honorificetur. Quare autem non te agnoscit fratrem? Quia nomen hominis homines honorificavit. Ergo dic, Frater meus: oderis licet, detesteris licet, frater meus es. Agnosce in te signum patris mei. Sermo patris nostri. Male frater, litigiose frater, frater meus es tu. Dicis etenim tu, quomodo et ego, Pater noster qui es in cælis (Matth. vi, 9). Unum dicimus: quare in uno non sumus? Rogo te, frater, agnosce quod mecum dicis, et damna quod contra me facis. Adverte verba exeuntia de ore tuo. Audi, non me, sed te. Vide cui dicimus, Pater noster qui es in cælis. Non amicus, non vicinus; sed ipse cui dicimus, concordare nos jubet. Simul habemus apud Patrem unam vocem: quare non simul habemus unam pacem?

5. *Pia opera pro Ecclesiæ obtinenda pace. Jejunium solemne post Pentecosten. Hospitalitas in eos qui Carthaginem veniunt collationis causa.* Talia dicite ardentem, dicite leniter. Dicite ardentem fervore charitatis, non timore dissensionis, et deprecamini nobiscum Dominum solemnibus jejuniis. Quæ jam reddimus Deo, reddamus et pro causa. Jam enim jejunamus post Pentecosten solemniter: et utique jejunemus, etiamsi ista causa non esset. Quid ergo debemus fratribus nostris, quos in nomine Domini Dei nostri, medici nostri, curandos sanandosque suscipimus, illi offerentes ut sanentur, non nobis manus medici præsumentes? Sed quid facimus? Deprecemur ipsum medicum, jejunantes humili corde, pia confessione, timore fraterno. Exhibeamus Domino pietatem, fratribus charitatem. Crescant enim elemosynæ nostræ, quibus exaudiantur facilius orationes nostræ¹. Hospitalitatem sectamini. Tempus est: servi Dei veniunt. Tempus est, occasio est, quare perit? Attende quid habes in cenaculo domus tuæ². Attende et sursum quid reponas, quid tibi serves, de quo thesauro solo securus es. Pone sursum, commenda non servo tuo, sed Domino tuo. Numquid illic times ne fur obrepat, ne effractor invadat, ne hostis turbulentus eripiat?

¹ In uno Ms., *Crebrescant etiam elemosynæ vestrae, quibus exaudiantur facilius orationes vestrae.*

² In eodem Ms., *Attende quid habes in sacco domus tuæ.*

Fac ut habeas quod tibi reddatur. Nec hoc tibi reddatur¹, quod posueris. Feneratorum te vult Dominus, sed suum, non proximi tui.

SERMO CCCLVIII * (a).

De pace et charitate.

Carthagine habitus, ante collationem cum Donatistis, II.

1. *Pacis conciliandæ cura catholicis episcopis. Vincti nolens a veritate, vincitur ab errore.* Curam nostram pro vobis, et pro inimicis nostris et vestris, et pro salute omnium, pro quiete, pro pace communi, pro unitate quam Dominus jussit, Dominus diligit, adjuvent preces Sanctitatis vestrae, ut de illa identidem et ad vos loquamur, et vobiscum gaudeamus. Etenim de pace et charitate loqui, si semper amamus, semper debemus. Multo magis ergo isto tempore, quando pax sic amatur, ut in periculo ejus amandæ et tenendæ constituti illi, quibus malum pro malo non reddimus, et cum quibus, sicut scriptum est, odio habentibus pacem sumus pacifici, et quia pacem loquimur eis, debellare nos volunt gratis (Psal. cxi, 7). Illi ergo qui tales sunt, periclitantur inter amorem pacis et confusionem pudoris: nec id agunt, cum vincti nolunt, ut invicti sint. Qui enim vincti a veritate nolunt, ab errore vincuntur. O si eos charitas potius quam animositas superaret! Inde victores fierent, unde victi essent. Nos autem Ecclesiam catholicam, ad cuius pacem et concordiam et reconciliationem invitamus inimicos ejus, non humanis opinionibus, sed divinis testimoniis, amamus, tenemus et defendimus. Quid cum illo agam, qui pro parte clamat, et contra totum litigat? Nonne bonum illi est vincti, qui si victus fuerit, totum tenebit; si vicerit, in parte remanebit? Imo si vincere sibi videbitur. Nam non vincit nisi veritas: victoria veritatis est charitas.

2. *Testimonia pro Ecclesiæ catholice unitate. Contentio catholicorum quomodo dilectionis est, non litis.* Quid ergo vobis, fratres, Ecclesiam catholicam toto orbe terrarum fructificantem atque crescentem commendem multis verbis, et meis. Habemus verba Domini pro illa, et pro nobis. Dominus, inquit, dixit ad me: *Filius meus es tu, ego hodie genui te. Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam fines terræ (Psal. ii, 7 et 8).* Quare ergo, fratres, de possessione litigamus, et non potius sanctas tabulas recitamus? Venisse nos opinemur ad iudicem. De possessione contentio est: et hæc contentio non litis, sed dilectionis est. Denique litigator terrenæ possessionis ad hoc litigat, ut excludat adversarium: nos ut intromittamus. Litigator terrenæ possessionis, cum audierit adversarium dicentem, Possidere volo; respondet, Non permitto. Ego autem fratri dico, Possideas mecum volo: ille litigando dicit, Nolo. Non itaque timeo ne contemnat me Dominus, et corripiat,

¹ In uno Ms., *Nec hoc tibi solum redditur, quod posueris.*

² Emendatus ad Mss. et Edd. in sermone præcedenti modo designatos.

(a) Alias, inter Sirmondianos 36.

consecuti sunt (*Num. xi*). Nolite ergo pro magno habere, exaudiri ad voluntatem. Aliquando Deus iratus dat quod petis, et Deus propitius negat quod petis. Cum vero ea quæ Deus laudat, quæ Deus præcipit, quæ Deus in futuro sæculo promittit, ab illo petitis; securi petite, et incumbite, quantum potestis, orationibus, ut sumatis. Illa enim propitio Deo conceduntur: illa ejus non ira, sed misericordia largiuntur. Quando autem petitis temporalia, cum modo petite, cum timore petite: illi committite, ut si prosunt, det; si scilicet obesse, non det. Quid autem obsit, quid prosit, medicus novit, non ægrotus.

CAPUT VIII. — 8. *Contra continentibus superbos.* Sunt ergo continentibus humiles, sunt superbi. Non sibi promittant superbi regnum Dei. Excellentior locus est, quo ducit continentia: sed qui se exultat, humiliabitur (*Luc. xiv, 11*). Quid quæris celsiorem locum appetitu celsitudinis, quem potes apprehendere retentione humilitatis? Si extollis te, Deus dejicit te: si tu dejicis te, Deus elevat te. Sententia Domini est: nec addi aliquid, nec detrahi potest. Usque adeo autem continentibus homines plerumque superbiunt, ut non solum quibuscumque hominibus, sed etiam parentibus ingrati sint, et adversus parentes extollantur. Quare? Quia illi genuerunt, isti nuptias contempserunt. Unde ingrati essent qui nuptias contempserunt, nisi illi genuissent? Sed melior est filius patre suo conjugato, quia ipse non duxit uxorem: et melior est filia matre sua maritata, quia ipsa non quæsit virum. Si superior, nullo modo melior: si melior, sine dubitatione humilior. Si vis te invenire meliorem, interroga animam tuam, si vides ibi inflationem. Ubi inflatio est, inanitas est. Diabolus ubi inane invenit, nidum facere molitur.

CAPUT IX. — 9. *Continentibus quam maxime cavenda superbia. Conjugatus humilis quantum melior continente superbo. Contingens superbus locum non habet in regno Dei.* Denique, fratres mei, audeo dicere, superbis continentibus expedit cadere, ut in eo ipso in quo se extollunt humiliantur. Quid enim prodest cui inest continentia, si dominatur superbia? Contempsit unde natus est homo, et appetit unde cecidit diabolus. Nuptias contempsisti, bene fecisti; aliquid melius elegisti: sed noli superbire. De nuptiis homo natus est, de superbia angeli ceciderunt. Si singula vestra bona considerem, melior es patre tuo, qui nuptias contempsisti; et tu melior matre tua, quæ nuptias contempsisti. Etenim melior est virginalis sanctitas, quam pudicitia conjugalis. Ista duo simul si comparentur, melius est illud quam illud: quis dubitat? Sed addendo alia duo, superbiam et humilitatem; in istis duobus interrogo vos, et de his responde mihi: Quid est melius, superbia, an humilitas? Respondes, Humilitas. Junge illam virginali sanctitati. Superbia vero non solum non sit in virginitate tua, sed non remaneat nec in matre tua. Si enim tu tenueris superbiam, et tua mater humilitatem, melior erit mater quam filia. Iterum comparabo vos. Jam dudum singula cum intenderem, meliorem te

inveneram: modo bina cum intendo, non dubito præferre humilem mulierem virgini superbæ. Et quomodo præferre? Videte quomodo præfero illam, quam modo comparabam. Bona pudicitia conjugalis est, melior integritas virginalis. Duo bona comparabam, non malum et bonum; sed bonum et melius distinguebam. Porro autem duo illa cum posuero, superbiam et humilitatem, numquid possumus dicere. Bonum est superbia, sed melior est humilitas? Sed quid dicimus? Superbia malum est, humilitas bonum: et superbia magnum malum, humilitas magnum bonum. Si ergo horum duorum unum est malum, et alterum bonum: jungitur malum ad majus tuum bonum, et fit totum malum: jungitur bonum ad matris tuæ minus bonum, et fit magnum bonum. Minorem locum habebit mater in regno cælorum, quoniam maritata est, quam filia, quoniam virgo est. Majorem enim locum filia virgo, minorem locum mater maritata, ambæ tamen ibi: quomodo fulgida stella, obscura stella, ambæ tamen in cælo. Si vero mater tua fuerit humilis, tu superba: illa habebit qualemque locum, tu autem nullum locum. Et quis invenit alterum locum qui ibi non habuerit locum, nisi cum illo qui inde cecidit, stantemque dejecit? Inde cecidit diabolus, unde stantem dejecit hominem. Dejecit stantem: sed Christus descendens erexit jacentem. Unde te tamen erexit Dominus tuus, attende. Humilitate erexit, factus obediens usque ad mortem, humiliavit semetipsum (*Phil. ii, 8*). Princeps tuus humilis, et tu superbus? Caput humile, et membrum superbum? Absit. Non vult esse de corpore capitis humilis, qui amat superbiam. Si autem non fuerit, videat ubi erit. Ego nolo dicere, ne amplius videar terruisse. Imo utinam terruerim, et aliquid egerim. Utinam qui sic fuerat, vel quæ sic fuerat, non sit ulterius. Utinam verba ista infuderim, et non effuderim. Totum sperandum est de misericordia Dei: quia qui terret, contristat; qui contristat, consolatur; sed si qui contristatus est, emendatur.

SERMO CCCLV * (a).

De Vita et Moribus clericorum suorum, 1 (b).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Curandum ut bona sit non solum conscientia, sed etiam fama.* Propter quod volui et rogavi hesterno die, ut hodie frequentius conveniretis, hoc est quod dicturus sum. Vobiscum hic vivimus, et propter vos vivimus: et intentio volumque nostrum est, ut apud Christum vobiscum sine fine

* Emendatus ad cl. gr. m. et ad Ullm. Par. Lov. ad veterem codicem S. Quintini Bellovacensis, et ad editiones concilii Aquisgranensis.

(a) Alias, de Diversis 40.

(b) Sermones subsequentes Augustini, quos apud plebem dixit, « dum forte de possessionibus invidia ipsius clericis fieret, » memorat Possilius in ejus Vita, cap. 23. Citati olim fuerunt in conciliis et ecclesiasticis diplomatibus, secundus quidem ante mille et octavo annos a Petro abbate in synodo Carthaginiensi, anno 525, tomo 4 Conciliorum novæ editionis, pag. 1647. Subinde vero simul cum ejusdem synodi auctoritate laudatus est in Privilegio Landerici Parisiensis episcopi Dionysianis monachis, et in altero Bertefridi Ambianensis Corbejensibus concessio circiter medium septimi sæculi, tomo 6 Conciliorum, pagg. 487 et 527. Uterque demum, prius et secundus in Aquisgranensi concilio, anno 810 exhibitus fuit. Primum citat Florus ad II Cor. vii.

vivamus. Credo autem ante oculos vestros esse conversationem nostram; ut et nos dicere fortassis audeamus, quamvis illi multum impares, quod dixit Apostolus, *Imitatores mei estote, sicut et ego Christi* (1 Cor. iv, 16). Et ideo nolo ut aliquis de nobis inveniat male vivendi occasionem. *Providemus enim bona, ut ait idem apostolus, non solum coram Deo, sed etiam coram hominibus* (II Cor. viii, 21). Propter nos, conscientia nostra sufficit nobis: propter vos, fama nostra non pollui, sed pollere debet in vobis. Tenete quod dixi, atque distinguite. Duæ res sunt conscientia et fama. Conscientia tibi, fama proximo tuo. Qui fidens conscientie suæ negligit famam suam, crudelis est: maxime in loco isto positus, de quo dicit Apostolus scribens ad discipulum suum, *Circa omnes te ipsam bonorum operum præbens exemplum* (Tit. ii, 7).

2. *Vita communis, cujus exemplum in primis christianis. Monasterium ab Augustino, primum in horto, et post in episcopi domo institutum. In loco humili salus, in alto periculum. Vita communis in monasterio. Proprium aliquid habere quemquam vitæ illius lege vetitum.* Ut ergo non vos diu teneam, præsertim quia ego sedens loquor, vos stando laboratis: nostis omnes, aut pene omnes, sic nos vivere in ea domo quæ dicitur domus episcopi¹, ut, quantum possumus, imitemur eos sanctos, de quibus loquitur liber Actuum Apostolorum, *Nemo dicebat aliquid proprium, sed erant illis omnia communia* (Act. iv, 32). Quia forte aliqui vestrum non sunt tam diligentes vitæ nostræ scrutatores, ut hoc sic noverint, quomodo volo vos nosse; dico quid sit, quod breviter dixi. Ego, quem Deo propitio videtis episcopum vestrum, juvenis veni ad istam civitatem, ut multi vestrum noverunt. Quærebam ubi constituerem monasterium, et viverem cum fratribus meis. Spem quippe omnem sæculi reliqueram, et quod esse potui, esse nolui: nec tamen quæsi esse quod sum. *Elegi in domo Dei mei abjectus esse, magis quam habitare in tabernaculis peccatorum* (Psal. lxxxiii, 11). Ab eis qui diligunt sæculum, segregavi me: sed eis qui præsumt populis, non me cœquavi. Nec in convivio Domini mei superiore locum elegi, sed inferiorem et abjectum: et placuit illi dicere mihi, *Ascende sursum*. Usque adeo autem timebam episcopatum, ut quoniam cœperat esse jam alienius momenti inter Dei servos fama mea, in quo loco sciebam non esse episcopum, non illo accederem. Cavebam hoc, et agebam quantum poteram, ut in loco humili salvarer, ne in alto periclitarer. Sed, ut dixi, domino servus contradicere non debet. Veni ad istam civitatem propter videndum amicum, quem putabam me lucrari posse Deo, ut nobiscum esset in monasterio; quasi securus, quia locus habebat episcopum. Apprehensus, presbyter factus sum, et per hanc gradum perveni ad episcopatum. Non attuli aliquid, non veni ad hanc Ecclesiam, nisi cum iis indumentis quibus illo tempore vestiebar. Et quia hoc

disponebam, in monasterio esse cum fratribus¹, cognito instituto et voluntate mea, beatæ memoriæ senex Valerius dedit mihi hortum illum, in quo nunc est monasterium. Cœpi boni propositi fratres colligere, compares meos, nihil habentes, sicut nihil habebam, et imitantes me: ut quomodo ego tenuem paupertulam meam vendidi et pauperibus erogavi, sic facerent et illi qui mecum esse voluissent, ut de communi viveremus; commune autem nobis esset magnum et uberrimum prædium ipse Deus. Perveni ad episcopatum: vidi necesse habere episcopum exhibere humanitatem assiduam quibusque venientibus sive trans-euntibus: quod si non fecisset episcopus, inhumanus diceretur. Si autem ista consuetudo in monasterio permissa esset², indecens esset. Et ideo volui habere in ista domo episcopi mecum monasterium clericorum.

CAPUT II. — Ecce quomodo vivimus. Nulli licet in societate nostra habere aliquid proprium: sed forte aliqui habent. Nulli licet: si qui habent, faciunt quod non licet. Bene autem sentio de fratribus meis, et semper bene credens ab hac inquisitione dissimulavi: quia et ista quærere, quasi male sentire mihi videbatur. Noveram enim, et novi omnes, qui mecum viverent, nosse propositum nostrum, nosse legem vitæ nostræ.

3. *Januarius presbyter proprium contra monasterii legem retinuit. Testamentum fecit. Hæreditatem ipsius pro Ecclesia suscipere non vult Augustinus. Lias inter Januarii filios de ejus hæreditate.* Venit ad nos etiam presbyter Januarius, qui videbatur sua honeste erogando quasi consumpsisse, sed non consumpsit³. Remansit illi quædam pecunia, id est, argentum, quod diceret esse filie suæ. Filia ipsius, Deo propitio, in monasterio feminarum, et bonæ spei est. Gubernet illam Dominus, ut impleat quæ de illa speramus, in illius misericordia, non in ejus meritis. Et quia infra annos erat, et de sua pecunia nihil facere poterat (quamvis enim videremus fulgorem professionis, tamen lubricum timebamus ætatis); factum est ut ipsum argentum quasi puellæ servaretur, ut cum ad legitimos annos veniret, faceret inde quod virginem Christi deceret, quando optime jam facere posset. Dum hæc exspectantur, cœpit ille morti propinquare: qui diu tanquam de suo⁴, jurans quia ipsius erat, non filie, testamentum fecit. Testamentum, inquam, fecit presbyter et socius noster, nobiscum manens, de Ecclesia vivens, communem vitam profitens; testamentum fecit, hæredes instituit. O dolor illius societatis! o fructus natus, non de arbore quam plantavit Domi-

¹ Sic Mss. et Aquisgranense concilium. At editi, *Et quis hic disponebam esse in monasterio cum fratribus.*

² Mss., *in monasterio missa esset.* Sic etiam in Aquisgranensi concilio binianæ editionis. An, *missa*, illi per-situm pro *omissa*? vel forte legendum, *in monasterium missa*, ut intelligatur, si ita fieret, indecens fore, non monasterio, sed episcopo. Dicit sane de consuetudine suscipiendi hospites, quæ tunc maxime in monasteriis ubique vigebat. Vide Hieronymum, Apolog. in Rufin. lib. 3, cap. 4.

³ Mss., *quod videbatur habere, honeste eroganda, quasi consumpsit, et non consumpsit.*

⁴ Sic Mss. Editi vero, *tanquam de suo erant.*

¹ Editi, *domus episcopi.* At Colbertinus ante octingentos annos descriptus liber habet, *domus episcopi.*

nus? Sed Ecclesiam scripsit hæredem? Nolo munera ista, non amo amaritudinis fructum. Ego illum Deo quærebam, societatem professus erat, hanc teneret, hanc exhiberet, nihil haberet, testamentum non faceret. Habelbat aliquid? non se nostrum socium quasi Dei pauperem fingeret. Magnus inde mihi dolor est, fratres. Dico Charitati vestræ, propter hunc dolorem statui hæreditatem ipsam in Ecclesia non suscipere. Filiorum ipsius sit quod reliquit, ipsi inde faciant quod voluerint. Videtur enim mihi quia si eam suscepero, in isto facto, quod mihi displicet et quod doleo, ejus particeps ero. Hoc volui non latere Charitatem vestram. Filia ipsius in monasterio seminarum est: filius ipsius in monasterio virorum est. Ambos exhæredavit: illam cum laude, istum cum elogio, id est, cum vituperatione. Commendavi autem Ecclesiæ ut non accipiant ipsas portionulas, quæ pertinent ad exhæredatos, nisi cum ad legitimam ætatem pervenerint. Hoc eis reservat Ecclesia. Deinde litem dimisit inter filios suos, in qua laboro. Puella dicit: Meum est, nostis quia hoc dicebat semper pater meus. Puer dicit: Credatur patri meo, quia moriens mentiri non potuit. Et ista contentio quale malum est? Sed si pueri isti servi Dei sunt, litem hanc inter illos cito finimus. Audio illos ut pater, et forte melius quam pater ipsorum. Videbo quid sit juris, sicut Deus voluerit, cum paucis fratribus fidelibus honoratis, Deo propitio, de numero vestro, id est, de plebe ista. Audio inter illos causam; et sicut Dominus donaverit, finio.

4. *Hæreditatem cujusquam, exhæredatis filiis, non suscipit Augustinus.* Tamen rogo vos, nemo me reprehendat, quia ejus hæreditatem nolo suscipiat Ecclesia. Primo, quia factum illius detestor: deinde, quia institutum meum est. Multi laudant quod dicturus sum, sed aliqui et reprehendant. Utrisque facere satis valde difficile est.

CAPUT III. — Audistis modo cum Evangelium legeretur, *Cantavimus vobis, et non saltastis; planximus, et non luxistis. Venit Joannes non manducans neque bibens, et dicunt, Dæmonium habet: venit Filius hominis manducans et bibens, et dicunt, Ecce homo vorax, potator vini, et amicus publicanorum (Matth. xi, 17-19).* Quid ego facio inter illos, qui parant me reprehendere, et dentes in me ducere si suscepero hæreditates eorum qui filios suos irati exhæredant? Iterum quid sum factururus eis quibus canto, et nolunt saltare? qui dicunt, Ecce quare nemo donat Ecclesiæ Hipponensi aliquid: ecce quare non eam faciunt qui moriuntur hæredem; quia episcopus Augustinus de bonitate sua (laudando enim mordent, labiis mulcent, dentem figunt) donat totum, non suscipit. Plane suscipio, profiteor me suscipere oblationes bonas, oblationes sanctas. Si quis autem irascitur in filium suum et moriens exhæredat eum, si viveret, non eum placarem? non ei filium suum reconciliare deberem? Quomodo ergo eum filio suo volo ut habeat pacem, cujus appeto hæ-

reditatem? Sed plane, si faciat quod sæpe hortatus sum; unum filium habet, putet Christum alterum; duos habet, putet Christum tertium; decem habet, Christum undecimum faciat, et suscipio. Quia ergo feci hoc in quibusdam rebus, jam volunt bonitatem meam vel commendationem famæ meæ in aliud vertere, ut alio modo me reprehendant, quia oblationes devotorum hominum nolo suscipere. Considerent quam multa susceperim. Quid opus est ea numerare? Ecce unum dico, filii Juliani hæreditatem suscepi. Quare? Quia sine filiis defunctus est.

CAPUT IV. — 5. *Bonifacii hæreditatem quare non susceperit.* Bonifacii hæreditatem suscipere nolui: non misericordia, sed timore. Naviculariam nolui esse Ecclesiam Christi. Multi sunt quidem, qui etiam de navibus acquirunt. Tamen una tentatio esset, iret navis, et naufragaret: homines ad tormenta daturi eramus, ut de submersione navis secundum consuetudinem quæreretur, et torquerentur a iudice qui essent de fluctibus liberati? Sed non eos daremus. Nullo pacto enim hoc facere deceret Ecclesiam. Onus ergo fiscale persolveret? Sed unde persolveret? Enthecam (a) nobis habere non licet. Non est enim episcopi servare aurum, et revocare a se mendicantis manum. Quotidie tam multi petunt, tam multi gemunt, tam multi nos inopes interpellant; ut plures tristes relinquamus, quia quod possimus dare omnibus, non habemus. Non habemus ergo enthecā. Propter naufragium ergo, hoc vitando feci, non donando. Nemo ibi me laudet, sed nemo etiam vituperet. Plane quando donavi filio, quod iratus pater moriens abstulit, bene feci. Laudent qui volunt, parant qui laudare nolunt. Quid plura, fratres mei? Quicumque vult exhæredato filio hæredem facere Ecclesiam, quærat alterum qui suscipiat, non Augustinum: imo Deo propitio neminem inveniat. Quam laudabile factum sancti et venerandi episcopi Aurelii Carthaginensis, quomodo implevit omnibus qui sciunt, os laudibus Dei? Quidam cum filios non haberet, neque speraret, res suas omnes retento sibi usufructu donavit Ecclesie. Nati sunt illi filii, et reddidit episcopus nec opinanti quæ ille donaverat. In potestate habebat episcopus non reddere; sed jure fori, non jure poli².

6. *Clericis suis præcipit, ut si qui habent proprium, cito dimittant. Clericatum, si cui a sua societate discedere placuerit, proponit non auferre. Simulare propositum sanctitatis pejus est, quam cadere a proposito. Clericatus magis onus quam honor.* Sane etiam hoc noverit Charitas vestra dixisse me fratribus meis, qui mecum manent, ut quicumque habet aliquid, aut vendat et erogat, aut donet et commune illud faciat. Ecclesiam habet, per quam nos Deus pascit. Et dedit dationem usque ad Epiphaniam, propter eos qui vel cum fratribus suis non dividerant, et dimiserant quod habent apud fratres suos, vel nondum de re sua aliquid egerunt, quia expectabatur ætas legitima. Faciant inde quod volunt: dum tamen sint pauperes mecum,

¹ *Ms., Commendavit.* Forte melius, referendo ad Januarium.

² *Al., Juliani.*

³ *in Usa., non jure cæli.*

(a) *Fathecā est gazeæ repositoryum.*

simul expectantes misericordiam Dei. Si autem nolunt, qui forte nolunt: certe ego sum qui staturaem, sicut nostis, nullum ordinare clericum, nisi qui mecum vellet manere; ut si vellet discedere a proposito, recte illi tollerem clericatum, quia desereret sanctae societatis promissum coemptumque consortium. Ecce in conspectu Dei et vestro, muto consilium: qui volunt habere aliquid proprium, quibus non sufficit Deus et Ecclesia ejus, maneat ubi volunt, et ubi possunt, non eis aufero clericatum. Nolo habere hypocritas. Malum enim est, quis nesciat? malum esse cadere a proposito; sed pejus est simulare propositum. Ecce dico, audite: qui societatem communis vitae jam susceptam, quae laudatur in Actibus Apostolorum, deserit, a voto suo cadit, et a professione sanctae cadit. Observet iudicem, sed Deum, non me. Ego ei non aufero clericatum. Quantum sit periculum, ante oculos ejus posui: faciat quod vult. Novi enim quia si aliquem hoc facientem degradare voluerit, non ei decrunt patroni, non ei decrunt suffragatores, et hic et apud episcopos qui dicant, Quid mali fecit? Non potest tecum tolerare istam vitam: extra episcopatum vult manere, et de proprio vivere, idcirco debet perdere clericatum? Ego scio quantum mali sit profiteri sanctum aliquid, nec implere. *Vovete*, inquit, *et reddite Domino Deo vestro (Psal. lxxv, 12)*: et, *Melius est non vivere, quam vivere et non reddere (Eccl. v, 4)*. Virgo etsi nunquam fuit in monasterio, et virgo sacra est, illi nubere non licet, quamvis esse in monasterio non compellitur. Si autem coepit esse in monasterio, et deseruit, et tamen virgo est; dimidia ruit. Sic et clericus duas res professus est, et sanctitatem, et clericatum: interius sanctitatem; nam clericatum propter populum suum Deus imposuit cervicibus ipsius, cui magis onus est quam honor: sed quis sapiens et intelliget haec (Psal. cvi, 43)? Ergo professus est sanctitatem, professus est communiter vivendi societatem; professus est *quam bonum et quam jucundum, habitare fratres in unum (Psal. cxxxii, 1)*: si ab hoc proposito ceciderit, et extra manens clericus fuerit; dimidius et ipse cecidit. Quid ad me? Non eum iudico. Si foris servat sanctitatem, dimidius cecidit: si vero intus habuerit simulationem, totus cecidit. Nolo habeat necessitatem simulandi. Scio quomodo homines ament clericatum: nemini eum tollo nolenti mecum communiter vivere. Habet Deum, qui mecum manere vult. Si paratus est pasci a Deo per Ecclesiam ipsius, non habere aliquid proprium, sed aut erogare pauperibus, aut in commune mittere, maneat mecum. Qui hoc non vult, habeat libertatem: sed videat utrum habere possit felicitatis aeternitatem.

7. *Pollicetur sermonem subsequentem.* Sufficiant haec nunc interim Charitati vestrae. Quod egero cum fratribus meis, annuntiabo vobis. Spero enim bona. Omnes mihi libenter obediunt: nec inventurus sum

¹ Sic Lov. in B., ergo. M.

² Mss., *Virgo est, si nunquam fuit in monasterio, non compellitur. Si autem coepit esse, etc.*

³ Mss., *interim.*

aliquos habere aliquid, nisi aliqua necessitate religionis, non occasione cupiditatis. Quod ergo egero post Epiphaniam, Charitati vestrae in Domini voluntate gruntiabo; et quomodo litem finiero inter duos fratres, filios presbyteri Januarii, non vobis tacebo. Multa locutus sum, date veniam loquaci senectuti, sed timidae infirmitati. Ego, sicut videtis, per aetatem modo senex, sed per infirmitatem corporis olim sum senex. Tamen si Deo placet, quod dixi modo, ipse det vires, non vos desero. Orate pro me, ut quantum inest anima in hoc corpore, et qualescumque vires suppetunt, in verbo Dei serviam vobis.

SERMO CCCLVI * (a).

De Vita et Moribus clericorum suorum, u (b).

1. *Forma vivendi coenobitarum in Actibus Apostolorum descripta.* Charitati vestrae hodie de nobis ipsi sermo reddendus est. Quod enim ait Apostolus, *spectaculum facti sumus mundo et Angelis et hominibus (I Cor. iv, 9)*. Qui nos amant, quaerunt quod laudent in nobis: qui autem nos oderunt, detrallant nobis. Nos autem in utroque medio constituti, adjuvante Domino Deo nostro, et vitam et famam nostram sic custodire debemus, ut non erubescant de detractoribus laudatores. Quomodo autem vivere velimus, quomodo Deo propitio jam vivamus, quamvis de Scriptura sancta multi noveritis, tamen ad commemorandos vos, ipsa de libro Actuum Apostolorum vobis lectio recitabitur, ut videatis ubi descripta sit forma quam desideramus implere. Dum ergo recitatur, vos intentissimos volo, ut post ejus recitationem, quod institui loquar, Deo donante, intentioni vestrae. (Et Lazarus diaconus legit:) Cum orassent, motus est locus in quo erant congregati, et impleti sunt omnes Spiritu sancto, et loquebantur verbum Dei cum fiducia omni volenti. Multitudinis autem credentium erat anima una et cor unum: et nemo eorum quae possidebat, dicebat aliquid suum esse, sed erant illis omnia communia. Et virtute magna reddebant Apostoli testimonium resurrectionis Domini Jesu: gratiaque magna erat super omnes illos. Neque enim quisquam egens erat inter illos. Quotquot enim possessores praediorum vel domorum erant, vendentes afferebant pretia illorum, et ponebant ante pedes Apostolorum. Distribuebatur autem unicuique prout cuique opus erat (Act. iv, 34-35). (Cumque Lazarus diaconus recitasset, et episcopo codicem tradidisset; Augustinus episcopus dixit:) Et ego legere volo. Plus enim me delectat hujus verbi esse lectorem, quam verbi mei disputatorem. (Cum orassent, motus

¹ Editi, *volenti credere.* Abest, *credere*, a manuscriptis.

² Emendatus ad omnes Mss. et Edd. in sermone praecedenti modo designatos.

(a) Alias, de Diversis 80.

(b) In Carthaginensi synodo anni 525 appellatur « de Moribus clericorum secundus liber. » In Landerici autem et Bertefridi Privilegio, « libri de Gradibus ecclesiasticis » vocantur iidem isti sermones, puta quod hic Augustinus clericorum singulos gradus percurrat, et n. 9 dicat, « sic cum ad eos gradatim ascendere volui. »

est locus in quo erant congregati, et impleti sunt omnes Spiritu sancto, et loquebantur verbum Dei cum fiducia omni volenti. Multitudinis autem credentium erat anima una et cor unum: et nemo eorum quæ possidebat, dicebat aliquid suum esse, sed erant illis omnia communia. Et virtute magna reddebant Apostoli testimonium resurrectionis Domini Jesu: gratiaque magna erat super omnes illos. Neque enim quisquam egens erat inter illos. Quotquot enim possessores prædiorum vel domorum erant, vendentes afferebant pretia eorum, et ponebant ante pedes Apostolorum. Distribuebatur autem unicuique prout cuique opus erat. » (Cumque episcopus legisset, dixit:)

2. Unde Augustino visum est de suorum clericorum vita apud plebem agere. Audistis quid velimus: orate ut possimus. Contigit autem quædam necessitas, ut hæc diligentius agerem: quoniam, sicut jam nostis, presbyter in nostra societate constitutus, quali societati perhibet testimonium lectio, quam modo, cum recitarem, audistis, moriens testamentum fecit, quia habuit unde faceret. Erat quod diceret suum, cum in ea societate viveret, ubi nemini licebat dicere aliquid suum, sed essent illis omnia communia. Si quis dilector et laudator noster apud detractorem nostrum prædicaret istam societatem, et diceret, Cum episcopo Augustino sic vivunt omnes cohabitatores ejus, quomodo scriptum est in Actibus Apostolorum: continuo ille detractor caput movens, dentem promovens, diceret, Ita vere sic ibi vivitur, quomodo tu dicis? Quare mentiris? Quare falsa laude honoras indignos? Nonne ibi modo in eorum societate positus presbyter testamentum fecit, et quod habuit quomodo voluit disposuit, et reliquit? Certe omnia ibi sunt communia? certe nemo dicit aliquid suum? Sub his verbis quid ageret laudator meus? Nonne os ejus quasi plumbo oppilaret ille detractor? Nonne illum laudasse pæniteret? Nonne reverentia perfusus et illius sermone confusus, vel nobis vel testatori illi malediceret? Hæc fuit necessitas, ut ad istam diligentiam veniremus.

3. Clerici omnes Augustini in proposito paupertatis constantes inventi. Valens diaconus, Patricius subdiaconus. Nuntio ergo vobis unde gaudeatis. Omnes fratres et clericos meos, qui mecum habitant, presbyteros, diaconos, subdiaconos, et Patricium nepotem meum, tales inveni, quales desideravi. Sed qui de sua qualicumque paupertate, quod statuerant, nondum fecerunt, hi duo sunt, Valens diaconus, et paulo ante dictus nepos meus subdiaconus; sed matris vita impediebat, quia inde vivebat. Expectabatur in illo etiam legitimæ ætatis accessus, ut quod faceret, firmissime faceret. Nondum autem fecit, quia ipsos agellos habet cum suo fratre communes, et sub indiviso eos possident. Si autem divisi fuerint, eos cupit¹ Ecclesiæ conferre, ut inde alantur qui sunt in proposito sanctiatis, quousque in hac vita degunt.

¹ Mss., Sic autem cupit eos; omisso, divisi fuerint. Et paulo infra, loco, Adhuc autem mancipia sunt, habent, Hæc autem mancipia sunt.

Scriptum est enim, et hoc Apostolus loquitur, Qui autem suis, et maxime domesticis, non providet, fidem denegat, et est infideli deterior (1 Tim. v, 8). Adhuc autem mancipia sunt ei similiter cum fratre communia, nondum divisa. Disponit ea manumittere; non potest antequam dividantur. Quid enim ad quem pertineat, adhuc ignorat. Ad ipsum sane, quia major est, pertinet divisio; et ad fratrem ejus electio. Et ipse frater ejus Deo servit, subdiaconus est cum sancto fratre meo et coepiscopo Severo in Ecclesia Milevitana. Hoc agitur, hoc sine dilatione peragendum est, ut illi servuli dividantur, manumittantur, et sic det Ecclesiæ, ut eorum excipiat alimentum. Nepos autem meus ex quo conversus est, et mecum esse cœpit, impediebatur et ipse aliquid de agellulis suis agere invita usufructuaria matre sua², quæ hoc anno defuncta est. Inter ipsum et sorores ejus³ sunt quædam in Christi adjutorio cito finienda: ut et ipse faciat quod servum Dei decet, quod ipsa professio, et ista exigit lectio.

4. Faustinus diaconus. Diaconus Faustinus, sicut pene omnes nostis, hic de militia sæculi ad monasterium conversus est: hic baptizatus, inde diaconus ordinatus. Sed quia exiguum est quod videtur possidere, sicut jurisperiti loquuntur, jure, non corpore (a) reliquerat illud, et ab ejus fratribus tenebatur. Nunquam inde cogitavit ex quo conversus est, nec ipse aliquid quæsitivum a fratribus suis, nec ab illo est aliquid quæsitum. Modo quia ventum est ad hunc articulum temporis, cum consilio meo divisi ipsam rem: et dimidiam donavit fratribus suis, dimidiam Ecclesiæ pauperi in loco eodem constitutæ.

5. Severus diaconus cæcus. Diaconus Severus sub qua Dei disciplina et flagello sit, nostis: lumen tamen non perdidit mentis. Unam domum hic emerat propter matrem et sororem suam, quas de sua patria huc desiderabat adducere. Emerat autem non sua pecunia, quam non habebat; sed ex collatione religiosorum virorum, quos mihi quærenti etiam nominans indicavit. De ipsa⁴ non possum dicere quid fecerit, aut quid disponat, nisi quia totum et ipse in mea posuit voluntate, ut quidquid ipse vellem, hoc inde fieret. Sed habet quasdam causas cum matre sua, quarum causarum me judicem posuit; ut cum illæ causæ fuerint terminatæ, fiat de ipsa domo quod ego voluero. Quid autem velle poterit Deo regente, nisi quod justitia jubet, et pietas postulat? Habet etiam in patria sua aliquos agellos: dispenit eos sic distribuere, ut etiam illic in illo loco positæ pauperi largiatur Ecclesiæ.

6. Hipponensis diaconus. Diaconus Hipponensis homo pauper est, quid alicui conferat, non habet: tamen de laboribus suis antequam esset clericus emerat aliquos servulos, hodie illos in conspectu vestro manumissurus est episcopalis Gestis.

² Mss., usufructuario matris suæ; omisso voce, invita.
³ Sic Mss. et Aquisgranense concilium. Al editi, et sorore ejus.
⁴ Mss., De ipso.
 (a) Forte, corpori, non jure.

7. *Erastus diaconus.* Diaconus Erastus ante vestros oculos versatur; opera ejus luceant coram oculis vestris. De opere ejus et expensa pecunia memoriam sancti Martyris habemus (a). De pecunia sua emit etiam possessionem ex consilio meo: nam ipsam pecuniam volebat per manus meas erogari, sicut mihi placeret. Ego si pecuniæ avidus essem, aut necessitates meas ipsas, quas pro pauperibus habeo, in hac causa plus curarem, pecuniam acciperem. Quare, dicit aliquis? Quia possessio illa quæ ab illo empta et Ecclesie donata est, adhuc nihil præstat Ecclesie. Mihi enim habebat ad pretium, et quia mutatus fuerat, hoc de ejus adhuc fructibus reddit. Homo sum senex, quantum mihi de illa possessione potest fructus accedere? Numquid promitto mihi tot annos esse victurum, donec suum pretium illa persolvat? Quod ergo vix diu partibus reddit, de proximo haberem totum, si accipere voluissem. Non feci, aliud attendi. Fateor enim vobis, et ipsa suspecta mihi adhuc ætas ejus fuit, et verebar ne forte, ut sunt homines, matri ejus hoc displiceret; et diceret inductum a me fuisse adolescentem, ut bona ejus paterna consumerem, et eum egentem relinquerem. Ideo volui ejus pecuniam in illa possessione servari; ut si aliquid, quod Deus avertat, aliter quam volumus, evenisset, redderetur villa¹ ne culparetur episcopi fama. Scio enim quantum vobis sit fama mea necessaria: nam mihi sufficit conscientia mea. Emit etiam spatium ab ista postea ecclesia² notum vobis, et sua pecunia ædificavit domum. Et hoc nostis. Ante paucos dies priusquam sermonem de hac re haberem vobiscum, eam donavit Ecclesie. Expectabat enim ut eam perficeret, et perfectam donaret. Fabricandi autem domum necessitas illi nulla erat, nisi quia cogitavit matrem suam huc esse venturam. Si autem venisset, in re filii sui habitaret: modo si venerit, in opere filii sui habitabit. Testimonium ei perhibeo, pauper remansit: sed in charitatis possessione³ permansit. Aliqui servuli ei reliqui fuerant, jam quidem in monasterio viventes, quos tamen Gestis ecclesiasticis manumissurus est hodie. Nemo ergo dicat, Dives est: nemo existimet, nemo male loquatur, nemo se ipsum vel animam suam suis dentibus laniet. Pecuniam nullam habet servatam: utinam quam debet restituat.

8. *Subdiaconi.* Cæteri, id est, subdiaconi, pauperes sunt, Deo propitio, misericordiam Dei expectant. Unde ipsi faciant non habent: nullas habentes facultates, finierunt mundi cupiditates. Vivunt nobiscum in societate communi: nemo eos distinguit ab illis qui aliquid attulerunt. Charitatis unitas præponenda est terrenæ commodo hereditatis.

¹ Sic Mss. et Aquisgranense concilium. At editi, reddetur illa.

² Mss., ab ista postea ecclesia.

³ Sic Mss. et Aquisgranense concilium. At Ulim., professione. Lov., promissione.

(a) Stephani forte collocandis reliquiis, quæ non multo ante annum 425 in Africam allatæ sunt, ædificatam. Sic sermo paulo post Epiphaniam habitus, ad initium anni 425 pertinet. Erastium porro, de quo hic loquitur, factum postea presbyterum Augustinus suum in episcopatu successorum designavit anno 426, die 26 septembris, ex exist. 213.

9. *De presbyteris.* Restant presbyteri. Sic enim ad eos gradatim ascendere volui. Cito dixerim, pauperes Dei sunt. Nihil ad domum societatis nostræ attulerunt, nisi ipsam, qua nihil charius est, claritatem. Veruntamen quoniam scio natos fuisse rumores de divitiis ipsorum, non a me ad aliquid compellendi, sed vobis meo sermone purgandi sunt.

10. *Leporius presbyter.* Vobis dico, qui forte nescitis (nam vestrum plurimi sciunt), presbyterum Leporium, quamvis sæculi natalibus clarum, et apud suos honestissimo loco natum, tamen jam Deo servientem, cunctis quæ habebat relictis, inopem suscepi; non quia nihil habuit, sed quia jam fecerat quod lectio ista persuadet. Illic non fecit, sed nos scimus et ubi fecit. Unitas Christi et Ecclesie una est. Ubicumque fecit opus bonum, pertinet et ad nos, si congaudeamus¹. Hortus est unus ubi nostis; ibi monasterium suis constituit, quia et ipsi Deo servant. Ille hortus ad Ecclesiam non pertinet, nec ad ipsam. Et ad quem, dixerit aliquis? Ad illud quod ibi est monasterium. Sed quod verum est, usque ad hoc tempus curam pro illis ita gerebat, ut sumptuosos, quibus sustentantur, apud se haberet, et eis ipse, ut videbatur, impenderet. Sed ne propter hoc daretur locus hominibus, suspiciones suas rodentibus, et ventrem non implentibus, hoc placuit et mihi et ipsi, ut sic se illi transigant, quasi iste jam de sæculo exierit. Numquid enim cum obierit ipse, illis dispensaturus est aliquid? Melius est ut videat illos ibi bene conversantes, et regente Deo in disciplina Christi sic viventes, ut de illis tantummodo gaudeat, non eorum necessitatibus occupetur. Pecuniam non habet, quam suam dicere possit: habebat xenodochium ædificandum, quod modo videtis ædificatum. Ego illi injunxi, ego jussi. Obtemperavit mihi libentissime, et sicut videtis, operatus est, quomodo meo jussu etiam basilicam ad octo Martyres fabricavit, de his quam per vos Deus donavit. Cœpit enim de pecunia quæ data erat Ecclesie propter xenodochium, et cum cœpisset ædificare, ut sunt religiosi desiderantes opera sua in cælo scribi, adjuverunt prout quisque voluit, et fabricavit. Opus ante oculos habemus: omnis homo quid factum sit videt. De pecunia, quia non habet, mihi credant, dentem comescant, non frangant. Emerat de ipsa pecunia xenodochii quamdam domum in Carraria, quam sibi existimabat propter lapides profuturam; sed lapides ejus domus fabricæ necessarii non fuerunt, quoniam aliunde provisi sunt. Domus ergo ipsa sic remansit, pensionem præstat; sed Ecclesie, non presbytero. Nemo amplius dicat: ha domum presbyteri, ante domum presbyteri, ad domum presbyteri. Ecce ubi est domus presbyteri, ubi est domus mea, ibi est domus presbyteri: alibi non habet domum; sed ubicumque² habet Deum.

11. *Lis inter Januarii filios, sponte finita.* Quid am-

¹ Mss., Unitas Christi est, Ecclesia una est.

² Ita in Mss. et in concilio Carthaginiensi. In editis autem et in Aquisgranensi concilio, ut sibi congaudeamus.

³ Editi, nisi ubicumque. Longe verius Mss., sed ubicumque.

pnus queritis? Nisi quia me illud meminisse etiam promississe, ut ad vos perferrem quid egissem inter duos, fratrem videlicet et sororem, filios Januarii presbyteri, quia orta inter illos fuerat controversia pecuniaria: sed tamen, sicut inter fratres, salva, Deo propitio, charitate. Promiseram ergo audire, ut inter illos quidquid esset, iudicando finirem. Paraveram me iudicem: sed antequam iudicarem, ipsi unde iudicaturus fueram, finierunt. Non inveni unde iudicarem, sed unde latarer. Acquieverunt omnino concorditer voluntati meae et consilio meo, ut pares essent in pecunia, quam reliquit pater eorum, Ecclesia renuntiante.

12. *Obtrectatorum columnis sine rixa refellendae.* Post sermonem meum locuturi sunt homines; sed et quodlibet homines loquantur, qualicumque aura flante, perducetur inde aliquid ad aures meas. Et si fuerit tale, ut sit iterum necesse nos purgare, respondebo detractoribus, respondebo maledicis, respondebo incredulis, non nobis credentibus praepositis suis¹, ut potero, respondebo quod Dominus dederit: interim modo non est necesse, quia nihil forte dicturi sunt. Qui nos amant, libere gaudebunt: qui nos oderunt, tacite dolebant. Tamen si linguas exercuerint, audient, Deo propitio, vobiscum responsionem meam, non litem meam. Non enim homines nominaturus sum et dicturus, Ille hoc dixit, iste sic detraxit, cum fortasse etiam ad me falsa, quia et hoc potest fieri, perferantur. Verumtamen quaecumque perlata fuerint, si oportere videbitur, loquar inde Charitati vestrae. Ante oculos vestros volo sit vita nostra. Scio quia quarentas licentiam male faciendi, quaerant sibi exempla male viventium, et multos infamant, ut socios invenisse videantur. Ideo quod nostram est, fecimus: plus quid faciamus, non habemus. Ante oculos vestros sumus. Nullius aliquid consideramus, nisi bona opera vestra.

13. *In communem usum cedere vult, quae clericis suis offeruntur a fidelibus. Augustini modestia.* Et vos exhortor, fratres mei, si aliquid vultis clericis dare, sciatis quia non debetis quasi vitia eorum fovere contra me. Omnibus offerite quod vultis, offerite de voluntate vestra. Quod commune erit, distribuatur unicuique sicut cuique opus erit. Gazophylacium attendite, et omnes habebimus. Valde me delectat, si ipsum fuerit praesepe nostrum, ut nos sinus iumenta Dei, vos ager Dei. Nemo det byrrhum, vel lineam tunicam, seu aliquid, nisi in commune²: de com-

¹ sic Mss. At editi, non vobis credentibus presbyteris suis.

² Codices manuscripti, Nemo det byrrhum, lineam tunicam, nisi in commune; omisso, vel, et, seu aliquid. Pyrrhum hic legi volebat Erasmus, pileum rubrum episcopo usitatum interpretatus in censura ad Reg. Aug., tom. 1. Sed verius omnino libri editi et manuscripti habent, byrrhum. quod indumentum nonnullis clericale est aut episcopale, aliis vero communius quoddam usumque etiam apud proanos vulgare. Augustinus supra, in sermone 161, cap. 10, n. 10, de femina ad amasium suum: « Ille dixerit, Nolo habere talem byrrhum, non habet. » Messianus in Caesarii Vita, n. 9, ipseque Caesarius in suo Testamento amicularis byrrhi sui meminit. Byrrhus albus dictus etiam est, quo induebantur recens baptizati, apud Gregorium papam, ub. 7 ind. 2, epi. 5.

muni accipio et mihi ipsi, cum sciam commune me habere velle quidquid habeo. Nolo talia offerat Sanctitas vestra, quibus ego solus quasi decentius utar; offerat mihi, verbi gratia, byrrhum pretiosum: forte decet episcopum, quamvis non deceat Augustinum, id est, hominem pauperem, de pauperibus natum. Modo dicturi sunt homines quia inveni pretiosas vestes, quas non potuissim habere vel in domo patris mei, vel in illa seculari professione mea. Non decet: talem debeo habere, qualem possum, si non habuerit, fratri meo dare. Qualem potest habere presbyter, qualem potest habere decenter diaconus et subdiaconus, talem volo accipere: quia in commune accipio. Si quis meliorem dederit, vendo: quod et facere soleo; ut quando non potest vestis esse communis, pretium vestis possit esse commune. Vendo, et ergo pauperibus. Si hoc eam delectat, ut ego habeam; talem det, unde non erubescam. Fateor enim vobis, de pretiosa veste erubesco: quia non decet hanc professionem, hanc admonitionem, non decet haec membra, non decet hos canos. Etiam illud dico: si forte in nostra domo vel in nostra societate aeger est aliquis, vel post aegritudinem, ut necesse sit eum ante horam prandii reficere; non prohibeo religiosos vel religiosas mittere eis quod eis videtur ut mitant: prandium tamen et coenam extra nemo habebit.

14 *Clericorum albo expungendum statuit, qui pauperibus propositum violaverit.* Ecce dico, audistis, audiunt: Qui habere voluerit proprium et de proprio vivere, et contra ista praecipia nostra facere, parum est ut dicam, non mecum manebit: sed et clericus non erit. Dixeram enim, et scio me dixisse, quod si nolent suscipere socialem vitam nostram, non illis tollerem clericatum; sed seorsum manerent, seorsum viverent, quomodo nossent Deo viverent. Et tamen ante oculos posui, quantum malum sit a proposito cadere. Malui enim habere vel claudos¹, quam plangere mortuos. Qui enim hypocrita est, mortuus est. Quomodo ergo quicumque voluisset extra manere et de suo vivere, non ei tollerem clericatum: ita modo quia placuit illis, Deo propitio, socialis haec vita, quisquis cum hypocrisi vixerit, quisquis inventus fuerit habens proprium, non illi permitto ut inde faciat testamentum, sed delebo eum de tabula clericorum. Interpellet contra me mille concilia, naviget contra me quo voluerit, sit certe ubi potuerit: adjuvabit me Deus, ut ubi ego episcopus sum, ille clericus esse non possit. Audistis, audierunt. Sed spero in Deum nostrum et misericordiam eius, quia sicut dispositionem meam istam hilariter acceperunt, sic eam pure fideliterque servabunt.

15. *Presbyter Barnabas.* Dixi aliquid suum non habere presbyteros cohabitatores meos, inter quos est et presbyter Barnabas. Sed de illo audivi quaedam fuisse jactata, ante omnia quod emit villam a dilecto et honorabili filio meo Eleusino. Hoc falsum est;

¹ Filii, caecos vel laudos. Vox, caecos, abest a manichaeis.

monasterio donavit ille, non vendidit. Ego sum testis. Quid amplius queratis, ignoro. Ego sum testis: donavit ille, non vendidit. Sed dum non creditur donare potuisse, creditus est vendidisse. Beatus homo, qui tam bonum opus fecit, ut non crederetur. Tamen vel modo credite, et detractores audire libenter desinite. Jam dixi, ego sum testis. Dictum est de illo (a) quod anno praepositurae suae per industriam debita fecerit, ut dum volo ego reddi debita, darem illi licentiam¹ poscendi fundum Victorianensem: tanquam dixisset mihi, Ut reddam debita mea, da mihi in decem annos fundum Victorianensem. Et hoc falsum est. Sed fuit unde rumor nasceretur, fecit debita reddenda. A nobis reddita sunt partim, unde potuerunt. Remansit aliquid quod non debebatur², etiam monasterio illi quod per ipsum Deus instituit. Cum ergo remansisset, cepimus querere unde debitum redderemus. Ad conductionem ipsius fundi nullus accessit, nisi quadraginta solidorum offerens pensionem. Sed vidimus fundum amplius posse dare, ut celerius redderetur debitum; et commisi fidei ejus, ut de ipsa conductione lucra non requirerent fratres; sed quidquid daret fundus, de ipsis fructibus imputarent ad debitum. Fide agitur. Paratus est presbyter ut alium constituam, qui de fructibus fratribus reddat³. Ex numero vestro sit aliquis, cui haec committam; ex numero ipsorum qui ad nos talia pertulerunt. Sunt enim in vobis homines religiosi, qui eum rumorem falso reprehensum esse doluerunt, et tamen crediderunt factum. Ex ipsis ergo aliquis veniat ad nos, suscipiat possessionem, omnes fructus pretiis suis fideliter vendat, ut reddi possit facilius quod debetur, et hodie recedit inde cura presbyteri. Locus etiam ipse, ubi monasterium constitutum est a memorato honorabili filio meo Eleusino, ipsi presbytero Barnabae donatus est antequam ordinaretur presbyter; in ipso loco monasterium instituit. Sed tamen quia nomine ipsius donatus erat locus, mutavit instrumenta, ut nomine monasterii possideatur. De fundo Victorianensi, ego rogo, ego hortor, ego peto, ut si quis religiosus est, fide agat, et exhibeat Ecclesiae istam operam, ut cito debitum reddam. Quod si nemo de laicis fuerit inventus, ego praepo-⁴ alium, iste illuc non accedet. Quid vultis amplius? Nemo laceret servos Dei: quia non expedit lacerantibus. Servis Dei quidem merces falsis detractionibus crescit: sed crescit etiam poena detrahentibus. Non sine causa dictum est, *Gaudete et exultate, quando detrahunt de vobis, dicentes falsa: quia merces vestra magna est in caelis* (Matth. v, 11, 12). Nolumus cum detrimento vestro magnam habere mercedem. Minus ibi habeamus, et tamen vobiscum ibi regnemus.

¹ Mss. carent voce, *licentiam*. Hac forte omissa, loco, *poscendi*, legendum erat, *poscenti*, vel, *pro annis decem*.

² In Colbertino codice scriptum a prima manu fuerat, *debetur*.

³ Editi, *debitum reddat*. At Mss. non habent, *debitum*.

⁴ Editi, *praepo*. Melius Mss., *praepo*.

(a) Foris, *dictum est et de illo*, scilicet Barnabae presbytero.

SERMO CCCLVII (a).

De laude pacis.

Apud Carthaginem habitus, instante collatione cum Donatistis, anno 411, circiter 13 diem maii.

1. *Pacis lrus*. Tempus est exhortari Charitatem vestram, pro viribus quas Dominus donat, ad pacem amandam, et pro pace Dominum deprecandam. Sit ergo pax dilecta nostra et amica, cum qua sit castum cubile cor nostrum; cum qua sit fida requies et non amarum consortium, cum qua sit dulcis complexus et inseparabilis amicitia. Pacem laudare difficilius est, quam habere. Si enim eam laudare volumus, vires optamus, sensus querimus, verba libramus: si autem habere volumus, sine aliquo labore habemus et possidemus. Laudandi sunt qui amant pacem: qui autem oderunt, melius interim docendo ac tacendo pacem, quam vituperando provocandi. Verus pacis amator inimicorum ejus amator est. Quemadmodum enim, si lucem istam amares, caecis non irascereris, sed eos doleres; quale enim bonum tu caperes, nesses, et ideo quanto bono illi fraudaretur conspiciens, misericordia tibi digni viderentur; et si opes haberes, si artem, si medicamentum, potius ad eos sanandos curreres, quam damnandos: ita si pacis amator es, quisquis es, miscrere eum qui non amat quod amas, qui non habet quod habes. Talis quippe est res quam diligis, ut non invidias compossessori tuo. Habet tecum pacem, et tibi non angustat possessionem. Quidquid terrenum amas, difficile est ut habenti non invidias. Deinde si forte ascendit in animum tuum, terram, quam possides, communicare cum amico, ut laudetur benevolentia tua, ut etiam in istis temporalibus rebus charitas praedicetur: si ergo velis possessionem tuam terrenam, velut praedium, velut domum, vel quodlibet hujusmodi, communicare cum amico; communicas cum uno, et admittis eum ad societatem, et gaudes cum illo. Cogitas admittere tertium fortassis, et quartum: jam attendis quantos capiat, quantos serat, vel domos ad inhabitandum, vel ager ad pasendum; et dicis, Jam quintum non capit, sextum habitare non potest nobiscum, septimum quando pascit tantilla possessio? Excludit ergo ceteros, non tu, sed angustia. Ama pacem, habere pacem, posside pacem, cape ad te quantos potes ad possidendam pacem: tanto letior erit, quanto a pluribus possidebitur. Domus terrena cohabitatores multos non capit: possessio pacis cum multis habitatoribus crescit.

2. *Pacem hoc est habere, quod amare*. Quam bonum est amare! Hoc enim est habere. Quis autem velit crescere quod amat? Si paucos tecum vis esse in pace, parva tibi erit pax. Si vis crescere istam possessionem, adde possessorem. Nam illud quod dixi, fratres, Bonum est amare pacem, et ipsum amare est habere, quanti constat? qua voce laudetur, quo corde cogitur: ille est habere, quod amare? Considera caetera, quorum homines cupiditate conflagravit.

* Emendatus ad cl. v. et ad Sirm.

(a) Alias inter Sirmonianos M.

alium amare fundos, argentum, aurum, filios numerosos, pretiosas et ornatas domos, amœnissima et pretiosissima prædia. Amat hoc? Amat. Numquid jam, qui amat, habet? Potest fieri ut horum omnium amator inanis sit. Quando non habet amat, cupiditate ardet ut habeat: cum autem habere cœperit, timore cruciatur ne perdat. Amat honorem, amat potestatem. Quanti homines potestatibus accipiendis privati aspirant? et plerumque ante illos occupat ultimus dies, quam perveniant ad id quod amant. Quanti ergo constat, quod cum amaveris, habebis? Non pretio quaeris quod amas; non ambulas ad patronum, per quem pervenias. Ecce ubi stas, ama pacem, et tecum est quod amas. Res ista cordis est: nec sic cum amicis communicas pacem, quomodo panem. Panem quippe si communicare velis, quanto plures sunt quibus frangitur, tanto minus fit unde datur. Pax autem illi peni similis est, qui in manibus discipulorum Domini frangendo et dando crescebat.

3. *Schismatici ad pacem pacifice revocandi. Donatistarum animus ab unitate alienus.* Habete igitur pacem, fratres. Si vultis ad illam trahere ceteros, primi illam habete, primi illam tenete. Ita vobis serveat quod habetis, ut alios accendat. Odit pacem hæreticus, et lucem lippus. Numquid ideo mala lux, quia lippus non potest eam tolerare? Odit lucem lippus: sed tamen propter lucem creatus est oculus. Datur itaque opera ab eis qui amant pacem, et volunt secum possideri quod amant, ut possessore addito crescat possessio. Deat ergo operam curari oculos lipporum, qualibet ope, quolibet comatu. Nolens curatur, non vult dum curatur: sed dum lucem viderit, delectabitur. Puta quia succenset; noli instando defatigari. Amator pacis, attende, et delectare tu prior pulchritudine dilectæ lux, et inardescere ad trahendum alterum. Videas quod vides, amet quod amas, teneat quod tenes. Alloquitur te dilecta tua, quam diligis: loquitur tibi, Ama me, et continuo habes me. Adduc tecum quos potes ad amandum me; casta ero, et integra permanebo. Adduc quos potes, inveniant, teneant, perficiantur. Si lucem istam non corrumpant multi videntes, me corrumpant multi amantes? Sed volunt venire, quia non habent unde me possint videre. Nolunt venire, quia splendor pacis reverberat lippitudinem dissensionis. Vide miserandam vocem lipporum. Nuntiat illis, Visum est ut pacem habeant Christiani. Tali nuntio illi accepto, aiunt inter se, Væ nobis. Quare? Unitas venit. Quid est? quæ vox, Væ nobis, unitas venit? Quanto justius dicereis, Væ nobis, dissensio venit? Absit hoc, ut veniat dissensio: hæc tenebræ sunt videntium. Nam venit unitas, gaudendum est, fratres. Quid expavisti? Unitas venit, dictum est. Num dictum est, Fera venit, ignis venit? Unitas venit, lux venit. Si velit veridice respondere, dicet vobis: Non expavi, quia fera venit: non enim timidus sum: sed expavi, quia lux venit; lippus enim sum. Ilanda igitur opera curandi. Communicandum est cum illis, quod communicatione non fit angustum, pro viribus, quantum valemus, quantum donat Deus.

4. *Mansuetudo hæreticis exhibenda litigantibus et conviciantibus. Non jurgiis, sed magis apud Deum precibus agendum est contra hæreticos.* Proinde, charissimi, exhortor Charitatem vestram, ut exhibeatis illis christianam et catholicam mansuetudinem. Nunc curandis instatur. In fervore sunt oculi sanctorum¹, caute curandi, leniterque tractandi sunt. Nemo suscipiat cum aliquo litem, nemo velit nunc vel ipsam suam fidem altercando defendere, ne de lite scintilla nascatur, ne querentibus occasionem occasio præbeatur. Prorsus convicium audis, tolera, dissimula, præteri. Memento curandum. Videte quam blandi sunt medici eis quos etiam mordaciter curant. Audiunt convicium, præbent medicamentum, nec reddunt convicium convicio. Verbum sit verbo: ut unus sit curandus, alter curat: non duo litigantes. Fertote, obsecro, fratres mei. Sed non fero, inquit, quia blasphematur Ecclesiam. Hoc te rogat Ecclesia, ut feras, quia blasphematur Ecclesia. Detrahit, inquit, episcopo meo; crimen dicit in episcopum meum, et taceo? Crimen dicat, et taceo; non agnoscendo, sed ferendo. Hoc præstas episcopo tuo, si pro illo tempore non miscearis. Intellige tempus, habeto consilium. Deum tuum quanti blasphemant? Tu audis, et ille non audit? tu nosti, et ille non novit? Et tamen facit oriri solem super bonos et malos, et pluit super justos et injustos (Matth. v, 45). Ostendit patientiam, differt potentiam. Sic et tu agnosce tempus, noli provocare tumentes oculos ad turbandos se ipsos. Amator pacis es? Sit tibi in corde bene cum dilecta tua. Et quid agam? Habes quod agas. Tolle jurgia, convertere ad preces. Noli conviciis repellere conviciantem, sed ora pro eo. Loqui vis illi contra illum: loquere Deo pro illo. Non tibi dico quod taceas: sed elige magis ubi loquaris, apud quem tacitus loqueris, labiis clausis, corde clamante. Ubi non te videt, ibi esto bonus pro illo. Illi autem pacem non amanti, et litigare volenti, responde pacificus: Quidquid vis dicas, quantumlibet oderis, ut placuerit detesteris, frater meus es. Quid agis, ut non sis frater meus? Prorsus bonus, malus, volens, nolens, frater meus es. Et ille: Unde sum frater tuus, hostis, inimice (a)? Sic quomodo ista dicis, frater meus es. Mirum videtur: odit, detestatur, et frater est? Illi enim vis credam nescienti quid loquatur? cujus opto sanitatem, ut lucem videat, et fratrem agnoscat. Illi ergo vis credam, quia non sum frater ipsius, quia detestatur, quia odit, et non potius ipsi luci? Audiamus quid dicat ipsa lux. Prophetam lege: *Audite, qui pavetis, verbum Domini.* Spiritus sanctus loquitur per Isaiam prophetam: *Audite, qui pavetis, verbum Domini. Dicite, Fratres*

¹ Forte, *sanctorum.*

(a) Nolebant videlicet se fratres dici Donatistæ, et tamen fratres a nostris dicebantur. Optatus, lib. 1 adversus Parmenianum, » Nolunt, » inquit, « se dici fratres » nostros. sunt sine dubio fratres, quamvis non boni; » et lib. 4, « Non enim potestis non esse fratres, quos illi » dem sacramentorum visceribus una mater Ecclesia genuit, » quos eodem modo adoptivos filios Deus pater excepit. » quo in genere plura etiam Augustinus, cum agit contra Donatistas. SIM.

mostri estis, eis qui vos oderunt, et qui vos detestantur. Quid est? Radiavit lux, ostendit fraternitatem: et adhuc dicit lippus, Claude fenestram. Præbe oculos tuos luci: agnosce fratrem in tenebris non constitutum, in tenebris constitutus: et dic, dic securus, verba Dei dicis et non mea. *Dicite*, dicit Deus, *Fratres nostri estis*: quibus? *eis qui vos oderunt*. Nam quid mirum si dicitis eis qui vos diligunt? *His qui vos oderunt, et qui vos detestantur*. Ut quid hoc? Audi, et causæ aspice fructum. Velut interrogaveris Dominum Deum tuum, et dixeris, Domine, quomodo dicam, Frater meus es, qui odit, qui detestatur? Dic quare. *Ut nomen Domini honorificetur. Appareat vel in iucunditate: ipsi autem erubescant* (*Isai. LXVI, 5, sec. LXX*). Vide, obsecro, fructum patientiæ, tantæ mansuetudinis. *Dicite, Fratres nostri estis*. Quare? *Ut nomen Domini honorificetur*. Quare autem non te agnoscit fratrem? Quia nomen hominis homines honorificavit. Ergo dic, Frater meus: oderis licet, detesteris licet, frater meus es. Agnosce in te signum patris mei. Sermo patris nostri. Male frater, litigiose frater, frater meus es tu. Dicis etenim tu, quomodo et ego, *Pater noster qui es in cælis* (*Math. VI, 9*). Unum dicimus: quare in uno non sumus? Rogo te, frater, agnosce quod mecum dicis, et damna quod contra me facis. Adverte verba exeuntia de ore tuo. Audi, non me, sed te. Vide cui dicimus, *Pater noster qui es in cælis*. Non amicus, non vicinus; sed ipse cui dicimus, concordare nos jubet. Simul habemus apud Patrem unam vocem: quare non simul habemus unam pacem?

5. *Pia opera pro Ecclesiæ obtinenda pace. Jejunium solenne post Pentecosten. Hospitalitas in eos qui Carthaginem veniunt collationis causa.* Talia dicite ardentem, dicite leniter. Dicite ardentem fervore charitatis, non timore dissensionis, et deprecamini nobiscum Dominum solemnibus jejniis. Quæ jam reddimus Deo, reddamus et pro causa. Jam enim jejunamus post Pentecosten solemniter: et utique jejunemus, etiamsi ista causa non esset. Quid ergo debemus fratribus nostris, quos in nomine Domini Dei nostri, medici nostri, curandos sanandosque suscipimus, illi offerentes ut sanentur, non nobis manus medici præsumentes? Sed quid facimus? Deprecemur ipsum medicum, jejunantes humili corde, pia confessione, timore fraterno. Exhibeamus Domino pietatem, fratribus charitatem. Crescant enim eleemosynæ nostræ, quibus exaudiantur facilius orationes nostræ¹. Hospitalitatem sectamini. Tempus est: servi Dei veniunt. Tempus est, occasio est, quare perit? Attende quid habes in cœnaculo domus tuæ². Attende et sursum quid reponas, quid tibi serves, de quo thesauro solo securus es. Pone sursum, commenda non servo tuo, sed Domino tuo. Numquid illic times ne fur obrepit, ne effractor invadat, ne hostis turbulentus eripiat?

¹ In uno Ms., *Crebrescant etiam eleemosynæ vestrae, quibus exaudiantur facilius orationes vestrae.*

² In eodem Ms., *Attende quid habes in sacculo domus tuæ.*

Fac ut habeas quod tibi reddatur. Nec hoc tibi redditur¹, quod posueris. Feneratorum te vult Dominus, sed suum, non proximi tui.

SERMO CCCLVIII * (a).

De pace et charitate.

Carthagine habitus, ante collationem cum Donatistis, II.

1. *Pacis conciliandæ cura catholicis episcopis. Vinci nolens a veritate, vincitur ab errore. Curam nostram pro vobis, et pro inimicis nostris et vestris, et pro salute omnium, pro quiete, pro pace communi, pro unitate quam Dominus jussit, Dominus diligit, adjuvent preces Sanctitatis vestrae, ut de illa identidem et ad vos loquamur, et vobiscum gaudeamus.* Etenim de pace et charitate loqui, si semper amamus, semper debemus. Multo magis ergo isto tempore, quando pax sic amatur, ut in periculo ejus amandæ et tenendæ constituti illi, quibus malum pro malo non reddimus, et cum quibus, sicut scriptum est, odio habentibus pacem sumus pacifici, et quia pacem loquimur eis, debellare nos volunt gratis (*Psal. CXXIX, 7*). Illi ergo qui tales sunt, periclitantur inter amorem pacis et confusionem pudoris: nec id agunt, cum vinci nolunt, ut invicti sint. Qui enim vinci a veritate nolunt, ab errore vincuntur. O si eos charitas potius quam animositas superaret! Inde victores fierent, unde victi essent. Nos autem Ecclesiam catholicam, ad cuius pacem et concordiam et reconciliationem invitamus inimicos ejus, non humanis opinionibus, sed divinis testimoniis, amamus, tenemus et defendimus. Quid cum illo agam, qui pro parte clamat, et contra totum litigat? Nonne bonum illi est vinci, qui si victus fuerit, totum tenebit; si vicerit, in parte remanebit? Imo si vincere sibi videbitur. Nam non vincit nisi veritas: victoria veritatis est charitas.

2. *Testimonia pro Ecclesiæ catholicae unitate. Contentio catholicorum quomodo dilectionis est, non litis.* Quid ergo vobis, fratres, Ecclesiam catholicam toto orbe terrarum fructificantem atque crescentem commendem multis verbis, et meis. Habemus verba Domini pro illa, et pro nobis. *Dominus, inquit, dixit ad me: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Postula a me, et dabo tibi gentes hereditatem tuam, et possessionem tuam fines terræ* (*Psal. II, 7 et 8*). Quare ergo, fratres, de possessione litigamus, et non potius sanctas tabulas recitamus? Venisse nos opinemur ad iudicem. De possessione contentio est: et hæc contentio non litis, sed dilectionis est. Denique litigator terrenæ possessionis ad hoc litigat, ut excludat adversarium: nos ut intromittamus. Litigator terrenæ possessionis, cum audierit adversarium dicentem, Possidere volo; respondet, Non permitto. Ego autem fratri dico, Possideas mecum volo: ille litigandæ dicit, Nola. Non itaque timeo ne contemnat me Dominus, et corripiat,

¹ In uno Ms., *Nec hoc tibi solum redditur, quod posueris.*
² Emendatus ad Mss. et Edd. in sermone præcedenti modo designatos.

(a) Alias, inter Sirmondianos 36.

sicut illos fratres, vel illum fratrem, qui eum interpellavit in populo, et ait: *Domine, dic fratri meo, ut dividat mecum hæreditatem.* Continuo Dominus proferens correptionem, quia oderat divisionem: *Dic, homo, inquit, quis me constituit judicem, aut divisionem hæreditatis inter vos? Ego autem dico vobis, cavete ab omni cupiditate (Luc. xii, 13-15).* Istam correptionem non timeo. Interpello enim Dominum meum, fautor, interpello. Non tamen dico, *Domine, dic fratri meo, ut dividat hæreditatem mecum:* sed dico, Domine, dic fratri meo, ut teneat mecum unitatem. Ecce possessionem hujus tabulas recito, non ad hoc ut solus possideam, sed ut fratrem meum mecum nolentem possidere convincam. Ecce tabulas, frater: *Postula a me, inquit, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam fines terræ.* Christo dictum est. Nobis ergo dictum est, quia Christi membra sumus. Quid curris in parte? aut quid remanes in parte? Ecce totum tene quod in tabulis. Queris inter quem et quem possideas, quomodo solent instrumentis queri possessores, inter quos sint affines. Qui tibi dedit omnes fines, nullos dimisit affines.

5. *Testimonium pro catholica Ecclesia. Aliud testimonium.* Audi sanctarum aliud testimonium tabularum. De Domino dicitur Christo in figura Salomonis: *Domineabitur a mari usque ad mare, et a flumine usque ad terminos orbis terræ. Coram illo procedent Æthiopes, et inimici ejus terram lingent. Reges Tharsis et insulæ munera offerent: reges Arabum et Saba dona adducent. Et adorabunt eum omnes reges terræ: omnes gentes servient illi. (Psal. lxxi, 8-11).* Quando dicebatur, credebatur: quando impletur, negatur. Tene ergo mecum hæreditatem a mari usque ad mare, et a flumine, scilicet Jordane, ubi coeptum est Christi magisterium, usque ad terminos orbis terræ. Quare non vis? Quare huic promissioni et hæreditati, divitiis tuis, inimicus es? Quare non vis? Propter Donatum? propter Cæcilianum? Quis fuit Donatus? quis Cæcilianus? Utique homines. Si boni, bono suo, non meo: ergo et si mali, malo suo, non meo. Tu Christum accipe, et zelantem Christo ejus Apostolum attende: *Numquid Paulus crucifixus est pro nobis? aut in nomine Pauli baptizati estis? Ut autem hoc diceret, vide quid horrui: Unusquisque vestrum dicit, Ego quidem sum Pauli, ego autem Apollo, ego vero Cephus, ego autem Christi. Divisus est Christus? Numquid Paulus pro vobis crucifixus est? aut in nomine Pauli baptizati estis (I Cor. i, 12 et 13)?* Si non in nomine Pauli, multo minus in nomine Cæciliani; multo amplius, et multo minus¹ in nomine Donati. Et tamen adhuc post apostolicas voces, post Ecclesie declarationem et toto mundo dilatationem, dicitur mihi, Non dimitto Donatum, non dimitto nescio quem Gaium, Lucium², Parmenianum; mille nomina, mille scissuras. Privabis te, sequendo hominem, tanta

hæreditate, de qua modo audisti, *A mari usque ad mare, a flumine usque ad terminos orbis terræ?* Quare illam non tenes? Quia hominem amas. Quid est homo, nisi animal rationale factum de terra? Ideo ergo inimicus es, quia terram lingis. Despice hoc potius Noli lingere terram, ut spem ponas in eum qui fecit cælum et terram. Hæc spes nostra, hæc testimonia. *Deus deorum Dominus locutus est, et vocavit terram, a solis ortu usque ad occasum (Psal. xlix, 1).* Noli remanere in terra, sed quo vocata est terra.

4. *Charitas latum mandatum, quo pax redintegratur.* Et quis potest tibi omnia de tabulis sanctis possessionis hujus testimonia recitare? Quare ergo non convertuntur ad Ecclesiam, nisi quia ipsius est vox Ecclesie, *Convertantur ad me qui timent te, et cognoscant testimonia tua?* Vidit hoc Ecclesia, quod dixit in Psalmo: modo audistis; recentia sunt verba in auribus et cordibus vestris. *Omnis consummationis vidi finem.* Quid est, *Omnis consummationis vidi finem?* Consummationis perfectionis, non consumptionis: vidi finem perfectionis, non abolitionis. *Omnis consummationis vidi finem.* Quis est iste finis? *Latum mandatum tuum valde (Psal. cxviii, 79, 96).* Finis enim præcepti est, jam vos dicite mecum (a populo acclamatum est), *charitas de corde puro (I Tim. i, 5).* Omnes dixistis, quod non infructuose semper audistis. *Finis præcepti est charitas de corde puro.* Finis, quo perficimur, non quo consumimur. Iste finis latus est, quia mandatum Dei est, de quo dictum est, *Latum mandatum tuum valde. Mandatum novum do vobis, ut vos invicem diligatis (Joan. xiii, 34).* Vide latitudinem mandati hujus. Ubi latum est? numquid in carne? In corde potius. Nam si et in carne latum esset; auditores studiosi, angustias non pateremini. In corde latum est. Ubi latum est vide, si sit unde videas, et hinc audi Apostolum, quam latum est mandatum charitatis. *Charitas autem Dei diffusa est in cordibus vestris (Rom. v, 5).* Non dixit, *Inclusa;* sed, *diffusa.* Verbum enim quod est *inclusa,* quasi angustias sonat: quod est *diffusa,* latitudinem insinuat. *Latum ergo mandatum tuum valde.* Domine Deus noster, approba quia propter ipsam latitudinem fratres nostros ad possessionem pacis invitamus. Episcopi vultis esse? Nobiscum estote. Non vult populus duos episcopos. Nobiscum in hæreditate fratres estote. Non propter honores nostros impediamus pacem Christi. Quem honorem in cælesti pace acceptari sumus, si honorem nostrum nunc in terrena lite defendamus? Tollatur paries erroris, et simul simus. Agnosce me fratrem: agnosco te fratrem: sed excepto schismate, excepto errore, excepta dissensione. Hæc corrigatur, et meus es. Annon vis esse meus? Ego, si te corrigas, volo esse tuus. Ergo sublato errore de medio, tanquam pariete maceræ contradictionis et divisionis, esto frater meus, et ego sim frater tuus, ut ambo simus ejus qui Dominus est et meus, et tuus.

5. *Catholici quo animo veniunt ad collationem.* Hoc dicimus amore pacis, non diffidentia veritatis. Hoc

¹ Hæc verba, in nomine Cæciliani, multo amplius et multo minus, absunt a Vsa. Colbertino et Victoriano.

² Sim., Carion, Lucium. Legendum videtur Gaium, Lucium; quæ pronomina sunt poni solita pro quilibet homine, ut supra in sermone 42, cap. 3, n. 5.

enim rescripsimus, hoc propositum legis (Epist. 128 et 129); quia causam conferendam non fugimus, imo ut conferatur instamus; ut cum demonstravero possessionem, sic cum illo communicem hereditatem. Intrepidus veniat, securus veniat, doctus¹ veniat: nolo auctoritate præjudicare. Aperiamus oculos ad illum qui errare non potest: ipse nos doceat quæ sit Ecclesia. Audistis testimonia ejus. Non eam contaminant humana delicta, quam non redemit humana justitia. Et tamen, cum alia sit causa Ecclesiæ, alia hominum, et omnino distincta sit, nec hominum causam formidamus, quos accusaverunt et convincere non potuerunt. Purgatos novimus, purgatos legimus. Qui si non essent purgati, non in causa eorum Ecclesiam constituerem, nec ædificarem super arenam, et dejicerem de petra. Quia *super hanc petram, inquit, ædificabo Ecclesiam meam, et portas inferorum non vincunt eam* (Matth. xvi, 18). Petra autem erat Christus. *Nunquid Paulus pro vobis crucifixus est?* Hoc tenete, hoc amate, hoc fraternæ et pacificæ dicite.

6. *Rogat ne quisquam de plebe irruat in locum collationis.* Ad collationis locum nullus vestrum irruat, fratres mei. Prorsus, si fieri potest, etiam per illum locum transitum devitate, ne forte aliquis contentio- nis et litis aditus inveniatur, vel occasio aliqua præbeatur, et inveniant ipsam occasionem qui querunt occasionem. Maxime quoniam qui parum Deum timent, aut admonitionem nostram parvi pendunt, vel quia præsentia diligunt, debent saltem terrenæ potestatis severitatem venerari². Edictum viri illustris (a) publice propositum legis: quod quidem non propter vos propositum est qui Deum timetis, et commotionem episcoporum vestrorum non contemnitis; sed ne quis ista non curet, ne quis ista contemnat. Videant igitur quales sunt: ne forte illis eveniat quod ait Apostolus, *Qui enim resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Principes enim non sunt timendi bono opere, sed malo* (Rom. xii, 2 et 5). Vitemus omnes seditiones, omnes causas seditionis. Forte dicitis: Intenti sumus quid facturi sumus. Et quid vobis injungamus? Partes forte uberes pietatis. Nos disputemus pro vobis: vos orate pro nobis. Orationes etiam vestras, sicut jam ante præmonuimus, jejuniis et elemosynis adjuvate. Adcite pennas illis, quibus volant ad Deum. Sic agentes negotium, fortasse utiliores nobis eritis, quam nos vobis. Nemo enim nostrum in hac disputatione de se præsumit³: in Deo est tota spes. Neque enim meliores sumus Apostolo, qui dicit, *Orate pro nobis. Orate, inquit,*

¹ Ms. v., *indoctus veniat.*

² Ms. cl., *terrenam potestatis timere severitatem. Edictum, etc.*

³ Ita ex eodem Ms. cl. [*pro se præsumit.*]

(a) Id est, Marcellini tribuni et notarii, qui iudex Honorii Augusti nomine prævit collationi. Ejus edicto, quod in Gestis primæ cognitionis continetur, de admonenda per episcopos plebe inter cætera cavebatur, ut « nullus vel laicus vel episcopus, ultra numerum præstitutum in illum tranquillissimum concilii locum contra prohibi- tum moliretur accedere, » etc. SIMA.

pro me, ut detur mihi sermo (Ephes. vi, 19). Ilum ergo pro nobis rogetis, in quo spem posuimus, ut de nostra disputatione gaudeatis. Tenete ista, fratres, obsecramus vos: per nomen ipsius Domini, per auctorem pacis, plantatorem pacis, dilectorem pacis, oramus vos⁴, ut eum pacifice oretis, pacifice deprecemini; et memineritis esse filii ejus, a quo dictum est, *Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur* (Matth. v, 9).

SERMO CCCLIX * (a).

De eo quod scriptum est in Ecclesiastico, cap. xiv, 2, Concordia fratrum, et amor proximorum, etc. De lite et concordia cum Donatistis (b).

Habitus post collationem.

1. *Tria excellentia. Concordia rara, quare.* Prima lectio divinatorum eloquiorum, de libro qui appellatur Ecclesiasticus, commendavit nobis tria quædam excellentia et consideratione dignissima, concordiam fratrum, et amorem proximorum, et virum ac mulierem sibi consentientes. Bona hæc sunt plane, jucunda et laudabilia in rebus humanis; sed in divinis rebus multo potentiora. Quis est enim qui non congaudet concordibus fratribus? Et quod dolendum est, in rebus humanis tam magna res rara est: res ab omnibus laudatur, a paucissimis custoditur. Beati qui in se ipsis amplectuntur, quod etiam in aliis laudare coguntur. Nulli fratres non laudant concordantes fratres. Et unde fratres concordantes esse difficile est? Quia litigant de terra, quia volunt esse terra. Audivit enim ab initio peccator homo, *Terra es, et in terram ibis* (Gen. iii, 19). Unde discutiamus et perscrutemur vocem, quam justus debet audire a contrario. Si enim recte dictum est peccatori, *Terra es, et in terram ibis*, recte dicitur justo, *Cælum es, et in cælum ibis*. Aut non sunt justi cæli, cum de Evangelistis apertissime dictum sit, *Cæli enarrant gloriam Dei?* Et quidem quia de ipsis dictum est, consequentia satis edocent. *Et opera, inquit, manuum ejus annuntiat firmamentum.* Quos dixit cælos, ipsos dixit firmamentum. *Dies diei eructat verbum, et nox nocti indicat scientiam. Non sunt loquelæ, neque sermones, quorum non audiantur voces eorum.* Quæris quorum, et non invenis nisi cælorum. Dictum ergo de Apostolis, dictum de annuntiatoribus veritatis. Unde sequitur, *In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum. Non sunt loquelæ, neque sermones, quorum non audiantur voces eorum* (Psal. xviii, 2-5). Quando in eos venit Spiritus sanctus, et cœpit Deus habitare cælum quod fecit de terra, locuti sunt, implente et donante Spiritu sancto,

¹ Ita legendum cum uno Ms. cl. [*per amorem pacis, per plantatorem pacis, oramus vos.*]

* Emendatus ad cl. v. et ad Sirm.

(a) Alias, de Diversis 91, et ex Sirmundianis 37.

(b) Citat Florus ad 1 Thess. iii. Nicolaus Faber in præfatione ad Hilarii fragmenta, pag. 49, opinatur Cartaginæ habitum in dedicationem basilicæ Florentiæ, ex Aurelio episcopo, qui et Florens diceretur, cognominatæ. Vide notam (b) infra, pag. 1397.

linguis omnium gentium. Inde dictum, *Non sunt loquelæ, neque sermones, quorum non audiantur voces eorum. Et quia inde missi sunt ad prædicationem Evangelii per omnes gentes, In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum. Quorum? Cælorum, quibus recte dicitur, Cælum es, et in cælum ibis: sicut recte peccatori, Terra es, et in terram ibis.*

2. *Terrenæ possessionis amor causa discordiæ.* Fratres ergo si volunt esse concordēs, non ament terram. Sed si volunt non amare terram, non sint terra. Querant possessionem quæ dividi non potest, et semper concordēs erunt. Unde inter fratres discordia? unde perturbatio pietatis? unde unus uterus, et non unus animus, nisi dum curvatur anima eorum, et partem suam quisque respicit, et parti suæ opimandæ et exaggerandæ operam impendit, et in possessione sua vult habere unitatem, qui cum fratre suo possidet divisionem? Bona est ista possessio, cujus est? Nostra est. Magna possessio! Sic dici solet. Tota tua est, frater? Non; habeo hic consortem: sed si vult Deus, vendet mihi partem suam. Adulator respondet, Faciat Deus. Quid faciat Deus? Ut opprimatur vicinus, et partem suam vendat vicino. Faciat Deus: bene cogitas, compleat tibi Deus. *Quoniam laudatur peccator in desideriis animæ suæ; et qui iniqua gerit, benedicitur (Psal. x, 3).* Quid tam iniquum quam velle ditescere alterius paupertate? Et tamen abundat hoc: *qui iniqua gerit, benedicitur; et forte prævaluit, et forte pressit et oppressit, torsit et extorsit, non quemcumque consortem, sed forsitan fratrem. Melius est ut ego emam, quam extraneus. Et ille facile oppressus, si est justus, habet consolationem. Audiat Scripturam, quam modo audivit. Ille laborat inopia, frater ejus plenus est copia. Sed plenus est terra, et inanis justitiæ. Adverte terra, quid audiat ille pauper. Noli timere, cum dives factus fuerit homo, neque cum multiplicata fuerit gloria domus ejus: quoniam cum morietur, non accipiet ea (Psal. XLVIII, 17, 18).* Tene tu pauper quod non dimittas moriens, et quod acquiras in æternum vivens. Tene justitiam, non te pœniteat. Contristaris quia in terra pauper es tu? Pauper hic fuit qui creavit terram. Consolatur te Dominus Deus tuus, consolatur te Creator tuus, consolatur te Redemptor tuus. Consolatur te non avarus frater tuus. Dignatus est enim esse frater noster ille Dominus noster. Solus frater sine dubitatione fidissimus, cum quo concordia possidenda est. Dixi eum non avarum, et forte invenio avarum. Avarus est: sed nos vult habere, nos vult acquirere. Pro nobis tantum pretium dedit se ipsum: nihil ad hoc pretium addi potest. Dedit pretium se ipsum, et factus est Redemptor noster. Non enim sic se dedit pretium, ut nos inimicus dimitteret, et ipsum possideret. Dedit se morti, occidens mortem. Morte quippe sua mortem occidit, non morte occisus est; et morte occisa, liberavit nos a morte. Vivebat enim morientibus nobis mors, morietur viventibus nobis, quando ei dicetur, *Ubi est, mors, contentio tua (I Cor. xv, 55)?*

3. *Dominus interpellatus ut fratri jubeat hæreditatem portiri, cur facere renuit. Præceptum ut domus omni petenti, quomodo implendum.* Talis ergo frater interpellatus est a quodam fratre contra fratrem, inter quos non erat concordia propter terram, et ait illi: *Domine, dic fratri meo, ut dividat mecum hæreditatem.* Totam tulit, mihi partem meam non vult dare, contemnit me, audiat vel te. Quid pertinebat ad Dominum? Sicut cogitamus nos humiles humilia, reptantes in terra, constituti in hac vita, et neminem volentes contristari, et plerumque inde gravius contristantes, quid diceremus? Veni, frater, redde fratri tuo partem suam. Non hoc dixit Dominus. Et quid illo justius? Quis talem judicem inveniat, quem interpellet contra avaritiam fratris sui? Nonne gaudebat ille homo tandem se invenisse magnum solatium? Magnum quoque adiutorium sine dubitatione sperabat, dicens tanto judici, *Domine, dic fratri meo, ut dividat mecum hæreditatem.* At ille quid dixit? *O homo, quis me constituit divisorem hæreditatis inter vos?* Repulit Dominus, non dedit quod petebatur, non concessit gratuitum beneficium. Quid magnum erat? Quid inde perdebat? quid in eo beneficio saltem laborabat? Non dedit. Ubi est, *Omni petenti te, da (Luc. vi, 30)?* Non hoc egit ille, qui nobis vivendi præbuit exemplum. Quomodo nos id facturi sumus? Aut quomodo dabimus quod impendimus, si non damus beneficium ubi nihil impendimus, ubi nihil erogamus, ubi nihil amittimus? Non dedit Dominus hoc, nec tamen nihil dedit. Mtuus negavit, sed quod plus est donavit. Dixit manifeste, dixit, *Omni petenti te, da.* Quid, si aliquis petat a te, non dico quod inutile est dare, sed quod turpe est dare? Quid, si petat mulier aliqua, quod petit mulier a Joseph? Quid, si petat vir aliquis, quod falsi seniores a Susanna petierunt? Etiam hic sequenda est illa tanquam generalis sententia, *Omni petenti te, da? Absit.* Faciemus ergo hic contra præceptum Domini? Imo faciamus secundum præceptum Domini, et mala petentibus non demus, nec contra istam sententiam faciemus. Dictum est enim, *Omni petenti te, da.* Non est dictum, *Omnia petenti te da.* *Omni petenti te, da:* prorsus da; etsi non quod petit, tu tamen aliquid da: malum petit, tu bona da. Fecit hoc Joseph. Non dedit quod petebat mulier impudica; et dedit tamen quod audire deberet, ne impudica esset exemplo suo: et ipse non incidit in foveam libidinis, et dedit consilium castitatis. Hoc enim respondit: *Absit a me, ne hoc faciam domino meo, ne polluam torum ejus qui credidit mihi omnia in domo sua (Gen. xxxix).* Si servus ære emptus hanc fidem servavit domino, qualem debet conjux servare marito? Hoc erat admonere. Ego servus hoc non faciam domino meo: tu conjux debes hoc facere marito tuo? Dedit et Susanna, nec dimisit eos inanes, si impleri vellent consilio pudicitie. Non solum enim non consentit; sed et non tacuit quare non consentit. *Si consentio, inquit, vobis, pereo Deo; si non consentio, non effugio manus vestras: melius autem est in manus vestras incidere, quam Deo perire (Dan. xiii).* Quid est autem, *Melius est in manus ve-*

atras incidere, quam Deo perire? Vos Deo peristis, qui talia queritis. Ergo hanc regulam tenete. Date quando petimini, etsi non hoc quod petimini. Hoc fecit Dominus. Petebat ille, quid? Divisionem hæreditatis. Dedit Dominus, quid? Peremptionem cupiditatis. Quid petebat? quid accepit? *Dic fratri meo, ut dividat meam hereditatem. Dic, homo, quis me constituit divisorem hereditatis inter vos? Ego autem dico vobis, quid? Cavete ab omni cupiditate*¹. Et dico quare. Forte enim dimidium hæreditatis ad hoc petis, ut ditescas. Audi: *Homini cujusdam divitis successit regio; successus magnos habuit, id est, multis fructibus fecundata est*². *Et cogitavit apud se dicens: Quid faciam, quo congregem fructus meos? Et diligenter cogitans, Inveni, inquit, quid faciam. Destruam veteres apothecas, faciam novas, implebo eas.* Majores enim faciam, quam erant veteres. *Et dicam animæ meæ: Hubes multa bona; satiare, jucundare.* At illi Deus: *Stulte, qui valde tibi videris*³ esse cordatus: nosti enim destruere vetera, et ædificare nova, et tu in vetustate ruinæ remansisti, qui vetera in te ipso destruere debuisti, ut jam terrena non saperes: *Stulte, quid dixisti? cui dixisti? Animæ tuæ dixisti, Jucundare, habes multa bona. Hac nocte repetetur anima tua, cui talia promissisti. Quæ promissisti, cujus erunt (Luc. xii, 13-20)? Noli ergo timere, cum dives factus fuerit homo; quia non, cum morietur, accipiet ea.*

4. Concordia fratrum in cælesti hæreditate. Litigare quis censendus. Ecce quale consilium Dominus fratribus dedit dissidentibus, quo concordēs essent, ut carerent cupiditate, et continuo implerentur veritate. Inveniamus ergo talem hæreditatem. Quamdiu loquimur de concordia terrenorum fratrum, quæ rara est, quæ suspecta est, quæ difficilis est? Loquamur de illa fratrum concordia, quæ vera esse debet, et potest. Fratres sint Christiani omnes, fratres sint fideles omnes, fratres sint nati ex Deo et ex visceribus matris Ecclesiæ per Spiritum sanctum: fratres sint, habeant et ipsi hæreditatem dandam⁴, et non dividendam (a). Hæreditas eorum Deus ipse est. Cujus sunt ipsi hæreditas, ipse est vicissim eorum hæreditas. Quomodo sunt ipsi ejus hæreditas? *Postula a me, et dabo tibi gentes hereditatem tuam (Psal. ii, 8).* Quomodo est ille ipsorum hæreditas? *Dominus pars hæreditatis meæ, et calicis mei (Psal. xv, 5).* In hac hæreditate concordia custoditur: pro hac hæreditate non litigatur. Alia hæreditas litigando acquiritur: ista litigando amittitur. Nolentes homines hanc hæreditatem perdere, vitant litigare. Et quando forte videntur litigare, non litigant. Sed forte videntur litigare, aut putantur litigare, cum volunt fratribus consulere. Videte quam consors sit eorum litigatio, quam paci-

fica, quam benigna, quam justa, quam fidelis. Nam nos litigare videmur cum Donatistis: sed non litigamus. Ille enim litigat, qui adversario suo male vult; litigat ille qui adversarium suum vult detrimentum pati, se augmentum; illi aliquid decedere, sibi accedere. Non sic sumus nos. Scitis et vos, scitis qui extra unitatem litigatis; scitis et vos, qui ex divisione acquisiti estis: scitis quia ista lis non est talis lis, quia non est malevola, quia non tendit in detrimentum adversarii, sed magis in lucrum. Volebamus enim eos, cum quibus litigare videbamur, vel adhuc vide-mur, acquirere nobiscum; non perdere, ut nos acquiramur. Denique alia vox nostra est, quam fuit fratris illius, qui interpellavit Christum in terra ambulantem. Nam et nos interpellamus eum in hac causa in cælo sedentem: et non dicimus, *Domine, dic fratri meo, ut dividat meam hereditatem*; sed, *Dic fratri meo, ut teneat mecum hereditatem.*

5. Catholicorum propositum et voluntas pro Ecclesiæ pace. Quoniam hoc volumus et publica Gesta testantur: quoniam hoc voluerimus, indices sunt non tantum sermones, sed litteræ nostræ datæ ad illos. Episcopatum amatis? Nobiscum habete. In vobis nihil odimus, nihil detestamur, nihil execramur, nihil anathemamus, nisi humanum errorem. Humanum, diximus, detestamur errorem, non divinam veritatem: sed quod Dei habetis, agnoscimus; quod vestrum improbum habetis, corrigimus. Signum Domini mei, signum Imperatoris mei, characterem Regis mei, in desertore agnosco; quæro, invenio, admoveo, accedo, apprehendo, duco, corrogo desertorem, non violo characterem. Si quis advertat, si quis attendat, hoc non est litigare, sed amare. Diximus posse in una Ecclesia, pacis causa, esse fratres concordēs: speciosa enim res est concordia fratrum (a). Non posse enim duos esse episcopos. Diximus, ut ambo sedeant⁵ in una simplici basilica; ille in cathedra, ille ut peregrinus; ille in cathedra christiana, ille in hæretica quasi collega juxta sedeat: rursus ille in congregatione sua præsideat⁶, vicissim ille in sua. Pœnitentiam prædicatam esse in remissionem peccatorum per omnes gentes ab Apostolis incipientibus ab Jerusalem, diximus. Quid respondebis huic Ecclesiæ, quæ est per omnes gentes ab Apostolis incipientibus ab Jerusalem ædificata? Diximus: Ponamus omnino malam habuerit causam Cæcilianus⁷. Unus homo malam causam habens, duo homines, quinque, decem, præjudicabunt tot millibus fidelium toto orbe terrarum multiplici fecunditate diffusorum? Diximus ista. Credidit Abraham, et promissæ sunt ei omnes gentes: peccavit Cæcilianus, et perierunt omnes gentes, ut plus valeat quod iniquitas commisit, quam quod veritas promisit? Dicta sunt hæc: leguntur. Omnino contra

¹ Hic addit codex cl., *Nam quid petitorum inanem dimisit, et non potius veritate implevit, si ille impleri vellet ab eo qui ait, Cavete ab omni cupiditate?*

² Ita legendum ex eodem codice cl. [*successus magnos habuit, et multis fructibus fecundata est.*]

³ Ita legendum ex eodem codice cl. et Lov. Sirm., *quia valde videris. (qui valde videris.)*

⁴ Aliquot libri, *teneandam.*

(n) Hic olim desinebat sermo de Diversis 91.

⁵ Codex cl., *ut alteri sedeant.*

⁶ Idem codex cl., *rursus ille in congregatione fraterna resident.*

⁷ Idem codex cl., *Ponamus omnino quod malam habuerit causam Cæcilianus.*

(a) Vide epist. 128 inter Augustinianas, et collat. 3, cap. 250.

exempla divina, contra testimonia, quæ asserunt Ecclesiam toto orbe terrarum diffundi, cuius Ecclesie in nomine Doulii tenemus unitatem, nihil illi respondere potuerunt.

6. *De Cæciliano, salva Ecclesie causa, iudicium haberi voluerunt. Cæcilianus inventus innocens.* Salva ergo causa Ecclesie, confirmata, et incommutabiliter fixa ac stabilita, tanquam supra fundamentum petrae, quam portæ inferorum non vincant : hac ergo salva, venimus et ad causam Cæcilianii, jam securi quidquid ille inveniretur admisisse. Forte enim, si ut homo inveniretur in aliqua culpa, nos litigaturi eramus, ut propter culpam unius hominis damnandi aut rebaptizandi iudicaremur? Et diximus, Salva causa Ecclesie, cui nihil præiudicat peccatum Cæcilianii; nec justitia Cæcilianii coronat Ecclesiam; nec culpa Cæcilianii damnat Ecclesiam; videamus et ipsius causam qualis sit. Suscepimus eam discutiendam, sed tanquam fratris, non tanquam patris, aut matris. Pater nobis Deus est, mater nobis Ecclesia est : Cæcilianus frater fuit, aut frater est; si bonus, bonus frater; si malus, malus frater, tamen frater. Si invenerimus eum innocentem, iam vos ubi eritis, qui et in ipsa humana calumnia defecistis? Si autem inventus fuerit nocens, si inventus fuerit reus, nec sic victi sumus, quia unitatem Ecclesie, quæ invicta est, obtinemus. Inventus sit prorsus reus, hominem anathemo, Christi Ecclesiam non desero. Hoc fecimus, diximus : deinceps enim ad altare inter episcopos, quos fideles et innocentes credimus, non recitabimus. Hoc solum fecimus (a). Numquid propter Cæcilianum rebaptizaturi estis orbem terrarum? Hac securitate constituta et firmata, cœpit discuti causa Cæcilianii. Inventus est innocens, inventus est a calumniantibus appetitus. Semel absens damnatus, præsens ter absolutus (b) : damnatus a factione, absolutus ab ecclesiastica veritate. Lecta sunt hæc, probata sunt hæc. Quæsitum utrum haberent quod contra dicerent. Consumptis omnibus tergiversationibus calumniarum suarum, aut ubi nihil contra evidentissima proferre documenta, nec contra ipsius innocentiam Cæcilianii potuerunt, prolata sententia est adversus eos. Et tamen ipsi dicunt, Vicimus. Vincant, sed se, ut possideat eos Christus; vincat eos qui redemit eos.

7. *Multi ex Donatistarum schismate conversi ad Ecclesiam.* Et tamen de multis gaudemus. Multi eorum fructuose victi sunt, quia nec victi sunt. Error humanus victus est, homo salvatus est. Nam medicus non contendit cum ægroto; et si ægroto facit cum medi-

co, vincitur febris, et sanatur ægroto. Nam hoc intendit medicus, vincere : hoc intendit et febris, vincere. Positus est quasi in medio ægroto. Si vicerit medicus, salvus est ægroto : si vicerit febris, morietur ægroto. In contentione ergo nostra contendebat medicus pro salute, pro febre contendebat ægroto. Qui animadverterunt medici consilium, vicerunt, febre superaverunt. Habemus eos sanos et gaudentes nobiscum in Ecclesia. Blasphemabant nos antea, quia fratres nos non agnoscebant : febris enim mentem turbaverat. Nos tamen illos et detestantes nos, et servientes in nos amamus, et servientibus ægroto serviebamus. Resistebamus, contendebamus, et quasi litigabamus; et tamen amabamus. Molesti enim sunt omnes qui talibus languentibus serviant; sed ad salutem molesti sunt.

8. *Obstinatorum quorundam inepta excusatio. Aliorum insania et furor.* Invenimus autem homines aliquando pigros dicentes, Verum est, domine, verum est; non est quid dicere. Quid ergo? Veni, age. Pater meus ibi est mortuus, mater mea ibi sepulta. Mortuum nominasti et sepultum. Vivis, adhuc est cum quo loqui. Parentes tui christiani fuerunt in parte Donati : parentes eorum forte et ipsi christiani, avi aut proavi certe pagani. Qui ergo primi facti sunt christiani, cum extulissent parentes suos paganos, numquid contra veritatem frigidum fuerunt? numquid auctoritatem mortuorum parentum secuti sunt, et non potius mortuis parentibus vivum Christum prætulerunt? Si ergo hæc vera unitas est, extra quam necesse est in æternum moriaris, quare mortuos parentes tuos sequi vis, mortuos tibi et Deo? Quid dicis? responde. Verum dicis, non est quid dicere. Quid vis faciam? Consuetudo nescio quæ tenet sibi homines tales. Lethargici sunt, contrario morbo laborant, dormiendo morituri sunt. Alii phrenetici sunt, molesti sunt. Nam etsi moriturus est lethargicus, vel servienti sibi non est molestus. Phrenetici molesti sunt, qui mentem perdiderunt, et insani atque furiosi armati vagantur hac atque illac, quærentes quos occidant, quos excæcent. Nova enim nobis nuntiata sunt, cuidam presbytero nostro linguam excœcuerunt (a). Isti phrenetici sunt. Excercenda est charitas, amandi et ipsi. Multi correcti flevissent, multi correcti : nos novimus, ad nos venerunt de numero ipsorum furiosorum. Flent quotidie præterita sua, nec satiantur lacrymis attendentes eorum furorem, qui non digesta ebrietate vanitatis adhuc sæviunt. Ergo quid facimus? Talibus servire charitas cogit. Et quamvis molesti sumus utrique generi, et lethargicum excitando, et phreneticum ligando, ambos tamen amamus.

9. *Concordia fratrum in Christo.* Bona res concordia fratrum; sed videte ubi : in Christo Christianorum. *Et amor proximorum.* Quid, si adhuc nondum est frater in Christo? Quia homo, proximus est; amet et ipsum, ut lucreris et ipsum. Si ergo concordet cum fratre christiano, amet autem proximum, etiam cum quo modo concordia non est, quia nondum in Christo

(a) Vide Augustini epist. 185, n. 30.

¹ Particula negans abest a Colbertino codice.

(a) Vide collat. 3, capp. 250, 253, 255.

(b) Damnatus fuerat a Donatistis in synodo, apud Carthaginem, anno 311. Absolutus est primum Romæ in concilio sub Melchade, an. 313 : iterum, Arelate a concilio generali, an. 314 : postremo, Mediolani a Constantino imperatore, ad quem pars adversa provocarat, an. 315. Tota autem in eum criminatio, quod ordinatus fuisset a Felice Aptungensi episcopo, qui sacros Codices sub Diocletiano tradidisse ferebatur. Quod etsi verum foret, ad schismatis causam satis non erat; quia alia est causa Ecclesie, alia hominum. Cæterum ex Actis publicis comprobatum est Felicem eum iscopum traditorem non fuisse. SAN.

frater est, quia nondum in Christo renatus est, nondum Christi sacramenta novit; paganus est, Judæus est; est tamen proximus, quia homo est: si amas et ipsum, accessisti et ad aliam dilectionem alio dono, et sic sunt in te duo, *Concordia fratrum, et amor proximorum*. Ex his omnibus concordiam tenentibus cum fratribus et amantibus proximum, constat Ecclesia devota Christo, et subdita viro, ut fiat tertium, *Vir et mulier sibi consentientes* (*Ecccl. xxv, 2*). Unde admonemus Charitatem vestram, et vos exhortamur in Domino, presentia contemnatis, fratres mei, quæ non vobiscum moriendo portatis: caveatis peccata, caveatis iniquitates, caveatis sæculares cupiditates. Tunc enim est fructus noster in nobis integer, et merces nostra apud Dominum plena gaudiorum. Nam etsi dicimus quod dicendum est, etsi prædicamus quod prædicandum est, et solvimus nos apud Dominum in conspectu Domini, quia non tacuimus quod timemus, non tacuimus quod amamus, ut super quem venerit gladius vindictæ dominicæ, quid speculatori imputet non veniat: tamen nolumus mercedem nostram securam esse vobis perditis, sed vobis inventis. Nam et apostolus Paulus securus erat de mercede sua, et tamen quid ait populo? *Nunc vivimus, si vos statis in Domino* (*I Thess. iii, 8*). Loquor vobis et Charitati vestræ, secundum jussionem Domini, patres et fratres. Loquor etiam pro fratre meo episcopo vestro (a), cujus gaudium esse debetis, obediendo Domino Deo nostro. Certe in nomine Dei facta est vobis hæc ecclesia opera ipsius, per fidelium fratrum collationes benedicas, misericordes, devotas. Facta est vobis hæc ecclesia: sed vos magis estis Ecclesia. Facta est vobis, quo corpora vestra intrent: sed mentes vestræ debent esse, quo Deus intret. Honorastis episcopum vestrum, ut hanc basilicam Florentiam (b) vocare velletis; sed Florentia ejus vos estis. Nam sic dicit Apostolus: *Caudium et corona mea vos estis in Domino* (*Philipp. iv, 1*). Quidquid est in sæculo, vane scit, transit. Vita ista quid est, nisi quod Psalmus dixit: *Mane sicut herba transiet, mane floriet et præteriet: vespere decidet, durescit et arescit* (*Psal. lxxxix, 6*)? Hoc est omnis caro. Ideo Christus, ideo nova vita, ideo spes æterna, ideo consolatio, immortalitatis promissa, et in Domini carne jam reddita. A nobis enim assumpta est illa caro, quæ jam immortalis est, et nobis quod in se implevit, ostendit. Propter nos enim carnem habuit. Nam propter se, *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum* (*Joan. i, 1*). Quære carnem et sanguinem: ubi in

(a) Suspiciamus legendum, *secundum jussionem domni patris et fratris. loquor enim pro fratre meo episcopo vestro*. hoc epitogo videtur loquens alienæ plebi, a, ad quam forte non solebat concionari.

(b) Quemadmodum basilica Fausti et basilica Leontiana dicte sunt a Fausto et Leontio conditoribus, sic Florentia hoc loco basilica de nomine Florentii episcopi. Cujus vero sedis episcopus fuerit incertum est: nisi Florentium intelligi placeat Hipponeusium-diarrhytorum in Proconsulari provincia episcopus, qui et collationi Donatistarum cum cæteris hoc anno interfuit, ut cognitionis primæ Gesta declarat, et aliquot post annos Leporiti monachi epistole ad Caecos subscripsit cum Augustino et aliis. Quod si verum est, non Carthagine, neque Hippone-regio, sed Hippone-diarrhyto habitum dici sermonem consentaneum fuerit. SIM.

Verbo? Quia vere nobis compati voluit, et nos redimere, indult se formæ servi, et descendit qui hic erat, ut appareret qui non aberat; et voluit fieri homo qui fecit hominem, creari de matre, qui creavit matrem. Ascendit usque in crucem, mortuus est, et ostendit nobis quod noveramus, nasci et mori. Implevit in se humilis hæc vetera nostra usitata et nota. Nasci et mori noveramus: resurgere et in æternum vivere non noveramus. Duo ergo nostra vetera humilis assumpsit: duo alia magna et nova excelsus implevit. Resuscitavit carnem, levavit in cælum carnem, sedet ad dexteram Patris. Caput nostrum esse voluit, caput pro membris clamavit: quia et cum hic esset, dixit, *Pater, volo ut ubi ego sum, ibi sint et isti mecum* (*Joan. xvii, 24*). Speremus hoc et de carne nostra, resurrectionem, commutationem, incorruptionem, immortalitatem, æternam mansionem: et agamus ut perveniamus. Hæc erit Florentia, vera Florentia.

SERMO CCLLX * (a).

Ad vigiliam Maximiani¹, de quodam Donatista (b) qui reversus est ad Ecclesiam.

Deo gratias, fratres, congratulamini fratri vestro, qui mortuus erat et revixit, perierat et inventus est. Gratias patientiæ et misericordiæ Domini Dei nostri: patientiæ, quia sustinuit tardantem; misericordiæ, quia suscipere dignatus est redeuntem. Hæc est vinea, ubi non operabar, et vires meas in aliena consumpseram. O vinea dilecta Domino meo, non solum labor meus nihil tibi proderat, verum etiam contra te inimico tuo serviebam. Magno sudore spargebam, quando tibi non colligebam. Gratias plantatori tuo, apud quem non manet merces operariorum etiam hora novissima vocatorum. Serus adventio, sed denarium non despero (*Matth. xx, 9*). Qui prius fui blasphemus, et persecutor, et injuriosus adversum te: sed misericordiam consecutus sum, quia ignorans feci (*I Tim. i, 13*). Tenebam enim verba parentum meorum, non Patriarcharum, non Prophetarum, non Apostolorum; sed parentum carnis meæ. Non acquievi carni et sanguini; sed acquievi superatus veritati, et requievi redditus unitati. Numquid non easdem Scripturas legebam, quas et nunc lego? Sed etiam ille doctor Gentium vas electionis, ex Saulo Paulus, ex elato minimus, ex prædone pastor, ex lupo aries, Hebræus erat ex Hebræis, secundum legem Phariseus (*Philipp. iii, 5, 6*), ad pedes Gamalielis doctoris legem eruditus (*Act. xxii, 3*): et tamen Christum, quem legebat in Prophetis, nec sedere noverat in cælis, nec coli permittebat in terris. Fidem passionis et resurrectionis ejus nesciens ore cantabat, et sæviens errore vastabat. Secundum Prophetas, in quibus natus erat et creverat, jam Christus surgens a mortuis sedebat in cælo; et ille adhuc in parentum suorum creabatur mendacio, quia eum discipuli ejus furati fuerant de sepulcro. Sic et ego

¹ Ms. r. non, *ad Maximianum*, sed, *ad Maximini vigiliam* præfert; alicujus forsitan martyris Africani.

* Emendatus ad cl. v. r. et ad simm.

(a) Alias, inter Symondianes 38.

(b) Imo cujusdam Donatistæ ore aut nomine pronuntiat, sed dictate laud dubie Augustino.

do Ecclesia catholica toto orbe diffusa circumtundebatur divinarum vocibus Litterarum; et nos surdum faciebant a parentibus intentata falsa crimina traditorum. Non me Pauli meritis comparo, sed peccatis. Etiam si tam bonus esse non merui, non tamen sine medicina correptionis tam malus fui. Nec ille sponsum agnoscebat in Libris quos legebat, nec ego sponsam. Qui revelavit illi de Christi clarificatione quod scriptum est, *Exaltare super caelos, Deus*; ipse revelavit mihi de Ecclesiae effusione quod sequitur, *Super omnem terram gloria tua* (Psalm. CVII, 6). Utraque testimonia aperta sunt videntibus, sed clausa cæcis. Illis oculos aperuit Baptismus Christi, mihi pax Christi. Illum laetæ aquæ sanctæ reddidit novum: meorum autem charitas cooperuit multitudinem peccatorum.

SERMO CCCLXI * (a).

De Resurrectione mortuorum, 1 (b).

CAPUT PRIMUM.—1. Animadvertimus, cum Apostoli Epistola legeretur, laudabilem motum fidei charitatisque vestrae, quemadmodum exhorrueritis homines, qui putantes hanc solam esse vitam, quam cum pecoribus habemus communem, post mortem autem finire totum quod est hominis, nec esse spem ullam vitæ alterius melioris, pruritus malarum aurium corruptentes, dicunt: *Manducemus et bibamus; cras enim morimur* (I Cor. xv, 32). Hinc ergo sumatur nostræ disputationis exordium, et hic sit nostri velut cardo sermonis, quo cætera, quæ Dominus suggerere dignatus fuerit, referantur.

CAPUT II.—2. *Spes fidesque nostra, resurrectio mortuorum. Charitas nostra. Duæ quæstiones de futura resurrectione.* Spes enim nostra est resurrectio mortuorum: fides nostra est resurrectio mortuorum. Charitas etiam nostra est, quam prædicatio rerum quæ nondum videntur inflamat, et accendit desiderio, cuius magnitudine fiant corda nostra capacia beatitudinis quæ ventura promittitur, quamdiu creditur quod nondum videtur: charitas ergo etiam ipsa nostra, nec circa temporalia hæc et visibilia debet occupari, ut tale aliquid nos habituros in resurrectione speremus, quale modo, si contemnimus, melius vivimus melioresque sumus, carnales videlicet voluptates atque delicias. Sublata itaque fide resurrectionis mortuorum, omnis intercidit doctrina christiana. Fundata vero fide resurrectionis mortuorum, non continuo securitas est de animo christiano, nisi distinguatur vita illa quæ futura est, ab ista quæ transit. Itaque sic proponendum est: Si non resurgent mortui, nulla spes nobis est futuræ vitæ: si autem resurgent mortui, erit quidem vita futura; sed secunda quæstio est, qualis erit. Prima itaque disputatio est, utrum futura sit resurrectio mortuorum: secunda vero disputatio est, qualis futura est in resurrectione vita sanctorum.

* Castigatus ad d. r. t. v. et ad Lov.

(a) Alias, de Diversis 130.

(b) Possidius, in Indiculo, cap. 4, notat « de Resurrectione tractatus duos. » Primum citat Flavius ad I Cor. xv; secundum, idem ipse ac Beda ad I Cor. xv, et ad Coloss. iii.

CAPUT III.—3. *In altera infidelis errat, in altera christianus carnalis. Christianus auctoritatis pondere duccendus.* Qui ergo dicunt mortuos non resurgere, christiani non sunt: qui vero putant mortuos cum resurrexerint, carnaliter esse victuros, carnales christiani sunt. Quidquid ergo disputationis est adversus opinionem eorum qui resurrectionem mortuorum negant, adversus eos est qui foris sunt, ex quorum numero non hic arbitrator adesse aliquem. Unde superflua videri potest nostra dissertio, si fuerit immorata, ut docere conemur resurgere mortuos. Auctoritatis enim pondere christianus ducendus est, qui jam Christo credidit, qui nullo modo putat mentiri Apostolum. Sufficit ergo ut iste audiat, *Si mortui non resurgunt, inanis est prædicatio nostra, inanis est et fides vestra. Si mortui, inquit, non resurgunt, neque Christus resurrexit* (Ibid. 14, 13). Si autem Christus resurrexit, in quo salus est Christianorum, non utique impossibile est resurgere mortuos: quoniam ille qui suscitavit Filium suum, et ille qui suscitavit carnem suam, cætero corpori, quod est Ecclesia, in capite demonstravit exemplum. Poterat ergo esse superflua disputatio de resurrectione mortuorum, ut jam susciperemus eam quam inter se Christiani solent habere, cum resurrexerimus quales erimus, quemadmodum vivemus, quæ erunt negotia nostra, eruntque aliqua, aut nulla: si nulla erunt, desidiose victuri sumus nihil agendo; aut si aliquid agemus, quid agemus: deinde, manducaturi et bibaturi sumus, conjunctiones marium feminarumque futuræ sunt, an aliqua simplex et incorrupta vita communis; et si ita est, qualis erit ipsa vita, qualis motus, qualis figura ipsorum corporum. Istæ disputationes Christianorum sunt, salva fide resurrectionis.

CAPUT IV.—4. *Resurrectionem futuram probare suscipit.* Ad hanc ergo disputationem, quantum vel suscipi vel promi per homines hominibus potest, quales vel nos sumus, vel vos estis, jam jamque transirem, nisi me in illa quæstione, ubi quæritur, utrum omnino resurgant mortui, aliquantulum immorari cogeret sollicitudo quædam de nimis carnalibus fratribus nostris et prope paganis. Nam neminem hic paganum nunc esse arbitrator, sed omnes christianos. Pagani vero et irrisores resurrectionis quotidie in auribus Christianorum immurmurare non cessant: *Manducemus et bibamus; cras enim morimur.* Et quod dixit Apostolus, subinfruens sollicitudinem suam et subiungens huic sententiæ, *Corrumpunt mores bonos colloquia mala*: metuentes ista mala et sollicitudinem gerentes pro infirmis, non solum paterna, sed etiam materna quadam charitate, etiam hinc dicemus aliquid, quantum forte sufficiat Christianis, quia hodierno die hos omnes qui convenerunt devotio circa Scripturas major adduxit. Neque enim diei alicujus festi solemnitas ad ecclesiam Dei etiam turbas theatricas convocavit. Solent enim quidam non de pietate, sed de solemnitate concurrere. Hæc consideratio fecit ut primo dicamus de resurrectione mortuorum; et deinde, si copiam Dominus dederit, qualis sit postea vita futura iustorum.

CAPUT V. — 5. In eos qui sic vivendum hic decernunt, quasi post mortem supersit nihil. — *Timeo, inquit Apostolus, ne sicut serpens Evam seduxit astutia sua, sic et vestrae mentes corrumpantur a castitate quae est in Christo (II Cor. xi, 3).* Horum autem mentes corrumpunt illa colloquia. *Manducemus et bibamus; cras enim morimur.* Qui haec amant, qui haec sectantur, qui solum esse vitam istam arbitrantur, qui nihil de cetero sperant, qui Deum aut non rogant, aut propter hoc rogant, quibus onerosus est sermo diligentiae, audiant nos cum magna tristitia ista dicentes. Manducare volunt et bibere; cras enim moriuntur. Utinam vero cogitarent se cras esse morituros. Quis enim tam demens atque perversus est, quis tam hostis animae suae, qui crastino die moriturus non cogitet finita esse omnia propter quae laborat? Sic enim scriptum est, *In illo die perient omnes cogitationes ejus (Psal. cxlv, 4).* Etsi homines propter eos quos hic relinquunt, testamenti curam gerunt imminente die mortis suae; quanto magis debent de anima sua aliquid cogitare? Cogitat homo quos relinquat, et se qui haec omnia relinquit non cogitat? Ecce habebant filii tui quod dimittis, tu nihil habebis, et tota cogitatio tua in eo consumitur qua peregrini post te transeant, non quo transeuntis perveniant. Utinam ergo esset cogitatio de morte. Sed cum effertur mortui, cogitatur mors, et dicitur: *Vae misero! talis fuit, heri ambulabat; aut, ante septem dies illum vidi, illud atque illud mecum locutus est; nihil est homo. Murmurant ista. Sed forte cum mortuus plangitur, cum funus curatur, cum exsequiae praeparantur, cum effertur, cum litur, cum sepelitur, viget iste sermo: sepulto autem mortuo, etiam talis cogitatio sepelitur. Redeunt illae curae mortiferae, obliviscitur quem deduxerit, de successione cogitat decessurus; reditur ad fraudes, ad rapinas, ad perjuriam, ad violentiam, ad infinitas corporis voluptates, non dico, cum exhaustae fuerint, periturae, sed cum hauriuntur pereuntes; et, quod est perniciosius, de sepulto mortuo argumentum sepehendi cordis assumitur, et dicitur, *Manducemus et bibamus; cras enim morimur.**

CAPUT VI. — 6. Resurrectionis fides irridetur ab incredulis. Parentalia. In eos qui obiciunt nullum a mortuis rediisse. Irrident etiam fidem asserentium resurrecturos esse mortuos, dicentes sibi: Ecce iste positus est in sepulchro, audiat vox illius. Sed huius non potest: patris mei vocem audiam, avi mei, proavi mei. Quis inde surrexit? Quis indicavit quid agatur apud inferos? Bene nobis faciamus, cum vivimus: cum autem mortui fuerimus, etiamsi parentes nostri, aut chari, aut propinqui afferant ad sepulchra nostra, sibi afferent qui vivunt, non nobis mortuis. Et haec quidem irrisit etiam Scriptura, dicens de quibusdam bona praesentia non sentientibus, *Tanquam si epulas, inquit, mortuo circumponas (Eccli. xxx, 18):* et manifestum est hoc ad mortuos non pertinere, et consuetudinem hanc esse Paganorum, non venire de propagine illa et vena iustitiae patrum nostrorum Patriarcharum, quibus exsequias celebratas esse le-

gimus, parentatum esse non legimus. Hoc etiam in moribus Judaeorum animadverti potest: non enim tenuerunt inde virtutis frugem, sed tamen tenuerunt in quibusdam solemnitatibus consuetudinis vetustatem. Et quod obiciunt quidam de Scripturis, *Frangere panem tuum, et effunde vinum tuum super sepulchra justorum, et ne tradas eum injustis (Tob. iv, 18);* non est quidem de hoc disserendum, sed tamen posse dico intelligere fideles quod dictum est. Nam quemadmodum ista fideles faciant religiose erga memorias suorum notum est fidelibus; et quia non sunt ista exhibenda injustis, id est, infidelibus, quia, *Justus ex fide vivit (Rom. i, 17),* etiam hoc fidelibus notum est. Nemo ergo querat de medicina vulnus, et de Scripturis conetur torquere vinculum, unde laqueum mortis injiciat animae suae. Manifestum est quemadmodum illud intelligatur, et aperta atque salubris est haec celebratio Christianorum.

CAPUT VII. — 7. Fides nostra in corde, quasi Christus in navi dormiens, excitanda, ut tempestas sedetur. Illud ergo, ut caeperam dicere, videamus, propter homines immurmurantes in aures infirmorum, *Manducemus et bibamus; cras enim morimur:* quia dicunt, Nullus inde resurrexit, non audivi vocem cujusquam, ex quo ibi positus est avus meus, ex quo pater, ex quo pater; nullius audivi vocem. Respondete, Christiani, si christiani estis: ne forte cum vultis in populis inebriari, pigeat vos corruptoribus respondere. Habetis quid respondeatis: sed fluctantis concupiscentia voluptatum, et vultis ingurgitari et vivi sepeliri. Surgit cupiditas ebrietatis, et quasi fluctus quidam irruit in animam, attractus flatu male suadentis. Tempestatem ergo magnam pateris, non vis respondere corruptori, cum faves propinatori; sed fluctus concupiscentiae nimis erigitur, et obruere vult tanquam navem cor tuum. Christiane, dormit in navi tua Christus: excita illum; jubebit tempestatibus ut omnia tranquillarentur (*Matth. viii, 24-26*). Illo enim tempore, quando discipuli in navi fluctuabant Christo dormiente, significaverunt fluctuare Christianos christiana fide dormiente. Vides enim quid dicit Apostolus: *Habitare, inquit, Christum per fidem in cordibus vestris (Ephes. iii, 17).* Secundum enim praesentiam pulchritudinis et divinitatis suae semper cum Patre est; secundum praesentiam corporalem jam supra caelos ad dexteram Patris est: secundum praesentiam vero fidei in omnibus Christianis est. Et ideo ergo fluctans, quia Christus dormit: hoc est, ideo concupiscentias illas, quae excitantur flatibus male suadentium, non superas, quia fides dormit. Quid est, fides dormit? Sopita est. Quid est, sopita est? Oblitus es eam. Quid ergo est excitare Christum? Excitare fidem, reminisci quod credidisti. Ergo recordare fidem tuam, excita Christum: ipsa fides tua jubebit fluctibus, quibus turbaris, et ventis perversa suadentium: statim discedent, statim omnia conquescent; quia etsi non desistit malus suator loqui, jam non commovet navem, non fluctum excitat, non mergit veliculum quo portaris.

8. *Resurrectionis futuræ fides resurgente Christo satis comprobata. Totus orbis attestatur fidei nostræ. Omnia testimonium perhibent resurrectioni. Quid ergo facis excitans Christum? Quid tibi dixerat malus ille scrupulosus? Quid dixerat ille corruptor, corrumpens bonos mores per colloquia mala? quid dixerat? Certe hoc dixerat: Nemo inde reversus est; non audiui patrem meum, non avum meum; redeat inde aliquis, dicat quid illic agitur.*

CAPUT VIII. — Tu jam excitato Christo in navitua, recoleas fidem tuam, responde illi, et dic: Stulte, si pater tuus resurgeret, crederes; Dominus omnium resurrexit, et non credis? Unde enim ita voluit mori et resurgere, nisi ut omnes uni crederemus, ne a multis deciperemur? Et quid faceret pater tuus, si resurgeret et loqueretur, iterum moriturus? Attende cum quanta ille potestate resurrexerit, qui jam non moritur, et mors ei ultra non dominabitur (Rom. vi, 9). Ostendit se ipsum discipulis et fidelibus suis: contracta est soliditas corporis, cum parum esset quibusdam videre quod meminerant, nisi etiam tangerent quod videbant. Confirmata fides est, non solum in cordibus, sed etiam in oculis hominum. Ascendit ille, qui hæc demonstravit, in cælum, misit Spiritum sanctum discipulis suis, prædicatum est Evangelium. Si mentimur hæc, interroga orbem terrarum. Multa quæ promissa sunt, facta sunt: multa quæ sperabantur, impleta sunt: in fide christiana totus orbis viget. Non audent Christi resurrectioni detrabere, nec illi qui nondum Christo crediderunt. Testimonium in cælo, testimonium in terra: testimonium ab Angelis, testimonium ab inferis. Quid remansit, quod non clamet? Et tu dicis, *Manducemus et bibamus; cras enim morimur!*

9. *Exemplum resurrectionis in semine. Sed tristis factus es de sepulto charissimo tuo, quia non statim audisti vocem ejus. Vivebat, mortuus est: manducabat, jam non manducat: sentiebat, jam non sentit: non interest gaudiis et lætitiæ vivorum.*

CAPUT IX. — Numquid plangeres semen, quando arares? Si ergo esset quisquam ita rerum imperitus, qui quod videretur semen in agrum, et in terram mittitur, et fracta gleba sepelitur; si ergo esset quisquam ignarus rerum etiam prope futurarum, qui plangeret triticum, quia meminisset æstatis, et cogitaret apud se dicens, Hoc frumentum, quod modo sepultum est, quanto labore messum, apportatum, trituratum, purgatum, servabatur in horreo, videbamus ejus decorem, et gratulamur; modo ablatum est ab oculis nostris; terram exaratam video, frumentum vero nec in horreo, nec hic cerno: frumentum quasi mortuum atque sepultum lugubriter plangeret, flet ubertim, attendens glebas et terram, messem autem non videns: quomodo irrideretur a quibuslibet indoctis, sed in illa re non indoctis; imperitis quidem aliarum rerum, peritis autem illius rei quam plangeret ille deformiter imperitus? Et quid ei dicerent illi qui scirent, si forte propterea ipse plangebatur, quia nihil horum scirebat? Noli esse tristis; hoc quod

sepelivimus certe jam non est in horreo. non est in manibus nostris: venimus ad agrum hunc, et delectabit te videre speciem segetis, ubi nunc plangis nuditatem arationis. Ille qui noverat quid esset de frumento venturum, et in ipsa aratione gauderet; ille vero incredulus vel potius insipiens, et, ut verius dicam, inexpertus plangeret quidem forsitan primo, sed experto credens consolatus abscederet, et futuram messem cum experto speraret.

CAPUT X. — 10. *Resurrectionis nostræ exemplum in Christo. Omnis creatura loquitur resurrectionem. Evigilatio animalium. Novitunia. Frondes arborum. Sed solent videri per annos singules messes: generis autem humani una ultima in fine sæculi messis assurgit. Ostendi nunc oculis non potest: sed de uno principali grano datum est experimentum. Dicit ipse Dominus, Si granum sic manserit, et non mortificatum fuerit, solum manebit (Joan. xii, 24), dicens de sua mortificatione, quia multiplex futura est in illum credentium resurrectio. Exemplum datum est de uno grano, sed tale exemplum cui crederent cuncti qui grana esse vellent. Quæquam et omnis creatura loquitur resurrectionem, si surdi non sumus: unde conjicere debemus quid in fine sæculi de genere humano facturus est Deus, cum tot similia quotidie videamus. Resurrectio Christianorum semel erit, somnus animalium et evigilatio quotidiana est. Dormire, morti simile est: evigilare, resurrectioni simile est. Ex hoc quod quotidie fit, crede quod semel futurum est. Luna per omnes menses nascitur, crescit, perficitur, minuitur, consumitur, innovatur. Quod in luna per menses, hoc in resurrectione semel in toto tempore. Quomodo id quod de dormientibus quotidie, hoc de luna per singulos menses. Unde abeunt, unde redeunt frondes arboribus? in quæ secreta discedunt, de quibus secretis adveniunt? Hiems est, certe nunc arbores arentibus similes verno tempore virescunt. Nunc primum factum est, an et præterito anno ita fuit? Imo et præterito sic fuit. Interceptum est ab autumno in hieme, redit per verum in æstate. Ergo annus redit in tempore, et homines, facti ad imaginem Dei, cum mortui fuerint interibunt?*

CAPUT XI. — 11. *Quomodo de terra quedam instaurantur. Sed potest mihi aliquis dicere minus diligenter inspicies mutationes instaurationesque rerum: Illa folia putruerunt, nova nascuntur. Bene autem considerans videt quod et illa quæ putrescunt, in vires terræ cedunt. Unde enim terra pinguitur, nisi de putredine terrenorum? Attendunt hæc qui agrum colunt; et qui non colunt, quia in urbe semper vivunt, de hortis certe vicinis urbi cognoscant contemptibilia quæque purgamenta civitatis quibus studiis servantur, a quibus etiam pretio comparantur, quo portentur. Certe jam contemptibilia, exinanita omni utilitate, ab inexpertis possent putari. Et quis dignatur stercus intueri? Quod intueri homo*

¹ *Mss., viridescunt.*

horret, servare curat. Illud ergo quod consumptum jam et abjectum videbatur, redit in pinguedinem terræ, pinguedo in succum, succus in radicem; et quod de terra in radicem transit, invisibilibus accessibus migrat in robur, distribuitur per ramos, a ramis in germina, a germine in fructus et folia. Ecce quod horrebas in putredine stercoreis, in arboris fecunditate et viriditate miraris.

CAPUT XII. — 12. *Objectio, quod corpus abeat in cinerem. Mos Ægyptiorum. Gabbaræ.* Nolo mihi jam opponas quod soles opponere: Non manet integrum corpus sepulti mortui; nam si maneret, resurgere crederem. Ægyptii ergo soli credant resurrectionem, quia diligenter curant cadavera mortuorum. Morem enim habent siccare corpora, et quasi ænea reddere: Gabbaras ea vocant¹. Ergo secundum istos, qui secretos naturæ sinus ignorant, ubi omnia salva sunt Conditori, etiam cum mortalibus sensibus subtrahuntur, soli Ægyptii bene credant resurrectionem mortuorum suorum, aliorum vero Christianorum spes in angusto est? Sæpe enim vel vetustate vel aliqua non sacrilega necessitate apertis vel nudatis sepulcris, inventa sunt corpora potuisse, et suspirantes genuerunt homines, qui solent corporali specie delectari, et diserunt in cordibus suis: hanc iste cinis aliquando habebit illam speciem pulchritudinis, reddetur vitæ, reddetur luci? Quando istud erit? Quando ego aliquid vivum de hoc cinere sperem? Qui hoc dicis, vides in sepulcro vel cinerem: replica ætatem tuam, si es, verbi gratia, triginta, quinquaginta vel amplius annorum: in sepulcro vel cinis est mortui, tu ante quinquaginta annos quid eras? ubi eras? Corpora omnium nostrum, qui nunc loquimur, vel audimus, post paucos annos cinis erunt, ante paucos annos nec cinis erant. Qui ergo potuit parare quod non erat, deficiet reparare quod erat?

CAPUT XIII. — 13. *Contra mala colloquia fides a Christo firmata.* Desinant ergo murmura male loquutionum, et corruptum mentes mores bonos colloquii nalis. Figite pedes in via, figite: ut non relinquatis viam, non ut remaneatis in via, sed quemadmodum dictum est, *Sic currite, ut comprehendatis* (1 Cor. ix, 24). Semper vigeat Christus in corde, qui voluit in capite ostendere quod membra cætera sperent. In terra quidem laboramus, caput nostrum in cælo jam nec moritur, nec deficit, nec aliquid patitur: passum est tamen pro nobis. Quia *traditus est propter delicta nostra, et resurrexit propter justificationem nostram* (Rom. iv, 25). Hoc nos per fidem novimus: quibus autem se ostendit, per oculos didicerunt. Non tamen nos reprobati sumus, quia resurrexit, et eum videre oculis carnalibus non potuimus. Habemus pro nobis ipsius Domini testimonium, quod dixit dubitanti discipulo et taetu querenti quod crederet. Nam cum exclamas et eicatricum contrectatione convictus, et dixisset, *Dominus meus, et Deus meus*: ille contra, *Quia vidisti me*, inquit, *et credidisti; beati qui non vident et*

¹ Verba isthæc, *Gabbaras ea vocant*, absumt a manu scriptis.

credunt (Joan. xx, 24-29). Expergiscimini ergo ad beatitudinem vestram, nullus male suadens excutiat de cordibus vestris quod Christus infixit.

14. *In eos qui resurgere Christo tantum licuisse dicunt. Membrorum conjunctio cum Christo capite. Apta similitudo.* Neque mihi illud dicatur. Hoc enim dicitur ab omnibus, qui jam etiam inviti auctoritati Christi cesserunt. Omnes enim pene Pagani, etiam qui nolunt aut differunt Christum devotione apprehendere, non audent reprehendere: quanvis audeant Christianos, Christum non audent; cedunt capiti, et adhuc corpori insultant. Sed corpus audiens insultationes eorum, qui jam cedunt capiti, non se præcisum putat a capite, sed subnixum. Nam si præcisus essemus, debuimus timere voces insultantium: non autem nos esse præcisos ille ipse testatur, qui Paulo, adhuc Saulo Ecclesiam persequenti, ait, *Saule, Saule, quid me persequeris?* Jam transierat per manus impietatis Judæorum, jam inferna penetraverat, jam de sepulcro resurrexerat, jam in cælum ascenderat, jam dono Spiritus sancti credentium corda ditaverat atque firmaverat, ad dexteram Patris sedens interpellans pro nobis: non se iterum morti traditurus, sed nos de morte liberaturus, quid poterat perpeti a Saulo sæviente? Unde illum manus illa tangebatur, quamvis esset ille, sicut scriptum est, *Spirans cædem* (Act. ix, 4, 5)? In Christianos humi laborantes impetum facere poterat: in Christum autem quando et quomodo? Clamat tamen pro cæteris membris, et non dicit, *Quid persequeris meos?* si enim diceret, *Quid persequeris meos?* crederemus servos. Sed non tantum coherent servi domino, quantum Christiani Christo. Alia est ista compago: alius ordo membrorum, alia unitas charitatis. Caput pro membris loqui ur, neque hoc saltem dicit, *Quid persequeris membra mea?* sed dicit, *Quid me persequeris?* Non tangebatur caput, sed tangebatur quod capiti junctum est.

CAPUT XIV. — Jam sæpe diximus, sed quia similitudo apta est, et rem bene insinuat, repetenda est. Qui te in turba calcatur, pedem tuum premit, lingue autem nihil facit. Quid sibi ergo vult, quod lingua clamat, *Calceas me?* Pressura pedis est, nulla lingue læsio, sed una compago. *Et si unum membrum patitur, compatiuntur omnia membra; et si glorificatur unum membrum, congaudent omnia membra* (1 Cor. xii, 26). Si ergo lingua tua pro pede tuo loquitur, Christus in cælo pro Christianis non loquitur? Non sic ergo loquitur lingua tua pro pede, ut dicat, *Calceas pedem meum; sed, Calceas me, cum ipsa non tacta sit.* Cognosce illum caput tuum, cum pro te de cælo loquitur, et dicit, *Saule, Saule, quid me persequeris?* Ergo, fratres, cur hoc diximus? Ne forte ita vobis subreperant illi de quibus dicit Apostolus, *Corrumpunt mores bonos colloquia mala; quia dicunt, Manducemus et bibamus; cras enim morimur* (1d. xv, 33, 32): ut dicant vobis (non audent enim Christum reprehendere, contremiscunt majestatis auctoritatem toto orbe fundatam; sed quomodo scriptum est, *Peccator videbit, et irascetur, dentibus suis fremdet et labrædet* (Paul.

cxī, 10) : fremdere potest, et tabescere potest; blasphemare autem Christum non audet); ne forte ergo ita loquantur et dicant, Christo tantum licuit. Aliquando enim et ex animo dicunt, aliquando autem timore dicunt: tu tamen et quid audeant dicere attende, et quid non audeant.

CAPUT XV. — 15. *Christus dolose ab infidelibus laudatur, ne similem resurrectionem speremus.* Dicturi ergo sunt: Dicis mihi quod resurrexerit Christus, et inde speras resurrectionem mortuorum; sed Christo licuit resurgere a mortuis. Et incipit iam laudare Christum, non ut illi det honorem, sed ut tibi faciat desperationem. Serpentis astuta perniciēs, ut laude Christi te avertat a Christo, dolose prædicat quem vituperare non audet. Exaggerat majestatem illius, ut singularem faciat, ne tu speres tale aliquid, quale in illo resurgente monstratum est. Et quasi religiosior apparet erga Christum, cum dicit: Ecce qui se audet comparare Christo, ut quia resurrexit Christus, et se resurrecturum putet. Noli perturbari perversa laude Imperatoris tui; hostiles insidiæ te perturbant, sed Christi humilitas et humanitas te consolatur. Ille prædicat quantum erectus sit Christus a te: Christus autem dicit quantum descendit ad te. Responde ergo huic: excita illam fidem; tempestas est, fluctus sunt, laborat navis, dormit Christus; excita illam fidem, non obvisci quod credidisti (*Math. viii, 24-26*). Statim respondebis, cum in te fides evangelica vigilare coeperit. Non eris inops in respondendo: non enim tu eris qui loqueris; maneat in te Christus arripiet instrumentum suum linguam tuam, velut gladium suum, utens corde tuo et voce tua tanquam possessor inhabitans, resistet adversario, securum te faciet: tu tantum excita dormientem, id est, recordare oblitam fidem.

CAPUT XVI. — 16. *Christi resurrectione spem nobis resurrectionis merito allatam esse. Mortalitas Christi unde. Christus quomodo factus mediator. Peccata quomodo in Christo. Mortalitas pœna peccati.* Modo enim quid dicturus sum, unde talibus responsurus sis? Non novum aliquid dicam, sed id quod credidisti. Excita ergo fidem, et responde dicenti, Christus solus potuit, nos non possumus: responde et dic, Ideo Christus potuit, quia Deus; ille utique, quia Deus. Si quia Deus, quia omnipotens; si quia omnipotens, cur desperabo quod poterit et in me, quod demonstravit in se propter me? Deinde quæro unde resurrexit Christus. Respondebit, A mortuis. Quæro quare mortuus sit. Numquid enim Deus mori potest? Illa etiam divinitus Verbum æquale Patri, ars omnipotentis artificis, per quem facta sunt omnia, incommutabilis sapientia, in se ipsa manens, innovans omnia (*Sap. vii, 27*), attingens a fine usque ad finem fortiter et disponens omnia suaviter (*Id. viii, 1*), mori potuit? Non, inquit. Et tamen Christus mortuus est. Unde mortuus est? Videlicet quod non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo, sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens. Ante autem quid ait? Qui cum in forma Dei esset (*Philipp. ii, 6 et 7*). Formam Dei ac-

ceperat, an in ea naturaliter erat? Distinguit Apostolus. Cum formam Dei diceret, *esset* dixit: cum formam servi nominaret, *accipiens* dixit. Christus ergo erat aliquid, accepit aliquid, ut cum illo unum esset quod acceperat. In forma Dei erat æqualis Deo, sicut evangelista ille piscator loquitur, *Verbum erat in principio, et Verbum apud Deum, et Deus erat Verbum* (*Joan. i, 1*): hoc est, *Cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo.* Quod enim non naturaliter inest, sed usurpatur illicito, rapinam est. Æqualitatem Dei usurpavit angelus, et cecidit, et factus est diabolus: æqualitatem Dei usurpavit homo, et cecidit, et factus est mortalis. Hic autem, qui natus est æqualis, quia non natus ex tempore, sed sempiterno Patri sempiternus Filius, semper factus, per quem facta sunt omnia, in forma Dei est. Ut autem mediator esset inter Deum et homines inter justum et injustos, inter immortalem et mortales, assumpsit aliquid ab injustis et mortalibus, et accepit aliquid cum justo et immortali. Cum justo enim et immortali servans justitiam, ab injustis et mortalibus assumens mortalitatem, factus in medio reconciliator, dejiciens murmur peccatorum nostrorum; unde illi canitur a populo suo, *Et in Deo meo transgreditur murmur* (*Psal. xvii, 30*): reddens Deo quod peccata abalienaverant, redimens suo sanguine quod diabolus possidebat; mortuus est pro nobis, et resurrexit pro nobis. Portavit peccata nostra, non illis inhærens, sed ea sustinens: sicut Jacob portavit pelles hædorum, ut pilosus patri benedicens videretur (*Gen. xxvii, 16*). Esau malus pilos proprios habebat, Jacob autem bonus alienos portabat. Mortalibus quippe hominibus peccata inhærent. Non autem inhærebant illi qui dixerat, *Potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo iterum sumendi eam* (*Joan. x, 18*).

CAPUT XVII. — Mors ergo in Domino nostro signum fuit alienorum peccatorum, non pœna propriorum. In omnibus autem hominibus mortalitas pœna peccati est: trahitur enim ab origine peccati, unde omnes venimus; de illius hominis lapsu, non de hujus descensu. Aliud enim est cadere, aliud descendere. Cecidit natus nequiter, descendit alius misericorditer. Sicut enim in Adam omnes moriuntur, sic in Christo omnes vivificabuntur (*I Cor. xv, 22*). Portans ergo aliena peccata, *Quæ non rapui, inquit, tunc exsolvebam* (*Psal. lxxviii, 5*): id est, peccatum non habebis inoriebar. *Ecce, inquit, venit princeps hujus mundi, et in me nihil inveniet. Quid est, nihil in me inveniet?* Non in me inveniet meritum mortis. Meritum enim mortis peccatum est. Quare ergo morieris? Sequitur, et dicit: *Sed ut sciant omnes quia voluntatem Patris mei facio, surgite, etiam hinc* (*Joan. xiv, 30, 31*). Et surgit pergens ad passionem. Quare? Quia voluntatem Patris sui faciebat, non quia principi peccatorum aliquid debebat, in quo peccatum nullum erat. Ergo Dominus noster Jesus Christus divini-

¹ Mos, Formam servi acceperat, an in ea naturaliter inerat?

tatem secum attulit, mortalitatem autem a nobis assumpsit. Hanc accepit in utero virginis Mariæ, conjungens se ipsum Verbum Dei humanæ naturæ, tanquam sponsus sponse in thalamo virginali, ut ipse tanquam sponsus procederet de thalamo suo (*Psal. xviii, 6*).

17. *Mortalitas in Christo vera, non ex merito, sed ex misericordia. Christi resurrectio secundum carnem antea mortalem. Si justum eum fatentur, non sefellit promittens resurrectionem.* Redi ergo ad id quod dicebam. Mortalitas de peccato venit in omnes homines: in Domino autem de misericordia erat, et tamen vera erat; quia talis caro vera erat, et vere mortalis erat, similitudinem habens carnis peccati (*Rom. viii, 3*); non similitudinem carnis, sed similitudinem carnis peccati: vera enim caro, sed non peccati caro. Non enim mortalitatem illam, ut dixi, merito peccati acceperat, qui semetipsum ezinanivit formam servi accipiens, et factus obediens usque ad mortem. Quid ergo erat, et quid habebat? Divinitas erat, habens mortalitatem. Unde autem mortuus est, inde resurrexit.

CAPUT XVIII. — Ad eos jam respicite qui dicunt: Christus solus potuit resurgere, non autem tu. Sed responde et dic: Christus in eo quod ex nobis acceperat, resurrexit. Tolle formam servi, non esset in qua resurgeret; quia non esset in qua moreretur. Quid ergo mihi de laude Domini mei fidem vis destruere, quam in me edificavit Dominus meus? Ex illo enim quod formam servi accepit, mortuus est. Secundum hoc autem resurrexit, secundum quod mortuus est. Nullo modo ergo servi resurrectionem desperaverim, cum in forma servi Dominus resurrexerit. Aut si potentie hominis tribuunt quod Christus resurrexit a mortuis; nam et hoc solent dicere, quia homo erat tam justus, ut posset etiam resurgere a mortuis: ut interim secundum ipsos loquar, et de Domini nostri divinitate non dicam; ille tam justus, ut a mortuis etiam resurgere mereretur, nullo pacto nos fallere potuit, cum etiam nobis resurrectionem promissit.

CAPUT XIX. — 18. *Unde probata superius resurrectio futura.* Omnia ergo quæ dicta sunt, fratres, ad id valent, ut sitis instructi, si qui dicunt non resurgere mortuos. Dicta sunt autem, si meministis, quantum Deus suggerere dignatus est necessaria, et de rerum natura quotidianisque exemplis dicta sunt testimonia; et de ipsa omnipotentia Dei cui nihil difficile est, qui si potuit facere quod non erat, multo magis potest reparare quod erat; et de ipso Domino et Salvatore Jesu Christo, quem constat resurrexisse, neque ejus resurrectionem factam nisi in forma servi, quia neque mors fieri potuit, unde opus esset resurgere, nisi per formam servi. Unde quoniam servi sumus, id in forma nostra sperare debemus, quod ille in forma servi præmonstrare dignatus est. Obfiteantur ergo lingue dicentium, *Manducemus et bibamus; cras enim morimur.* Propterea et vos re-

spondete, et dicite: *Jejunemus et oramus; cras enim moriemur.*

CAPUT XX. — 19. *Ultimum judicium expectare exemplo Noe admonemur.* Restat ut dicamus qualis erit in resurrectione vita justorum. Sed quia jam hodie moderatum tempus videtis assumptum, id quod reddidimus ruminare: hoc autem quod debemus, orate ut aliquando reddamus. Illud maxime tenete quare locuti sumus, præsertim propter dies festos istos, fratres mei, quos Pagani celebrant. Attendit vobis: transit hic mundus, recordamini Evangelium ubi prædicit Dominus sic futurum novissimum diem, quomodo in diebus Noe. *Manducabant et bibebant, emebant et vendebant, uxores ducebant, nubebant, donec intravit Noe in arcam; venit diluvium, et perdidit omnes* (*Luc. xvii, 27*). Habetis apertissime Dominum præmonentem, et alio loco dicentem, *Non graventur corda vestra in crapula et ebrietate* (*Id. xxi, 34*). *Sint lumbi vestri accincti, et lucerne ardentes*¹; *et similes estote pueris expectantibus dominum suum, quando veniat a nuptiis* (*Id. xii, 35, 36*). Expectemus eum venturum, non nos torpentes inveniat. Turpe est mulieri conjugatæ non desiderare virum suum: quanto turpius Ecclesiæ non desiderare Christum? Venit vir ad carnales amplexus, et magnis votis castæ uxoris accipitur: venturus est sponsus Ecclesiæ ad tradendos æternos amplexus, ad faciendos nos sibi sempiternos cohæredes, et nos ita vivimus, ut ejus adventum non solum non desideremus, sed etiam timeamus! Quam verum est quod sic venturus est dies ille, quomodo in diebus Noe? Quam multos sic inventurus est, et eos qui christiani appellantur? Ideo per tot annos edificatur arca, ut evigilent qui non credunt (*Gen. vi*). Per centum annos illa edificata est, et non evigilaverunt ut dicerent, Non sine causa homo Dei arcam ædificat, nisi quia imminet exitium generi humano; et placarent iram Dei, conversi ad mores qui placent Deo, quomodo fecerunt Ninivite.

CAPUT XXI. — Fecerunt enim fructum penitentiae, et propitiaverunt iram Dei.

20. *Ninive juxta prophetiam eversa, sed per penitentiam.* Annuntiavit Jonas, non misericordiam, sed iram futuram: non enim dixit, Triduo, et Ninive evertetur; si autem penitentiam in isto triduo egeritis, parcat vobis Deus: non dixit hoc. Eversionem solam minatus est, et prænuñtiavit: et tamen illi de Dei misericordia non desperantes, converterunt se ad penitendum; et pepercit Deus (*Jonas iii*). Sed quid dicemus? quia Propheta mentitus est? Si carnaliter intelligas, falsum videtur dixisse: si spiritualiter intelligas, factum est quod dixit Propheta. Eversa est enim Ninive. Attende quid erat Ninive, et vide quia eversa est. Quid erat Ninive? *Manducabant et bibebant, emebant, vendebant, plantabant, edificabant,*

¹ Editi addunt, *in manibus vestris*; quod abest a Mss. non hic tantum, sed ubique fere apud Augustinum. Iisdem verbis caret Mss. græci, nec ea exhibet nostra Vulgata in antiquis Corbeiensibus libellis.

perjuriis vacabant, mendaciis, ebrietatibus, facinoribus, corruptionibus : hæc erat Ninive. Attende modo Ninive : plangunt, dolent, contristantur, in cilicio et cinere, in jejuniis et orationibus. Ubi est illa Ninive? Nempe eversa est, quia non in illis superioribus actibus constituta est.

CAPUT XXII. — 21. *Reprehensione digniores qui nunc Christo ædificante Ecclesiam non convertuntur, quam qui olim Noe ædificante arcam.* Ergo, fratres, et modo ædificatur arca, et illi centumanni tempora ista sunt : totus iste tractus temporis illo annorum numero significatus est. Si ergo digne perierunt, qui Noe ædificante arcam dissimulaverunt; quid digni sunt, qui Christo ædificante Ecclesiam a salute dissimulant? Tantum interest inter Noe et Christum, quantum inter servum et Dominum; imo vero, quantum inter Deum et hominem. Nam servus et dominus possunt et duo homines dici. Et tamen quia homine ædificante arcam non crediderunt homines, datum est de illis cavendum exemplum posteris. Christus Deus propter nos homo ædificat Ecclesiam; illi arce fundamentum se ipsum posuit : quotidie ligna impuitibilia, fideles homines renuntiantes huic sæculo, intrant in arce compaginem; et adhuc dicitur, *Manducemus et bibamus; cras enim morimur?* Vos ergo, ut dixi, fratres, contra illos dicite, *Jejunemus et oremus; cras enim morimur.* Illi enim dicunt, *Manducemus et bibamus; cras enim morimur*, qui resurrectionem non sperant : nos autem qui jam resurrectionem et loquentibus Prophetis, et prædicante Christo et Apostolis credimus et annuntiamus, qui speramus nos post istam mortem victuros, non deficiamus, nec corda nostra oneremus crapula et ebrietatibus; sed solliciti expectantes, accincti lumbis et lucernis ardentibus, adventum Domini nostri, jejunemus et oremus, non ideo quia cras moriemur, sed ut securi moriamur. Quod restat ergo, fratres, in nomine Domini alio tempore a vobis exigite. Conversi ad Dominum, etc.

SERMO CCCLXII * (a).

De Resurrectione mortuorum, II.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Dicendum qualis futura sit iustorum resurrectio.* In memoria retinentes pollicitationem nostram, congruas etiam ex Evangelio et Apostolo fecimus recitari lectiones. Quicumque enim vestrum præterito sermone adfuerunt, recordantur nobiscum propositam de resurrectione questionem in geminam disputationem a nobis distributam : ut primo dissereremus, propter eos qui dubitant, vos etiam qui negant, utrum futura sit resurrectio mortuorum; postea vero, quantum possumus, secundum Scripturas quaereremus, qualis in resurrectione futura sit vita iustorum. In prima ergo parte ubi tractavimus quod resurgant mortui, tam diu sumus immorati, sicut meminisse dignamini, ut secundæ questionis tractandæ

tempus deficeret, atque ita eam in hunc diem differre cogere. Hoc ergo a vobis debitum vestra poscitur intentio, et nos reddendi tempus agnoscamus.

CAPUT II. — Pariter ergo pia cordis intentione Dominum deprecemur, ut et nos opportune solvamus debitum, et vos salubriter recipiatis. Est enim hæc, quod fatendum est, major quaestio : sed omnibus quaestionibus difficilibus fortior est charitas, cui omnes servire debemus, ut Deus qui hoc præcepit, omnes nostras difficultates in facilitatem gaudiumque convertat.

2. *Idem tractatur argumentum.* Meministis esse a nobis illo die responsum quibusdam dicentibus, sicut Apostolus eos arguit, *Manducemus et bibamus; cras enim morimur* : subjungens et dicens, *Corrumpunt bonos mores colloquia mala*; atque ita concludens, *Sobrii estote, iusti, et nolite peccare: ignorantiam enim Dei quidam habent; ad reverentiam vobis loquor* (1 Cor. xv, 32-34). Hæc verba apostolica omnes audierimus, et cordi mandaverimus : et quisquis audierit, et cordi mandaverit, opera indicent. Qui audit enim, tanquam ager est semen excipiens seminantis : qui autem cordi mandat, similis est glebam frangenti, et quod seminatum est operienti : qui autem secundum id quod audivit et cordi mandavit operatur, ipse est qui surgit in messem, et fructum affert cum tolerantia, aliud triceenum, aliud sexagenum, aliud centenum (*Math. xiii, 23, et Luc. viii, 15*). Huic non ignis velut paleæ, sed horrea sicut frumento preparantur.

CAPUT III. — In ipsis ergo abditis horreis, in resurrectione mortuorum beatitudo est illa perpetua etiam ipsa secreta iustorum, quo eos recipiendos Scriptura commendat.

3. *Vasculorum nomine beatorum secretæ sedes significatæ. Absconditum vultus Dei.* Vasorum etiam nomine alio loco commemoravit, quando ait Dominus Jesus Christus, simile esse regnum cælorum sagenæ, id est, retibus; retia enim quedam sagenæ appellantur. *Simile ergo est, inquit, regnum cælorum sagenæ missæ in mare, et ex omni genere congreganti : quæ cum impleta esset, educentes, et secus littus sedentes, elegerunt bonos in vasa, malos autem foras miserunt* (*Math. xiii, 47 et 48*). Significare voluit Dominus noster modo sic mitti verbum Dei super populos et super gentes, quomodo sagenæ in mare jacitur. Colligit autem modo sacramentis christianis et bonos et malos : sed non omnes quas sagenæ tollit, etiam vasculis reconduntur. Vascula enim sunt sanctorum sedes, et beatæ vitæ magna secreta, quo non poterunt omnes pervenire quicumque christiani appellantur, sed qui sic appellantur, ut sint. Sane autem boni et mali pisces intra sagenam natant, et boni tolerant malos, donec in fine separentur. Dictum est etiam quodam loco, *Abscondes eos in abscondito vultus tui* (*Psal. xxx, 21*) : loquebatur enim de sanctis. *Abscondes eos, inquit, in abscondito vultus tui* : id est, quo non possunt sequi oculi hominum, neque cogitationes mortalium; secreta quedam significans nimis abscondita nimis occulta, in abscondito vultus Dei

* Emendatus ad d. r. t. v. et ad Lov.
(a) Alias de Diversis 121.

dixit. Namquid carnaliter cogitandum est habere Deam quamdam faciem grandem, et in facie ejus esse aliquid receptaculum corporale, ubi sancti abscondendi sunt? Hæc videtis, fratres, quomadmodum carnalia sint, et ab omnium fidelium corde respuenda. Absconditum ergo vultus Dei quid oportet intelligi, nisi quod tantummodo vultui Dei cognitum est? Cum ergo dicuntur horrea, ut significantur secreta, et alio loco dicuntur vascula; neque horrea sunt quæ novimus, neque vascula. Nam si aliquid unum tale esset, alterum aliquid non diceretur. Sed quia per similitudines hominibus notas, et possunt, insinuantur incognita, ad hoc utrumque nominatum accipite, ut secretum intelligatis, et horrei nomine et vasculorum. Sed si quæritis quale secretum, audite Prophetam dicentem, *Abscondes eos in abscondito vultus tui.*

CAPUT IV. — 4. *Ad patriam fide suspiramus.* Quæcum ita sint, fratres, in hac adhuc vita peregrinamur, adhuc in illam nescio quam patriam fide suspiramus. Et quare nescio quam, unde civis sumus, nisi quia in longinqua peregrinando oblitus eam sumus, ut patriam nostram possimus dicere nescio quam? Hanc oblivionem expellit de corde Dominus Christus, rex ipsius patriæ, veniens ad peregrinos; et susceptione carnis divinitas ejus fit nobis via, ut per hominem Christum pergamus, et in Deo Christo maneamus. Quid ergo, fratres? secretum illud, quod nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit (I Cor. II, 9), quo eloquio vobis explicaturi sumus, aut quo oculo nos visuri? Possumus aliquid aliquando nosse, quod eloqui tamen non possumus: quod autem non novimus, aliquando eloqui non valeamus. Cum ergo fieri possit ut si ego illa nossem, eloqui ea vobis non possem; quanto difficilius eloquium meum erit, quando et ego, fratres, vobiscum per fidem ambulo, nondum per speciem? Sed hoc ego, an et ipse Apostolus? Nam consolatur ignorantiam nostram, et ædificat fidem, dicens: *Fratres, ego me non arbitror apprehendisse. Unum autem, quæ retro oblitus, in ea quæ ante sunt extensus, secundum intentionem sequor ad palmam supernæ vocationis (Philipp. III, 13 et 14):* unde se demonstrat in via esse. Et alio loco: *Quamdiu sumus, inquit, in corpore, peregrinamur a Domino: per fidem enim ambulamus, non per speciem (II Cor. V, 6 et 7).* Et iterum: *Spe enim, inquit, salvi facti sumus. Spes autem quæ videtur, non est spes: quod enim videt quis, quid sperat? Si autem quod non videmus speramus, per patientiam expectamus (Rom. VIII, 24 et 25).*

CAPUT V. — 5. *Ecclesia docet quod credidit, non quod novit.* Sic ergo, fratres, audite a me vocem quæ est in Psalmis, piam, humilem, mansuetam, non elatam, non turbulentam, non præcipitem, non temerariam. Ait enim quodam in loco Psalmus: *Credidi, propter quod locutus sum.* Et interposuit hoc testimonium Apostolus, atque subjecit: *Et nos credimus, propter quod et loquimur (Psal. CXV, 10, et II Cor. IV, 13).* Vultis ergo ea me dicere quæ novi? Non vos fallo, au-

dite quod credidi. Non vobis vilescat, quia quod credidi auditis: auditis enim veracem confessionem. Si autem dicerem, Audite quod novi; audiretis temerariam præsumptionem. Si ergo, fratres, omnes nos, et, ut credimus sanctorum litteris, omnes etiam qui ante nos in carne vixerunt, et per quos loquens Spiritus Dei distribuit hominibus tantum quantum satis esset significari peregrinantibus, omnes quod credimus loquimur: Dominus autem ipse, quæ noverat. Quid igitur, si solus Dominus de vita in æternum futura nosse poterat quod dicebat; alii vero sequentes Dominum, ideo quia crediderunt? Invenimus ipsam Dominam nostrum Jesum Christum, scientem quid loqueretur, non dicentem tamen. Ait enim quodam in loco discipulis suis: *Adhuc multa habeo vobis dicere; sed non potestis illa portare modo (Joan. XVI, 12).* Ille propter illorum infirmitatem, non propter suam difficultatem, quod noverat dicere differebat. Nos autem propter communem omnium nostrum infirmitatem, non quod novimus satis digne eloqui conamur, sed quæ digne credimus, ut possumus, explicamus; et vos capite ut potestis. Et si amplius forte capere aliquis vestrum potest, quam ego dicere; non attendat ad exiguum rivum, sed currat ad uberrimum fontem: quoniam apud eum est fons vitæ, in cujus lumine videbimus lumen (Psal. XXXV, 10).

CAPUT VI. — 6. *Christiano de resurrectione dubitare non licet.* Quia ergo est resurrectio disputavimus, sic credimus, sic credere debemus, sic loquimur, quia sic credidimus, si christiani sumus, intuentes potentiam brachii Domini sternentis usquequaque superbiam gentium, et ædificantis hanc fidem tam late per orbem terrarum, quam promissum est multo antequam fieret: hæc intuentes, ædificamur ad credendum ea quæ nondum videmus, ut ipsam visionem mercedem fidei recipiamus. Cum ergo manifestum sit fidel nostræ futuram resurrectionem mortuorum, et ita manifestum, ut hinc quisquis dubitaverit, impudentissime se dicat christianum; quæritur qualia corpora habebunt sancti, et quæ vita eorum futura sit. Multis enim visum est resurrectionem quidem fieri, sed per solas animas.

CAPUT VII. — 7. *Quæstio, qualia futura sint corpora. Regula fidei, symbolam. Apta similitudo.* Quia vero resurgunt et corpora, non opus est diu disserere post sermonem præteritum. Sed objicitur hujusmodi quæstio: Si corpora futura sunt, qualia futura sunt? Talia qualia nunc sunt, an alterius modi? Si alterius modi, quis ille modus? Si talia, ergo ad eadem opera? Quia ergo non ad eadem præscribit Dominus, quia non ad talia docet Apostolus. Nam non ad eandem vitam, non ad eadem facta mortalia et corruptibilia et peritura atque transeuntia, non ad carnalia gaudia, non ad carnales consolationes. Si ergo non ad eadem, nec talia. Si non talia, quomodo ergo caro resurget? Carnis autem resurrectionem habemus in regula fidei, et eam confitentes baptizamus. Et quidquid ibi confitemur, ex veritate et in veritate confitemur, in qua vivimus et movemur et sumus. Temporalibus enim

gestis et transeuntibus quibusdam ac prætereuntibus factis instrui ad vitam æternam. Omnia quæ gesta sunt, ut salubre aliquid audiremus, ut miracula fierent, ut Dominus noster nasceretur, esuriret et sitiret, comprehenderetur, contumeliis afficeretur, vapulari, crucifigeretur, moreretur, sepeliretur, resurgeret, in cœlum ascenderet, omnia transierunt; et eum prædicantur, fidei nostræ actiones quædam temporales et transitorie prædicantur. Numquid quia ipsæ transeunt, quod per eas ædificatur similiter transit? Intendat enim Sanctitas vestra, ut videatis hoc per similitudinem. Architectus ædificat per machinas transituras domum mansuram. Nam in isto tam magno et amplo, quod videmus, ædificio, cum instrueretur, machinæ fuerunt, quæ hic modo non sunt; quia quod per eas ædificabatur, jam perfectum stat. Sic ergo, fratres, ædificabatur aliquid in fide christiana, et perfecta sunt quædam machinamenta temporalia. Dominus enim noster Jesus Christus quod resurrexit, transactum est; neque enim adhuc resurgit: et quod ascendit in cœlum, transactum est; neque enim adhuc ascendit. Quod autem in illa vita est, ubi jam non moritur, et mors ei ultra non dominabitur (*Rom. vi, 9*); quod vivit in æternum etiam ipsa in illo natura humana, quam suscipere, et in qua nasci, et in qua mori et sepeliri dignatus est, hoc ædificatum est, hoc semper manet. Machinæ autem per quas ædificatum est, transierunt. Non enim semper in utero virginali concipitur, aut semper de Maria virgine nascitur Christus, aut semper comprehenditur, aut semper judicatur, flagellatur, crucifigitur, sepelitur. Omnia hæc machinæ deputantur, ut ædificaretur per has machinas illud quod manet in æternum. Hæc autem resurrectio Domini nostri Jesu Christi in cœlo posita est.

CAPUT VIII. — 8. *Ædificium celestis Jerusalem habet fundamentum sursum. Christus et fundamentum nostrum, et caput.* Attendat Charitas vestra ædificium mirabile. Ædificia quippe ista terrena pondere suo terram premunt, totisque nulus ponderum in ista structura magnitudine ad terram nititur, et nisi contineatur, ad inferiora contendit, quo pondus adducit. Quia ergo in terra ædificatur, in terra fundamentum præmittitur; at supra fundamentum securus instruat qui ædificat. Ergo ponit in imo firmissimas moles, ut idonee possint portare desuper quod imponitur, et pro magnitudine ædificii magnitudo fundamenti præparatur: in terra tamen, ut dixi, quia et illud quod ædificatur supra, utique in terra collocatur. Jerusalem illa nostra peregrina in cœlo ædificatur. Ideo præcessit fundamentum Christus in cœlum. Ibi enim fundamentum nostrum est et caput Ecclesiæ: nam et fundamentum dicitur et caput, et revera ita est. Quia et caput ædificii fundamentum est: non enim caput est quod finitur, sed unde incipit sursum versus. Terrenorum ædificiorum culmina subriguntur, caput tamen in terræ soliditate constituunt. Sic et caput Ecclesiæ præcessit in cœlum, et sedet ad dexteram Patris. Quomodo operantur homines, ut ad

constituendum fundamentum aliquid trahant quod in imo stabiliant, propter securitatem superventurae molis in constructionibus fabricæ futuræ: sic per omnia illa quæ contigerunt in Christo, nasci, crescere, comprehendi, contumeliam pati, flagellari, crucifigi, occidi, mori, sepeliri, velut attracta est moles ad fundamentum cœlestis.

9. *Agendum ut in Christo ædificemur. Christus fundamentum est, si primum in corde locum obtineat. Ignis gehennæ quam timendus.* Posito ergo in summis fundamento nostro, ædificemur in eo. Audi Apostolum: *Fundamentum, inquit, aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Jesus.*

CAPUT IX. — Sed quid sequitur? *Unusquisque autem videat quid superædificet super fundamentum, aurum, argentum, lapides pretiosos, ligna, fenum, stipulam.* In cœlo quidem Christus est, sed etiam in corde credentium. Si primum locum habet Christus, recte positum est fundamentum. Ergo qui ædificat, securus ædificet, si pro dignitate fundamenti ædificat aurum, argentum, lapides pretiosos. Si autem non pro dignitate fundamenti ædificat, lignum, fenum, stipulam; saltem teneat fundamentum, et propter illa quæ extruxit arida et fragilia, ad ignem se præparet. Sed si fundamentum est, id est, si primum locum in corde Christus obtinuit, sæcularia vero sic amantur, ut non Christo præponantur, sed eis Dominus Christus, ut sit in ædificio cordis tenens fundamentum, id est, primum locum: *detrimentum, inquit, patietur; ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem* (*1 Cor. iii, 10-15*). Non est nunc tempus hortari vos, ut potius aurum, argentum, lapides pretiosos ædificetis, quam lignum, fenum, stipulam, super tam magnum et validum fundamentum: sed tamen breviter dictum sic accipite, quasi diu et multis verbis dictum. Novimus enim, fratres, quia quisquis vestrum propter illa quæ modo diligit, per comminationes alicujus judicis in carcerem mitteretur, ut solum sumum pateretur, illa omnia mallet amittere, quam locum illum pati. Nescio quo autem modo cum ignis nominatur in die judicii futurus, omnes contemnunt, et flammis foci timentes, flammam gehennæ pro nihilo ducunt. Quæ est ista duritia? quæ tanta perversitas cordis? Si vel sic timerent homines quod ait Apostolus, *per ignem*, quomodo timet quisque ne vivus ardeat, quod illi uno momento contingit, donec sensus membra deserens omnes illas flammis superfluas facit; timeret tamen, et non faceret aliquid quod jure prohibetur, ne ad illum cruciatum momenti unius perveniret.

CAPUT X. — 10. *Resurrectio talis speranda qualis in Christo præcessit. Angeli apud Abraham vere manducarunt.* Sed, ut dixi, fratres, nunc de hac re spatium non est disserendi: illud dico, hoc nos sperare debere in resurrectione mortuorum, quod expressum est in capite nostro, quod expressum est in corpore Domini nostri Jesu Christi. Quisquis aliud sperat, jam non ædificat super fundamentum, non solum aurum, argentum et lapides pretiosos, sed nec ipsam

stipulam. Extra enim ponit totum, quia non in Christo ponit. Resurrexit ergo Dominus noster in eo corpore, in quo sepultus est. Resurrectio promittitur Christianis. Talem resurrectionem speremus, qualis in Domino nostro præcessit omnium nostrum fidem. Ad hoc enim prævenit, ut fides nostra superædificetur. Quid igitur? Quomodo non tales, quales nunc sumus? Caro enim Domini nostri Jesu Christi resurrexit, sed ascendit in cælum. In terra officia humana servavit, ut persuaderet hoc resurrexisse quod sepultum erat. Numquid autem et in cælo talis cibus est? Nam et Angelos officia humana in terra legimus exsecutos. Venerunt ad Abraham, et manducaverunt; et cum Tobia angelus fuit, et manducavit. Quid dicimus, quia phantasua erat illa manducatio, et non erat vera? Nonne manifestum est, quod vitulum occidit Abraham, panes fecit, et ad mensam posuit; ministravit angelis, et manducaverunt (*Gen. xviii. 1-9*)? Omnia ista manifestissime facta et manifestissime expressa sunt.

CAPUT XI. — 11. *Homo ex necessitate manducat, angelus ex potestate.* Quid ergo dicit in libro Tobie angelus? *Vidistis me manducare, sed visu vestro videbatis* (*Tob. xii. 19*). Numquid quia non manducabat, sed manducare videbatur? Imo vero manducabat. Quid est ergo, *visu vestro videbatis*? Intendat Sanctitas vestra quod dico: intendat in orationem plus quam in me; ut intelligatis quod dicimus, ut et nos ita dicamus quemadmodum vos oportet audire et intelligere quod auditis. Corpus nostrum quamdiu corruptibile est et moriturum, indigentiam patitur refectionis, inde et fames existit: propterea esurimus et sitimus; et si esuriem sitimque nostram distulerimus diutius quam potest corpus sustinere, perducitur ad tabificam maciem, et ad quamdam morbidam oxilitatem, discedentibus viribus et non succedentibus: et si amplius fiat, mors etiam consequetur. Nam semper de corpore nostro discedit aliquid quasi quodam fluvio discessionis, sed inde non sentimus vires discedentes, quia per refectionem assumimus succedentes. Quod enim copiose accedit, paulatim discedit: propterea parvo tempore reficimus, productiore autem tempore deserunt nos vires, quæ acceptæ sunt cum reficeremus. Sicut oleum in lucerna, quod parvo tempore mittitur, diutius paulatimque consumitur. Cum autem prope consumptum fuerit, jam languor flammule illius quasi fames lucernæ, admonet nos, et continuo subvenimus, ut instauretur illa species, et maneat lux in lucerna, cibo suo relecta cum adjicimus oleum. Sic vires nostræ, quas accipimus manducando, eunt et deserunt nos perpetua discessione, sed paulatim. Nam et idipsum nunc agitur in nobis, et in omnibus actionibus nostris, in omni etiam quiete nostra non cessat ire quod acceptum est: et si fuerit omnino consumptum, ita homo et moritur quomodo lucerna exstinguitur. Ut autem non moriatur, id est, ut non exstinguatur, non quia moritur animo, sed ut corporalis hæc vita nostra non exstinguatur, et quædam quasi vigilatio in isto corpore succedat, currimus

et subjicimus quod recessit, et reficere dicimur. Qui dicit refici, quid reficit, si nihil deficit? Per indignitatem ergo hanc et corruptionem etiam morituri sumus omnes, quia tale est hoc corpus, ut ei mors debita reservetur. Hanc enim mortalitatem significant pelles, quibus induti sunt Adam et Eva, et dimissi de paradiso (*Gen. iii. 21-24*). Pelles enim mortem indicant, quæ a mortuis peccidibus detrahi solent. Cum ergo portamus istam defectibilem infirmitatem, cui etsi cibus nunquam desit, sed subinde reparat vires, non tamen efficit ut mors non sit futura (totus enim ille status corporis per succedentes ætates, etiamsi diutius hic vivatur, veniet aliquando ad terminum senectutis, et ultra quo porrigatur non inveniet nisi mortem. Nam et lucerna ipsa, etiamsi subinde semper mittas oleum, non valet semper ardere; quia, ut aliis casibus non exstinguatur, ipsa stupa deficit, et quadam quasi senectute consumitur): quamdiu ergo talia corpora gerimus, ex defectu indigemus, ex indigentia esurimus, ex esurie manducamus. Angelus vero non ex indigentia manducat. Aliud est enim ex potestate aliquid facere, aliud ex necessitate. Manducat homo, ne moriatur: manducat angelus, ut mortalibus congruat. Si enim mortem non timet angelus, non ex defectu reficitur: si non ex defectu reficitur, non ex indigentia manducat. Qui autem videbant angelum manducare, tanquam esurientem putabant. Hoc est quod ait, *Visu vestro videbatis.* Non enim dixit, *Videbatis me manducare*, sed non manducavi: *Videbatis*, inquit, *me manducare, sed visu vestro videbatis*; id est, ego manducabam ut vobis congruerem, non quia famem ullam aut indigentiam patiebar, qua cogente vos manducare consuevistis, et ideo quos manducare videritis, ex indigentia id fieri suspicamini, qui ex vestra consuetudine metimini quod videtis: hoc est, *visu vestro videbatis.*

CAPUT XII. — 12. *Manducandi potestas post resurrectionem erit, sicut in Christo, non necessitas.* Quid ergo, fratres mei? *Scimus, sicut dicit Apostolus, quia Christus resurgens ex mortuis jam non moritur, et mors ei ultra non dominabitur. Quod enim mortuus est peccato, mortuus est semel: quod autem vivit, vivit Deo* (*Rom. vi. 9 et 10*). Si ergo ille jam non moritur, et mors ei ultra non dominabitur; sic nos resurrecturos speramus, ut in eo statu semper simus, in quem resurgendo mutabimur. Manducandi autem et bibendi etiamsi potestas erit, necessitas non erit. Erat autem tunc cur hoc faceret Dominus, quia erant adhuc in carne quibus vellet congruere, quibus etiam cicatrices ostendere voluit. Non enim qui fecit oculos cæci, quos in matris utero non acceperat, sine cicatricibus resurgere non valebat. Qui si vellet ipsius carnis suæ mortalem indigentiam ante mortem ita commutare, ut non haberet aliquam necessitatis inopiam, posset utique: in manu enim habebat, quia Deus erat in carne, et omnipotens Filius, sicut omnipotens Pater. Nam et ipsam carnem suam ante mortem mutavit in quod voluit. In monte quippe cum discipulis cum esset, sicut sol splenduit vultus ejus (*Matth. xvii. 2*). Hoc autem potestate fecit, ostendere volens quia et

ipsam carnem suam posset ab omni indigentia commutare, ut non moreretur si nollet. *Potestatem*, inquit, *habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo iterum sumendi eam. Nemo eam tollit a me* (Joan. x, 18). Potestas hæc magna, qua posset et non mori : sed major misericordia, qua voluit mori. Ad hoc enim fecit per misericordiam, quod posset et non facere per potestatem, ut nobis constitueret fundamentum resurrectionis : ut illud quod propter nos mortale portabat, et moreretur, quia morituri sumus; et ad immortalitatem resurgeret, ut immortalitatem speremus. Ideoque ante mortem non solum scriptum est quia manducavit et bibit, sed etiam quia esurivit et sitivit (Matth. iv, 22, et Joan. xix, 28) : post resurrectionem tantum quia et manducavit et bibit, non autem quia esurivit et sitivit; quia in corpore non amplius morituro non erat illa indigentia corruptionis, ut esset necessitas refectionis, sed erat potestas edendi. Factum est causa congruendi, non ut subveniretur inopiæ carnis, sed ut suaderetur veritas corporis.

CAPUT XIII. — 13. *Quæstio, quomodo caro et sanguis non possidebit regnum Dei.* Adversus hanc tantam evidentiam, nonnulli nobis ex Apostolo faciunt quæstionem : contra istam quippe disputationem, videtur quid objiciunt. Non, inquit, resurget caro : si enim resurget, possidebit regnum Dei; aperte autem dicit Apostolus, *Caro et sanguis regnum Dei non possidebit.* Audistis, cum Apostolus legeretur. Dicimus carnem resurgere, et clamat Apostolus, *Caro et sanguis regnum Dei non possidebit.* Ergo contra Apostolum prædicamus, aut ipse contra Evangelium prædicavit? Evangelium divina voce testatur, *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis* (Joan. i, 14). Si caro factum est, vera caro factum est. Nam si non vera caro, nec caro. Sicut vera caro Mariæ, vera caro Christi, quæ inde suscepta est. Hæc vera caro comprehensa, flagellata, colaphizata, suspensa; hæc vera caro mortua, hæc vera caro sepulta est; hæc vera caro a morte etiam resurrexit. Reddunt testimonia cicatricis : vident oculi discipulorum, et adhuc fluctuat admiratio; compalpat manus, ne dubitet animus. Contra tantam evidentiam, fratres, quam hoc modo voluit Dominus noster Jesus Christus persuadere discipulis eam per orbem terrarum prædicaturis; contra hanc evidentiam pugnare videtur Apostolus, dicens : *Caro et sanguis regnum Dei non possidebit?*

14. *Solvitur quæstio. Prima expositio Apostoli.* Poscimus hanc quæstionem ita solvere, et resistere vanis calumniatoribus : verumtamen et sic solvetur, quomodo potest cito responderi, et diligentius, quod ait Apostolus, considerabimus unde sit dictum. Dico ergo quomodo possimus facillime respondere. Quid habet Evangelium? Quod resurrexit Christus in eo corpore, quo sepultus est : quia visus, quia contrectatus est, quia discipulis ait putantibus quod spiritus esset, *Palpate, et videte, quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere* (Luc. xxiv, 39). Quid contra Apostolus? *Caro et sanguis, in-*

quit, *regnum Dei non possidebunt.* Amplector utrumque, nec dico ista pugnantia, ne ego ipse contra stimulum pugnem. Quomodo ergo amplector utrumque? Cito, ut dixi, possem sic respondere : Apostolus ait, *Caro et sanguis regnum Dei hæreditate possidere non possunt.* Recte dixit; non est enim carnis possidere, sed possideri. Non enim corpus tuum aliquid possidet, sed anima tua per corpus possidet, quæ ipsum etiam corpus possidet. Si ergo sic resurgit caro, ut habeatur, non habeat; ut possideatur, non possideat : quid mirum si caro et sanguis regnum Dei non possidebit, quia utique possidebitur? Nam eos possidet caro, qui non sunt regnum Dei, sed regnum diaboli, et ideo subditi sunt voluptatibus carnis. Unde et ille paralyticus grabato portabatur : sed sanato Dominus ait, *Tolle grabatum tuum, et vade in domum tuam* (Marc. ii, 11). Sic ergo paralyti sanata tenet carnem suam, et ducit quo vult : non quo non vult a carne ipse trahitur, et portat potius corpus, quam portatur a corpore. Manifestum est quod in illa resurrectione non habebit caro illecebrarum tractum, ut ducat animam per quasdam titillationes atque blanditias, quo anima non vult, et plerumque superatur, dicens : *Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, et captivum me ducentem in lege peccati, quæ est in membris meis.* Adhuc portatur grabato paralyticus, nondum portat : exclamet ergo, *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?* Respondeatur, *Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum* (Rom. vii, 22-25). Cum ergo resurrexerimus, non nos caro portabit, sed nos eam portabimus : si nos portabimus, nos eam possidebimus : si nos eam possidebimus, non ab ea possidebimur; quia liberati a diabolo regnum Dei sumus : atque ita caro et sanguis regnum Dei non possidebit. Ergo calumniatores illi conticeant, qui vere sunt caro et sanguis, et nihil possunt nisi carnaliter cogitare. Quia etiam de illis in eadem prudentia carnis perseverantibus, unde caro et sanguis merito appellantur, recte dici potuit, *Caro et sanguis regnum Dei non possidebunt.*

CAPUT XIV. — Etiam hoc modo solvitur hæc quæstio : quia tales homines, qui caro et sanguis appellantur (de talibus enim etiam Apostolus dicit, *Non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem* [Ephes. vi, 12]), si non se ad spiritualem vitam converterint, et spiritu facta carnis mortificaverint, regnum Dei possidere non poterunt.

15. *Verior Apostoli sensus.* Verumtamen quid ait Apostolus, dixerit aliquis? Ille enim verior sensus est, qui circumstantia lectionis aperitur. Itaque ipsum potius audiamus, et ex tota quæ circa est contextione Scripturæ, quid in eo loco intelligi voluerit, videamus. Sic enim ait : *Primus homo de terra, terrenus; secundus homo de cælo. Qualis terrenus, tales et terreni; et qualis celestis, tales et caelestes. Sicut portavimus imaginem terreni, portemus et imaginem ejus qui de cælo est. Hoc autem dico, fratres, quia caro et sanguis regnum Dei non possidebit; neque corruptio incorruptionem* (I Cor. xv, 47-50). Singula ergo videa-

mus. *Primus homo, inquit, de terra, terrenus; secundus homo, de caelo. Qualis terrenus, tales et terreni, id est, omnes morituri: et qualis caelestis, tales et caelestes, id est, omnes resurrecturi. Jam enim caelestis homo surrexit, et ascendit in caelum: cui per fidem nunc incorporamur, ut sit ipse caput nostrum; membra autem ordine suo sequantur caput suum, et quod praemonstratum est in capite, tempore suo demonstretur in membris: modo autem hoc fide portemus, ut ad ipsam rem et speciem suo tempore veniamus. Sic enim alio loco dicit: Si autem resurrexistis cum Christo, quae sursum sunt quaerite, ubi Christus est in dextera Dei sedens; quae sursum sunt sapite, non quae super terram (Coloss. iii, 1 et 2). Sicut ergo cum in nobismetipsis nondum surreximus, sicut Christus in corpore, per fidem tamen cum Christo resurrexisse nos dicimur: ita imaginem caelestis hominis, id est, qui jam in caelis est, fide interim portare nos jubet.*

16. *Christus quomodo homo de caelo caelestis.* Si quis autem quaerit cur hominem secundum non in caelo dixerit, sed de caelo, cum et ipse Dominus de terra corpus acceperit, quia utique Maria ex Adam et Eva erat progenerit; intelligat terrenum hominem secundum terrenam concupiscentiam dictum: et quoniam affectus ille terrenus est, quo per concubitum maris et feminae nascuntur homines, trahentes etiam ex parentibus originale peccatum; corpus autem Domini nullo tali affectu ex utero virginali creatum est, quamvis de terra Christus assumpserit carnem, quod intelligitur Spiritus sanctus significare, dicens, *Veritas de terra orta est (Psal. lxxxiv, 12)*; non tamen terrenus, sed caelestis homo, et de caelo dicitur. Si enim suis hoc fidelibus per gratiam praestitit, ut recto dicat Apostolus, *Nostra enim conversatio in caelis est (Philipp. iii, 20)*: quanto magis ipse caelestis homo, et de caelo dicendus est, in quo nullum unquam peccatum fuit? Propter peccatum enim dictam est homini, *Terra es, et in terram ibis (Gen. iii, 19)*. De caelo ergo caelestis homo ille rectissime dicitur, *cujus conversatio de caelo nunquam recessit: quamvis Dei Filius etiam hominis filius factus de terra corpus assumpserit, id est, formam servi. Non enim ascendit, nisi qui descendit. Quia etsi caeteri, quibuscumque donaverit ascendunt, vel potius ejus gratia levantur in caelum, etiam sic ipse ascendit, quia corpus ejus fuit; et secundum hoc unus ascendit: quoniam sacramentum magnum in Christo et Ecclesia exponit Apostolus, quo scriptum est, Et erunt duo in carne una (Ephes. v, 31). Unde etiam dicitur, Igitur non jam duo, sed una caro (Matth. xix, 6). Quapropter nemo ascendit in caelum, nisi qui de caelo descendit, Filius hominis, qui est in caelo (Joan. iii, 13). Propter hoc enim addidit, qui est in caelo, ne quisquam ejus conversationem de caelo recessisse arbitraretur, cum per terrenum corpus in terra hominibus appareret. Ergo sicut portavimus imaginem terreni, portemus et imaginem ejus qui de caelo est, interim fide, per quam etiam cum illo resurreximus: ut et sursum cor habeamus, ubi Chri-*

stus est in dextera Dei sedens; et ideo quae sursum sunt quaeramus, atque sapiamus, non quae super terram.

CAPUT XV. — 17. *Hoc nobis resurrectione praestandum, quod in Christo praecessit. Caro sanguis pro corruptione.* Sed quia de resurrectione corporis agebat; nam ita proposuerat: *Sed dicit aliquis, Quomodo resurgunt mortui (I Cor. xv, 35)? quo autem corpore veniunt? et propterea dixerat, Primus homo de terra terrenus, secundus homo, de caelo. Qualis terrenus, tales et terreni; et qualis caelestis, tales et caelestes: ut hoc speremus in nostro corpore futurum, quod in Christi corpore praecessit; atque hoc quantum nondum reipsa percepimus, interim fide teneamus. Ideo subjunxerat, Sicut portavimus imaginem terreni, portemus et imaginem ejus qui de caelo est. Ne ad talia nos resurrecturos crederemus, qualia secundum primum hominem corruptibiliter agebamus, subjecit statim: Hoc autem dico, fratres, quia caro et sanguis regnum Dei hereditate possidere non possunt. Atque ostendere volens quid dixerit carnem et sanguinem, quia non ipsam speciem corporis, sed corruptionem significat nomine carnis et sanguinis, quae corruptio tunc non erit. Corpus enim sine corruptione, non proprie dicitur caro et sanguis, sed corpus. Si enim caro est, corruptibilis atque mortalis est: si autem jam non moritur, jam non corruptibilis; et ideo sine corruptione manente specie, non jam caro, sed corpus dicitur: et si dicitur caro, non jam proprie dicitur, sed propter quandam speciem similitudinem. Sicut possumus forte propter eandem similitudinem, etiam Angelorum carnem dicere, cum sicut homines apparuerunt hominibus; cum essent corpus, non caro: quia corruptionis indigentia non fuerat. Quia ergo possumus secundum similitudinem carnem appellare etiam corpus quod jam non corrumpitur, secutus sollicitus Apostolus exponere voluit quid dixerit carnem et sanguinem; quia secundum corruptionem hoc dixit, non secundum speciem: et subjecit statim, Neque corruptio incorruptionem hereditate possidebit: tanquam diceret, Quod dixi, Caro et sanguis regnum Dei non possidebit; hoc dixi, quoniam corruptio incorruptionem non possidebit.*

18. *Quomodo in caelo erit corpus nostrum, si non erit ibi corruptio. Carnis non erunt eadem opera post resurrectionem. Judaeorum et Sadducæorum error de resurrectione. Resurrectio ad vitam Angelorum.* Et ne quisquam diceret, Si ergo incorruptio a corruptione non potest possideri, quomodo ibi erit corpus nostrum? audite quod sequitur. Quasi enim diceretur Apostolo, Quid est ergo quod dicis? frustrane credidimus carnis resurrectionem? Si caro et sanguis regnum Dei non possidebit, frustra credidimus resurrexisse Dominum nostrum a mortuis in corpore in quo natus et crucifixus est, in eo ascendisse in caelum coram oculis discipulorum suorum, de quo caelo ad te clamavit, Saule, Saule, quid me persequeris (Act. ix, 4)? Occurrit hoc Paulo sancto et beato apostolo, et pia charitate parturienti filios suos in Chri-

sto per Evangelium genitos (*I Cor. iv, 15*), quos adhuc porturibat donec Christus in eis reformaretur (*Galat. iv, 19*), id est, donec portarent per fidem imaginem ejus qui de cælo est. Nolebat enim eos in ea ruina remanere, ut arbitrarentur se talia facturos in regno Dei, in illa æterna vita, qualia faciebant in hac vita, in voluptatibus manducandi et bibendi, nubendi, uxores ducendi, et eos carnaliter generandi (a) : hæc enim opera corruptio carnis habet, non ipsa species carnis. Jam ergo quia non ad talia resurrecturi sumus, præscripsit, ut jam dudum dixeram, Dominus in evangelica lectione quæ modo recitata est. Judæi enim resurrectionem quidem credebant carnis, sed talem futuram putabant, ut ea vita esset in resurrectione, qualem in hoc sæculo gerebant ; atque ita carnaliter cogitantes, Sadducæis respondere non poterant proponentibus de resurrectione questionem, cujus erit uxor mulier, quam septem fratres sibi succedentes habuerunt, cum vellet unusquisque fratri suo mortuo ex ejus uxore semen excitare. Sadducæi enim secta erat quædam Judæorum, quæ non credebant resurrectionem. Judæi ergo Sadducæis istam questionem proponentibus fluctuantes et hæsitantes respondere non poterant, quia regnum Dei a carne et sanguine, id est, incorruptionem a corruptione possideri posse arbitrabantur. Venit Veritas, interrogatur a deceptis et deceptoribus Sadducæis, proponitur illa questio Domino. Et Dominus qui sciret quid diceret, et quod nesciebamus credere nos vellet, respondet auctoritate majestatis suæ quod credamus. Apostolus autem exposuit quantum ei datum est : quod, quantum possumus, intelligamus. Quid ergo Dominus Sadducæis ? *Erratis, inquit, non scientes Scripturas, neque virtutem Dei. In resurrectione enim neque nubunt, neque uxores ducunt ; neque enim incipiunt mori, sed erunt æquales Angelis Dei.* Magna virtus Dei. Quare non nubunt, neque uxores ducunt ? Quia non incipient mori. Ibi enim successor, ubi decessor. Nulla ergo ibi talis corruptio. Et ille Dominus per ætates ab infantia usque ad juventutem currit, quia carnis adhuc mortalis gerebat substantiam : posteaquam resurrexit in ætate in qua sepultus est, numquid credimus eum in cælo senescere ? Ergo *erunt, inquit, æquales Angelis Dei.* Abstulit de medio suspicionem Judæorum, refellit calumnias Sadducæorum : quia Judæi credebant quidem resurrecturos mortuos, sed ad quæ opera resurgerent, carnaliter sentiebant. *Erunt æquales, inquit, Angelis Dei.* Audisti de virtute Dei, audi etiam de Scripturis. *De resurrectione, inquit, non legistis, quomodo locutus sit Dominus ad Moysen de rubo, dicens : Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, et Deus Jacob ? Non est Deus mortuorum, sed vivorum (Matth. xxii, 25-32, et Luc. xi, 27-38).*

CAPUT XVI. — 19. *Resurrectio ad vitam sine corruptione. Mutatio carnis in melius bonorum propria.* Quod ergo resurgamus, dictum est : et quoniam ad

(a) Rectius forte legeretur : *uxores ducendi, natos, vel, pueros carnaliter generandi* ; aut cum Morel, Elem. Crit., p. 190 : *uxores ducendi, ex cis carnaliter generandi.* 31.

vitam Angelorum resurgimus, a Domino audivimus : in qua vero specie resurgamus, ipse ostendit in resurrectione sua. Quia vero ipsa species corruptionem non habebit, Apostolus dicit : *Hoc autem dico, fratres, quia caro et sanguis regnum Dei hæreditate possidere non possunt ; neque corruptio incorruptionem hæreditate possidebit* : ut ostenderet nomine carnis et sanguinis corruptionem mortalis animalisque corporis se intelligere voluisse. Deinde solvit jam ipse questionem, quam possent ab eo solliciti auditores exquirere : quia sollicitior ipse de intellectu filiorum, quam filii sunt de verbis parentum. Subjungit ergo, et dicit : *Ecce mysterium vobis dico.* Quiescat cogitatio tua, o homo, quisquis es. Cæperas enim cogitare de verbis Apostoli, quod caro humana non resurgat, cum audires, *Caro et sanguis regnum Dei non possidebit* : sed præbe aures consequentibus verbis, et corrige præsumptionem cogitationis. *Ecce, inquit, mysterium dico vobis : omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur.* Quid est hoc ? Mutatio quippe aut in pejus est, aut in melius. Si ergo posita est mutatio, ut nondum videamus qualis erit, utrum in aliquid melius, an in aliquid deterius : ergo sequatur, et ipse exponat ; quid nobis est suspicari ? Et fortasse humana suspicione labi in errorem te non permittit in conjecturas tuas apostolica auctoritas, et hoc liquide exponit, cujusmodi mutationem velis intelligi. Quid ergo ? Cum dixisset, *Omnes resurgemus, non tamen omnes immutabimur* : video omnes resurrecturos et bonos et malos ; sed qui immutabuntur, videamus ; et hinc intelligamus mutationem, utrum in melius an in deterius sit futura. Si enim malorum est ista mutatio, in pejus ; si autem bonorum, in melius erit. *In atomo, inquit, in ictu oculi, in novissima tuba. Canet enim tuba, et mortui resurgent incorrupti, et nos immutabimur.* Jam ergo in melius erit ista mutatio, cum dicit, *Et nos immutabimur* : sed nondum expressum est quantum exprimi oportuit, quousque corpus nostrum commutatur in melius. Quid est ipsum melius, nondum dictum est. Nam et ab infantia in adolescentiam cum mutatur, potest dici in melius commutari, ubi etsi minus infirmum, adhuc tamen infirmum et mortale est.

CAPUT XVII. — 20. *Celeritas resurrectionis. Atomus, quid. Atomus in corpore. Atomus in tempore. Ictus oculi.* Ergo singula diligentius retractemus. *In atomo, inquit.* Difficile videtur hominibus resurgere mortuos : sed mirum est quemadmodum abstulerit Apostolus omnes ancipites difficultates de cordibus fidelium. Dicis tu, Non resurgunt mortui : ego non solum resurgere mortuum dico, sed tanta celeritate, quanta non conceptus et natus es. Quanta enim mora est ut formetur homo in utero, ut perficiatur, ut nascatur, ut ætatem successione roboretur ? Numquid forte sic resurrecturus est ? Non : sed *in atomo, inquit.* Multi nesciunt quid sit atomus. Atomus dictus est a *ατομή*, quod est sectio : *ἀτομος* græce quod secari non potest. Sed dicitur atomus in corpore, dicitur in tempore. In corpore dicitur, si quid inveniri potest quod quidem

dividi non posse prohibetur, corpusculum aliquod tam minutum, ut jam non habeat ubi secari possit. Atomus autem in tempore momentum est breve, quod jam non habet ubi dividatur. Verbi gratia, ut possint etiam corda tardiora capere quod dico : lapis est ; divide eum in partes, et partes ipsas divide in lapillos, lapillos quidem in grana, veluti sunt arenæ, rursusque ipsa arenæ grana divide in minutissimum pulverem, donec si possit pervenias ad aliquam minutiam, qualis jam dividi non potest. Hæc est atomus in corporibus. In tempore vero sic intelligitur. Annus, verbi gratia, dividitur in menses, menses dividuntur in dies, dies adhuc in horas dividi possunt, horæ adhuc in partes horarum quasdam productiores, quæ admittunt divisiones, quousque venias ad tantum temporis punctum, et quamdam momenti stillam, ut per nullam morulam produci possit, et ideo jam dividi non possit : hæc est atomus temporis. Dicebas ergo non resurgere mortuos : non solum resurgunt, sed tanta celeritate resurgunt, ut in atomo temporis futura sit omnium resurrectio mortuorum.

CAPUT XVIII. — Et exponens tibi atomi celeritatem, cum dixisset, *in atomo*, adjunxit continuo, quantum fieri possit actionis ac motus in atomo temporis, *In ictu oculi* ait. Scivit enim obscure dixisse, *in atomo*, et planius dicere voluit quod facilius intelligeretur. Quid est ictus oculi? Non quo palpebris claudimus oculum vel aperimus: sed ictum dicit oculi emissionem radiorum ad aliquid cernendum (n). Mox enim ut conjeceris aspectum, emissus radius in cælum pervenit, ubi solem et lunam et stellas et sidera contuemur, tam immenso intervallo a terra separata. Tubam vero novissimam, signum novissimum dicit. *Canet enim, inquit, tuba, et mortui resurgent incorrupti, et nos immutabimur.* Nos utique fideles dixit, et priores resurgentes ad vitam æternam. Ergo illa mutatio, quia piorum atque sanctorum est, in melius erit, non in deterius.

21. *Immutatio sanctorum in resurrectione qualis erit. Caro et sanguis proprie corruptionis et mortalitatis nomina.* Sed quæ est ista mutatio? quid est illud quod ait, *Immutabimur?* Species amittitur quæ nunc est, an sola corruptio, propter id quod dictum est, *Caro et sanguis regnum Dei possiderè non possunt; neque corruptio incorruptionem hæreditate possidebit?* Quod ne auditorem inoveret ad desperandam carnis resurrectionem, subjecit, *Eccè mysterium vobis dico: omnes resurgemus, sed non omnes immutabimur.* Et ne putarem immutationem in pejus futuram: et nos, inquit, *immutabimur.* Restat ergo ut dicat qualis immutatio futura sit. *Oportet enim hoc corruptibile, inquit, induere incorruptionem, et mortale hoc induere immortalitatem.* Si corruptibile hoc induetur incorruptione, et mortale hoc induetur immortalitate; jam non erit corruptibilis caro. Si ergo non erit corruptibilis caro, cessabit nomen corruptionis in carne et sanguine, cessabit etiam nomen proprium carnis et sanguinis; quia mortalitatis sunt ista nomina. Et si ita est, et

(a) Vide supra, serm. 277, cap. 10.

caro resurget, et quia immutatur et fit incorrupta, *caro et sanguis regnum Dei non possidebit.* Quod si illam immutationem in eis aliquis intelligere voluerit, quos tunc adhuc vivos ille dies inventurus est; ut qui jam mortui erant, resurgant, qui autem adhuc vivunt, immutentur; ut eorum personam suscepisse credatur Apostolus, cum ait, *Et nos immutabimur: eadem tamen ratio consequetur, quia illa incorruptio ad omnes utique pertinebit, cum corruptibile hoc induet incorruptionem, et mortale hoc induet immortalitatem. Tunc fiet sermo qui scriptus est, Absorpta est mors in victoriam. Ubi est, mors, contentio tua? ubi est, mors, aculeus tuus?* Corpus autem quod jam mortale non est, non proprie dicitur caro et sanguis, quæ terrena sunt corpora: sed corpus dicitur, quod jam cœlesti dici potest. Sicut idem apostolus cum diceret de carnum differentia: *Non omnis, inquit, caro eadem caro. Alia quidem est hominum, alia pecorum, alia piscium, alia volucrum, alia serpentum. Et corpora, inquit, cœlestia, et corpora terrestria (I Cor. xv. 39 et 55).* Nullo modo autem diceret carnes cœlestes; quamvis carnes possint dici corpora, sed terrestria. Omnis enim caro corpus est: non autem omne corpus caro: non solum quia cœlesti corpus non dicitur caro, sed etiam quædam ipsa terrestria, sicut ligna et lapides, et si quid ejusmodi est. Etiam sic ergo caro et sanguis regnum Dei possidere non possunt: quia resurgens caro in tale corpus commutabitur, in quo jam non erit mortalitas corruptio, et propterea nec carnis et sanguinis nomen.

CAPUT XIX. — 22. *Error quorundam circa veritatem resurrectionis.* Sed intendite, fratres, rogavi vos; non est res parvi pendenda, de fide nostra agitur: cui non tam a Paganis cavendum est, quam a quibusdam perversis, qui se Christianos dici et videri volunt. Non enim deerant etiam sub Apostolis, qui dicerent resurrectionem jam factam esse, et fidem quorundam perverterent, de quibus Apostolus, *Qui circa veritatem, inquit, erraverunt, dicentes resurrectionem jam factam esse; et fidem quorundam subverterant (II Tim. ii, 18).* Non autem vacat quod non ait, *A veritate aberraverunt; sed, circa veritatem, non tamen veritatem tenuerunt.* Mors ergo tollitur, et non erit quodam modo: sicut Apostolus ait, *Absorbetur mortale a vita (II Cor. v, 4).* Sic enim dictum est et de Domino, quia deglutivit mortem (I Petr. iii, 22). Non enim quasi recedit mors habens aliquam substantiam suam: sed in ipso corpore ubi erat, esse desinet, ut speciem videas, speciem teneas, quærans corruptionem et mortalitatem, et non invenias. Discessit ergo aliquo corruptio? Non: sed ibi interest pla est, ibi absorpta est. Propterea cum dixisset, *Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem, et mortale hoc immortalitatem induere: tunc fiet, inquit, sermo qui scriptus est, Absorpta est mors in victoriam. Ubi est, mors, contentio tua? ubi est, mors, aculeus tuus?* Et non ait, *Discessit mors in victoriam; sed, Absorpta est mors in victoriam.* Quomodo ergo illi circa veritatem aberraverunt? Quia veram dixerunt

resurrectionem unam, sed aliam negaverunt.

CAPUT XX.—23. *Resurrectio duplex, in spiritu et in corpore. Corpora impiorum qualia resurgent. Est enim resurrectio secundum fidem, in qua omnis qui credit, resurgit in spiritu. Etenim ille bene resurget in corpore, qui primo resurrexit in spiritu. Nam qui antea in spiritu per fidem non resurrexerint, non ad illam commutationem resurgent in corpore, ubi assumetur et absorbebitur omnis corruptio, sed ad illam pœnalem integritatem. Nam integra erunt et corpora impiorum, nihil ex eis imminuto apparebit; sed ad pœnam erit integritas corporis, et quædam, ut ita dicam, quædam firmitas corporis, corruptibilis firmitas: quia ubi dolor esse poterit, non potest dici non esse corruptio; quamvis non deficiat illa infirmitas in doloribus, ne dolor ipse moriatur. Nam ipsam corruptionem nomine vermis propheticè significatam non incongruè creditur, et ipsum dolorem nomine ignis. Sed quia firmitas tanta erit, ut nec doloribus cedat in mortem, nec ad incorruptionem, in qua nullus dolor est, commutetur; propterea sic scriptum est, *Vermis eorum non morietur, et ignis eorum non extinguetur (Isai. LXVI, 24; Marc. IX, 43, 45)*. Commutatio vero quæ corruptionem non habebit, sanctorum erit. Illorum ergo erit, qui modo habent resurrectionem, spiritus per fidem: de qua resurrectione dicit Apostolus, *Si autem surrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite, ubi Christus est in dextera Dei sedens: quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram. Mortui enim estis, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Quomodo morimur secundum spiritum, et resurgimus secundum spiritum: sic postea morimur secundum carnem, et resurgimus secundum carnem. Secundum spiritum mors est, non credere vana quæ credebat, non facere mala quæ faciebat. Secundum spiritum resurrectio est credere salubria quæ non credebat, et facere bona quæ non faciebat. Qui terrena idola et signa deos putabat, unum Deum cognovit, in eum credidit, mortuus est in idololatria, resurrexit in fide christiana. Ebriosus erat, sobrius est; mortuus est ab ebrietate, resurrexit in sobrietate. Sic ab omnibus malis operibus cum receditur, mors quædam fit in anima, et in ejus bonis operibus resurgit. *Mortificate, inquit Apostolus, membra vestra quæ sunt super terram, inmunditiam, perturbationem, concupiscentiam malam, et avaritiam, inquit, quæ est idolorum servitus (Coloss. III, 1-5)*. Mortificatis ergo istis membris, resurgimus in bonis quæ sunt istis contraria; in sanctitate, in tranquillitate, in charitate, in elemosynis. Quomodo autem præcedit mors secundum spiritum, resurrectionem quæ est secundum spiritum: sic præcessit mors secundum carnem, resurrectionem quæ futura est secundum carnem.**

CAPUT XXI.—24. *Testimonia de duplici resurrectione ex Apostolo. Utamque ergo noverimus, et spiritualem et corporalem. Ad spiritualem pertinet quod dictum est, *Surge, qui dormis; et exurge a mortuis (Ephes. V, 14)*: et illud, *Qui sedebant in umbra mortis, lux orta est eis (Isai. IX, 2)*: et illud quod paulo ante*

commemoravi, *Si surrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite*. Ad corporalem autem resurrectionem pertinet quod nunc dicit Apostolus, qui talem sibi quæstionem proposuerat: *Sed dicit aliquis, quomodo resurgunt mortui? quo autem corpore venient?* Agebat ergo de resurrectione corporis, in qua præcessit Dominus Ecclesiam suam: de hac ergo ait, *Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem, et mortale hoc induere immortalitatem*. Propter illud quod dixerat, *Caro et sanguis regnum Dei non possidebit*. Habemus autem alio loco apertissime ipsius apostoli Pauli testimonium de resurrectione secundum spiritum, et de resurrectione secundum carnem. Corpus enim mortale, quod animatum est vel animatum fuit, caro dicitur. Sic ergo Apostolus loquitur: *Si autem Christus in vobis, corpus quidem mortuum est propter peccatum, spiritus autem vita est propter justitiam*. Ecce jam resurrectio spiritus per justitiam facta intelligitur: vide utrum speranda sit etiam corporis resurrectio. Mortale enim corpus noluit appellare mortale, sed mortuum; et tamen hoc se significasse in consequentibus aperit. Sequitur itaque, et dicit: *Si ergo spiritus ejus qui suscitavit Jesum a mortuis, habitat in vobis; qui suscitavit Dominum nostrum Jesum, vivificabit et mortalia corpora vestra per habitantem Spiritum ejus in vobis (Rom. VIII, 10, 11)*. Quapropter illi circa veritatem aberraverunt, unam negaverunt resurrectionem. Si enim omni modo eam negarent, a veritate aberrarent, non circa veritatem. Quia vero circa veritatem aberraverunt, confessi sunt unam, quæ secundum spiritum fit; negaverunt autem alteram, quæ per carnis resurrectionem speratur, dicentes *resurrectionem jam factam esse*: quod nisi ita dicerent, ut illam quæ in corpore futura est credi et sperari prohiberent, non de his diceretur, *Fidem quorundam subvertunt*.

CAPUT XXII.—25. *Ambæ resurrectiones in Evangelio. Resurrectio secundum spiritum, quæ nunc fit per fidem. Sed audite jam manifestissimum testimonium ipsius Domini in Evangelio secundum Joannem, uno loco ambas resurrectiones, et quæ secundum spiritum modo fit, et quæ secundum carnem postea futura est, ita declarantem, ut omnino dubitare non possit, qui quoquo modo christianum se dicit, et evangelicæ auctoritati subjectus est; ut nullus aditus calumniatoribus restet, et qui si per fidem christianam volentibus evertere Christianos, inserendo venena sua, ut occidant animas infirmorum. Sed ex ipso codice audite. Propterea enim non tantum disputatoris, sed etiam lectoris fungor officio, ut sermo iste noster sanctarum Scripturarum auctoritate fulciatur, non humanis suspicionibus super arenam ædificetur, si forte aliquid non memoriter occurrerit. Audite ergo Evangelium secundum Joannem. Dominus loquitur: *Amen, amen dico vobis, qui qui verbum meum audit et credit ei qui misit me, habet vitam æternam; et in judicium non venit, sed transitum fecit a morte in vitam. Amen, amen dico vobis, quia venit hora, et nunc est: quando mortui audient vocem Filii Dei; et qui au-**

dierint, vivent. Sicut enim Pater habet vitam in semetipso, sic dedit et Filio vitam habere in semetipso; et potestatem dedit ei et iudicium facere, quia filius hominis est. Nolite mirari hoc, quia venit hora, in qua omnes qui in monumento sunt, audient vocem ejus: et procedent qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ; qui vero mala egerunt, in resurrectionem iudicii (Joan. v, 24-29). Arbitror quidem multos intelligere ab ipso Domino in hoc loco utramque resurrectionem, et secundum spiritum per fidem, et secundum carnem, per illam notissimam tubam distincte aperteque declaratam. Tamen hæc eadem verba diligenter consideremus, ut omnibus audientibus manifestum sit. *Amen, amen dico vobis, quia qui verbum meum audit et credit ei qui misit me, habet vitam æternam; et in iudicium non venit, sed transitum fecit a morte in vitam.* Secundum spiritum resurrectio est, quæ sit modo per fidem. Sed ne ita proposita videretur, quasi adhuc longe futura sit; quanquam non dixerit, *Transiturus est a morte in vitam; sed, transitum fecit a morte in vitam*: tamen ne verbo præteriti temporis figurate usus videretur, sicut est, *Foderunt manus meas et pedes* (Psal. xxi, 17), quod adhuc futurum prænuntiabatur; sequitur, et hoc ipsum planius explicat: *Amen, amen dico vobis, inquit, quia venit hora et nunc est, quando mortui audient vocem Filii Dei; et qui audierint, vivent.* Quod supra dixit, *Transiit a morte in vitam*; hoc nunc dicit, *vivent.* Sed ne illud quod ait, *Venit hora, in finem sæculi speraretur, quando etiam corporum resurrectio futura est; addidit, et nunc est.* Non enim ait tantum, *Venit hora*; sed, *Venit hora, et nunc est.* Qui autem audierint hanc vocem, *vivent*; scilicet vita quam superius significavit, dicens, *Transiit a morte ad vitam.* Hic ergo eos significavit qui ad pœnam iudicii non pertinent; quia prævenit iudicium fide sua, et transitum faciunt a morte ad vitam.

CAPUT XXIII.—26. *Resurrectio secundum carnem futura.* Restat ergo ut iudicium futurum ostendat inter bonos et malos: quia hic bonos tantum commemoravit ad præsentem resurrectionem, quæ secundum spiritum est, pertinere. Sequitur itaque, et dicit, *Et potestatem dedit ei et iudicium facere, quia filius hominis est.* Insinuavit secundum quid acceperit potestatem iudicii: *quia filius, inquit, hominis est.* Nam secundum id quod Filius Dei est, sempiternam cum Patre habet potestatem. Jam quomodo sit futurum iudicium, consequenter exponit: *Nolite, inquit, mirari hoc, quia venit hora, in qua omnes qui in monumento sunt, audient vocem ejus: et procedent qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ; qui vero mala egerunt, in resurrectionem iudicii.* Superius cum dixisset, *Venit hora*; adjecit, *et nunc est*: ne illa hora prænuntiata putaretur, qua in fine sæculi futura est corporum resurrectio. Hic ergo quia ipsam volebat intelligi, cum dixisset, *Venit hora*; non adjecit, *et nunc est.* Item superius mortuos dixit audire vocem Filii Dei, monumentorum autem nullam commemorationem fecit: ut distingueremus mortuos per mentis errorem qui resurgunt modo per fidem, ab eis mortuis

quorum cadavera in monumentis sunt resurrectura in ultimo sæculi. Hic ergo ut illa in fine speraretur corporum resurrectio, *Omnes, ait, qui in monumentis sunt, audient vocem ejus, et procedent.* Item superius, *Audient, inquit, vocem Filii Dei; et qui audierint, vivent.* Quid opus erat addere, *Qui audierint*; cum posset ita dici, *Audient vocem Filii Dei, et vivent*: nisi quia de his dicebat qui secundum mentis errorem mortui sunt, quorum multi audiunt et non audiunt, id est, non obtemperant, non credunt? Qui vero sic audiunt, quomodo volebat audiri, cum diceret, *Qui habet aures audiendi, audiat* (Luc. viii, 8); ipsi vivent. Audient ergo multi, sed *qui audierint, vivent*, id est, qui crediderint. Nam qui sic audient, ut non credant, non vivent: unde apparet de qua morte, et de qua vita eo loco dixerit: de morte scilicet quæ ad solos malos pertinet, eo ipso quo mali sunt; et de vita quæ ad solos bonos pertinet, eo ipso quo boni sunt.

CAPUT XXIV.—Hic autem, ubi secundum corpora resurrecturos pronuntiat, non ait, *Audient vocem ejus, et qui audierint, procedent.* Omnes enim novissimam tubam audient, et procedent, quia omnes resurgemus. Sed quia non omnes immutabimur, sequitur et dicit, *Qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ; qui vero mala egerunt, in resurrectionem iudicii.* Superius itaque ubi per fidem secundum spiritum reviviscitor, ad eandem sortem omnes reviviscunt; ut vita eorum non distribatur in beatitudinem et miseriam, sed ad bonam partem omnes pertineant. Et ideo cum dixisset, *Qui audierint, vivent*; non adjecit, *Qui bona egerunt, in vitam æternam; qui vero mala egerunt, in pœnam æternam.* Hoc enim ipsum quod dictum est, *vivent*, in bono tantummodo accipi voluit: sicut etiam superius, *Transiitum, inquit, fecit a morte ad vitam*; nec dixit ad quam vitam; quia per fidem a morte reviviscere, non potest esse mala vita. Hic autem primo non, *Audient vocem ejus et vivent*; ipsum enim, *vivent*, per totam istam lectionem in bono intelligi voluit: sed dixit, *audient, et procedent*, quo verbo significavit corporalem motum corporum de locis sepulchrorum suarum. Sed quia procedere de monumento non omnibus ad bonum erit: *Qui boni, inquit, fecerunt, in resurrectionem vitæ*; etiam hic vitam in bono tantum intelligi voluit: *qui vero mala egerunt, inquit, in resurrectionem iudicii, iudicium scilicet pro pœna posuit.*

CAPUT XXV.—27. *Quale corpus, et qualis sanctorum vita post resurrectionem.* Jam ergo, fratres, nemo quærat perversa subtilitate cujusmodi figura erit corporum in resurrectione mortuorum, quanta statûra, qualis motus, qualis incessus. Sufficit tibi quod resurgit caro tua in ea specie, in qua Dominus apparuit, in hominis utique specie. Sed noli propter speciem timere corruptionem: si enim non timeris corruptionem, non timebis et illam sententiam, *Caro et sanguis regnum Dei non possidebit*: nec incidet in laqueum Sadduceorum, quem propterea non possis evitare, quia putas ad hoc resurgere homines, ut ducant uxores, et generent filios, et agant opera vi-

te mortalis. Si quæris qualis erit vita, quis hominum hoc poterit explicare? Vita erit Angelorum. Quicumque tibi potuerit ostendere vitam Angelorum, ostendet vitam eorum; quia æquales futuri erunt Angelis. Si autem Angelorum vita occulta est, nemo quærat amplius; ne per errorem non perveniat ad id quod quærit, sed ad quod sibi ipse confinxerit. Præpropere enim quærit, et festinans quærit. Tu in via ambula; venies ad patriam, si non deseras viam. Tenete ergo Christum, fratres, tenete fidem, tenete viam: ipsa vos perducet ad id quod videre modo non potestis. In illo enim capite apparuit quod speretur in membris; in illo fundamento demonstratum est quod in nostra ædificetur fide, ut postea perficiatur in specie: ne forte cum putatis vos cernere, appareat vobis aliquid per imaginem falsam quasi esse quod non est, et dimissa via in errorem devietis, et ad patriam quo ducit via, id est, ad speciem quo ducit fides, non perveniat.

CAPUT XXVI. — 28. *Vita similis Angelorum erit, carens operibus corruptionis et indigentia. Sabbatum perpetuum. Misericordiae opera cur ibi nulla erunt. Dices, Quomodo vivunt Angeli? Sufficit tibi scire hoc, quod non corruptibiliter vivunt. Facilius enim tibi potest dici quid ibi non erit, quam quid ibi erit. Possum enim et ego, fratres mei, breviter vobis percurrere quædam quæ ibi non erunt: et hoc propterea possum, quia ista experti sumus, et novimus ea quæ ibi non erunt. Quid autem ibi erit nondum sumus experti. Per fidem enim ambulamus, nondum per speciem: quamdiam sumus in corpore, peregrinamur a Domino (II Cor. v, 6 et 7). Quid ergo ibi non erit? Ducere uxorem, ut filii propagentur; quia non est ibi mors: non ibi erit crescere, quia nec senescere: non erit reflectio, quia nec defectio: non ibi erunt negotia, quia nec indigentia; nec ipsa laudabilia opera hominum innocentium, quæ cogit operari egestas et necessitas hujus vitæ. Non enim dico tantummodo non ibi futura opera latronum aut feneratorum, sed ipsa quæ innocentes homines operantur propter indigentiam sublevandarum humanarum necessitatum, non ibi erunt.*

CAPUT XXVII. — Sabbatum erit perpetuum, quod a Judæis celebratur temporaliter, a nobis autem in æternum intelligitur. Quies erit ineffabilis, quæ explicari non potest; sed, ut dixi, utcumque explicatur, cum dicuntur quæ ibi non erunt. Ad illam quietem tendimus, ad illam spiritualiter regeneramur. Sicut enim ad labores carnaliter nascimur, ita ad quietem spiritualiter renascimur: clamante illo, *Veni et ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos (Matth. xi, 28)*. Hic pascit, ibi perficit: hic promittit, ibi reddit: hic significat, ibi exprimit. Cum autem in illa beatitudine et spiritu et corpore perfecti salvique fuerimus, ista negotia non erunt; nec illa ibi erunt, quæ hic laudantur in bonis operibus Christianorum. Quis enim non laudatur christianus porrigendo panem esurienti potumque sitienti, vestiendo nudum, suscipiendo peregrinum, pacando litigiosum, visitando ægrotum, sepeliendo mortuum,

consolando lugentem? Magna opera, plena misericordiae, plena laudis et gratiæ. Sed nec ipsa ibi erunt: quia opera misericordiae necessitas miseræ comparavit. Quem pascis, ubi nemo esurit? Cui potum das, ubi nemo sitit? An vestiturus es nudum, ubi omnes ipsa immortalitate vestiti sunt? Audisti paulo ante tunicas sanctorum, loquente Apostolo, *Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem*. Ubi induere sonat, indumentum indicat. Hoc indumentum Adam perdidit, ut pelles acciperet. An peregrinum suscepturus es, ubi omnes in patria sua vivunt? Ægrotos visitabis, ubi omnes eadem incorruptionis firmitate vigeant? Mortuum sepulturus, ubi semper vivunt? Litigantes concordaturus, ubi omnia in pace sunt? Tristes consolaturus, ubi omnes in æternum gaudebunt? Quia ergo cessabunt simul miseræ, cessabunt hæc opera misericordiae.

CAPUT XXVIII. — 29. *Quæ erit beatorum actio post resurrectionem. Amen et Alleluia erit tota actio nostra sine tædio. Quid ergo ibi agetur? Nonne jam dixi, facilius me dicere quid ibi non erit, quam quid ibi erit? Illud scio, fratres, quod non sumus dormitaturi vacando, quia et ipse somnus subsidium defectionis datus est animæ. Quippe intentionem perpetuam mortales sensus agitantem non ferret fragile corpus, nisi sensibus consopitis ad eandem agitationem ferendam repararetur ipsa fragilitas; et quemadmodum ex morte innovatio futura est, sic nunc ex somno vigilatio fieret. Ibi ergo non erit. Ubi enim non est mors, nec imago mortis erit. Nec tamen cuiquam subrepat timor tædiorum, cum ei dicitur quod semper vigilabit, et nonaget aliquid. Possum dicere, et quomodo quidem futurum sit, non possum dicere, quia nec videre adhuc possum: tamen aliquid non impudenter dico, quia de Scripturis dico, quæ ibi erit actio nostra. Tota actio nostra, Amen et Alleluia erit. Quid dicitis, fratres? Video quod auditis et gavisistis. Sed nolite iterum carnali cogitatione contristari, quia si forte aliquis vestrum steterit et dixerit quotidie, Amen et Alleluia, tædio marcescet, et in ipsis vocibus dormitabit, et tacere jam volet: et propterea putet sibi esse aspernabilem vitam, et non desiderabilem, dicentes vobismetipsis: Amen et Alleluia semper dicturi sumus, quis durabit? Dicam ergo, si potero, quantum potero. Non sonis transeuntibus dicemus Amen et Alleluia, sed affectu animi. Quid est enim Amen? quid Alleluia? Amen, est verum: Alleluia, laudate Deum. Quia ergo Deus veritas est incommutabilis, sine defectu, sine propectu, sine detrimento, sine augmento, sine alicujus falsitatis inclinatione (a), perpetua, et stabilis, et semper incorruptibilis manens; hæc autem quæ agimus in creatura et in ista vita, velut figuræ sunt rerum per significationes corporum, et quædam in quibus ambulamus per fidem: cum viderimus facie ad faciem quod nunc videmus per speculum in ænigmate (I Cor. xiii, 12), tunc longe alio et ineffabiliter alio affectu dicemus, Ve-*

(a) Melius cum Morel, El. Crit., p. 516, *inquinazione*. Quod vocabulum apud rine respondet tertie parti enumerationis proxime sequentis, id est, *incorruptibilis*. M

rum est; et cum hoc dicemus, Amen utique dicemus, sed insatiabili satietate. Quia enim non deerit aliquid, ideo satietas : quia vero illud quod non deerit semper delectabit, ideo quædam, si dici potest, insatiabilis satietas erit. Quam ergo insatiabiliter satiaberis veritate, tam insatiabili veritate dices, Amen. Jam quale est quis potest dicere, *quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit* (I Cor. ii, 9)? Quia itaque sine aliquo fastidio et cum perpetua delectatione videbimus verum, et certissima evidentiæ contuebimur, amore ipsius veritatis accensi et inhærentes ei dulci et casto amplexu eodemque incorporeo, tali etiam voce laudabimus eum, et dicemus, Alleluia. Exsultantes enim se ad parilem laudem fragrantissima charitate invicem et in Deum, omnes cives illius civitatis dicent, Alleluia; quia dicent, Amen.

CAPUT XXIX. — 30. *Requies et recubitus beatorum in contemplatione ac laude veritatis.* Hæc igitur vita sanctorum etiam corpora eorum commutata in cœlestem et angelicum statum sic implebit, atque immortaliter vegetabit, ut ab illa beatissima contemplatione et laude veritatis, nulla corruptio necessitatis avertat aut avocet. Ita illis cibus erit ipsa veritas : ipsa autem requies tanquam recubitus. Quod enim dictum est, quia recumbentes epulabuntur, sicut dicit Dominus, *Quia multi venient ab oriente et occidente, et recumbent cum Abraham et Isaac et Jacob in regno Patris mei* (Matth. viii, 11) : hoc significatum est, quoniam magna requie pascentur cibo veritatis. Talis enim cibus reficit, et non deficit; implet et integer est : tu consummaris, ipse non consumitur. Talis est ille cibus, non qualis iste, qui deficit ut reficiat, et ne vitam finiat qui eum accipit, ipse finitur. Recubitus ergo ille, sempiterna requies erit : epulæ illæ, veritas immutabilis erit : epulatio illa, vita æterna erit, id est, ipsa cognitio. Quia hæc est, inquit, *vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti Jesum Christum* (Joan. xvii, 3).

CAPUT XXX. — 31. *Vita delectabiliter summeque vacantium in visione Dei. Precatio post concionem.* Nam quia illa vita in contemplatione veritatis non solum ineffabiliter, sed quia et delectabiliter permanebit, multis locis Scriptura testatur, quæ omnia commemorare non possumus. Inde est illud : *Qui diligit me, mandata mea custodit; et ego diligam eum; et ostendam me ipsum illi* (Joan. xiv, 21). Tanquam enim fructus et merces ab eo quæreretur, quia mandata ejus custodiuntur : *Ostendam, inquit, me ipsum illi; perfectam beatitudinem ponens, ut cognosceatur sicuti est.* Inde est et illud : *Dilectissimi, filii Dei sumus, sed nondum apparuit quid erimus. Scimus quia cum apparuerit, similes ei erimus; quia videbimus eum sicuti est* (I Joan. iii, 2). Ideo et Apostolus Paulus, *Tunc, inquit, facie ad faciem* (I Cor. xiii, 12) : quia etiam dixit alio loco, *In eandem imaginem transformamur a gloria in gloriam, tanquam a Domini Spiritu* (II Cor. iii, 18). Et in Psalmis dicit, *Vacate, et videte quia ego sum Dominus* (Psal. xlv, 11). Tunc ergo optime videbitur, quando summe

vacabitur. Quando autem summe vacabitur, nisi cum transierint tempora laboriosa, tempora necessitatum, quibus modo obstricti sumus, quamdiu terra parit homini peccatori spinas et tribulos, ut in sudore vultus sui manducet panem suum? Temporibus ergo terreni hominis omni ex parte transactis, et die cœlestis hominis omni ex parte perfecto, summe videbimus; quia summe vacabimus. Finita enim corruptione et indigentia in resurrectione fidelium, non erit propter quod laboretur. Quasi enim diceretur, Recumbite et manducate; ita dictum est, *Vacate et videte.* Vacabimus ergo et videbimus Deum sicuti est; et videntes laudabimus Deum. Et hæc erit vita sanctorum, hæc actio quietorum, quia sine defectu laudabimus. Non uno die laudabimus : sed sicut dies ille non habet terminum temporis, ita laus nostra non habebit terminum cessationis; et ideo in sæcula sæculorum laudabimus. Audi etiam hoc Scripturam dicentem Deo, quod nos desideramus : *Beati qui habitant in domo tua; in sæcula sæculorum laudabunt te* (Psal. lxxxiii, 5). Conversi ad Dominum, ipsum deprecemur pro nobis et pro omni plebe sua astante nobiscum in atrii domus suæ : quam custodire protegereque dignetur; per Jesum Christum filium ejus Dominum nostrum, qui cum eo vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCCLXIII * (a).

De cantico Exodi (b). Cap. xv, v. 1-21.

1. *In Scripturis sanctis considerandis nos regere debet earumdem Scripturarum auctoritas.* Sensum nostrum, fratres charissimi, in Scripturis sanctis considerandis atque tractandis regere debet earumdem Scripturarum manifestissima auctoritas; ut ex eis quæ aperte dicta sunt ad nutriendos nos, ea quæ obscurius dicta sunt ad exercendos nos, fideliter disserantur. Quis enim audeat aliter exponere sacramenta divina, quam corde atque ore apostolico prædicatum atque præscriptum est? Dicit autem apostolus Paulus : *Nolo vos ignorare, fratres, quia patres nostri omnes sub nube fuerunt, et omnes per mare transierunt, et omnes in Moyse baptizati sunt, et in nube, et in mari; et omnes eandem escam spiritualem manducaverunt, et omnes eandem potum spiritualem biberunt. Bibebant autem de spiritali consequente eos petra; petra autem erat Christus. Sed non in plurimis eorum beneplacitum est Deo. Prostrati enim sunt in deserto. Hæc autem figuræ nostræ factæ sunt, ut non simus cupientes mala, sicut et illi cupierunt.* Et paulo

* Emendatus ad r. v. et ad sirm.

(a) Alias, inter Sirmundianos 2.

(b) Idem est titulus apud Possidium, Indiculi cap. 8. Excerptum ex hoc sermone prolixius exhibet Joannes Romanæ Ecclesie diaconus in suis Collectaneis ad priores septem Veteris Testamenti libros, nondum vulgatis, quorum penes nos est ex bibliotheca Corbeiensi pervetustum exemplar, auctoris forsitan ætate, aut certe annis post nonum sæculum non multis descriptum. Dubium nobis aliquando sermonem istum effecerat enarrandi genus concisum et subobscurum : sed cum Augustinum cæteroquin maxime sapiat, rar est credere locis nonnullis obscuritatem allatam esse librariorum lapsu; sicuti videre licet in uno et altero loco, quem ad Joannis Collectaneæ redintegramus. Suspexamur præterea sermonem bona parte esse decurtatum.

* Forte, *exhortantes.*

post : *Omnia hæc, inquit, in figura contingebant illis ; scripta sunt autem ad correctionem nostram, in quos finis sæculorum devenit* (1 Cor. x, 1-11).

2. *Transitus maris Rubri figura Baptismi.* Hinc itaque, dilectissimi, nullus fidelium dubitaverit, transitum illius populi per mare Rubrum figuram fuisse Baptismi nostri : ut a diabolo et angelis ejus, qui nos tanquam Pharaeo et Ægyptii, luto carnis obnoxios velut laterum operibus atterebant, duce Domino nostro Jesu Christo, quibus tunc figuram Moyses gerebat, per Baptismum liberati, *Cantemus Domino : gloriose enim magnificatus est ; equum et equitem projecit in mare.* Nobis enim mortui sunt, qui nobis jam dominari non possunt : quoniam ipsa delicta nostra, quæ nos illi subditos fecerant, lavacro gratiæ sanctæ liberatis nobis, tanquam in mari submersa atque deleta sunt. *Cantemus ergo Domino : gloriose enim magnificatus est ; equum et equitem projecit in mare,* superbiam et superbium delevit in Baptismo. Jam quippe humilis subditus Deo cantat hoc canticum. Nam superbo gloriam suam quærenti, et se magnificanti, non est gloriose magnificatus Dominus. Justificatus autem impius, credendo in eum qui justificat impium, ut deputetur fides ejus ad justitiam (Rom. iv, 5), ut justus ex fide vivat (Id. i, 17) ; ne ignorans Dei justitiam, et suam volens constituere, justitiæ Dei non sit subjectus (Id. x, 3) ; verissime cantat adiutorem et protectorem sibi Dominum in salutem, Deum suum, quem honorificat. Neque enim est ex illis elatis, qui cognoscentes Deum, non sicut Deum honorificaverunt (Id. i, 21). Dicit itaque, *Deus patris mei.* Deus est enim patris Abraham¹, qui credidit Deo, et deputatum est illi ad justitiam (Id. iv, 3). Et ideo parvuli, non de nostra justitia præsumentes, sed de ipsius gratia, magnificamus Dominum, quoniam ipse *conterit pugnas, qui pax est nostra.* Et ideo *Dominus nomen est illi* : cui dicimus apud Isaiam, *Posside nos* (Isai. xxvi, 13). *Dominus nomen est illi.* Non eramus, et fecit nos : perieramus, et invenit nos : vendideramus nos, et emit nos. *Dominus nomen est illi. Currus Pharaonis et exercitum ejus projecit in mare.* Et exaltationes sæculares, et catervas innumerabilium peccatorum, quæ in nobis diabolo militabant, delevit in Baptismo. *Ternos (a) stratores curribus imposuerat, qui nos timore doloris, timore humiliationis, timore mortis, persequendo terrebant.* Hæc omnia submersa sunt in Rubro mari, quia illi consepulti sumus per Baptismum in mortem (Rom. vi, 4), qui pro nobis flagellatus, exonoratus, et occisus est. Ita Rubro pelago omnes hostes operuit, qui cruenta morte, qua nostra peccata consumerentur, Baptismum consecravit. Quod si hostes nostri devenerint in profundam tanquam lapis, illos solos possidet, et cum illis salis est duritia diaboli, de quibus scriptum est, *Peccator cum in profundum venerit malorum, contemnit* (Prov.

xviii, 3). Non enim credunt dimitti sibi posse quæ lecerunt : et ea desperatione gravius altiusque merguntur. Sed, *Dextera tua, Domine, glorificata est in virtute ; dextera manus tua, Domine, confregit inimicos ; et multitudine majestatis tuæ, Domine, contrivisti adversarios. Misisti quippe iram tuam, et comedit eos tanquam stipulam.* Timuimus enim te nascentem (a), et credidimus in te, et omnia delicta nostra consumpta sunt. Nam quare *per spiritum iræ Domini divisa est aqua, et gelaverunt tanquam murus aquæ, gelaverunt fluctus in medio mari ; cum in ista divisione aquæ, gelantibus fluctibus, via patuerit populo liberato ? Cur ergo non potius per spiritum misericordiæ Domini divisa est aqua ; nisi quia terror iræ Dei, quam contemnit illo peccator, qui venit ad profundum malorum, ipse compellit ad Baptismum, ut per aquam non præfucantem, sed transeuntes per viam liberemur ? Dixit inimicus, Persequar, et comprehendam ; partibor spolia, et replebo animam meam ; interficiam gladio meo, dominabitur manus mea.* Neque intelligit inimicus vim dominici Sacramenti, quæ est in Baptismo salutari, eis qui credunt et sperant in eum : et adhuc putat etiam dominari baptizatis posse peccata, quoniam carnis fragilitate tentantur, nesciens ubi, et quando, et quomodo perficiatur plena totius hominis renovatio, quæ in Baptismo inchoatur, et præsignatur, et spe certissima jam tenetur. Tunc enim et mortale hoc induet immortalitatem, et evacuato penitus omni principatu et potestate, erit Deus omnia in omnibus (1 Cor. xv, 53, 54, 24, 28). Nunc autem, quamdiu corpus, quod corrumpitur, aggravat animam (Sap. ix, 15), dicit inimicus, *Persequar, et comprehendam. Sed misisti spiritum tuum, et operuit eos mare.* Modo non dicitur spiritus iræ Dei, quando mare operuit inimicos : et paulo ante dictum est, *per spiritum iræ tuæ divisa est aqua ; cum per hoc potius transiens Dei populus liberatus sit.* Sed nimirum videtur Deus non irasci, cui sunt impunita peccata, et magis ingravescit. Unde plumbo comparatus in profunda descendit, tanto magis, quanto magis videt eos qui per fidem justificati sunt, et pro spe futuræ vitæ præsentia mala tolerant, in laboribus vivere, in quibus eos perferendis confirmat Spiritus Dei. Misit ergo Deus Spiritum suum ad consolandos et exercendos in laboribus justos ; et operuit mare impios, non solum putantes nihil interesse inter se et illos ; sed potius æstimantes illis esse iratum Deum, qui tantis tribulationibus affligerentur, sibi autem propitium, qui tantis prosperitatibus lætarentur. Ita *descenderunt tanquam plumbum in aquam validissimam. Quis similis tibi in diis, Domine ? quis similis tibi ? gloriosus in sanctis, qui facis prodigia.* Hæc enim quæ tunc facta sunt, futurum aliquid præntiabant, quoniam figuræ nostræ fuerunt. *Exstendisti dexteram tuam, transvoravit eos terra.* Nullum certe Ægyptiorum illo tempore terræ hiatus absorbit ; aqua cooperti sunt, in mari perierunt. Quid est

¹ Sirmondus : *Sed dicit ei Deus. Deus est enim patris Abraham.* Locus similiter vitatus in Mss. sanatur hic ad Joannem diaconum Collectaneam nonnumquam vulgare.

(a) Apud LXX, *tristatus.*

(a) Forte, *irascens.* — Quæ lectio toti de quo tractatur argumento optime congruit. M.

ergo, *Extendisti dexteram tuam, transvoravisti eos terra?* An recte intelligimus dexteram Dei eum, de quo Isaias dicit, *Et brachium Domini cui revelatum est (Isai. LIII, 1)?* Ipse est enim unicus Filius, cui non peperit Pater, sed pro omnibus nobis tradidit illum (*Rom. VIII, 32*). Atque ita in cruce extendit manum suam dexteram, et transvoravit impios terra, cum se victores, et illum contemptibilem putabant. *Terra enim tradita est in manus impii, et faciem iudicium ejus operuit (Job IX, 24)*, id est, divinitatem ejus. Ita gubernavit Dominus populum suum, tanquam illo ligno portatum, ubi terra, id est, caro Domini extenta impios transvoravit. Neque enim navi transivit populus mare, ut gubernanti proprie diceretur. Sed gubernanti justitia tua populum tuum, non presumens de justitia sua, sed ex fide viventem sub gratia tua: *populum tuum hunc, quem liberasti*. Novit enim Dominus qui sunt ejus (*I Tim. II, 19*).

3. *Transitus per eremum figura peregrinationis nostrae in hac vita, in qua adversantes superamus auxilio Christi.*— *Exhortatus es in virtute tua*, id est, in Christo tuo. Quia quod infirmum est Dei, fortius est hominibus (*I Cor. I, 25*). Et si crucifixus est ex infirmitate, sed vivit in virtute Dei (*I Cor. XIII, 4*). *Exhortatus es in virtute tua, et in refectioe sancta tua*. In eo quippe quod carnis mortalitas in illo refecta est per resurrectionem, et in illo jam corruptibile hoc induit incorruptionem, exhortati sumus in futurum sperantes, et propter hęc omnia presentia tolerantes. Restat enim post Baptismum transitus per eremum, per vitam quę agit in spe, donec veniamus ad terram promissionis, terram viventium ubi nobis est portio Domini, in æternam Jerusalem; quo donec veniamus, tota ista vita eremus nobis est, et tota tentatio. Sed in eo qui vicit sæculum, vincit omnia populus Dei. Nam sicut in Baptismo, tanquam hostes a tergo insequentes, præterita peccata delentur: sic post Baptismum, in itinere vite hujus, cum escam spiritualem manducamus, et potum spiritualem bibimus, omnia nobis adversantia superamus. Terruit quippe inimicos vite nostre nomen Imperatoris nostri. Prius enim surrexit ira gentium ad perdendum nomen christianum; ubi autem ira nihil potuit, conversa est in dolorem, et magis magisque fide crescente atque occupante omnia, dolor conversus est in timorem; ut et superbi hujus sæculi, tanquam volatilia cœli, sub umbra oleris illius, quod ex minutissimo grano sinapis multum crevit, refugium protectionemque conquirant (*Matth. XIII, 31, 32*). Sic et in hoc cantico, ubi commemorantur ea, quę tunc in figura contingebant in illis, servatus est ordo irę, doloris, et timoris gentium. *Audierunt, inquit, gentes, et irate sunt; dolores comprehenderunt habitatores Philistiim. Tunc festinaverunt*, id est conturbati sunt, *duces Edom, et principes Moabitaram: apprehendit eos tremor: tabuerunt omnes inhabitantes Chanaan. Inumbat in eos tremor, et timor magnitudinis brachii tui. Fiant tanquam*

lapides, donec transeat populus tuus, Domine, donec transeat populus tuus hic, quem acquisisti. Sic factum est, sic fit. Admiratione stupentes tanquam lapides sunt inimici Ecclesię, donec transeamus ad patriam. Sed et qui resistere tentaverint, sicut tunc Amalech extentis manibus Moysi (*Exod. XVIII*), ita nunc in signo crucis dominicę superantur. Atque ita introducimur, atque plantamur in monte hæreditatis Domini, qui ex parvo lapide, quem vidit Daniel, crevit et implevit universam terram (*Dan. II, 34, 35*). Hęc præparata est habitatio Domini. Templum enim Dei sanctum est, et sanctificatio domus ejus quę ab ipso est. *Templum enim Dei sanctum est*, ait Apostolus, *quod estis vos (I Cor. III, 17)*. Et ne quisquam respiceret ad terrenam Jerusalem, ubi templum istud figuram quandam temporaliter gessit, sicut oportuit, significavit de regno æterno se dicere, quod est æterna hæreditas Dei, æterna Jerusalem. Secutus enim ait: *Quę præparaverunt manus tuę, Domine, qui regnas semper, et in sempiternum, et adhuc*. Estne quid ultra quam in sempiternum? Quis hoc dixerit? Cur ergo addidit, et adhuc? Forte quia solet sempiternum et pro longo nimis tempore intelligi, ad hoc additum est, et adhuc, ut verum sempiternum, quod sine fine est, intelligeretur. An quia regnat Deus semper in cœlestibus, quę statuit in sæculum sæculi, præceptum posuit et non præteribit (*Psal. CXLVIII, 6*); et in sempiternum in eis quibus ex transgressione præcepti postea conversis peccata dimisit, et eos acquisivit ex tempore, eisquę beatitudinem sine fine donavit; regnat et adhuc in eos, quos sub populi sui pedibus in suppliciis justissimis ordinavit? Neque enim quisquam ejus regno subtrahitur, cujus æterna lege in distributione dandi atque reddendi et meritis præmiorum atque poenarum, et justissima ordinatione creaturę cunctę coercentur. Deus enim superbis resistit, humilibus autem dat gratiam (*Jacobi IV, 6*). *Quia intravit equitatus Pharaonis cum curribus et adsensoribus in mare; et adduxit super eos Dominus aquas maris. Filii autem Israel ambulaverunt per siccum, per mediam mare*.

4. *Maria tympano assumpto concinens quid figurat*. Hoc cantavit Moyses et filii Israel, hoc Maria prophetissa et filie Israel cum ea, hoc et nos modo, sive viri et femine, sive spiritus et caro nostra. *Qui enim Jesu Christi sunt*, ait Apostolus, *carnem suam crucifixerunt cum passionibus et concupiscentiis (Galat. V, 24)*. Hoc significare congruenter intelligitur tympanum, quod assumpsit Maria, et huic cantico consonaret. In ligno enim caro extenditur, ut tympanum fiat: et ex cruce discant suam sonum gratię conditeri. Humiles ergo per Baptismum facti gratię pietate, et extincta ibi nostra superbia, per quam superbus inimicus nobis dominabatur, ut jam qui gloriatur, in Domino gloriatur (*I Cor. I, 31*), *Cantemus Domino: gloriose enim magnificatus est; equam et equitem projecit in mare*.